

NYELVTUDOMÁNYI
KÖZLEMÉNYEK

A

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

NYELVTUDOMÁNYI BIZOTTSÁGÁNAK MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

SZINNYEI JÓZSEF.

Ára 3 K 50 f.

BUDAPEST.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA.

1914.

TARTALOM.

	Lap
BEKE ÖDÖN: Finnugor határozós szerkezetek	161
NÉMETH GYULA: Az ősjakut hangtan alapjai (I.)	276
FOKOS DÁVID: Zürjén szövegek (I.)	327

Ismertetések és bírálatok.

Simonyi Zsigmond: A jelzők mondattana. — Ism. KERTÉSZ MANÓ	383
Gombocz Z.—Melich J.: Magyar Etymologiai Szótár. — Ismerteti PÁPAY JÓZSEF	389

Folyóiratunk évenként háromszor vagy négyszer jelenik meg. Egy-egy kötet legalább harmincz ívből áll, s az ára 6 korona. Az előfizetés a Magyar Tudományos Akadémia könyvkiadóhivatalához czímezendő.

A szerkesztő lakása: II., Bimbó-utca 24.

Finnugor határozós szerkezetek.

A finnugor nyelvtudomány terén alig van hálásabb feladat, mint az összehasonlító mondattani kutatás. Léptenyomon találkozni oly nyelvi jelenségekkel, a melyekről az eddigi irodalomban még csak említés sem történt. De a milyen hálás bizonyos mondattani jelenségeknek az összes rokon nyelvekre kiterjedő vizsgálata, éppoly nehéz is, mivel az egyes finnugor nyelvek mondattana — egy-egy részlet kivételével — úgy szólván teljesen földolgozatlan, s így mondattani összehasonlítást csupán szövegek alapján lehet végezni. Főleg az sajnálatos, hogy a két, legnagyobb irodalommal, nyelvtörténettel és legtöbb nyelvjárással rendelkező finnugor nyelv, a magyar és a finn sem mutathat föl az egész régi és népnyelven alapuló teljes mondattant.

Dolgozatom tárgyául a finnugor összehasonlító mondattannak olyan részletét választottam, a melynek nyelvesaládunkra jellemző voltát már idegen nyelvtudósok is észrevették. Azokkal a határozós szerkezetekkel szándékozom foglalkozni, melyekben a finnugor nyelvek lativussal vagy ablativussal szokták kifejezni az indogermán lokativusi viszonyt.

A) A lativusi szerkezetek.

Külömbséget kell tennünk mindenekelőtt az ősi fgr. lativusi szerkezetek s az újabb eredetűek között, melyek az egyes rokon nyelvekben külön fejlődtek. Nem terjeszkedem tehát ki a magyar *-ba*, *-be* és *-ban*, *-ben* rag összekeveredésére, az *odavan*-féle szerkezetekre, a vogul és osztják *-n* ragos lativus és lokativus viszonyára, a votják s részben a zürjén nyelvben a személyragos lativus lokativusi értelmű használatára, sem a csere-

misz lativus -s ragjának hol? kérdésre való alkalmazására, mert ezekben az esetekben nem lehet szó közös fgr. nyelvfejlődésről, bármily föltűnő is, hogy annyi rokon nyelvben történhetett egymástól teljesen függetlenül hasonló irányváltozás.

Nem kell tehát csodálkoznunk azon, hogy WINKLER Uraltaische völker und sprachen, Berlin, 1884. és Zur sprachgeschichte Berlin, 1887. című könyveiben azt a véleményét nyilváníttja, hogy a finnugor, illetve az uralaltaji nyelvekben eredetileg közös rag jelölte a lokativusi és lativusi viszonyt.

WINKLER elmélete, legalább a fgr. nyelvekre nézve, teljesen tarthatatlan, a mint azt már MISTELI is kimondotta WINKLER első könyvéről írt alapos ismertetésében (Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft, XVI. 414—456).

Az előbb említett szerkezetek mind újabb eredetűek; azokat a lativusi szerkezeteket pedig, melyekről alább lesz szó, ha indogermán fölfogás szerint lokativusok is, a finnugor gondolkozásmód lativusoknak is érzi.*)

Ezek a lativusi szerkezetek nem mind egyfélék, a bennük rejlő gondolkodásmód más és más, aszerint, hogy milyen igékkel kapcsolatosak. Legismertebbek az *odahagy*, *odamarad*-féle szerkezetek, de egyúttal ezek a leghomályosabbak is. Ennek az az oka, hogy ez igéknek s fgr. megfelelőiknek eredeti jelentése még mindig nem teljesen világos. Annyi bizonyos, hogy eredetileg mozgást jelentő igéknek kellett lenniök.***) A magyar *hagy*-ra nézve már BUDENZ (MUSz. 69) megállapította, hogy a *hajít*, *hagyít* 'dob' s a régi *hagyap* 'köp' igével egy családot alkot, eredeti jelentése tehát 'mittere, jacere; werfen' volt. Ezt a véleményt meggyőzővé teszi az a körülmény is, hogy a finn *heitää* 'hajít, hányn, vet, eldob, elhányn' igének is van 'hagy, odahagy, abbahagy' jelentése; pl.:

minne heitit nainen nuoren, kunne kuulun morsia-

*) WIEDEMANN fölfogása sem helyes, a ki praegnans szerkezeteknek tartja ezeket a lativusokat (Grammatik der estnischen sprache 342).

**) Vö. a csuvasban PAAS. *χəvar*- '(hátra)hagy' ~ *χur*- 'helyez, rak, vhová tesz, állít', *kəβer χiv*- 'hidat épít', *jər χiv*- 'nyomot hagy', ASM. *χiv*-, *χu*- 'tesz vhová, rak'.

men? 'hol hagyta fiatal nőt, hol híres menyasszonyodat?' Kal. XXXVIII. 317 | *koirat minä tänne heitän* 'a kutyákat én itt hagyom' Kans. II. 93 | *heitti jalkansa ulos* 'kinn hagyta a lábát' uo. I. 58 | *heitä tuohon paikkaan, tähän paikkaan* 'hagyj azon a helyen, ezen a helyen' uo. 181 | *vaatteet heitetiin maalle* 'a ruhákat ott hagyták a szárazföldön' uo. II. 95 | *se kyntömies heitti hevosen metsään* 'az a földműves lovát az erdőben hagyta' uo. I. 164 | *heitä tuolle kivelle milma, tälle kannolle, tuolle mättähälle* 'hagyj ott engem annál a kőnél, ennél a tuskónál, annál a gyepes dombocskánál' uo. 342 | (*kokko*) *heitti pentunsa pesähän* '(a sas) fészékében hagyja fiait' Kal. XLI. 79 | *se astui sinne ja heitti sen tytön luskamaan sinne veneesensä sitten* 'ő odalépett és aztán otthagya a leányt zörögve a csónakban' Kans. II. 83 | *ne kolme kótihin heitä* 'azt a hármat hagyd itthon' Kal. XXIII. 37 | *niin heittivät kissan henkiin* 'hát életben hagyták a macskát' Kans. I. 129.

A *marad* ige származása még ismeretlen, ha azonban tekintetbe vesszük, hogy a cseremisiz GEN. RAMST. *kodam*, a mordvin PAAS. E. *kadovoms*, M. *kadovâms*, osztják KARJ. DN. *žet-*, Trj. *k'it-*, Vj. *k'it-*, Ni. *žis-*, Kaz. *žis-* 'marad' reflexiv alakja a cser. *kodem*, mordv. E. *kadoms*, M. *kadoms*, osztj. DN. *žäi-*, Trj. *k'ii-*, Vj. *k'vi-*, Ni. *žii-*, Kaz. *žäi-*, O. *žvi-* 'hagy' igének,¹⁾ vizont a finn *jää*, votják WICHM. G. *kil'ni*, *kilni*, J. *kil'ni*, MU. *kil'ni*, zürjén WICHM. I. *kolni* 'marad' műveltető képzővel 'hagy' jelentést vesz föl (finn *jättää*, votj. G. *kelt'ni*, M. J. MU. *kelt'ni*, zürj. I. *kol'ni*),²⁾ akkor kétségtelenné lesz előttünk, hogy a *marad* ige jelentése a *hagy* ige reflexivuma.³⁾

A *hagy* és *marad* igékkal rokonértelmű a *felejt* és *késik*

¹⁾ Vö. BUDENZ, UA. 111.

²⁾ Vö. még kazáni-tatár *kal-* 'marad' ~ *kaldir-* 'hagy, elhagy, maraszt' BÁLINT II. 47.

³⁾ A többi fgr. nyelvben is összefügg etimológiailag a 'hagy' és 'marad' ige, ha nem is ily világosan: vog. MUNK. É. *žüli*, AL. *k'üli*, T. *k'ulë* 'elhagy' ~ É. *žülti*, K. KL. *k'ulti*, P. *k'wulti* 'marad' || lapp K. GEN. *k'itte* (*io*), *k'utte* (*uo*), *ko'dde-* 'hinterlassen, lassen' ~ *h'itti-*, *k'ütje-* (*kuotje-*), *kuaddje-* 'zurückbleiben, bleiben'.

ige, azért egy csoportba osztjuk őket, s idevehetjük azonkívül még a következőket is: *megáll, megállapodik, megállít, feltartóztat, visszatart.* (Vö. finn *pysyy* 'marad, megmarad' és 'megáll').

Már teljesen világos a *fér* ige lativusi szerkezete, mert ismerjük alapjelentését. Eredetileg t. i. nem azt jelentette, hogy 'locum habere; raum haben', hanem: 'pervenio; kommen, zu etwas gelangen, erreichen' (l. NySz.; vö. még SIMONYI, MHat. I. 30). Rokonyelvi megfelelői is hasonló jelentésűek: votj. MUNK. *pír-*, Kaz. *pěr-* 'bemegy, bejut, betér; rámegy, rájut, belebújik'; *pírt-*, Kaz. *pěrt-* 'bevisz, bemeneszt, bejuttat, hoz; behurcol, beczipel, behord; bevezet, bekísér; behajt; befogad, magához vesz; beledug, belefűz' | zürj. KP. GEN. *pər-* 'eingehen, hineindringen'; *pərt-* 'hineinführen od. -tragen; taufen' | cser. kP. GEN. *purem* 'bemegy, befér'; *purtem* 'bevisz, beereszt, befogad'; nyK. RAMST. *pārem* 'raum haben, eingehen'; *pārtaš* 'hereintreten lassen; hereinbringen, einschleppen' (BUDENZ: Szóegy. 508). Érdekes, hogy a cseremiszbén is használatos ez az ige 'befér' jelentéssel. — A *tér* igének is eredeti jelentése 'venio, eo, se conferre; kommen, gehen' (l. NySz.). Megfelelői: zürj. KP. GEN. *tör-* 'platz haben, hinein- od. angehen', I. WICHM. *ternj*; votj. MUNK. *tār-* 'tér, befér, helyet talál', WICHM. G. *terinī*, J. *terinī* 'raum finden, platz haben' (SZINNYEI, NyH.⁴ 147).

A következő csoportban tárgyalom a *gyűl* igét és műveltetőjét, a *gyűjt*-öt. *Gyűlni, gyülekezni* valahová nyilván azt jelenti 'jönni' valahová, s így a lativusi szerkezet teljesen érthető.

A negyedik csoportot a *terem*-féle igék alkotják. A magyarban inkább csak a *terem* és *támad*, valamint műveltetői a *teremt* és *támaszt* ige fordul elő, a rokon nyelvekben azonban van még egy egész sereg hasonló jelentésű s azonos szerkezettel járó ige, mint: *megjelenik, emelkedik, születik, nő, továbbá szül, nevel, azután gyökeredzik, sarjad, hajt, szaporodik, növekszik, változik* és *változtat*. Ezekben is nagyon könnyen megérthető a velük járó lativus lokativus helyett, mert egyikük sem nyugvást jelentő ige, hanem mozgást, folyamatot jelölnek; pl. *valami megjelenik valahol*, azt jelenti tulajdonképen, hogy *valami odajön*. S csakugyan több fgr. nyelv magát a *jön* igét is használja ilyen értelemben; pl.

finn: *siihen tuli silloin kaivo semmoinen, ett'ei maalla*

mointa 'akkor olyan kút támadt ott, a milyen nincs több a földön' SAT. I.² 101 | *tuli hänelle kaunis musti hevonen eteen* 'egy szép fekete ló termett előtte' uo. 50 | *sitten tuli iso riita heidän välillensä* 'aztán nagy veszekedés támadt közöttük' KANS. I. 212 || *mihin on munani vierryt, siihen saari saapukohon, leviköhön leipäsaari, kalasaari kasvakhon* 'a hova egy tojasom gurult, ott legyen egy sziget, terüljön el egy kenyérsziget, teremjen (tkp. 'nőjön') egy halas sziget' KANT.³ III. 1. (*saapua* 'gelangen, kommen, ankommen, eintreffen; fertig werden; werden' ERWAST, Finnisch-deutsches Wb.) — észt: *heinakuhjas tuluke otsegu idaneb* 'im heuschober entsteht das wasser ganz von selbst' WIED. Wb. 120.

v o t j á k: *lud vîlε bad potem* 'auf dem sandfelde wuchs ein weidenbaum' WICHM. I. d. 436 | *šibi niuulosen nonoksi gid berε potem kiiēd-gubi kad* 'die brüste der mädchen aus šibi sind einem auf dem hinterhofe wachsenden schlangenschwamme ähnlich' uo. 422 | *Kam-durä potäm sutäred vuja, busja kišmaloz; mu-vîrā potäm uzijed, borijed šundija, pošja kišmamîn* 'a Kama partján kinőtt ribiszke vízzel, köddel érik; a dombon kinőtt földieper, bori-eper napon, melegen van megérve' MUNK. VNpH. d. 252 | *šil'ojā potäm āmežjosā* 'a bozótban kinőtt málnáid' uo. 253 | *viuaz-tîraz gon potini kutiskem* 'die haare fingen an, auf seinem körper zu wachsen' WICHM. II. 87 | *duinēvilā potäm šundijosid čil, čil adkoz milum bon šin-šori* 'a világra kikelt nap(jaid) ragyogva, ragyogva látszik a mi szemünknek' MUNK. d. 256 || *kii-ših kort viuε ku-kε potoz, so'ki med potoz ta murtli* 'wenn an dem eisen ein «schlangenaugé» sich bildet, dann bilde es sich auch an diesem menschen!' WICHM. I. büv. 12 | *kiiŋ-šitane potos ku-kε potoz, so'ki med potoz ta murtli* 'wenn an dem after des wolfes ein geschwür sich bildet, dann bilde es sich an diesem menschen!' uo. 11 d) | *purti-pidesε ku-kε teise potoz* 'wenn auf dem boden des topfes das friesel entsteht' uo. 16.

o s z t j á k: AK. *ūgema sorñiy õnet edõt** 'so wäre auf meinem haupte ein goldenes horn gewachsen' PATK. II. 70 | KK.

*) Vö. É. *ēt-* 'megy, kimegy, jut, följön (a nap), előbukkanik, előtűnik' (PÁPAY-BEKE).

sentij-titpe zar nūrum ājet paina jūmut ēdem jūmēy ur, anžet ēdem anžey ur meinaχ ēdōt 'auf der kleinen waldinsel mit, einem gemischten lindenhaine ein von traubenkirschen strotzender traubenkirschenhügel, ein von hagebutten strotzender hagebutten hügel erhob sich [hier]' uo. 194.

Azt, hogy 'teremt, támaszt', a finn nyelv a *luoda* igével fejezi ki, a melynek eredeti jelentése 'vet, elvet, levet, küld'.

Ehhez a csoporthoz csatlakozik a *csinál, tesz, épít* s még egynéhány hasonló jelentésű ige, melyeket a *teremt* ige szinonimául foghatunk föl, s így érthető a velük járó lativus.

A hatodik csoportot a következő igék alkotják: *eltűnik, elvész, elveszt, eltéved, eltéveszt, elbúvik, elrejtőzik, elrejt*. Bővebb magyarázatra itt nincs is szükség, mert ezek még az előbbi csoport igéinél is világosabban éreztetik, hogy mozgást fejeznek ki.

A legtöbb vitára a *belevész, belehal, belefulladás, belefojt, beleöl, beleveszt*-féle szerkezetek adtak a nyelvészeknek alkalmat. A bennük rejlő gondolkodásmódot egy nyelvtudós sem látta meg oly éles szemmel, mint MISTELI idézett bírálatában, a hol ezt mondja: „... das wird an finnen und magyaren nicht anstoss erregen: *poika kuoli veteihen* 'der knabe starb im (eigentlich ins) wasser' und ebenso magyar. *vízbe fűlni, halni, veszni* 'ertrinken', eigentlich 'ins wasser ersticken, sterben, untergehen'. Ist wirklich die annahme eines illativs 'unmöglich' und diejenige einer indifferenten ortsbestimmung das einzig zulässige? Ist 'verschwand im wasser' und 'verschwand ins wasser' dasselbe, und wer verbietet die letztere konstruktion bei 'sterben' in anderen sprachen? etwa der deutsche sprachgebrauch? Die verse Kalew. V. 141 fig. *ve'en kalvosta katosi kiven kirjavan sisähän* 'verschwand von der oberfläche des wassers in einen bunten stein hinein' (*sisä* 'innenseite') bieten ein verbum, *katosi* infinitiv *kadota*, dessen bedeutung zwischen 'sich stürzen' und 'umkommen' schwankt, hier würde auch der verfasser den illativ nicht 'unmöglich' finden. Aber auch bei den übrigen verben stimme ich JAHNSSON bei, der s. 62 fortwährende und überwältigende einwirkung als sinn dieser konstruktion angibt; *kuoli vedessä* wäre: 'starb im wasser', sodass das wasser nur als ort, nicht als ursache des todes erscheine; *kuoli vedestä* 'starb vom

wasser' würde zwar die ursache bezeichnen aber lange nicht mit der anschaulichkeit und prägnanz, als das gewöhnliche *veteen* 'ins wasser'. Danach sind Kalew. I. 47—50 *vanheni sanoihin sampo, katoi Louhi luottehisin, virsihin Vipunen kuoli, Lemminkäinen leikkölöihin* 'es wurde in sagen sampo alt, es schwand Louhi in zauberformeln, in liedern Vipunen, Lemminkäinen in spielen' mit vier illativen, als 'S. L. V. L. wurden zu tode resp. gesagt, recitiert, gesungen, gescherzt' zu verstehen sc. durch den eifer der sänger und wegen der fülle des stoffes; es leuchtet ein, dass ein inessiv dies nicht ausdrücken könnte. Warum soll hier der illativ kein echter, ursprünglicher, dem inessiv ebenbürtiger kasus sein?» (444—5. 1).

Hogy a finnugor nyelvérték ezekben az igékben mozgási folyamatot lát, azzal is lehet igazolni, hogy a finn nyelvben a *menee* 'megy' is jelentheti azt, hogy 'odavesz, belehal', műveltető alakja pedig 'beleöl, beleveszt'; pl.

α) *ja mieheltä meni hevonen sikäli* 'és az embereknek a lova odaveszett' Kans. I. 56 | *ne meni jokeen koulua käydessään, kun yli joen käytiin koulua* 'ök a folyóba vesztek, iskolába menet, mikor a folyón keresztül mentek az iskolába' uo. II. 59 | *sinne menee koko rakennus hevoisen kera, kettuineen päivineen hajoaa virtaan* 'odavész az egész alkotmány lovastul, kalapostul, mindenestül szanaszét a folyóba' Sat. II. 62 | *kun sinä jauhonsa veteen hajotti, niin joki vei ne myötänsä ja siihen meni puuro-aineet iäksi-päiväksi* 'mikor ott a lisztjét a vízbe szórta, hát a folyó magával vitte és a kásának való odalett örökre' uo. III. 26. — β) *metsähän menettyköhön vainiolle vaipukohon* 'pusztuljon el az erdőben, rogyjon össze a mezőn' Kal. XXXVI. 51 | *vai on puihin puuttununna, metsihin menehtynynnä* '[a tehén haszna] vagy a fákon ragadt, vagy elpusztult az erdőben' uo. XXXII. 191. — γ) *kun sa miesnä nuorempana menettelit neiet nuoret alle aaltojen syvien, päälle mustien mutien* 'mikor te fiatalabb ember korodban fiatal leányokat vesztítettél a mély hullámok alá, a fekete iszap fölé' uo. L. 471 | *ken suotta sotahan saapi, tahallansa tappelohon, se soassa surmatahan, tapetahan tappelossa, miekkoihin menetetähän, kalpohinsa kaaetahan* 'a ki ok nélkül száll csatába, szántszándékkal ütközetbe, azt megölik a csatában, meggyilkolják az

ütközetben, kardokkal pusztítják el, szablyával ejtik el' uo. XXXVI. 11.

Hasonló jelentése más nyelvben is lehet a megy igének; pl. osztják: D. *vožeu žoda menöt?* 'whin ging unsere stadt?' (= 'hová lett, veszett városunk?') ПАК. II. 16 || vogul: E. *mañsi sorémmé-ke pati, man žotäl šálti-ke tawän žultne ulä-sultmä žsü ūrawé, jól at žaritawé* 'ha a vogul ember meghal vagy valahova vész (tkp. 'bemegy'), hátrahagyott tűzszikráját soká őrzik, el nem oltják' MUNK. VogNGy. IV. 417.*)

A *belehalást, beleölést* jelentő igék mellett álló lativus tehát világosan kifejezésre juttatja, hogy a bennük rejlő cselekvés, állapot nem nyugvás, hanem mozgás, élettani folyamat.

Ezzel a fölfogással magyarázhatók a következő igékkel kapcsolatos, hová? kérdésre felelő határozók is: *összerogy, kimerül, eltikkad, elájul, elfárad, ellankad, elalszik, elaltat, elszunnyad, nyugszik, hál, belevénül, elhomályosodik.*

Van végre még három, elég nagy számú igét magába foglaló igecsoport, melyek fizikai és kémiai folyamatot jelölnek, szintén lativus jelöli azt a helyet, melyen ezek a folyamatok végbemennek. Ez a három igecsoport a következő:

- a) *eltörik, elszakad, széthasad; széttép, eltör, elszakít; el-tompul; vásik;*
- b) *ég, éget; sül, süit; fő, főz; fagy, fagyaszt; olvad; forr;*
- c) *rothad, hervad, penészedik, szárad, szárít, aszik, ragad, akad, bepiszkolódik, megmerevedik.*

* * *

Ezek után sorra vesszük az egyes igecsoportokat, s ezeken belül az egyes igéket, melyek a fgr. nyelvekben lativusi szerkezettel járnak. A tárgyalás módjára legalkalmasabbnak látszott a finnt venni első helyre, mivel ebben a nyelvben maradtak meg legnagyobb számmal a szóban forgó szerkezetek. Külömben is a népnyelvi közlemények nagy mennyisége bőven szolgál anyaggal, s így jóval több példát idézhetünk belőle, mint a többi fgr.

*) Vö. még csuvas: *unžâr pušne ittizem puřde šiva kajnâ* 'valamennyien, őt kivéve, belefúltak a vízbe' PAAS. Csuvsz. 109 (*kaj-* 'megy, elmegy').

nyelvből, a melyeknek népnyelvi szövegei alig egy-két kötetre terjednek. A magyarban, a mint látni fogjuk, némelyik szerkezetnek ma már nyoma sincsen, úgy eltűnt a környező indogermán nyelvek hatása alatt; a legtöbb pedig már csupán egyes megmerevedett szólásokban használatos. Igen kicsi azon igék száma, a melyek mellett oly általános a lativus, mint pl. a finnben. Így még a *belehal*, *beleöl*-féle szerkezetek is a magyarban csupán az ilyenfajta szólásokban fordulnak elő: *odahal*, *beleöl*, *vízbefül*, a finnben ellenben lativussal mondják még azt is, hogy: *megfullad a füstben*, *meghal a szobában*, *éhen hal*, *betegségben halt meg*, *megölték az úton* stb. stb.*)

Első csoport.

hagy

finn: *minnepä jätit pojan?* 'hát hol hagyta a fiút?'
 Kans. II. 73 | *olen monta kertaa ollut jättiä koko puuhan silleen*
 'sokszor már azon voltam, hogy az egész munkát abbahagyjam'
 BUDENZ: FNy.² 129 | *jätti jälkeensä kolme pientä lasta* 'hagyott maga után három kis gyermeket' uo. 109 | *tämä jätti akkansa torppaan* 'ez otthagyta feleségét a konyhóban' Kans. II. 67 | *jätin rahani puotiin pöydälle* 'a pénzemot otthagytam a boltban az asztalon' BUDENZ: FNy.² 107 | *jätä karhu siihen tilaan, missä hän alusta oli* 'hagyd a medvét abban a helyzetben, melyben kezdetben volt' Sat. III. 37 || észl: *jättis oma lapse koju* 'sie liess ihr kind zu hause' WIED. EGr. 343.

*) A már idézettekén kívül még a következő művekben van szó a lativusi szerkezetekről: BUDENZ, Finn nyelvtan² 107; SETÄLÄ, Suomen kielen lauseoppi³ 62; SETÄLÄ, Lauseopillinen tutkimus Koillissatakunnan kansankielestä, Suomi II. j.: XVI. 57; CANNELIN, Tutkimus Kemin kielen-murteesta, Suomi III. j.: II. 86; KANNISTO, Läntisen etelä-Hämeen kieli-murteesta, Suomi III. j.: XX. 130; SJÖGRÉN, Livische grammatik 259; WIKLUND, Lärobok i lapska språket 96; WIEDEMANN, Gramm. der ersa-mordwinischen sprache 37; STEUER, A mordvin határozók, NyK. XXII. 467; BUDENZ, Cseremisiz tanulmányok, NyK. III. 453; WIEDEMANN, Syrj. Gramm. 121; LEHR, Toldi² 26, MNy. II. 178; FOKOS: Nyr. XXXV. 384, XXXVI. 483, XLI. 73.

lapp: S. *maisuo* *mū tā^ase lāhpāb* 'a terhemet itt hagyom' HAL. III. 161 | *tälliä lēkie tamm poántam tann, wuāssu sējjesä* 'aztán ott hagyta az embert a zsákban' uo. II. 53 | *aileks varjá', maksū' laihpie' ruofan šīsa* 'az ünnepi ruhákat, az ételt a turfakunyhóban hagyják' uo. 97 | *till'e lāhpam landum ih folkum tu kiätij šīs* 'most az országot és a népet a te kezidben hagyom' uo. 126 | *kuoti' kierresit kitā koat-sa d'd'ai* 'a szánokat a tavaszi sátorhelyen hagyják' uo. I. 112 | *sō cuwup lēhpin tann so'lije* 'a tolvajt otthagyták szigeten' uo. III. 20 | *tē tallē kūddam lijēn sū tān sullui* 'akkor hagyták ott azon a szigeten' uo. V. 149 | *kūdam lī son āhkaus ēča sa d'd'ai* 'feleségét egy másik helyen hagyta' uo. 195 | *kūđi tāit smāvva mānait uktu stūhpui* 'a kis gyermekeket egyedül hagyta a házban' uo. 181 | *tē mū kohtai kūđin* 'hát otthon hagyták' uo. 283 | *lo'ihtā son kārrēsau aihtē owtoi (šalljū kowtēli)* 'szánját az élestár előtt hagyta (a piacz közepén)' uo. V. 69 || N. *das guđij vilj sun ja vuējelij owi sisi* 'dort liess es der bruder liegen und fuhr allein zurück' SANDB. 13 | *goččoi jēčas bidjat njuörjō-nakē sisa ja ēacin vel jięgnōdet ja spūlčōdet ja de guōddēt goätte-sa d'jai* 'er gebot, dass man ihn in ein robbenfell legen und noch dazu mit wasser begiessen und erstarren lassen und dann auf dem zeltplatze hinterlassen sollte' QVIEST. 21 | *te kuode tokko addald agaidad alttar ouddi* 'hagyd ott az oltár előtt a te ajándékat' (KÁR.) FELLM. Máté V. 24 || E. *te kuode ski-enkkad täävin alttar luus* ua. LÖNNR. Máté uo. || K. *kūđ' toγ' lajžant voltar evte* ua. GENETZ, UF. I. Máté uo. | *nu miörjijt uskiōdij, alkās tamme kēdij ta_isse* 'hát kezdett bogyót szedni, a fiacskáját ott hagyta' GENETZ, UF. I. 70 | *ju akka tamme nūmstīn, űi varijt jiem neja jieb kiotta majn* 'itt az asszonyt megették, még a vérét sem hagyták a földön' uo.

mordvin: α) E. *molšt ša tarkanteń, kozo sońcinze tejte-
renze kadokšniže* 'sie kamen an jene stelle, wo er seine eigene
tochter zurückgelassen hatte' PAAS. II. 81 | M. *mon sodasa ša
vastt, kōza kadiza* 'tudom a helyet, a hol hagyta' BUD. MNy.
326. sz. | *ta zk kadimda martink šāfsašk* 'semhogy itt hagynók,
[inkább] elvisszük magunkkal' uo. 255. sz. | E. *svadbańt vašov
udalov kadiže* 'a násznépet messze hátrahagyta' PAAS. MChr.
8 | *oriš sovaš utomos, sumkanzo kadiže ušov* 'der dieb trat in

den speicher hinein, seinen ranzen liess er draussen' PAAS. II. 48 | *son kov kov di šavu čuftu poc suvaš a pulut n a y s kadizē* 'er [lauft] hierhin, dorthin, und [verkriecht sich] in einen hohlen baum; selbst ging er hinein, aber den schwanz liess er draussen (tkp. fönt)' uo. 146 | *avañ kadija mon ežem píra s, teten kadija uš di pečka lan ks* 'die mutter liess ich am ende der bank zurück, den vater aber liess ich auf dem ofen zurück' uo. I. 44 | *uš čavo kudos kadimiž, uš čavo tarkas kadimiž* 'sie liessen mich in der leeren stube, sie liessen mich auf den leeren platze' uo. 10. — β) E. *sajize sazoronzo, ajgorin pulos sodize di čavo pakšas noldize* 'er nahm seine schwester, band sie an den schweif eines hengstes und liess diesen auf einem öden felde los' PAAS. II. 123. *)

cseremis z: kP. *šeškōže pōštālžēm pasma jōmalan kereden koda* 'menyűk a tollat fölfűzve a híd alatt hagyja' GEN. SUS. Aik. VII. 38 | nyK. *torandžē tājenⁿ-goda* 'er lässt ihn heimlich zuhause' RAMSTEDT 171 | *šolē āderβ^o-lāštōm taijen-γoden šərreš* 'der dieb versteckte sein eigentum im walde' uo. 142 | *nāreš pišten-i γoden* 'sie legte es ins feld nieder und liess es dort' uo. 181 | kP. *konden kerttēmōžēm korem mučan kerkelen koden* 'was nicht hat heimgebracht werden können, möge er in der öffnung des tales [an einen baum] aufbindend zurücklassen' GEN. SUS. Aik. VII. 59.

votjak: *monä tatci keltiz* 'engem itt hagyott' MUNK. VNpH. 81 | *pīrte mučsoiz, otšī keltē* 'er bringt [die kinder] in die badestube hinein und lässt sie da' WICHM. II. 17 | *ton goršokjostā kušiša kiz-ulā keltid* 'te fazekaidat egy fenyő alatt hagyta el' MUNK. VNpH. 143 | *bertem ta val-uttšās ta kišnoze busi šōri keltiša* 'der pferdesucher kehrte zurück (nach hause) und liess seine frau hinter dem felde zurück' WICHM. II. 94 | *pinalze keltem mumiz dorī* 'sie liess ihr kind bei ihrer mutter zurück' uo. 149 | *kišnoze no anaizē no keltē korka* 'seine frau und seine mutter liess es in der stube' uo. 167 | *tšattšāin nūnaosiz vīnze kerttillam kiz bordi no soiz keltillam tšattšāiz*

*) *noldams* lassen, hinein-, herein-, herab-, loslassen, fahren lassen' PAAS. MChr. 523. sz.

‘im walde banden die älteren brüder ihren jüngerem bruder an eine fichte und verliessen ihn im walde’ uo. 131.

zürjén: *me koli set če sije* ‘én ott hagytam’ Rogov: UF. II. 63 | *pörjavmišt sv. Spiridonēs, kolis sije deŋgasē as ordas* ‘megcsalván sz. Spiridont, magánál hagyta a pénzt’ POPOV: UF. II. 23.

o s z t j á k: *É. kurəy uai noγàiel s̄ si xvisəlli* ‘a jávorszarvas húsát ott hagyta’ PÁPAY: UF. XV. 167 | *ī xuiən nvy mou-kutna xvisən* ‘az emberedet te útban (tkp. föld-közben) hagyta’ uo. 50 | KK. *man tāxrem kāt-χūdem çoi se aja ot çajesen* ‘lasset mein panzerhemd nicht hinter zwei bis drei männer zurück’ PATK. II. 36 | *juç çatçe jem nəva totta çeitəyen* ‘an dem schönen trocken(?) zweige des baumes da liessen sie nach’ uo. 198 | *juç çatçe jem nəgna totta çeitəyen* ‘an dem schönen trocken(?) arte des baumes da liessen sie ihn nach’ uo. 198.

v o g u l: α) *É. luwä tū ta çuləstā* ‘lovát ott hagyta’ MUNK. VogNGy. I. 22. — β) *kartān pətēs, tū osulawēs* ‘midőn az udvarra esett, ott hagyta’ uo. IV. 328.

m a g y a r: *Ide hagylak hajlkom* (Nyr. XXIX. 255). *Világ! már maradj magadnak, én örömmel ide hagylak* (MNGy. III. 287). *Im majd egy hete leszen, hogy ide hagyátok bennünköt jó atyámfia* (1626. TörtT. Új f. II. 385). *Holnap idehaggyjuk ezt a szomorú lakóhelyet* (MIK.: TörL. 3). *Mehetünk haza Trojat ide hagyván* (HUSZTI: Aen. 6). *Oda akarnác hadni a gyűlést* (HELT.: Krón. 194). *Oda hagyták baráti* (MEGY.: 6Jaj. II. 11). *Ezen órában, szekereimet oda hátra hagyván, érkeztem ide Árvában jó egészségben* (1601. THURZÓ Lev. II: 3). *Sajnáto a helit oda hanyi* (Nyr. XV. 42). *Belé-hagyták a munkát* (PPBl.). *Inkább akarok akármilyen veszedelmes állapotot is szenvedni, hogy sem kegyelmeteket bele hagyni* (Mon. TME. III. 272). *Hágy valamit az leányok asztalára is* (DECSI: Adag. 18).

felejt

f i n n: *niin minulle unehui suuhun sitten se kivi* ‘hát azután a számban felejtődött az a kö’ Kans. II. 38 | *lapseni, käypä kirves hakemassa venheistä, se minulta unhohtui sinne* ‘gyermekem, menj a fejszét megkeresni a csónakokban, ott felej-

tödött' Sat. II. 191 | *häneltä kiiressä oli miekka koti in unch-
tunut* 'a sietségben otthon felejtette a kardját' uo. IV. 9 || *ne
sinne mie hevoista riisuessani unohdin* 'ott felejtettem azokat
[a lóigákat], mikor a lovakat kifogtam belőlük' uo. II. 188 ||
(déli Häme) *Mi:mimi unohti sen kellarii(n)* 'Mimmi azt a
pinczében felejtette' KANNISTO: Suomi III. j. XX. 131 | *no kun
makaamaan ruvettiin, niin se unohti keisarin pojan nainen sor-
muksen lasille* 'no, mikor feküdni mentek, hát a császárfiú
felesége ott felejtette a gyűrűt a poháron' Kans. II. 35 |
unhotin rahani puoti in pöydälle 'a pénzemet ott felejtet-
tem a boltban az asztalon' BUDENZ: FNy.² 107 || *észt: unustas
oma kasuka koju* 'vergass seinen pelz zu hause' AHRENS 73 |
kolmed sa koju unustid 'dreierlei (drei verschiedene stücke)
hast du zu hause vergessen' WIED. EGr. 415 | *ma unustazin
rāmatu laua peale* 'ich vergass das buch auf dem tische'
uo. 346.

lapp: S. *ta' sāmie' oqjältahtumq aktup kiepēniep tann
koatān, kustie lēn jghtumq* 'a lappok ott felejtettek egy üstöt
azon sátorban, a honnan elköltöztek' HAL. III. 95 | *tihte
lāhpq j'ēčse pītne-punkq oqjältahtumq j'ēčse h'ejēmuse* 'az
ember a pénzes erszényét otthon felejtette' uo. 160.

morvin: M. *ärhkä beräkti preä-kopas kants yukstazä*
'er vergass seine hirschaale an dem seeufer' AHLQV. MGr. 111.

cseremisiz: nyK. *kāš'a'kēn mēndenāt* 'wo hast du es
liegen lassen (vergessen)' RAMST. 64.

votják: *ta gurtin kinlän-kä miži-kudiro šubäez? asleštīm
gurtam vunätkäm* 'nincs-e ebben a faluban valakinek hód-
prémes subája? a magamét otthon feledtem' MUNK. VNpH. 62.

zürjén: *kiž-nö meöj, koñöröj, das pizan sajö püksömsö
kuta vunödni?* 'wie kann ich, die armselige, das sitze bei ge-
decktem tische vergessen?' LYTGIN 44.

magyar: *Nem tudom vala mire vélni, hogy ennyire ide
felejtettek bennünket* (1626. TörtT. Új f. II. 385). *Ide felejtém
magam* (GYARM. Nyelvm. II. 94). — Vö. még: *ráfeledkezik* 'merően
rábámul' (Zala m. Gelse, MTsz.).

*marad**)

finn: *ja sinne jäi se pöytäliina* 'és ott maradt az az asztalterítő' Kans. II. 44 | *se jäi siihen isännäksi* 'az ott maradt gazdának' uo. | *jää tänne vähäksi aikaa odottamaan* 'maradj itt egy kevés ideig várakozni' BUDENZ: FNY.² 133 | *jäivät raukat rannikolle, vienoiset vesikivelle* 'ott maradtak a szegények a parton, a gyöngék a vízi kövön' Kal. XXIX. 383 | *käyden kylään päästään, juosten tielle jäädään* 'járva bejut az ember a faluba, futva ott marad az úton' BUDENZ: FNY.² 114 | *se jääpi neitinen pihalle* 'az a leány az udvaron marad' Kans. II. 116 | *akka jää häneltä yksinään kotiin* 'felesége egyedül marad otthon' uo. 19 | *tuletko kotia vai jäätkö kylään* 'haza jösz-e vagy a faluban maradsz?' BUDENZ: FNY.² 136 | *jäin kaupunkiin* 'a városban maradtam' uo. 107 | *hevonen jäi sateesen seisomaan* 'a ló ott maradt az esőben (állva)' uo. 93.4 | *hän jäi kuninkaan tykö asumaan* 'ő ott maradt a királynál (lakni) Kans. II. 2 | *kolmas jäi sitten jällelle* 'a harmadik maradt aztán hátra' uo. 78 | *hän jäi siihen elämään kuninkaan kotiin* 'ő ott maradt a király házában (élni)' uo. 13 | *jääkäähän sitte eloon* 'maradjatok akkor életben' Sat. I.² 20 || észt: *kus sa jäid nī kauaks tulemata* 'wo bliebst du so lange ohne zu kommen' WIED. EGr. 451 | *ära jä tervet nädalat senna* 'bleibe nicht die ganze woche dort' uo. 639 | *ta jäi vël linna, sugelaste jüre* 'er blieb noch in der stadt, bei den verwandten' uo. 343 | *jä meie jüre* 'bleibe bei uns' uo. 549.

lapp: α) S. *kačāt, kosi pācāj* 'kérdézi, hol maradt' HAL. I. 98 | *āhkā vuohppa pakāt sajiēu, kosō-l pāhcam* 'az asszonyrak az ipa megmondja (megjelöli) a helyet, a hol maradt' uo. 98 | *tantēt lijēn sāj ulkos pahcam* 'azért kívül maradtak' uo. 124 | *tlje koffārāpa pācā čoaččemen tann ičse sāj jān* 'a keresztapa ott maradt állva a maga helyén' uo. II. 60 | *waččājen tälliä ih pājen kūttem pāci* 'menjünk most és hagyjuk a kigyót a hasadékban maradni' uo. 43 | *tihte pāča para uktok tanne kočtan fiški čuhktiōwi* 'a legény csak egyedül maradt

*) Vö. jarkendi-török: *ū šārre keč nime kalmēdi* 'a városban semmi se maradt' KÚNOS: KSz. VI. 305.

a sátorban és éhezhetett (tkp. kapott éhezni) uo. 76 | *tlje tihte poika pācā tann pahkse* 'hát az a fiú ott marad a dombon' uo. 119 | *tihte källeskučče pēci tan koatāčse* 'az öregember a házikóban maradt' uo. III. 142 | *tat pācī nouhte tam sammā s ad'd'ai stāmpit* 'ez így egy (ugyanazon) helyen maradt állva' uo. V. 53 | *ēmēt tal pāci puccūt tan tollo-kaddoi* 'a háziasszony nesztelenül ott maradt a tűz mellett' uo. 111 || N. *te ta ruksis kolle piuh̄tas olmaj bācih maññele* 'ekkor a piros aranyruhás ember hátramaradt' uo. III. 178 | *ies pāci teina kurūhpusuvvum rihtin koat-s ad'd'ai* 'maga [ott] maradt az összekötözött bőrrel a sátorhelyen' uo. 172 | *muhte mon, kuhte lām ollies pāsie poarrasemuš, lām pāhcām vell māilmāi mangā kāvistuso oqid-niet ja kullat* 'én azonban, ki az egész család legidősebbike vagyok, még életben (tkp. világban) maradtam, hogy sok csalárd-ságot lássak és halljak' uo. 185 | *dē ledje owta bartnē asan da s adjai mi baci sullui* 'da hatten sie schon einen knaben anstatt dessen, der auf der insel geblieben war, geschickt' QVIGST. SUS. Aik. III. 34 | *niēi'da bacca mæccai* 'das mädchen aber blieb im walde' uo. 28 | *dē bazi stallo dāsa* 'da blieb stallo dort' uo. 36 | *niēi'da dadja: «attē bacca mæ'kan su manñjai»* 'das mädchen sagt: «dass es als ein zeichen nach mir bleibe»' uo. 28 | *dē bartnēn li baccan bisso gaddai da sullui* 'der knabe hatte seine büchse auf der insel vergessen' QVIGST. 33 | *nu dat baci heggi* 'so blieb er am leben' SANDB. uo. 16. — β) E. *ja gāles orrōi goātan galgoš æđost gæjos gæsē* 'den ganzen sommer hindurch blieb der mann daheim bei seinem weibe' uo. 10. — γ) K. *son kättij koppa taissi* 'ő ott maradt a veremben' GEN. UF. I. 70 | *i toγ' kuotjekked tonn rajja, konn tij vūlg'iepped* 'és ott maradjatok mindaddig, míg onnét kimentek' (KÁR. ford.) GEN. Máté X. 11.

mordvin: α) M. *a sä alatnen uzirsa ilats eza* 'die axt dieser männer blieb zurück' AHLQV. MMGr. 117 | *värdä praš atānā, vazjts esk ilats* 'von oben fiel ein greis, seine mütze blieb dort' uo. 141 | *ilatt tazk moñ samozin* 'maradj itt, míg eljövök' BUDENZ: MNy. 258. sz. | *kadešt iladi kudu* 'hagyjátok, maradjon itthon' uo. 310. sz. | *veli ilädi* 'a faluban maradj' uo. 66. sz. | *bajart tes ilats* 'az úrnál maradt' uo. 75. sz. | *virgasjś lisis kedjnts potmista, kedjts ilats durakt kätś* 'der

wolf kam aus seiner haut heraus, seine haut blieb in der hand des dummkopfs zurück' AHLQV. MMGr. 111 | *duraks ilats menelti* 'der dummkopf blieb im himmel' uo. 110 | *a parknojs lac iskamunza eramu kuduti* 'der schneider aber blieb allein in dem hause' uo. II. 130. — β) E. *éälis kaduvš putuž kudiñim, vaj putuž kudu zum kaduvš siri, siri tiriñ tetiñim, seđejak siri tiriñ aciñim* 'im dorfe blieb mein erbautes häusehen, ach, in meinem erbauten hause blieb mein altes väterchen, der ernährer zurück, mein noch älteres mütterchen, die ernährerin zurück' PAAS. I. 80 | *paksas kaduvš sokam izamum, sokaž umiñim vidiž suriñim* 'auf dem felde blieben meine pflüge, meine eggen, mein aufgepflühtes ackerfeldchen, mein gesäetes getreide' uo. I. 80.

cseremisiz: kP. *kot tšarəñ šneve poraš* 'bleib' du hier beeren pflücken' GEN. SUS. Aik. VII. 6 | *pišše kodən űlan* 'ihr handschuh blieb unter' uo. 1 | nyK. *palan kodən* 'es blieb fern' RAMST. 94 | *toran^{džə} kođeš* 'sie bleibt daheim' uo. 171 | *ala-đoran kodaš* 'in der nähe der stadt, ausserhalb der stadt bleiben' uo. 148 | *lazraeš kodaš* 'im schlamme stecken bleiben' uo. 67 | *ərpezo ala'èš koden* 'der knabe blieb in der stadt' uo. 51 | kE. *atiem deran kodo* 'atyámnál maradt' REG. CsM. 113. sz. | kUr. *i koremeš kodaš* 'a jég a folyóban maradt' WICHM. NyK. XXXVIII. 208 | *kodaš pu-šengeš* 'a fán maradt' uo. 209 | kP. *rəβəž kiđeš počo βele kien kodaš* 'in der hand des fuchses blieb der schwanz allein' GEN. SUS. Aik. VII. 35.

votják: *nuläskün kizjos tuž uno, busi-šori kilämez tuš muso* 'az erdőben a fenyő igen sok, [a melyik] a szántóföld közepén megmaradt, az igen kedves' MUNK. VNpH. d. 228 | *mon kīlo kwal'-a žä* 'én itt maradok a kwa-sátor ereszében (tkp. elejében)' uo. d. 54 | *ton kapka vižiže ki'ly* 'bleibe du hier am tor' WICHM. II. 53 | *iñtijä kēloz anakajä* 'itthon (tkp. helyében) marad anyácskám' MUNK. VNpH. d. 202 | *mar-ponna kulä mēnem ta puris düñjā kēlēnē?* 'mi miatt kell nekem ebben a homályos világban maradnom' uo. 94 | *ož-ik aiizles kīlem tšattšaiž* 'auf solche weise blieb sie hinter ihrem vater im walde zurück' WICHM. II. 156 | *iñi ižijed tinad višvu iškeme kiliz đir* 'dein hut ist wohl schon fünfhundert verst zurückgeblieben' uo. 61.

zurjén: V. *kittše sije kolema? ne-kittše abu kolema!*

'hol maradt az? Nem maradt meg sehoh' FOKOS 19 | V. *ðak kurttšis, torjjs vom as kolì* 'a kántor beleharapott, egy darabja a szájában maradt' uo. 85 | *kolē tai pe ko'g krasataangi, batuško orde, polota gje. matuska orde patš-vodž-pe'le gse!* 'es bleibt, ja es bleibt deine schönheit bei deinem vater auf der schlafbank, bei deiner mutter in der ecke vor dem ofen' WICHM. SUS. Aik. XXI₁. 32 | P. *öti kukañ kolšis va doras mijan kukañköt* 'egy borjú [ott] maradt a folyó (víz) partján a mi borjainkkal' Rogov: UF. II. 61.

osztják: É. *mà iübəmna liləy tē zašādì!* 'én utánam maradjatok ti itt életben' PÁPAY: UF. XV. 86 | *nvv tādā zašād!* 'te maradj itt!' uo. 106 | *pvskān arēməs, kät-çöləm-kēm. seda zašəs* 'puska durrant, valami két-három [lúd] ott maradt' uo. 43 | *lou si tvçàina seda i zašəs* 'ö azon a helyen ott is maradt' uo. 46 | *imi çat libina tut ço'za seda i zašəs* 'az asszony a házban a tűz mellett, ott is maradt' uo. 18 | *çolìçy çoi çādəl ço'za làiman çässət* 'a harmincz ember a házuk mellett állva maradt' uo. 23 | *mural ām'səm pāməy moç iübəl pèlā zašəs* 'a nép lakta (tkp. ürte) füves föld mögötte elmaradt' uo. 172 | *vbal çatvplna zašəs* 'a nénje a házhelyen maradt' uo. 39 | *nvv tām moçənnna zašād* 'te maradj itt ezen a földeden' uo. 66 | *oçsaməl iāsmənnna zašəs* 'a fejkendője maradt a kezünkben' uo. 21 || KK. *çüdem çoi seaja tāçer tuma çeiçöt* 'das panzerhemd blieb weiter, als drei männer zurück' PATK. II. 36 | AK. *tudat najat panem, man piremā at çeiçat* 'deshalb legte ich um die speicher feuer, damit sie nach mir (d. h. nach meinem tode) nicht zurückbleiben' uo. 102 | AK. *jadān çeiçəm surnēy-ūgop ār igene tat çouvētem ēne çor çoredāi* 'die zahlreichen zu hause bleibenden grauköpfigen(?) greise einen starken ruf, der man bei der kriegsabfahrt zu schreien pflegt' uo. 48 | KK. *çim teina vaitap nur anneitta ei nēg çoken çeiçöt* 'an seinem schönen gipfel blieb kaum ein zweig von der dicke eines hobelschaftes übrig' uo. 24.

vogul: É. *Nāñk-ūsiny-çtēr jūw çültēs* 'a Vörösfenyő városbeli fejedelehmős megmaradt' MUNK. VONGY. II. 95 | *jūwl'é çültēm šukēm-pālēm jolā latkāts* 'hátramaradt félezcipóm alásüppedett' uo. III. 73.

magyar: *Bémaradtam katonának* (MNGy. VII. 427).

Tisztára kipusztút a riepa, csak oda-toa maradt egy kevis belüllö (Göcsej, MTsz.). *Odamaradott egy néhány az 'ő lovaik közül* (RÁKF.: Lev. I. 207). *Ha valami el adot marhat vissza nem váltunk, oda marad* (VER.: Verb. Szót. 23). *S a mit elzalogosított és elhagy ezután is benne, a ki negyvenezer frtnál több, az is oda maradjon nemcsak élteben, de holta után is* (1634. TörtT. Új f. I: 272). *Houa marad a maradéc étec?* (HELT.: Mes. 312). *A mocskosok között forgolódván, mocskos reá ne maradjon* (FAL. SzE. 35). *Mind a főfő görögöket asztalához marasztalja* (Hall. HHist. III. 11). *Hogy azért az iránt is annyi kárba ne maradjon* (1667. TörtT. Új f. II. 459). *Feleségem halála után pedig maradjon Prépost uramra* (1609. uo. V. 98).

késik

finn: α) *minne viipyi**) *lehmän vilja, kunne maitoni katosi* 'hova maradt a tehén-haszna, hova vezett a tejem' Kal. XXXII. 185 || észt: *ta viibis vël linna* 'er verweilte noch in der stadt' WIED. EGr. 346. — β) észt: *nemad višid palju aega tema kallale* 'sie brachten viel zeit bei ihm zu' uo.

magyar: *Nem fogok én is sokat ide késnem, hanem haza sietek* (1639. TörtT. Új f. II. 512). *Kérlek, hogy oda sokat ne késsél és visszajüvésedben lassan járj* (1559. THURZÓ Lev. I: 288). *Nagyságod parancsolja meg nekik, hogy oda ne késsenek, hanem mitől hamarabb lehet, jöjenek meg helekre* (1561. TörtT. Új f. X. 212). *Maga is törekedjék..., hogy oda ne késsék kegyelmeitek, hanem siessen föl közinkben* (1624. uo. I. 17). *Jót nem igen hirdetnek ide kegyelmed oda való késése felől* (1659. uo. I. 188).

megáll, megállapodik

finn: α) *nin metso pysähtyy**)* *petäjään rannalle* 'hát a süketfajd megáll egy fenyőn, a parton' Kans. I. 252 | *tulivat taaskin erään linnan portille, johon susi pysähtyi* 'ismét egy vár kapujához érkeztek, a hol megállt a farkas' Sat. IV.

*) *viipyy* 'elmarad, késik, tartózkodik'.

***) Alapszava: *pysyy* 'marad, megmarad, megáll (helyén)'.

51 | *tulivat myöhään iltasella muutamaan kylään, johon mielivät pysähtyi yöksi* 'késő este jöttek egy faluba, a hol meg akartak állapodni éjszakára' uo. 12—3 | *hevonen pysähtyi pihaan* 'a ló megállt az udvaron' SET. SKL.³ 62 | *Matti, joka oli pysähtynyt oven suuhun seisomaan, heitti sieltä verisellä härän silmällä isäntänsä poskeen* 'Matyi, a ki megállt az ajtónyílásban, gazdáját onnan arczon dobta véres ökörszemmel' Sat. IV. 159 || (Kemi) *pysähyit yhthen paikkhan* 'megálltak egy helyen' CANNELIN: Suomi III. j. II. 86. — β) *siihen seppo seisottihe syämmellä synkeällä* 'ott megállt a kovács komor szívvvel' Kal. XXXIV. 31 | *mene! sanoi toiset, seisottuen tielle* 'menj! mondták a többiek megállva az úton' Sat. II. 14 | *seisottui selälle viimein, niemelle nimettömälle, manterelle puuttomalle* 'megállt végre a nyílt tengeren, egy névtelen félszigeten, fátlan szárazföldön' Kal. I. 332 | *jop' on seisottui oronen Osmon uuen pellon päähän* 'már megállt a rén Osmo új szántóföldje végén' uo. X. 53 | *seisahtuu kuningas katsomaan tielle* 'az úton megáll a király nézni' Sat. II. 55 | *seisahtui pihalle* 'megállt az udvaron' uo. I.² 123 | *oven suuhun seisataukse* 'megáll az ajtószádban' Kant. III. 20 (253. 1.).

lapp: α) S. *tē son čuočcahtē tasā* 'aztán ott megáll' HAL. V. 48 | *tē skihpē čuočcaht sōmēs sad'd'ai lānta kūrrai* 'a hajó megállt egy helyen a szárazföld mellett' uo. 144 | *son lij čuočcahtam ukša-kasskai* 'megállt az ajtóban' uo. VI. 35. — β) *son čakkčat**) *akta sad'd'ai* 'megáll egy helyen' uo. 154. — γ) N. *naste manai sīn oudast, tassaci ko tat oudast mannamines orosti tam paike ala, kost manna laei* 'a csillag előttük megyen vala, míglen jutna és megállana a hely felett, a hol gyermek vala' (KÁR.) FELLM. II. Mát. II. 9.

cseremisiz: nyK. *eržəžə pörtan^dzal βuizēš šaral^š* 'der sohn blieb auf der freitreppe stehen' RAMSTEDT 125 || kP. *aβaž dene acaže tul dūreš šorālāt* 'die mutter und der vater treten zum feuer' GEN. SUS. Aik. VII. 28 | *pünžö tūňan it šorāl, jūlulat* 'auf der fichte stumpf setze dich nicht, du verbrennst' uo. 69 || kCzar. *mialal^šm, šorāl^šm Ozan ola keβāt onžəkē* 'ich kam [und] hielt an vor der bude in der stadt Kazan' PORK.

*) *čakkčatēt* 'megáll, egy helyben marad'.

37 || kUr. *kapka o ní d'žē kē tōlēn šoǰalnà* 'a kapu elé jöttünk s megálltunk' WICHM. NYK. XXXVIII. 240 | *toškalt mu.tš.a škē purātēn šoǰalna* 'bementünk [az udvarra] és megálltunk az udvar végénél' uo.

zürjén: *si-ponda suvtis si dinē* 'azért megállott mellette' POPOV: UF. II. 16 | V. *šor dore suvtis* 'egy patak mellett állt meg' FOKOS 88.

osztják: É. *du-silna seda lañs* 'ott az ajtóküszöbön megállt' PÁPAY: UF. XV. 177 | *χàt χοζέηνα λάβηt ογδλ si λα-mel šàtl* 'a ház mellett hét szán ím megállott, hallszik' uo. 150 || AK. *menōt, menōt, tāyr kīmet tātta šaitij sei χūdet, tūrup juχ sajētivet, soχ-juχ sa ja totumdōt, χañadōt* 'er ging, ging, da hörte er kirrendes Geräusch, als ob sich der schoss eines panzerhemdes bewegte; auf der entgegengesetzten seite des dichten waldes, hinter dem dichten forste stellte er sich hin; versteckte sich' PATK. II. 66.

vogul: α) É. *ēlēm-χqlēs ūnlēnē jelpiy [mā] kwoss tēls; akw'-mūs jǰyχi, akw' mān at rotmi* 'de bár előtermett az ember lakó szent föld: az egyre forog, egy helyt meg nem állapodik' MUNK. VONGY. I. 141. — β) *kwotlēj jā kwotlēn jolā lūlēm-tāsēm* 'közepes folyó közepén megállottam' uo. III. 277.

magyar: *Alatsomb' szolgálja, elvetette' rabja eleibe állapodik?* (PÁZM. Préd. 16). *Ha szomorúság a jámborságnak képeben állapodik elődbe, vigyázz* (FAL. BE. 615).

megállít, feltartóztat, visszatart

finn: α) *siihen seisahutti sillalle hevoisensa* 'megállította ott a hídon lovait' Sat. II. 62 | *siellä . . . laivansa seisahuttaa pihalle* 'ott . . . megállítja hajóját az udvaron' uo. 33. — β) *niihinkä hän nyt joutuu, kun sinä hänen nyt pidätit tänne* 'hová jut ő, ha te most itt tartóztatod őt' Kans. II. 78. — γ) észT: *hoia lapsed tupa* 'halte die kinder in der stube' WIED. EGr. 344 | *hoidis ennast emäle* 'er hielt sich entfernt' uo.

lapp: S. *svenska cakkastin ukša-kaskai* 'a svédek föl-tartóztaták őket az ajtóban' HAL. VI. 35.

osztják: É. *nēməza-sirna ant rayəl t à d à tvīda* 'sehogyse lehet itt tartani' (*tvīda* 'bírní') PÁPAY: UF. XV. 25.

vogul: *É. jolli-tāremné ti tāratugkwé patwāsēm : kit tārmí', kit kworsi' ʒal ne tū ti pojeltawāsēm** 'az alsó ég felé kezdett im lebocsátani: [de] a két ég, két menny között ottan visszatartott' MUNK. VONGY. III. 116 || *ʒürém ʒaptēm Kuśmä-kwol āwi sūntné tū ta pojeltēsānem* 'három zenőkrömet Kozma házának ajtónyílásában, ott állítottam im meg' uo. IV. 52.

Második csoport.

*fér**)*

finn: *tehtiin sitten semmoinen arkku, että ihminen mahtui sisälle* 'csináltak aztán olyan ládát, hogy egy ember belefér' Kans. II. 18 | *alle maljan maata mahtui, alle seulan seisomahan* 'a serleg alatt elfér fekve, a szita alatt állva' Kal. XX. 95 | *hän sai eräänä talvi-päivänä niin paljon kaloja, kuin mahtui hänen laiturinsa* 'ő egy téli napon annyi halat fogott, a mennyi belefért (paraszt)szánjába' BUDENZ: FNY.² 143 | *sinun on kuoma, poikasi kasvaneet niin isoksi jo, että emme enää molemmit yht' aikaa pesään mahdu* 'neked, kóna, a kölykeid oly nagyra nőttek már, hogy többé nem férünk be egyszerre a fészekbe mind a ketten' Sat. III. 30 || észt: *ega naad ühelda köik sinna ei mahu* 'alle zusammen haben sie darin nicht

*) *pojti* 'megszűnik, megállapodik' (SZILASI).

***) A török nyelvekben is; pl.

oszmán-török: *iki kılıç bir kına sıymaz* 'két kard egy hüvelybe nem fér' KÚNOS, Oszmán-török nyelvkönyv 216.

ufai-tatár: *iké kárbusz bér kultekka sejmas* 'két dinnye nem fér egy hón alá' PRÖHLE: NYK. XXXVIII. km. 44 | *iké táká bász bér kázanʒa sejmas* 'két kosfej nem fér egy üstbe' uo. 45. sz. | *lākin äwül bujeņņe wä inēņne ulčäp kārmajenča kārņeņa sejarmen-me ikän?* 'azonban a [tested] hosszát és szélességét meg nem mérem, beleférek-e a hasadba?' uo. 106. l.

kumük: *eki ʒarbusz bir kolya sijmas* 'zwei wassermelonen finden in einem arme keinen raum' NÉMETH: KSz. XII. km. 38.

jarkendi-török: *iški jolbās bér tiriʒa patmāz* 'két oroslán egy bőrbe nem fér' KÚNOS: KSz. VI. km. 26 | *iški kélēʒ bér ʒēlabʒa patmāz* 'két kard egy hüvelybe nem fér' uo. 27. sz.

raum' AHRENS 85 | *ei need lojaksed mahu enam seie lauta* 'dieses vieh hat hier im stalle keinen raum mehr' uo. 71 | *kõik se rahvas ei mahu kirikuse* 'alle diese leute haben nicht platz in der kirche' WIED. EGr. 344 | *toas olid ju nī palju inimezi kous, et meie enam sisse ei mahtunud* 'im zimmer waren schon so viel menschen beisammen, das wir nicht mehr platz fanden' uo. 657.

lapp: N. *mi çahka sappan bossi, ige sate jorgalet vuçvsa basist* 'was hat raum in einem mauseloch und kann sich nicht wenden in einem ochsenstand?' (= ein stab) FRIIS 115.

cseremisiz: α) kCzar. *kormāššš pura', puðapka's ok purā* 'hat raum in der hand, aber nicht in einem pudmass' (= die kunkel) POROKA 25 | kUr. *kormāšškā purā, puðabkaš ok purā* id. WICHM. NyK. XXXVIII. 214. — β) nyK. *ta çarlāk ik pörteš* (v. *pörtāštā*) *a'kç-šyga** 'das volk kann in einer stube keinen raum finden' RAMSTEDT 133—4 | kCzar. *nemnan nalān kaīšaš akažā kiβitka kōrçeš ok šāgal* 'die schwester, die wir wegföhren sollen, hat nicht raum im reiseschlitten' POROKA d. 48.

votják: *veñ pīsijā sīr tāroz* 'egy túfokba befér egy egér [is]' MUNK. VNpH. km. 3 | *kīk gondīr odig guε ug terī* 'zwei bären haben nicht platz in einem lug' WICHM. II. km. 81 | *ma, ta puījad terε ama!* 'was, ist es etwa raum für ihn in deinem sack!' uo. 80 | *Vańka puksem no gurā ug terī-pā* 'V. ráült, de a kemenczébe nem fért be' MUNK. VNym. 13 | *korka ug ter semjāε!* 'meine familie hat kaum platz in meinem hause!' WICHM. I. d. 439.

zürjén: V. *šeptε tere, a bīdsa mort!* 'belefér a zsebembe és egész ember!' FOKOS 116.

vogul: É. *çotél lāpījin tū, mir akw'ti at lāpījin?! 'hogyan (tkp. 'honnan') férték el ott, mind (a nép) úgy sem férték el?!'* MUNK. VogNGy. I. 71 | *vāçennē lāptal utā puçknē poššātawē, puçknē lāptal utā vāçennē poššātawē* 'vállra nem féró holmiját a fejjére nyomkodják, fejjére nem féró holmiját a vállára

* Vö. csuv. PAAS. *šānāš-* 'belefér, elfér', kaz. *šāj(āš)* id., altV. *šāy-* id., sor., szag. kojv. ujr. *šāy-* 'hineinpassen, hineindringen'.

nyomkodják IV. 220 | *vit-χul alné [χun vit-χul alné] mān at läp'eit* 'vizet halászó emberek nem férnek el a vízi halat halászó területen' I. 156 | *älēm-χlēs-pīrēm mān läptal ti patēs, vitēn läptal ti patēs* 'ember fiam kezd már el nem férni a földön, kezd már el nem férni a vizen' uo. | K. *tētē kwälne šok'ō oat loapīwe* 'ebbe a házba nem férünk be mindnyájan' MUNK. VogNyjár. 192.

magyar: α) *Sokan jólekezenec egbe, ug hoğ sem a házba, sem az ajtohoz nem férnēnc* (MüncH.-k. 73). *Melly ősuéüre egy ember nyomdékndál tób nem fér* (KÁR. Bibl. I. 463). *Csudálkoztam: hogy rád ennyi rozsz fért* (CZEGL. Japh. 6). *Mennél több zab fér egy szádra, annit töltsenek* (1595. THURZÓ Lev. I. 161). *Nem fér fogára az apostolok tudománya* (CZEGL. Japh. 121). *Borom is azon szőlőhegyeken ennyihány ezer akó, kiket idebe nem fértethetjük* (1644. TörtT. Új f. V. 208). *Amennyi csak bele fért* (MNGy. III. 416). *Nem fért bele a kezem* (Nyr. XXXII. 456). *Há' kosárbo férne bele a heggy?* (Nyr. XL. 191). *Beleférek a fába* (MNGy. X. 370). *A legkisebbik királyfinak sehogy se fért a fejébe ez az egész dolog* (Nyr. XXIX. 534). *Evett osztán Rendes, amennyi a bőrrebe fért* (MNGy. IX. 308). — β) *Nem sok tér bele* (Somogy m. MTsz.). *Nem tér bele egy liter ebbe az üvegbe* (Dunántúl, MHat. I. 30). *Széles az ökröm szarva, nem tér az istálómbe* (Békés m. MTsz.). *Nem tér a büribe* (Zilah vid. MTsz., Torda NyFüz. XXXII. 38). *Sehogy se tért a fejibe az embernek, hogy az ő fiai ojan mihasznák vónának* (Bihar m. MTsz.).

Harmadik csoport.

*gyűl**

finn: α) *sääskeä siihen kokousi sitä syömään* 'szűnyogok gyűltek oda azt megenni' Kans. I. 169 | *hänen siihen nukuttuansa kokountui koko joukko hiiriä hänen ympäri lensä* 'mialatt ő ott elaludt, egész sereg egér gyűlt köréje' Sat. III.

*) Vö. csuvas: aT. *šihök šidē-pušlazan žer pūχenat uramā* 'a mikor ő. közeledni kezd, a leány gyülekezik az ucczára' MÉSZÁROS: CsuVNGy. II. 91.

38. — β) *onpa tähän kertynyt, kuolijat on kaikki ide gyültek, mind meg van dögölve* uo. 103. — γ) *tänne oli sillaikaa repo ja karhukin keräytyneet* 'azalatt összejöttek itt a róka meg a medve is' Sat. III. 24 | *siihen keräytyi nyt myös kaikki munkin hovi-väki koolle* 'most összegyült ott mind a többi udvari nép is' uo. I. 180 | *tyttäret keräytyvät hänen ympärilleen siihen* 'a leányok összegyülnek ott körülötte' uo. II. 126 | *no tulee rahvästa, joka haaralta keräytyy linnoille* 'no jön a nép, minden irányból gyülekezik a várba' uo. I. 58.

lapp: S. *tjähkanin tasā* 'de församlade sig her' WIKLUND, Lärobok 96 | *suomies äikien Svürriesne lijén čoqņkanommq kējürhkse* 'valamikor Svédországban templomba gyülekeztek' HAL. III. 16 || N. *ko te su æi fätti onddal, ko kuokte čoode čoagganik outa sadjai* 'wie sich nicht fangen lässt, bis paar hundred sind versammelt auf ein und derselben stelle' 'kuin häntä ei saa ennen, kuin sataa kaksi kokountuu yhteen paikkaan' FELLM. II. 295 | *nu son kočoi olbmuit ædnam ala čoakkanaddat poradet* 'akkor megparancsolá, hogy a sokaság megtelepednék a földön' FELLM. II. Mát. XV. 35 || K. *a Isus valtjij vřhkiš sū Kajjafse, šořmus pāppe, koz čoñkdottiš kirj-kid' i parrsamuz* 'amazok pedig megfogván Jézust, vivék Kajafához, a főpaphoz, hol az írástudók és a vének összegyültek vala' (KÁR.) GEN. UF. I. Mát. XXVI. 57.

mordvin: E. *puromšt éese ée tarkas tírc* 'sie versammelten sich alle an einem ort in dem walde' PAAS. II. 115 || *koda néte purnavít ée tarkas i lovočít i tarkazost aravt.čít, šeste erđiks pēdazo, šeste šumsto éelavtozo!* 'wenn diese auf eine stelle gesammelt und gezählt und an ihren platz gebracht werden, dann hafte die verfluchung, dann kehre sie mit geräusch zurück!' uo. 13.

votják: *prjos kužili-šeän lukasko so-kotirä* 'a csere-miszek hangya módjára gyülekeznek köréje' MUNK. VNpH. 62 | *kō kotirē piš lukaskem* 'das mehl sammelt sich (tkp. a liszt gyűlése) um die mülhsteine' WICHM. II. tm. 81 | *bermäs eskärim-kä kulto-vilä kulto lukaskoz* 'ha mögénk tekintünk, kévére kéve gyülekezzék' PERV. 19 (id. MUNK. VotjSz. 35) | *kik ar-a kuin ar-a ulisa so saldatné lukaskiž buskeljosiz* 'nach zwei oder drei jahren sammelten sich die nachbarn bei jenem soldaten'

WICHM. II. 167 | *kuke vuem uī, so korka lukasküllam vožojos* 'als es nacht wurde, sammelten sich die vožo's in der (mühl-)stube' uo. 134.

zürjén: α) *V. jez sar orde tsukerttšasni* 'a nép össze-
gyülekezik a czárnál' FOKOS 56. — β) *P. vot öksisö bidönnis*
bavagan dīnas 'íme összegyűltek mindnyájan a bódéhoz'
ROGOV: UF. II. 64.

osztják: *É. törēm mola-ārāt uai pārdas, azāt sē āgam-*
mel 'az isten a mennyi állatot csak rendel, mindnyájan ott
vannak összegyülekezve' PÁPAY: UF. XV. 43—4.

vogul: *É. atzatäst akw' paulnē* 'összegyűltek egy faluba'
MUNK. VOGNGY. I. 70 | *χāp vātān sāχū nal-atzate'it* 'a hajó
széléhez mindnyájan összegyülekeznek' uo. II. 81.

magyar: *Az kereztynenek, kik oda gyűltenek vala, erze-*
nek labok között, mynt ha sok dyznok ky fytottanak vona az egy-
hazbol (Érdy-k. 143, 413b, 565b). *Gyűlletec ide fiaim* (MA.:
Bibl. I. 46). *Ide mindenfelől gyűl az ember* (1635. TörtT. Új f.
I. 284). *Ide mégis lassan gyűlnek az uraim* (1637. uo. 289).
Gyűlnek az pispék egyhazanak piaczara (Virg.-k. 16). *Gyűlee-*
nek hw hozya nagy sok sereghők (Jord.-k. 392). *Tizönegy dok-*
tor és négy seborvosok gyűltek volt hozzám (NÁD. Lev. 61).
Gyűlénec az áldásnac völgyébe (KÁR. Bibl. I. 391). — *Gyakorta*
gőlekezykwala ő taneitwaniwal oda (Winkl.-k. 154, Jord.-k. 590).
Vilagokat goituan mend őhozia gőlekezenec (Bécsi-k. 38). *Jesus*
él vala a tenger mellett es gőlekezenec őhozia soc gőlekezetec
(Münc.-k. 37). *A tarka vizi kigyo az ő tsipésével azt tselekszi,*
hogy igen sok viz gyűlekezzék az embernek hasába (MISK.
VKert 624).

gyűjt

finn: α) *siat keräsivät porsaansa siihen kosken ran-*
nalle 'a disznók malaczaikat ott a vizesés partján gyűjtötték
össze' KANS. I. 158 | *teitü ikävöidessäni itkemät kyneleeni keräsi*
äitini astiaan 'utánatok való vágyódásomban sirt könnyeimet
atyám egy edénybe gyűjtötte' SAT. I.² 124. — β) *kokosivat*
yhteen paikkaan suurelle mäelle 'összegyűjtötték egy
helyre egy nagy dombon' KANS. I. 125 | *ja kissi kokosi hiiriä*

pankolle és a macska egereket gyűjtött a kályhapadkára' uo. 213.

lapp: K. *mayt londonč čonk ŕzes ołgit sojji volla* 'miképen a tyúk az ő fiait egybegyűjti szárnyai alá' (KÁR.) GEN. UF. I. Máté XXIII. 37 | K. *iełleđ kōpčed ŕcsant ealajt, iemne oł* 'ne gyűjtsetek kincset e földön' (KÁR.) GEN. UF. II. Máté VI. 19 | N. *œłlet œlo čokkijukko œdnam ala* id. FELLM. uo. | K. *a kōpčed ŕcsant ealajt alma* 'hanem gyűjtsetek magatoknak kincset mennyországban' GEN. UF. II. Máté VI. 20 | N. *fal. čokkijet alcedek œlo albmai* id. FELLM. II. uo.

votják: *ad'ami ińti az diš tĕrem* 'der mann sammelte seine kleider an seine lagerstelle' WICHM. II. 62.

magyar: *Menden búneidet elmedbe gőhtőted* (Vitk.-k. 24). *A buzat gőhetec en čŕrōmbe* (Münch.-k. 39). *Neegy yeles lelky yozagokat gyejthetvńk reea* (Érdy.-k. 390). *Az hol magyar volt, mind mellé gyűlteté* (Mon. Irók III. 117). *A két jantsár a több társait össze gyűjtven egy piatzra, mintegy ötvenen telének* (MIKES: TörL. 255).

Negyedik csoport.

megjelenik

finn: *samassa ilmestyi se rautainen ruunu sieltä vuoren peikon asunnosta siihen* 'nyomban megjelent ott az a vas-korona onnan a hegyi manó lakásából' Sat. I.² 176 | *kaikki väki ihmetteli, mistä se niin ihana, ihko tuntematoin neitsyt siihen oli ilmestynynt* 'az egész nép csodálkozott, hogy ez a szép, teljesen ismeretlen leányka honnan termett oda' uo. 75 | *tuskin olikaan sen ennättänyt tehdä, kun sulhaisen viereen ilmestyi ylen ihana ja kaunis neiti* 'alig ért rá ezt megtenni, mikor a vőlegény mellett egy nagyon bájos és gyönyörűséges leány jelent meg' uo. IV. 70 | *kun neljännessä ympärä pyörähti, niin koivu ilmestyi lammin rannalle* 'mikor negyedszer fordult meg maga körül, hát a tó partján egy nyírfa termett' uo. II. 123 | *siihen arkku ilmestyi pihalle* 'egy láda termett ott az udvaron' Kans. II. 125.

lapp: α) *S. tlje jājjetä óappopon uvote* 'ekkor megjelent a huga előtt' HAL. II. 50. — β) *tē kēssät talle tat kinē-khārān*

tūn nēita āhčē ouŋoi 'megjelent a kinē férfi a leánynak apja előtt' uo. V. 34 | *tē par^ednē āi kēssaŋi owŋoi* 'aztán a legény is mutatkozott előtte' uo. 179. — γ) *sō lij stuore stuqpuo jāihtumq tisse* 'nagy szoba jelent meg ott' uo. III. 96 | *pāhēe vūini stūore fūsie jāihtumq tann lāntse* 'a legény látta, hogy nagy marhaistálló jelent meg azon a földön' uo. | *sō lij nuore-skoqhte jēh pū^urie jāihtumq tann lantije, kusse lij mō^olumq* 'fáskamra és éléstár jelent meg azon a földön, a hová kimérte' uo. 97.

votják: *so ižon važsin mužem-vilä jurŋjer-no kildäm* 'az ő alvása közben a földön háztelek keletkezett (tkp. jelent meg)' MUNK. 55 | *kušo val tīprak täčisa viž-vilä kildoz* 'a pej ló egyet ugorva a hidon terem' uo. 62 | *Bursin bakatir odig-pol täčisa vu-durä kildoz* 'B. hős egy szökéssel a vizparton terem' uo. | *šin-a žaz jurŋ jer kildäm* 'szeme előtt ház jelentkezett' MUNK. VotjSz. 162 | *tarakan jurŋ tad išanän kildoz* 'a csótán házadban bajjal jelentkezik' uo.

vogul: K. *tok^wē tāu paiñüt-uit tqu nēilän* 'az ő fürdése közben jelenj meg ott (oda) úgy [ismét]' MUNK. VogNGy. IV. 381 | *sōrēs-vētän tqu tē nēilēs* 'a tenger partjához ím oda érkezett (jelentkezett)' uo.

magyar: *Jelenem te elédbe*: apparebo conspectui tuo (Keszth.-k. 26).*)

emelkedik

finn: α) *ja samassa yleni siihen kulta-putki hänestä sillalle* 'és belőle mindjárt egy arany medvetalpfü nőtt (tkp. emelkedett) oda a hidra' Sat. I.² 64 | *yietköön linna keskelle saarta!* 'egy vár emelkedjék a sziget közepén!' uo. 52 | *joka luon partahalle kunnas kultainen yleni* 'minden szirt szélén aranyos halom emelkedett' Kal. IV. 483 | *siksikö sinäki synnyit, tähän ilmahän ylenit* 'azért születéle te is, teremtel (tkp. 'emelkedtel') erre a világra' Kant.³ II. 324 | *tuohon kasvoi kaunis saari, kaunis kartano yleni, saarelle sokea nurmi, nurmelle* 'korea karja 'ott egy szép sziget támadt (tkp. 'nőtt'),

*) Vö. még: *Annyi ördög kerekedett az udvarra, hogy a csillagok fényét és elvették* (MNGy. X. 125).

szép birtok termett (tkp. 'emelkedett'), a szigeten pompás pázsit, a pázsiton gyönyörű nyáj' uo. III. 43 (303. l.). — β) *katonut on kansa kaunis, nousnut metsä sen sijahan, kasvannut leveä lehto, vilju vitsikko ylennyt vierehen komean korven* 'el-tünt a szép nép, erdő támadt (tkp. 'emelkedett') annak helyén, széles liget nőtt, barátságatlan harasztos keletkezett (tkp. 'emelkedett') a pompás vadon mellett' uo. III. 25 | *alkoi pojjan mieli raskaaksi käydä ja suru nousta sydämeen* 'a fiúnak kezdett a szíve nehéz lenni s bánat támadni szívében' Sat. IV. 54 | *rainta liedelle nousi kahvipannuna* 'egy fejlődésza terem a tűzhelyen kávéforralóként' Kans. II. 106 | *nouset koivuksi norolle, tahikka lehtohon lepäksi* 'mint nyírfa nősz a völgyben vagy mint égerfa a ligetben' Kal. XXVIII. 203. — γ) ész t: *vezi kergib jökke* 'das wasser steigt im bache' WIED. EGr. 343. — δ) ész t: *sē kaju tōuzis tema vaimu ette* 'dieses bild erhob sich vor seinem geiste' uo. 346 | *rīdlemine tōuzis nende v a h e l e* 'ein streit erhob sich zwischen ihnen' uo.

v o t j á k: *mi-ke no kuuom, duúnē kiloz, mi viyue bad'-pu džuzāuoz* 'wenn wir sterben, bleibt die welt (zurück) und über uns (unserem grabe) wächst (tkp. emelkedik) eine weide' WICHM. I. d. 312 | *mu-virä žužam šaskäüz, šundiles vordäm gažanzä kezit pužmered sora-ug, sižil-kinli čidatak* 'a dombon kinőtt virágot, a napnak fölnevelt kedvesét bizony megtöri a hideg dér, nem tűrhetvén az őszi hideget' MUNK. VNpH. d. 22.

születik, támad

finn: α) *siihen lintuja sikesi, kasvoi paljo peiposia* 'ott madarak születtek, sok erdei pinty támadt' (tkp. 'nőtt') Kant.⁵ I. 91 | *parempi olisin ollut syntymättä, kasvamatta, ilmah an sikeämättä, maalle tälle täytymättä* 'jobb lett volna nem születnem, föl nem nőnöm, a világra nem születnem, erre a földre nem jutnom' Kal. XXXV. 279, Kant.³ I. 46. — β) *molempihin reisihinsä syntyi näätä kulta-rinta* 'mindkét czombján egy aranymellű nyest támadt' Kal. XX. 277 | *niin syntyy henki siihen* 'hát élet támad benne' Sat. II. 2 | *poika silloin heitti vesiaastian taas jälellensä ja siitä syntyi niin aeva järvi Pahasen eteen, ett 'ei hän päässyt mihinkään* 'a fiú akkor egy vizes

edényt dobott ismét maga mögé és ebből oly széles tó támadt a gonosz előtt, hogy nem tudott sehová sem menni' Sat. I.² 151 | *siinä kun laulun lauloi vaan, niin heii syntyikin lampi tanhuelle, siihen suuria kaloja uimaan, pieniä pirskamaan* 'ott pedig mikor éneket énekelt, hát rögtön egy kis tó támadt a baromfiudvaron, abban nagy halak uszkározni, kicsik szökdécselni' Sat. I. 3 | *tuoll' on syntynyt Jumala, . . . hevon heinähuoneesen, sorajouhen soimen päähän* 'ott született az isten a ló szénásházánál, a simaszörű jászla végén' Kant.³ III. 21 | *mistä meille tähti syntyi, uusi tähti taivahalle* 'honnan termett nekünk a csillag, az új csillag. [ide] az égre' uo. | *paikalla syntyi tuosta sille paikalle kaupapuoti* 'abból nyomban egy bolt támadt azon a helyen' Sat. IV. 52 | *seppo laulei laulun, niin samassa syntyi saari keskimerelle* 'a kovács aztán dalolt egy dalt, hát nyomban egy sziget támadt a tenger közepén' uo. I. 5 | *saareen syntyi asunto* 'a szigeten lakás támadt' uo. 91 || észt: *sündis koidu ette, viletsuze põlve sisse* 'er wurde vor morgenröte, im elend geboren' WIRD. EGr. 345.

mordvin: E. *kozon tšatsnég komul(a)vka, kozon kasnég bojar-avka?* Suroi, *Ravon tona bokas, S., R. tona tšamas, letke tarkas, natško tarkas, tšej-pulines, kal-kurines; letke tarkas, natško tarkas* 'wo ist der hopfen geboren, wo ist die herrin aufgewachsen? an jener seite der Sura, Wolga, an jenem abhange der S., W., an einem feuchten, an einem nassen ort, in dem riede, in dem weidengebüsch, an einem feuchten, an einem nassen ort' PAAS. I. 74. Chrest. 35 | *budim, avakaj, pakšas čači noroviin kis tete oskskeint sirgavtik* 'wenn du, mütterchen des getreides wegen, das auf dem felde erzeugt wird, diese opferhandlung veranstaltet hast' PAAS. I. 174 | *u uliň šačo od čoraks, šačo-uliň avakaj pokš vir gunškaš ašo kilejneks* '[ha] nem születtem volna fiatal fiúnak, születném anyuskám a nagy erdőbe fehér nyírfának' REGULY: NyK. V. 112 || M. *viri šats, viri kasis, meki viri af tälgi* 'es wurde im walde geboren, wuchs im walde, kriecht nicht zurück in den wald' AHLQV. MMGr. 143.

cseremisiz: kP. *šim kožla pundašeš šočšo ulam* 'a sötét fenyves mélyében születtem' GEN. SUS. Aik. VII. 72 | *näll ik arkaš šočšo näll ik pu-šeygäm* 'die auf einundvierzig

bergen wachsenden einundvierzig bäume' uo. 52 || nyK. *ko ž-laeš šaršš* 'ein geborener wiesentscheremisse' (tkp. 'fenyvesben születt') RAMSTEDT 56 || kCzar. *acan kuḡu pakčaseššžš ik kuḡu koβštat šocālden* 'in dem grossen garten des vaters wuchs ein grosser kohlkopf' PORKKA 41 | *d'ār-sōreman aḡan βuješšžš* *kuḡ-tormakan tumā šocālden* 'am ende des mit rasen bewachsenen feldes wuchs ein sechsgezweigte eiche' uo. 35 | *ajar pokšd-mār ümbalanžš ola čoma šocālden* 'auf dem starke froste wurde ein buntes füllen geboren' uo. 40 | *kuežš kornā ḡüreš šočes* 'eine birke wächst am wege' uo. 45 | *kāčken lekmā teržš tumer oteš šocān* 'ein schlitten zur abreise, im eichenhaine entstand er' d. 138.

zürjén: V. *me vot settšge tsuzi, gen-tšumane* 'én ott születtem a tollas kosárban' FOKOS 116 | *mužik gerig kostiš babalen gen-tšumanas tsuzis pi pev kuža* 'mialatt az ember szántott, az asszonyrak a tollas kosarában egy hüvelykujj nagyságú (tkp. hosszúságú) fiú születt' uo.

osztják: É. *χundsī ulβāsləḡ iāχ ɣoža siməs ior-nəḡχoī anda tiyəl* 'a nagy folyóági népnél ilyen erős ember sohasem születik' PÁPAY: UF. XV. 159 || AK. *čoida-pa tégəl, togūt etütetna tégəl söt χōt tivōt, togūt sōi χōt tivōt* 'wahrlich, wie er hierher und dahin blickt, hier entstanden hundert häuser, da entstanden hundert häuser' PATK. II. 138 | *sōt χōt, ar-χōt kūt tēpa tu χōtet tivōt* 'mitten unter den hundert häusern, unter vielen häusern wuchs sein haus auf' uo. | D. *χotan tāka kerkādet, taganā ēne tōr tivōdet* 'wo er schwer hinfiel, an der stelle entstand ein grosser see' uo. 4.*)

vogul: É. *tārēm-mān tēlēm nāḡk-nor* 'égi tájon nőtt vörösfenyő-gerenda' MUNK. VONGY. II. 68 | *ūrne tēlēm ur-pumā* 'hegyen termett hegyi füve' uo. I. 156 | *vōrne tēlēm vōr-jiwā* 'erdőben termett erdei fája' uo. | *vōren tēlēm vor pil-χāli qāliēn* 'erdőben termett erdei bogyó úti táplálékával éldégélj' III. 15 | *qjtan tēlēm qjtā-pil-χālél ti lāwāslēm* 'réten termett réti bogyó

*) Vö.: KK. *tuv-sotay piretna āna voč otēyna* (loc. v. lat.?) *tārēm kur mečeda χojem vōrmot?* 'was für ein mann mit starken beingelenken ist am ende jener stadt geboren?' PATK. II. 22, 24, 82.

úti eleséget rendeltem im' II. 18 || *ā̄s tū̄le mir ti tē̄ls* 's ekkor ott népség keletkezett' IV. 410 | K. *āl̄e-k'wāt̄el maun̄ēy kw̄äl̄ēt t̄āu tē̄l̄est* 'valahonnan szép házak kerültek (támadtak) oda' IV. 383 | *v̄ē̄lt̄än ā̄ni v̄örn̄ē jā̄nit p̄ā̄w̄n̄ä tē̄li* 'arczán, hogy tálat lehetne belőle készíteni, oly nagy dudorodás támad' III. 403 | *š̄ā̄p̄rit̄än ā̄ni v̄ār̄n̄ē jā̄nit p̄ā̄w̄n̄ä tē̄li* 'tarkóján, hogy tálat lehetne belőle készíteni, oly nagy dudorodás támad' uo.*) | K. *āl̄e-k'wāt̄el maun̄ēy kw̄äl̄ēt t̄āu tē̄l̄est* 'valahonnan szép házak kerültek (támadtak) oda' IV. 383.

magyar: α) *Ismerek egy olyan kántort, aki kécczer születik a világra oszt igen sok felesége van (kakas)* (Nyr. XVI. 137). — β) *Keves hiya, hogy oda nem vesztém nyakamat, mert senki sem támadta melém* (HELT.: Mes. 236). *A Conrad császár nagy néppel támadta mellé* (HELT.: Krón. 23). *Ártatlan ügyemet tekints meg, hatalmaddal támadgy mellém* (MOLNÁR A.: Bibl. V. 25). — *Arczúl támad az igazságra* (PÁZM.: Préd. 711). *A ki kémélletlenül nyelveskedik, arra sok nyelv támad* (FAL. UE. 481). *Anne balgatagsagba tamattanac 'in tantum vesaniae prorupuerunt'* (Bécsi-k. 82). *Az farkas fi támad anyára* (DECSI: Adag. 337). *Minnyáion a szakálos Budára támadának* (HELT.: Krón. 32). *Ffyak támadnak hűv attyokra* (Jord.-k. 383).

szül, létrehoz

finn: α) *sinne synnytti Jumala, pani Luoja poikuensa vihviläisille saraille, kakaraille kylmenneille* 'ott szülte az isten, hozta világra (tkp. tette le) a teremő faeszkáját a (sásos) sáson, a kihült ganajon' Kant.³ III. 21 || *älä synnytä riitaa välillemme* 'ne támassz pert közöttünk' BUDENZ: FNy.³ 111. — β) *mene portto poikemmaksi, tulen lautta tuonnemmaksi, . . . sinne portto poikimahan, tulen lautta lapsimahan!* 'menj, te szajha, félrebb [innen], odább, te tűzre való kurva, . . . ott

*) Vö. *ā̄n̄ä v̄ār̄n̄ē jā̄nit p̄ā̄w̄n̄ä š̄ā̄p̄rit̄än lām̄yati* 'csésze készítésére alkalmas nagyságú dudorodvány dagad föl tarkóján' MUNK. VOGNGY. III. 423 | *t̄āj̄ä v̄ār̄n̄ē jā̄nit p̄ā̄w̄n̄ä v̄ē̄lt̄än lām̄yati* 'merőkanál készítésére alkalmas nagy dudorodvány dagad föl arczán' uo.

kölykezni, te szajha, meggyerekezni, te tűzre való kurva! Kal. L. 187. — γ) észt: *kulu hõpi hukuteleb, sinna surma sigiteleb* 'whoin er einen schlag fallen lässt, da bringt er tod hervor' WIED. EGr. 345.

magyar: α) *A mit ránk szül a jó és bal szerentse, egyaránt vegyűk* (FAL. UE. III. 30). *A világi szerencse három féle, egyikét az idő szüli ránk és az melyre véletlenül akadunk* (FAL. SzE. 542). — β) *Az én kutyám megkölykezett kettőt a szalmába* (VIKÁR, A magy. népkölt. remekei II. 116). — γ) *A fellegekig erő fa hegyére költött szép éneklő aranytollú madár fiókáit* (Nyr. XXIX. 537).

nő, terem*)

finn: α) *kylvän siementä maahan, vaan mitä siihen kasvaa, sen syövät metsän lintuset* 'magot vetek a földbe, hanem a mi ott nő (terem), azt megeszik az erdei madárkák' Sat. III. 75 | *kasvaa heillä huuhkaan siihen ruista* 'terem nekik ott az irtásföldön rozsz' Kans. I. 62 | *kasvoi...katakahan kaunis marja, tuomehen hyvä he'elmä* 'termett a gyalogfenyőn szép bogycó, a zelniczén jó gyümölcs' Kal. II. 41 | *se siitä kariksi kasvoi, loihe lu'ooksi merehen* 'az aztán zátonynyá lett a tengerben, szirtté nőtt' uo. XLIII. 121 | *pihalle kasvoi semmoinen puu* 'az udvaron olyan fa nőtt' Sat. I.² 101 | *tästä kasvoi hänelle sarvet päähän* 'ettől szarv nőtt a fejére' uo. 31 | *metsolle taasen kasvoi hopea sulka purstoon* 'az erdészfajdnak megint

*) A török nyelvekben is; pl.

karacsáj: *bir talaj žil két'ennén soğrá ža'urún-süjekni üssüné q'irdiq bit'ent ta bir él kelip žau'rún-süjekni üssüne ornalyandı* 'nach einigen jahren wuchs gras auf dem schulterbein und es kam eine gemeinde und liess sich auf dem schulterbeine nieder' (bit- 'endigen, spriessen, wachsen') PRÖHLE: KSz. X. 283.

kumük: *ekibiz de bir edik bauya bitken gul edik* 'wir beide waren eins; wir waren rosen, die im garten wachsen' NÉMET: KSz. XII. d. 12 | *bauya biter samursak* 'der knoblauch wächst in dem garten' uo. d. 55.

ufai-tatár: *iké barmak arasena it usmäj* 'két ujj közé hús nem nő' PRÖHLE: NyK. XXXVIII. 92.

ezüst toll nőtt a farkán' uo. 152 | *niihin kasvaa nahkasiivet jalkain välille* '(azokra) börszárny nő a lábak közé' Kans. I. 281 || ész t: *kasvab tiiki lima ja sammalt* 'schlamm und moos wächst in den teich hinein' AHRENS 73.*) — β) *kasvoi tuohon kaunis saari, nuori saari siunautui**)* 'szép sziget támadt ott, fiatal sziget termett ott' Kant.³ III. 1.

mordvin: E. *kozon kasneš bajar-avka?* 'wo ist die herrin aufgewachsen?' PAAS. I. 74. Chrest. 35 || M. *virī šats, virī kasis, meki virī af tālgi* 'es wurde im walde geboren, wuchs im walde, krieht nicht zurück in den wald' AHLQV. MMGr. 143.

cseremisiz: kP. *kural kajme kaš korneš ik iaš tošāljo kuškālden* 'aus der furche zwischen dem aufgepflügten streifen erhob sich ein jähriges bäumchen' GEN. SUS. Aik. VII. 69 | kCzar. *Ošät βüödn ümbalanžš kušmš šudet kuškālden* 'auf dem Ošät-flusse wuchs ein gras und schoss empor' PORKKA 55, 37.

magyar: α) *Ha megkened annak a fejnek az arcját, mindjárt odanő az egész teste* (MNGy. X. 383). — β) *Tudom, hogy ez idén az káposzta oda az földre igen kevés termett* (1600. LevT. II. 146). *Zsivány birátok is, tudom, azt a percet megátkozza, melyben e világra termett* (TOMPA: Huszárkaland). *A ló akkorra alaja termett* (Bakony vid. Nyr. XXXVII. 186). — *Lóra termett, Tsépre, kapára termett* (KISV. Adag. 7). *Inkább ásóhoz kapához termettetel* (BAL. CsIsk. 471). — *Oda terem rejtekéből ekkor a bús remete* (KISFS. Tátika II. é.). *Egy ugrással odatermett* (ABONYI: A mi nótáink II. 15). *Egy iramodással a pitvarba terem* (ARANY: Családi kör). *Képzetelem szárnyán oda visszatermek* (Toldi Sz. VI 18). *Meglepetve kérd: az égből estek-e, vagy honnan teremtek ily váratlan ide* (Murány ostr. IV.). *Se kérdett se hallott — a szobába terme* (Rózsa és Ibolya). *Tetőtől talpig ércebe öltözött alak, hasonló idvezült atyád-*

*) Vö. még: *et ei enam naeste-rövi seie ilma siginekse* 'damit nicht mehr weiberraub hier in der welt gedeihe' uo. 343 || *sē mōte tārkas mu mēle* 'dieser gedanke erhob sich in meinem herzen' uo.

***) *siunaa* 'áld, terem' ige első jelentésében is lativussal áll; pl. *siihen pappi siuna'avi* 'ott megáldja a pap' Kant.³ III. 108.

hoz, teremtett eléljök (Hamlet). Ha érkeznek nagyot nyerít, rá termők (t. i. a lóra) (PETŐFI: Hírös város...).

*növel (nevel), teremt, támaszt**

finn: α) *siihen loi lohi-apajat* 'oda lazaczháló húzó helyet teremtett' Kal. I. 272 | *luopi luotoja merehen* 'szirteket teremt a tengerbe' uo. 277 | *elkösi sinä ikänä luoko lasta luonnotointa, ... isotointa alle ilman!* 'soha se teremts az ég alatt természetellenes, atyátlan gyermeket!' uo. XXXIV. 56 | *luo, Ukko, merelle myrsky!* 'támassz, Ukko, a tengeren vihart!' Kant.³ III. 27 || észt: *kui ta sinna on loodud* 'wenn er für den ort geschaffen ist' AHRENS II. 73 | *aratas lötust tema siidamese* 'er erweckte hoffnung in seinem herzen' WIED. EGr. 343. — β) *luopi luotoja merehen, kasvatti sala-karia laivan laskema-siaksi, merimiesten pään menoksi* 'szigeteket teremt a tengerben, titkos zátonyokat támaszt hajónak kikötő-helyül, tengerészeknek életük elpusztítására' Kal. I. 277 || észt: *kasvatan kazu kotti* 'ich vergrößere den gewinn im sacke' WIED. EGr. 343.

cseremisiz: kCzar. *täjən azatəm me kuštšəna βüt jūmalan* 'dein kind erzogen wir unter dem wasser' PORKKA 14.

magyar: α) *My okaert tamaztaa zent Ferenczöt eellyen modon ydőnek wtolso rezeeben ez vylagra* (Érdy-k. 567b). *A sidosagbeli kiralyoknac orszagoc tamasztatik előnkbe* (HELT.: Bibl. 1. f2). *Nehéz két úrnak szolgálni, kit bizony az Kd jó ítéletére tamaszthatok* (LevT. II. 216). *Az phariséusok Christust és keresztelő Jánost egymásra támaszthatnác, elveszthetnéc, azon igyekezne* (MOLNÁR A. Scult. 50). *Zent Petőrre tamazta a nepet* (Debr.-k. 196). *Nem egy s két ellenséget támazték Sám-bárra* (CZEGEL.: Japh. 175). *Im írtam Kassára Forgách uramnak, hogy ... az vármegyéket is reátok ne támassza* (1607. TörtT. Új f. I. 430). — β) *Teremts oda engemet ...* (KISF.S.

*) Vö. a miser-tatárban: *uf allada kajəm bər xədəjəm, nik jarattəy bəzni dəyjaɣa* 'o Alla, du mein einziger gott, warum hast du uns in diese welt geschaffen?' PAAS. SUS. Aik. XIX.₂, 289.

Kcs. Szer. 135. d.). *Ő azokat egyszerre szemünk elé teremti* (GREG. SHAKP. 334). *Erre a menyecske felkapja az ecetes korsót s úgy a tünök közé teremti, hogy mind miszlikbe megy* (MNGY. III. 356). *Ub béterëntëm a tensurat [a városba], akar a vasaskocsi* (Göcsej, MTsz.). — *Odaterëntëk a hátad közepire* (Veszprém m. MTsz.). *Úgy odaterentlek a falhó, hogy a szeméd is szikrázik belé* (Csallóköz MTsz.). *Úgy főthő teremtette hogy csak nyekkent belé!* (uo).

gyökeredzik

finn: *sen oli juuret juurruteltu yheksän sylen syvähän* 'annak gyökerei kilencz ölnyi mélységben voltak gyökeredzve' Kal. XLII. 143 | *siihen juuret juurruteltu yheksän sylen syvähän, yksi juuri maa-emähän, toinen vesi-viertehesen, kolmas on kotimäkehen* 'oda vannak gyökeredzve a gyökerek kilencz ölnyi mélységbe, az egyik gyökér az anyaföldbe, a másik a víz ösvényébe, a harmadik a ház halmába' uo. XXXIX. 18 || észt: *jürdus mā sisse* 'er wurzelte in der erde' WIED. EGr. 343.

magyar: *Mivel azért a nyomoruságok szenvedése illy hatalmas az irgalmaságnak belénk gyökereztetésére, emberré akara lenni az isten fia* (PÁZM. Préd. 442).

hajt, sarjad

finn: *a) alkoipa veitsenpää vesota, vesat lehtiä lykätä, vesosi vesaista kuusi, kultalehen kunki päähän* 'elkezdett a kés vége sarjadni, a hajtások leveleket hajtani, hat kis hajtást hajtott, mindenik végén aranylevelet' Kant.³ III. 21. — *β) észt: huñdi hamba idanegu* 'möge er [der zahnschmerz] in dem zahn des wolfes keimen' WIED. EGr. 343.

szaporodik, növekszik

finn: *ia pirun suussa se maa eneni ja samalla tuska kanssa eneni suupieliin* 'és az ördög szájában növekedett a föld és egyszersmind a kín is növekedett szája szegletében' Kans. I. 291.

mordvin: E. *vašijast, raštast kardoń-ten!* 'möchten sie fohlen, möchten sie sich in dem stalle vermehren!' PAAS. II. 18 | *buđin, avakaj, kardajs rašti kildin kis tete osškeńt sircavtik, šestě, avinen, mondak, koňazom krostke mon tejan, alov suk pra mon maksan* 'wenn du, mütterchen, des viehs wegen, das auf dem hofe sich vermehrt, diese opferhandlung veranstaltet hast, dann werde ich auch, mütterchen, an meiner stirn das kreuzes zeichen machen, eine verbeugung machen!' PAAS. I. 174.

cseremisiz: kP. *Patam bokten olđkeš ertak kande šaška pošalēn** 'am Patam fluss auf einer grünen wiese schossen alle blauen blumen üppig auf' GEN. SUS. Aik. VII. 73.

változik

finn: *muutu petraksi metsälle* 'változzál vad rénszarvassá az erdőbe' Sat. I.² 65 | *jos siipeni alle kirpuksi muuttut, niin mä sinut vien* 'ha szárnyam alá bolhává változol, akkor elviszlek' uo. III. 58 | *niinpä muutu kirpuksi kylkeeni, niin mä sinut vien* 'változzál hát bolhává oldalamon, akkor elviszlek' uo. | *muuttuivat murut hyviksi, kappalehet kaunoisiksi: ... mi munassa kirjavaista, ne tähiksi taivahalle* 'a morzsák jókká változtak, a darabok szépekké, ... a mi a tojásban tarka, az az égen csillagokká' Kal. I. 231.**)

változtat

finn: *Syöjätär muutti hänet lampaaksi metsään* 'boszorkány (a sárkány anyja) őt az erdőbe(n) juhvá változtatta' Sat. I.² 59.

cseremisiz: kP. *«ik satššte kočkam, jüam, pätarem», manše osal, βüt pundaške puren kajen, βüt aβam šüdralten luk-*

*) nyK. *pašaš* 'wimmelnd werden, stark zunehmen' (RAMST.); kP. *pošem* 'elszaporodik; sich vermehren', 'reichlich wachsen'; *pošalam* 'aufblühen' (GEN.).

***) Vö. magyar: *Vigyük hátráb Tapolcsán felé, hadd nyugodjék csak mit is, s változzék onnan ide az szolgáló ezer egymásután* (BERCS. Lev. 333).

*tān, βūt aβa litōmašān, tē mlandēmbalan, aj-aj aβap! man-
tepeče, šüanden lomāžanden...!* 'wenn das übel, das gesagt hat:
«In einem augenblick werde ich sie auffressen und aussaufen»,
zum boden des wassers untertauchen, die wassermutter ver-
nichtend, sie auf diese erde [hinaufziehend], ohne o weh! zu
rufen, sie zu kohle verwandeln oder zu asche verbrennen...!' *GEN. SUS. Aik. VII. 53.*

lesz

finn: α) *rupea sinä hongaksi tähän, minä rupean kuu-
seksi légy te itt erdei fenyővé, én jegenyefenyővé leszek* Sat.
I.² 149 — β) *se poika pääsi kuninkaaksi sinne morsiamensa
valtakuntaan* 'ez a fiú lett ott király menyasszonya birod-
almában' uo. II. 111.

lapp: S. *autšen kuh wāran alemie šattā, puāraba skutti'
varraka* 'mielőtt a helységben zivatar támad, jobban siessünk
(gyorsan)' HAL. II. 116 | *jū purhvie šattāma icse lantse* 'már
legelő (tkp. rénzuzmó) nőtt a maguk országában' uo. 112 | *tē
kalkka šaddat akta stūrra varrē tunū kaskai* 'ekkor egy nagy
hegy lesz kettőtök között' uo. V. 160 || N. *dē li akta niēi* 'da gussa-
vazzē, ja dē dāsa šattai ir'gē mæccai 'ein mädchen war ein-
mal kuhhirtin, sie bekam einen freier im walde' QVIGST. 28 |
dē šattai stuora bākas jā spiddestabme dan čičko-baikai 'es
wurde dort eine grosse hitze und schmerz' uo. 38 | *toppi
šattai ibmilmættum toarrum* 'ott borzasztó viaskodás támadt'
FELLM. II. 327 | *igo lāk tat olmai šaddam, šaddam vela ādnami,
kutti pukta fast ruōktut vallji mīn (mīja) ādnami?* 'es ist noch
nicht der mann geboren, geboren auf unserer erde, welcher die
beute zurück nach unserem lande bringt?' uo. 203.

cseremisiz: nyK. *ki'dès mǎngō lin, šüèš ka'la* 'er
hatte (tkp. neki...lett) geschwülste am halse und an der hand'
RAMSTEDT 77.

votják: *kobi-pidesē ku-ke gibi luoz, so'ki gibi med luoz
tāwi!* 'wenn auf dem boden der kelle «der pilz» sich bildet,
dann überfalle «der pilz» diesen menschen!' WICHM. I. bm. 15a.

magyar: *Azon ydōben leen ez vylagra Moyses* (Jord.-k.
728). *Ennye esztendōben lōn ez vilagra* (VALK. Gen. 4). *Attya-
nak temetese utan lōt ez vilagra* (VER. Verb. 347). *Te akara-*

todból lettem e vilagra (KÓNYI: HRom. 20). — Ekkor lehuzza a papucsát, belerugja a hajóba s lessz beléje egy aranybót mindenféle portékával telisteli (MNGy. VII. 536). Hát kénköves tó lött a helyre (MNGy. I. 373).

Ötödik csoport.

tesz, csinál

finn; α) *mitäs tähän laitatt?* 'mit csinálsz itt?' Kans. I. 143 | *saunaan laitatti lämpimät vedet* 'a fürdőházban meleg vizet készítettett' uo. 34 | *niin härkä laittaa ensin itsensä pihtipuoliseen, sarvet oveen päin* 'hát az ökör az ajtófélfánál helyezkedik el (tkp. csinálja magát), szarvai az ajtó felé' Kans. I. 191. — β) *hauta kun oli valmis, laati siihen pienosen pirtin* 'mikor a gödör készen volt, egy kis kunyhót épített oda' Sat. I.² 128 | *laatii linnoillensa pidot suuret* 'nagy vendégséget csap várában' uo. 55.* — γ) *minä tähän kaupungin portille toimitan nyt kauppuodin* 'én most kereskedést csinállok itt, a város kapujánál' uo. IV. 52. — δ) *ja sitten pesä sitte varustettiin kivi-raunioon* 'és aztán fészket készítettek neki a körakásba' uo. 222. — ε) *menkääät pojat katsomaan, mikä tupa tuohon tehty on* 'menjetelek, fiúk megnézni, micsoda ház van oda építve' Kans. I. 144 | *tektivät majan siihen havuista* 'ott fenyőágból kunyhót csinált' Sat. I.² 9 | *sitten mennyt mies linnun pyydyksiä tekemään metsään* 'aztán ment az ember madárkelepczét csinálni az erdőben' Kans. I. 11 | *teki vuoreen kolon* 'a hegybe üreget csinált' Sat. I.² 144 | *mies teki maan sisään kuopan* 'az ember vermet csinált a földbe' Kans. I. 21 | *kylkeen teki teräksisellä nokallansa suuren loukon* 'oldalába aczél csőrével nagy rést csinált' Sat. I.² 4 | *muudan korppi teki nevan rannalle pesänsä* 'egy holló a mocsár partjára rakta fészket' Kans. I. 245 | *sinä et saa tehdä pesää maahan ollenkaan* 'te nem rakhatsz fészket sehol a földön' uo. 5 | *teki*

*) Vö.: *merelle laatiutui saari* 'a tengeren sziget támadt (tkp. csinálódott)' Sat. I.² 5.

*valkean lämmitelläkseen siihen tüzet rakott ott, hogy mele-
gedjék* Sat. I.² 93 | *teki tulen rantaselle tüzet rakott a par-
ton* Kal. XLIX. 131 || *kettu teki itsensä kuolleeksi tien viereen*
'a róka döglöttnek tette magát az út szélén' uo. 42 || *kun*
jumala teki maalle eläimet ja ihmisen 'mikor isten az álla-
tokat és az embert a földön teremtette' Kans. I. 172 | *teki*
tuonne pienen poian, latoi lapsensa vakaisen heinille,
hevoisen luoksi, sorajouhen soimen päähän 'kis fiút szült
(tkp. csinált) ott, ártatlan gyermeket szült (tkp. rakott) a szé-
nán, a lónál, a szépszörű jászla végén' Kal. L. 333 || *észt:*
senna sãb sild tehtama 'dort wird eine brücke gemacht
werden' WIED. EGr. 587 | *tegi hirmust vere-valamist senna*
paika 'er richtete in dem orte ein grosses blutbad an'
uo. 345—6. — ζ) *észt: senna valmista meile sõma-æg*
'dort bereite uns mahlzeit' uo. 346. — η) *észt: löi oma*
lëri üles linna alla 'er schlug sein lager auf vor der stadt'
uo. 344.

lapp: α) *S. tē son tolōu tahkā tanhkā sa d'd'ai* 'hát tüzet
rakott azon a helyen' HAL. V. 39 | *N. rœy'ga lvi . . . dakkam*
stúora dola goáttai 'der knecht hatte ein grosses feuer im
zelte angemacht' QVIGSTAD 18 | *mī takkap tasa kolbma viste*
csináljunk itt három hajlékot' (KÁR.) FELLM. II. Mát. XVII. 4. —
β) *S. lãkī tau tolōu kötē kúrrai mau stürēs, ähte köhtē püli*
'ezen tüzet a sátor mellé oly nagyra csinálta, hogy a sátor
megégett' HAL. V. 10. — γ) *tlje tassa aktem kuotiem tarejajin*
(tarejajijjin) 'aztán ott egy sátrat csináltak (építettek)' uo. II.
80. — δ) *tihte pū'wrie il'e' toihlkkammā jōretse (jogretse)*
'ez a puvrie nem földre van építve (csinálva)' uo. 96. — ε)
K. tãnn kolle ol' mun seadam iččan cierkev 'ezen kösziklán
építem fel az én Anyaszöntegyházamat' GEN. UF. I. Mát.
XVI. 18.

mordvin: *E. vana bu tezeñ tejems néske píre!* 'sich,
hier sollte man einen bienengarten einrichten!' PAAS. II. 93 |
tejiže kudoñt škamonzo, i ustuma čavš ejzenze 'er erbaute das
haus allein, auch mauerte er einen ofen in diesem auf' uo.
115 | *nej pokš lej píras čineme pízi tejs* 'an der quelle eines
grossen baches machte der marder, das wilde tierchen [sich]
ein nest' uo. I. 68 | *teji'ilin píze píže luga layks* 'ich möchte

auf der grünen mein nest bauen' uo. 88 | *tejiéliñ píze mon pokš pakšínés, mon pokš pakšínés, uma mežiínés* 'ich möchte auf dem grossen felde mein nest bauen, auf dem grossen felde, in der grenzfurche, zwischen den ackerfeldchen' uo. 86 | *tejiéliñ píze: šupavoñ kardajs, šupavoñ kardajs kardas lat(a) alov kardas lat(a) alov, koño'k žérda laŋks* 'ich möchte auf dem hofe des reichen mannes mein nest bauen, auf dem hofe des reichen mannes, in dem schuppen auf dem hofe, in dem schuppen auf dem hofe, auf einer stange an dem firste' uo. || M. *preazinsa tis yaksarga piza* 'auf seinem kopfe machte eine ente ihr nest' AHLQV. MMGr. 111 | *tilen piza, tilen vasta otsu tuma preas, tuma-taratti, otsu ved tǐrvas* 'ich würde ein nest machen, ich würde eine stelle auf eine grosse eiche machen, auf einem eichenzweig am rande eines grossen wassers' uo. 132.

cseremisiz: nyK. *amasaeš, okńaeš, truβaeš písānimⁿ-donā krestēm ʔštāš keleş* 'an die türe, in das fenster und in den schornstein muss man aus distelnadeln kreuze machen' RAMST. 199 | kP. *tumāna čaška βuješ pāzašēm āšta* 'die eule baut ihr nest auf dem gipfel einer birke' GEN. SUS. Aik. VII. 34 | kCzar. *kūrtnā-kūβar ūmbalan ši-rešetkam āštāšēm* 'auf die eiserne brücke macht' ich einen eisernen gatterzaun' PORKKA d. 124.

votják: MU. *ton tañi kesmekfos vaiza mušte tubisa tatsi musir leštisa da'sa* 'bringe kufen her, sammle deinen honig ein und braue dann hier met' WICHM. II. 56.

zürjén: V. *med ín, šeta, veštās-ke etik vojen menam ešín ule pu-tšuker* 'nos, hozzá adom, ha egy éjjel alatt az én ablakom alá kertet (facsoportot) csinál' FOKOS 80.

osztják: É. *lón'dat látti tvǎina χàdat yèr'səŋəŋ* 'a ludak vedlőhelyére házat csináltak' PÁPAY: UF. XV. 42 || AK. *χōt-χōnēŋ-vésa noχ nōrēm vērōt* 'er machte oben bei der dachöffnung eine pritsche' PATK. II. 140.

vogul: α) É. *vōrēn vārem vōr-alāšēm akw' jānpā jāniŋ jāntel am χūm unttilēm* 'erdőbe készített erdei vadászszerszámomba egy idegű ideges íjzat helyezek én, férfiú' MUNK. VONGY. IV. 238 | *vitēn vārem vit alsémné vōrnél va'ilēm vōr-χār χum-mūs χājawe* 'vízbe készített vízi fogó szerszámomba erdőből alá-

szállott erdei bika ugyan mikép juthat bele' IV. 239. — β) *vät norpä noriy porä kwotlän sēmäl uj tiniy pifi pitayti* 'a harmincz gerendából való tutaj közepébe fekete állatból való drága fészket szerkeszt fészekké össze' uo. 211.

magyar: *Csinájakok ide reggere ajan aranyas palatát, hogy még a kirdj is csudájára járjon* (Nyr. XXXII. 403). *Hamujutka Jancsi az udvarra csináltatott egy vas filigóriát a feleséginek* (MNGy. VII. 418).

épít

finn: α) *mitäs te, veliseni, tähän rakennatte* 'mit építtek ide, testvéreim?' Kans. I. 143 | *siihen kirkko tehtäköhön, kappeli rakettakohon* 'oda templomot csináljanak, kápolnát építse-nek!' Kant.³ III. 28 (274. l.) | *haahdet rantahan rakensi* 'hajókat épített a parton' uo. III. 52 (318. l.) | *jo tein merehen sillan, aian aalloille rakensin* 'már csináltam a tengerbe hidat, a hullámokra építettem kerítést' uo. III. 47 (312. l.) — β) *ja pakenivat kauas sabolle, johon kyhäsiwät itsellensä huoneet* 'és messzire a berekbe mentek, a hol maguknak házakat tákoltak össze' Sat. I.² 120. — γ) észl: *ma ehitazin metsa enesele maja* 'ich erbaute mir im walde ein haus' WIED. EGr. 343 | *ehitas omale maja metsa* 'erbaute sich ein haus im walde' AHRENS II. 73.

lapp: N. *tām lassa ala mon tatom räkkadet* 'ezen kösziklán építem fel az én Anyaszentegyházamat' (KÁR.) FELLM. Máté XVI. 18.

mordvin: E. *uš kozon Kazan strojat'i?* 'wo erbaut sich Kazanj auf?' PAAS. Chrest. 28 | *uš kozon os'os vatskat'i?* 'wo errichtet sich Kazanj?' uo. | *vaj pokš vir kunčkas strojakšnoš, vaj gluš vir kunčkas vačkakšnoš* 'inmitten eines grossen waldes ward es erbaut, inmitten eines öden waldes ward es errichtet' PAAS. I. 70 | *tejiže kudoñt škamonzo; i uštuma čavš ejzenze* 'er erbautete das haus allein; auch mauerte er einen ofen in diesem auf' PAAS. II. 115.

vogul: É. *ti tqrmēt-sip lūlit ūsērisēnnē pānti' totnēmēn jui-pālt tū ūsejālimēn* 'ebbe az istenek nyaka magasságú váracskába, miután majd a földdel egyenlővé horadtuk, oda fogunk mi majd várost alapítani' MUNK. VogNGy. II. 188.

magyar: *Mér építették a templomot a falu végire a*

pécsöliek? (NyF. XL. 43). *Olyan templomot épít a kapu elébe* (MNGy. I. 390). *Ha az apám levelit, amit születésem előtt adott, ki nem aggyátok, akkor ide egy templomot építették* (Nyr. XV. 570).

választ

mordvin: *E. avul kočkado, lelakaj, letke tarkas, latko p'ias, tedüü čudime tarkiñes, a pando koñas, pando p'ras, a varmañ tokamo tarkiñes: glad tarkiñes lelakaj, pižé luga polanas, mazé luga polanas!* 'wählt ihn [einen platz] nicht, brüderchen, an einem feuchten ort in einer schlucht, an einem ort, wo das wasser strömt, nicht auf des hügel's stirn, auf des hügel's haupt, nicht an einem ort, wo wind bläst: an einem ebenen ort, brüderchen, auf einer grünen wiese, auf einer schönen wiese!' PAAS. I. 208.

gyújt, fűt*)

finn: a) *viritti**)* *pesän eteen päreistä pienoisen tulen* 'a fészek előtt gyujtószilánkokból kis tüzet gerjesztett' Sat. IV. 17. — β) *ottivat sitte muurin takaa, mistä löysivät, päreitä ja sytyttivät niistä pienen tulen pesän eteen lattialle* 'vettek aztán, a hol találtak, a fal mögül gyujtószilánkot és ezekből gyújtottak tüzet a fészek előtt, a padlón' uo. | *kettu... sytyttänyt valkean siihen juurikkakokoon* 'a róka tüzet gyújtott

*) A török nyelvekben is; pl.

kumük: *sowukka ot jaktırma* 'in der kalte zünde kein feuer an' NÉMETH: KSz. XII. km. 218.

ufai-tatár: *bu aráj ejönä kájtsa, zäteng mičkä jákkan ikän* 'mikor ez a bácsi hazaért, felesége éppen tüzelt volt a kemenczében' PRÖHLE: NyK. XXXVIII. 104.

kazáni-tatár: *pičkä jayarak bir* 'fűts be jobban a kályhába' BÁLINT II. 73 | *munča jak-* 'a fürdőbe befűt' uo.

***) Eredeti 'feszít, kifeszít' jelentésében szintén lativussal; pl. *mies sille tielle viritti ansan hänelle* 'az ember azon az úton tört állított (tkp. feszített) neki' Sat. III. 33 | *mies oli linnun paulan metsään virittänyt* 'az ember madárkelepeczét feszített ki az erdőben' uo. 77.

ott a kalarábérakásba' Kans. I. 65 || észt: *armastust sūdame sisse sūtama* 'liebe im herzen entzünden' WIED. EGr. 345. *)

lapp: α) *S. ciwdnin tōlop kirhkū-tahhēai* 'tűzet gyújtottak a templom tetején' HAL. V. 105. — β) *S. tē kalhkai son tolōcau pullēhtit mūra(n) vullai* 'kis tűzet akart gyújtani egy fa alatt' uo. 94 || N. *dolla dāsa buōllatuvvut* 'ott tűzet gyújtani' FRIIS 9.

cseremisiz: kCzar. *izi kurēk umbalanžō izi tulēm oltalēm* 'auf einem kleinen berge zündete ich ein kleines feuer' PORKKA 44 || kP. *kuβaze monžas oltā* 'das weib heizt die badestube' GEN. SUS. Aik. VII. 8 | *pünžō βuješ tulēm oltalēm* 'auf der fichte gipfel zündete ich ein feuer' uo. 68.

votják: G. *ta'brε so kunoka korkaze estēnē kutske* 'darauf fängt der wirt an die stube zu heizen' WICHM. II. 132.

zürjén: *va vilō pestini* 'vizre tűzet gyújtani (= hiába-valót cselekedni)' WIED. UF. II. km. 40.

osztják: KK. *tuv sotaj piretna ar-nātmap Tārēn tūt toχ te-edōt* 'darnach zündete er da vielzüngiges (Tārēn) feuer an' PATK. II. 82.

magyar: α) *Lésza nevű faluban egy házban emberek rekedvén, reájok gyújtották* (Mon. TME. VI. 470). *Rátok gyútom a házat* (MNGy. IX. 517). — β) *Befűtött a kemencébe.*

Hatodik csoport.

elvész, eltűnik

finn: *mies meni merehen, alle aaltojen katosi* 'az ember a tengerbe ment, eltűnt a hullámok alatt' Kant.³ III. 77 | *jokohan tuo nyt sille tiellensä morsiameni katosi?* 'már is elveszett azon az útján most menyasszonyom?' Sat. II. 104 | *sillä pakinalla katosi hiiri maan sisään taaskin* 'ezzel a bezéddel az egér újra eltűnt a földbe' uo. 108 | *se katosi yhtäkkiä metsään* 'az egyszerre eltűnt az erdőben' uo. I. 182 | *sanoi kiitokset parantajalleen, joka katosi nyt metsään eroten hänestä* 'hálát mondott meggyógyítójának, a ki most eltűnt az erdőben elválva tőle' uo. II. 175 || (déli Häme) *sittem miäs*

*) Vö. *puhusid tuld tuppa* 'sie fachten feuer an in der stube' uo. 345.

kartos siähem paikkaa(n) 'aztán az ember eltűnt azon a helyen' KANNISTO: Suomi III. j. XX. 131 || *kunne tyttösi katosi?* 'hova veszett leányod?' Kal. XXXIV. 207 | *niist' oli osatomalta kaksi vanhinta kaonnut, poika suurehen sotahan, tyttö tietämättömihin* 'közülök, tölem szerencsétlentől, elveszett a két legnagyobbik, a fiú nagy csatában, a leány ki tudja hol' uo. XXXIV. 199 | *sanoi... päivän saaneheksi, kuun tuonne kaonneheksi Pohjolan kivimäkehen, vaaran vaskisen sisähän* 'azt mondta, hogy a nap odakerült, a hold odaveszett Pohjola köhalmába, rézhegysége belsejébe' uo. XLIX. 107 | *heitti sen lattian alla olevaan syvään hautaan, johon tämä katosi ja kuoli* 'a padló alatt levő mély gödörbe dobta őt, a hova az odaveszett és meghalt' Sat. IV. 36 | *morsian virtaan katosi* 'a menyasszony a folyóba veszett' uo. II. 116 | *joka luodolta laineisin katosi* 'a ki a szírtől a hullámokba veszett' uo. I.² 114 || észl: *löm kadus metsa* 'das tier verlor sich im walde' WIED. EGr. 343.

lapp: S. *tē lē akta stūrra lahpa, man vullai son cāyai, ja kätui tasa* 'ott volt egy nagy sziklaüreg, a mely alá bújt és a melyben eltűnt' HAL. V. 49 | *tē lijin tā mānā kāhtom ētnama sisā* 'ezek a gyermekek eltűntek a föld alá' uo. 28 | *tē kätuiķan sōi talle khammāri* 'eltűntek a szobában' uo. 79.

csere misz: kP. *moš jomāc, šeške?* 'wo bist du geblieben, schwiegertochter?' GEN. SUS. Aik. VII. 38 | *kande šaska loņgeš jomāc-mo?* 'bist unter den blauen blumen du verschwunden?' uo. 72 | *tē sinģalše (š)ška šočšem užar čaškar loņgeš jomāldāš* 'so auch mein eignes liebchen im jungen birkenwäldchen ging verloren' uo. 77 | *parhaštet ulo šī sōrģaš modāldāmaš βereš jomālden* 'der silberne reif am fingerlein, auf dem spielplatz ging er dir verloren' d. 29 | *lüγγal košmo lünge kumāžem užar čaškar kōrģeš jomāldāš* 'mein birkenrindchen, welches blasend ich herumging, im jungen birkenwäldchen ging verloren' d. 98.

votják: *kešjos olo kītsī bīrīllam* 'die hasen waren wer weiss wohin verschwunden' WICHM. II. 128 | *korka tsumolo kad pīre, olo kītsī bīre (kežīt korka pīre)* 'geht in die stube hinein, (gross) wie ein schober, verschwindet — wer weiss wohin (die kälte strömt in die stube herein)' uo. tm. 388.

osztják: É. *uõtn' uõrdi twibi poyzràs si enõmda pìdas, çada uolijis* 'odébb [a part felé], a hol eltűnt, piros rozs kezdettenőni' PÁPAY: UF. XV. 85 | *soçampunøn çada uolijil, svçà seda uandijà* 'a czérnagombolyagod, a hol megáll, aztán odanézz' uo. 8.

vogul: K. *pēs k'om lēm nēl jiwēt k'uti pātērs* 'őskori ember lőtte nyíl a fák mögé tűnt el' MUNK. VogNGy. IV. 397 | É. *am sam-sajne patrēnūm-ke, nan ša'itnūwān, jēçwnūwān* 'ha én elvesznék (tkp. szem mögé tűnnék el), ti örülnétek, tánczolatok' uo. 140.

*elveszt**

finn: *siihen Kaukoni kaotan virrest ni viikommaksi* 'Kaukómat [most már] itt hagyom (tkp. 'elveszíttem') versemből egy időre' Kal. XXX. 495. — ész: *selle kautasin jōke* 'das verlor ich im bach' AHRENS II. 73 | *kautazin kaera-koti tē-peale* 'ich verlor den hafersack auf dem wege' WIED. EGr. 343.

lapp: S. *mennet ačē' ańne suomies čienneste mū kullie rinnk b uhcedā't, māb lēp manne tann čienneje karviehtommq* 'még el fogsz menni, [hogy] egy kis tóban megkeresd aranygyűrűmet, melyet azon tóban elvesztettem' HAL. III. 132 | *jēh lattie' karviehtijin taitie sāmien pärnite tan skoqken s'ise* 'és a parasztok a lapp fiúkat elvesztették [szem elől] az erdőben' uo. 12 || N. *mæce čađa vagjol ja sœjbes mæccai lappa?* (= *nallo*) 'es wandert durch den wald und verliert den schweif im walde? (= ein nadel)' FRUS 115.

votják: *końjostī utītem kītsīke kaigorod pala* 'eichhörnenchen verlor er [durch kartenspiel] irgendwo in der gegend von Kaigorod' WICHM. II. 129.

zürjén: V. *siliš kutisni juuabui, kiitšē vokjasse voštis sije* 'kezdtek tőle kérdezni, [hogy] hová tette (tkp. vesztette) a testvéreit' FOKOS 126.

vogul: É. *tūl çotäl ūstipestä* 'aztán valahová elvesztette [szem elől]' MUNK. VogNGy. I. 12.

magyar: *A nador ispan meg monda, hogy meg ötközet volna a tator ckal és hogy oda vesztette volna minden népét*

*) L. még az *elveszt*, *elpusztít*, *megöl* igék alatt.

(HELT. Krón. 55). *Holofernes minden az előtt vett dicséretes győzedelmét oda vesztette* (MA.: SB. 22). *Szamárát-is oda vesztette* (CZEGL. Japh. 60). *A lovas haddal nem subsistálhattam, mert ha megindított volna, odavesztettem volna őket* (BERCS. Lev. 525). *Egyetlen egy hazugsággal oda veszti ember minden hitelet* (FAL. UE. 392). — *Még talám a fő pénzt is belévesztettem, nem hogy nyereségem lett-vólna* 'etiam de sorte venis in dubium' (PPBl.).

eltéved, eltéveszt

finn: α) *sepä ekysi sinne metsään yksi* 'hát ő eltévedt ott az erdőben' Kans. I. 231 | *nyt pitää, ukkoseni, meidän tämä lammas tappaa, jott' ei vas'a katraasta metsään ekysi* 'most nekünk, öregem, meg kell ölnünk ezt a bárányt, hogy ezentúl el ne tévedjen a nyájból az erdőbe' Sat. I.² 59—60 | *ennenkuin oli jo korpeen ekysynt* 'mielőtt már eltévedt az erdőben' uo. IV. 149 | *sattuipa hauki uiskentelemaan siitä rannitse, niin ekysi kivien lomiin* 'hát éppen egy csuka úszkált ott a part mentén, hát eltéved a kövek hasadékaiban' uo. I. 114 || ész: *eksis pōzastiku* 'er verirrte sich im walde' WIED. EGr. 343. — β) *isä tuumasi, että viedä tyttärensä metsään sydänmaahan ja ekysyttä ne sinne* 'az atya azt gondolta, hogy elviszi leányait az erdőbe, a kellős közepébe és ott el hagyja őket tévedni' Kans. II. 1.

lapp: *čájani tan skoqkije* 'eltévedt az erdőben' HAL. III. 106.

votják: *vehik tijani vetlim'-no tälä jromim* 'nyírvesszőt jöttünk mi törni és eltévedtünk az erdőben' MUNK. VNpH. 81.

*elbúvik, elrejtőzik**

lapp: S. *sō láttien konokā sētti-jčese alāmučistie, acčie'* *mennet čiekadčit p^o.ltskuččēn, alāmuči piálaso* 'ekkor a madár-

*) A finn a *peittää* 'fed, takar', *pistää* 'szúr, beszúr, bedug' igék reflexiv alakjait szokta ilyen jelentésben használni; pl. α) *hukka taas hongan murtoon peittäysi* 'a farkas megint a széltörte fenyőgalymalmazba bújt' Sat. III. 18. — β) *portimo kiven*

király elküldött emberei közül néhányat, hogy menjenek, bújjanak a medve emberei mellé' HAL. III. 41.

mordvin: E. *vana ne sis'em kostortne alov kekšt!* 'nézd, az alá a hét farakás alá bújj!' PAAS. Chr. 8 | *karš'igat mehel' jo žov, pel' udalov kekšnit* 'a héják az égboltozaton elbújjnak a felhők mögé' uo. | *tonč kekšs kučka ekšes* 'selbst verbarg er sich hinter einem tümpel' PAAS. II. 93 | *soič koňik-akšalov kekšs* 'selbst verbarg sie sich unter der kleinen bank an der tür' uo. 92 | *šišim-prasa Karazs kekšs šišim kostir^Rnij poč* 'der siebenköpfige Karjas versteckte sich unter diesen scheiterhaufen' uo. 136 | *soič ugolc kekšs* 'selbst verbarg er sich in einer ecke' uo. 94.

cseremisiz: nyK. *i marā šālēn šarγāškā* 'ein mann verbarg sich im wald' RAMSTEDT 130 || kCzar. *patār liat kēn, pāl šenγak ot šāl šāl* 'wenn du stark wärest, würdest du dich nicht hinter den wolken verbergen' PORKKA 1 | *olača-βulača čšβāžš βaraš βuβerlečēn arβa-βūtaš šālā kodeš; izi lapka šem pižā pirā βuβerlečēn toškaldāš jūmalan šālān kodeš; nemnan kočšāš jūšāš kindō-šingālžā kūfar jūmalan šālān kodeš* 'das bunte huhn vor dem bösen habicht in der spreuscheune sich verbergend weit; der kleine, niedrige schwarze hund vor dem bösen wolfe sich unter der treppe versteckend bleibt; die speisen und getränke, die wir geniessen sollen, bleiben unter der diele verborgen' uo. d. 143.

votják: *talä vatkäm* 'elrejtözött az erdőben' MUNK. VNpH. 68 | *kuar ulē uatskem* 'unter die blätter hat er sich versteckt' WICHM. I. d. 449.

zurjén: V. *kittšē-ne džebšan?* 'hová bújsz el?' FOKOS 84 | *azimišt mij nekod sijes oz nőžjav, zebšis prestol ulē lát-ván, hogy senki őt észre nem veszi, elrejtözött az oltár alá'* POPOV 21.

alle pistäksen 'a hölgymenyét a kő alá bújjik' uo. 4 | *itse pistäkse vesakkoon* 'maga elbúvik a fiatal erdőbe' uo. II. 125—6 | *taaskin pistihe metsään* 'megint elbújt az erdőben' uo. III. 6 | *kettu pistäysi piiloon juurikan alle* 'a róka elrejtözött a gyökérvövény alá' KANS. I. 26 | *kun näki miesten tulevan, pistäyiti tyhjään tynnyriin* 'mikor látta, hogy az emberek jönnek, elrejtözött egy üres hordóba' SAT. II. 170.

osztják: É. *zàndèß silna sè zanèmà!* 'a lépcső szélén ott rejtőzködjél el!' PÁPAY: UF. XV. 11 | *tòdà oysar zanèmàs* 'ott a róka elrejtőzött' uo. 107 | *kudəß mèn'k'-èxi zëməy zul* (*svrt-)* *ox zoáa toyo i zanèmàs* 'a középső erdei manóleány a esukafejben rejtőzködött el' uo. 66—7 | *ittam pàm-zorbi-zoi mur wətpina zanèmàs* 'most Fűforma ember a nép mögé elrejtőzött' uo. 123 | *nyy tàm moyənnə zanədixman oldi nəyzoj olmən!* 'te ezen a földeden rejtőzködve élő ember vagy!' uo. 10 || AK. *in nəy juz tağot, kør-èn-èa zanədöt* 'die frau trat hinein und versteckte sich hinter dem ofen' PATK. II. 142.

vogul: α) É. *māi jā-süntkwèn pā pērəmti, tū tujzati* 'kis folyótorkolaton befelé fordul, ott elrejtőzik' MUNK. VogNGy. II. 89 | K. *ūs-əolnè èlè tè tuitk'ats* 'a város végén elrejtőzött' uo. 238 | T. *nou-čis-ti qnū-siš'èn il-töjtk'atén* 'te kedves, rejtőzzél el ezen fenyő mögé!' uo. IV. 363 — β) K. *vosəm-kinə qlè-nè-sər vuj tūs* 'ruhám-ba valamiféle állat bújt' MUNK. VogNyjár. 198 — γ) KL. *tūli jiw sajin am k'innentiäm* 'rejtő fa mögé búvok el én ólálkodva rájuk' uo. 115.

magyar: α) *E boldog bynős hatul kerüle, es az zek ala buec* (Nagysz.-k. 166). *Es legottan ördög buuek beleie* (Weszpr.-k. 49). *Ördög búuek ő beleh* (Debr.-k. 6). *Az kiseded gyermek annya-hoz fwtameek es palasttya ala a buweek* (Érdy-k. 426). *Az tuuis-kek kwzibe buh* (Virg.-k. 31). *Az ördög buuec az ő louaba* (Tel.-k. 111). *Nem buvom, nem rőytözem valami szegeletbe* (MA.: Scult. 1029). — β) *Igy léssen dolgoz akárhol légy, és különben nem találod, akárhova reytezzél is* (PÁZM. KT. 165). *Az utakat fosztó lovasoktól hova fusson, minemő helybe retőzzék* (TitkRózs. 121). *A róka, midőn a darásoknak sokasága reá támad, szoros szájú lyukba rejtezik el'ttök* (Misk. VKert 157).

rejt

finn: α) *kukko-kätki** *hänet köyheniinsä* 'a kakas elrejtette őt tolla közé' Sat. III. 58 | *kerta kun oli kaunis päivä,*

*) *peittää* 'decken, bedecken, überdecken; verhüllen, bemänteln, verdecken, verbergen, verhehlen stb.' (ERWAST) igével is; pl. *sillä aikaa poian otti piilostansa ja kantoi vihantaan*

nin rotta kätki kontrahdit räystään alle maahan 'egyszer, mikor egy szép nap volt, a patkány a szerződést az eresz alá, a földbe rejtette' KANS. I. 211 | *kätki kirjeen kirjan alle* 'elrejté a levelet a könyv alá' BUDENZ: FNY.² 108. — β) észtl: *katab palge kastenarma* 'er versteckt sein antlitz in einem taustreifen' WIED. EGr. 343.

lapp: α) S. *ēhpēr lē akta mannā mau lē sija (tā ētnē) mähheai vurhkim* 'az ēhpēr olyan gyermek, a melyet ezeknek az anyjuk az erdőben elrejtett' HAL. V. 43 | N. *tās læ olme rikka ælo lāgaš, mi læ pelddui vurkkijuvvum* 'das reich der himmel ist gleich einem schatze, der auf einem acker verborgen war' FELLM. II. Máté XIII. 44. — β) S. *čēhkā taite čällāra sisa* 'a pinczébe bújtatta őket' HAL. V. 28 | N. *čiekkalada dāid manaid, muttomit̄ gari vuöllai, muttomit̄ bādi vuöllai* 'sie versteckte die kinder, einige unter holzschüsseln, einige unter eisernen töpfen' QVIGST. 20 || N. *coggalī dan juöl'ge-ruššasēs sun oaddeṃ-rimsides vuöllai* 'er steckte sie unter seine zerlumpte betten am fussende des bettes' uo. 39.

mordvin: E. *kozo kekšik, odīrvakaj, česka poliñet* 'wo hast du, junge frau, deinen kleinen gatten versteckt?' PAAS. I. 6 || M. *od kud sed-alu Filä kešizä* 'unter dem fussboden der neuen hütte verbarg Philipp ihn' AHLQV. MMGr. 129.

zürjén: V. *kittšē-ne lo tene džebni?* 'hová rejtslek téged' FOKOS 84.

osztlák: AK. *nuyat čota lukimetem* 'wo werde ich dich verstecken?' PATK. II. 116.

vogul: É. *čotäl sam-sajne tujtitā* 'valahová, a hol szem nem látja (tkp. 'szem mögé') rejtsd el' MUNK. VogNGy. IV. 415.

vainioon, johon peitti valkean kiven alle 'akkor a fiút kivette rejtekéből és a zöld mezőre vitte, a hol egy fehér kő alá rejtette' SAT. I.² 90 | *neuvoivat sepolle, kuhun oli lipas peitettynä* 'útbaigazították a kovácsot, hogy hova van rejtve a láda' uo. 4 | *siinä on lipas hiekkään peitettynä* 'ott van a láda a homokba rejtve' uo. | *leskiakka hänen peittää sāngyn alle* 'az özvegy-asszony az ágy alá rejti őt' KANS. II. 101 | *repo otti ja peitti sen suden suolet vatsansa alle* 'a róka vette a farkas belét és a hasa alá rejtette' uo. I. 21 || észtl: *vahest peidab pilvetije* 'bald verbirgt er es in den wolken' WIED. EGr. 344.

magyar: *Ha az föld meg nylt volna, legottan oda reytete volna ú magat* (Virg.-k. 42). *Görögül tezauros, hova ember valami drága marhat reyt* (RMNy. II. 48). *Nyúl szivű tanítók féltekben az igazságot véka alá rejtik* (Misk. VKert 175).

Hetedik csoport.

elpusztul,¹⁾ *odavesz*²⁾

finn: α) *lintu hävisi häkkään, kun paljo huonetta lämmitettiin 'a madár elpusztult a széngőzben, mivel nagyon fűtötték a szobát'* Kans. II. 59 | *osta leipää, muuten me nälkään häviämme 'végy kenyeret, másképp éhen veszünk'* uo. 32. — β) *ei ole hukkunut veteen, kuollut poika puolikkohon 'nem veszett a fiú a vízbe, nem halt meg a hordóban'* Kal. XXXI. 129 | *perkele hukkui veteen 'az ördög a vízbe veszett'* Sat. I.² 145 | *sanottiinpa miehen hukkuneen mereen 'azt mondták, hogy az ember beleveszett a tengerbe'* BUDENZ: FNY.² 123 | *kolmas osa väkeä hukkui tuleen 'a sereg harmadrésze a tűzbe veszett'* Kans. II. 114 || (déli Häme) *e'ne(n) hukku yhlen talon karja mettään 'egyszer egy tanya nyája odaveszett az erdőbe'* KANNISTO: Suomi III. j. XX. 131. — γ) *löyät veikkosi verevän kujahan kukistuneen*,³⁾ *kartanolle kaatuneen 'megtalálod piros-pozsgás bátyádat a sikátorban elpusztulva, az udvaron elesve'* Kal. XXII. 372. — δ) *anna käyä käyräsarven... ilman suohon sortumatta*⁴⁾ *'hadd járjon a görbeszarvú úgy, hogy ne vesszen a mocsárba'* uo. XXXII. 295 | *en mä silloin suohon sorru, enkä kaau kankahalle, korpien kotisioille, variksien vainioille, kun sorrun sota-tiloille, vaivun vaino-tanterille 'akkor nem mocsárba veszek, sem a homokos mocsárra esem, a hollók tanyájára, a varjúk mezejére, ha a csatatéren veszek el, a harcmezőn rogyok össze'* uo. XXXVI. 25 | *kaivotielle kaatukohon, sotkuttielle sortukohon 'rogyjon össze a kút ösvényén, pusz-*

¹⁾ Vö. észrt: *ta äpardas tële 'er verunglückte auf der reise'* WIED. EGr. 343.

²⁾ L. még az *elvész* igénél.

³⁾ *kukistaa* 'ledönt, lever, leront, elpusztít' (SZINNYEI).

⁴⁾ *sortuu* 'lenyomódik, elnyomódik; ledűl, lerogy, leroskad, elpusztul; elreked (hang)' (SZINNYEI).

tuljon el a mosóúton! uo. XXXVI. 55 | *löyät siskosi siveän sotku-tielle sortunehen, vanha korttu kainalossa megtalálod szelid húgoeskádat a mosó úton elpusztulva, hóna alatt régi sulyka* uo. XXII. 280.

magyar: *Megtérjen, mert ide vesz az gyalogja* (BERCS. Lev. 319). *Az én polgárimban Szüdi János és Macskási Ferencz vesztenek oda* (1603. THURZÓ Lev. II. 88). *Az a rossz Dankovits is szintén oda vesze* (1630. Tört. Tár Új f. II. 496). *Féltem is, mind oda vesztek feleségek seggihez vágyódásért az áruló kurva fiak* (1661. uo. I. 215). *Sibón gyermekkel, szolgálkkal együtt veszett oda No. 15 asszony és leány is no. 5* (1660. uo. I. 197). *Tyzony egy weztoth oda bennyk* (1553. LevT. I. 133). *Már bizonyosra tartották, hogy odaveszett a király* (MNGy. X. 21). *Még te is odaveszel* (uo. IX. 225). *Mintsem odavesszen idegen országba, inkább én magam pusztítom el* (uo. III. 340). *Oda veszvéen minden arany marhája, az pórság közé* (1667. Tört. Tár Új f. II. 462). *Én elkerülöm asztalát, mert kevés ebéd az, melyben belém nem vész* (1641. uo. VIII. 570). *Szalán holnap eret is vágatok, s kedden Isten velem levén haza megyek, ha belém vesznek is, mert szintén elfárasztottak* (1629. uo. II. 492). *Ha meliek [a szerződést] meg nem allana, iozagaig bele vezen* (RMNy. II. 23). *Hogy a Dunán enynyiszer való által járásában bele nem tud veszni* (1625. Tört. T. Új f. II. 371). *Az Duna fel szakatt, két széna szekér veszett bele mind lovastul* (1558. uo. XII. 97). *Huzzatok ki, mert beleveszek [a kutba]* (MNGy. VII. 546). *Bele vész az tengerbe* (MOLNÁR A. Bibl. I. 61). *Akkinék vaⁿ jó embere, nem vész t^oba a kendere* (NyF. XXXIV. 111). *Az Ur Isten oltalmazza meg, hogy bele nem veszék az Dunába az nagy zajnak miatta* (1560. Tört. T. Új f. XII. 104). *Az vízbe is több veszett 9 száznál* (1683. uo. III. 475). *Borbély Péter papucscsa sárba veszött* (MONTME. I. 19). *A számára beleveszett a sárba* (Nyr. XV. 144). *Útjának czélja annyiszor vesz ködbe az ő s a mi szemünk előtt is* (BEÖTHY: Széppr. II. 343).

(meg)hal

finn: *a) niin korppi luuli, jotta se on kuollut siihen* 'hát a holló azt hitte, hogy az ott meghalt' Kans. I. 248 | *hän*

kun menee tiestä poikki, niin siihen täytyy kuolla 'ha ö az úton átmegy, akkor ott meg kell halnia' uo. 216 | töytäsi sieltä, mutta kaula jäi lattian rakoon ja siihen se kuoli 'el akart onnan rohanni, de a nyaka a padlórésbe akadt és ott megdöglött' uo. 129 | ja niin pääsi hanhi tynnöristä, johon sen muutoin olisi täytynyt kuolla 'és így szabadult ki a lúd a hordóból, melyben különben meg kellett volna döglenie' uo. 246 | poika kuoli veteen 'a fiú vízbe halt' BUDENZ: FNY.² 99 | lintu oli häkkään kuollut 'a madár megfulladt a széngözben' Kans. II. 64 | hän kuoli maantielle 'ö meghalt az országúton' SET. SKL.³ 62 | kun oli ruuna kuollut metsään 'mikor a herélt ló az erdőben megdöglött' Kans. I. 120 | aik' on käyää katsomahan, joko Kullervo katosi, kuoli poika hirsipuuhun 'ideje elmenni megnézni, hogy elpusztult-e már K., meghalt-e a fiú az akasztófán' Kal. XXXI. 180 | kuolkohon kuja-rikoille 'haljon meg a sikátor szemetjén' uo. XXXVI. 43 | suden akka kolme poikaa saapi, vaan itse kuolee lapsi-vuoteesen 'a farkas feleségének három kölyke születik, de maga meghal gyermekágyban' Sat. III. 28 | se kuoli siihen käsiin 'meghalt ott a keze közt' Kans. I. 160 | lintu kuoli liian surman, surmahän sanattomahan, nimen tietämättömähän 'a madár szörnyű halált halt, olyan halált, a mire nincs szó, a minnek a nevést nem tudni' Kal. XXXIV. 216 | kun sinä sotahan kuolet 'ha meghalsz a csatában' uo. XXXVI. 38 | somap' on sotahan kuolla, kaunis miekan kalskehesen 'dicső meghalni a csatában, szép a kardcsörgésben' uo. 31 | lie kuollut kovin viluhun, vainko leivän puuttehesen? 'a nagy hidegtől halt-e meg, vagy kenyérhiány miatt?' uo. 221 | minun pitää lähteä kansaa johdattamaan lämpimään maahan, jotta eivät kuole tänne viluun 'nekem meleg országba kell vezetnem a népet, hogy ne fagyjanak meg itt a hidegben' Kans. I. 252 | nälkään kuolen, syödä ei ole mitään 'éhen halok, nincs mit ennem' uo. I. 255 | kun ostit kissan, niin nälkään me tässä kuolemme 'ha macskát vettél, akkor itt éhen halunk' uo. II. 32. — β) siihen se poika töllösikin 'abba bele is halt az a fiú' Kans. II. 91. — γ) siihen surmansa sukesi, kuolemansa kohtaeli 'ott szerezte meg vesztét, találta meg halálát' Kal. XXXVI. 341 || se jo surmansa sukesi, kuolemansa kohtaeli kosken kuohu'un

kovahan, palavahan pyörtehesen 'az már vesztét megszerezte, a halálát megtalálta a zuhatag erős hullámverésében, sístergő örvényében' uo. XXXV. 333. — δ) észtt: *tahab linna surra, oma rahvase* 'er will in der stadt sterben, bei seinen angehörigen' WIED. EGr. 345 | *surid ennemine nälga, kui et nemad seda tegid* 'sie starben eher hunger, als sie das taten' uo. 658 | *suri nälga, rōugese* 'er starb hungers, an den blattern' uo. 345 | *tōve, hāvade kätte surema* 'an der krankheit, den wunden sterben' uo. 551 | *suri hāva* 'er starb an der wunde' uo. 345.

lapp: α) N. *dasa son jami* 'dort starb er' Qvigst. 40 | *de dat ruoššat galbmōjen aige gaudnam gōaäe ja jabme dokko mæccai* 'da erfroren die russen und fanden das zelt nicht wieder und starben dort in der einöde' uo. 32 | *oajdna rjevan jabmam gærēs-luod' ala* 'látja, hogy egy róka holtan fekszik a szánúton' FRIS 6 | *de son dagai: jēčas jabmen gærēs-luod' ala* 'hát halottnak tette magát a szánúton' uo. | S. *ainät jū vārūti, ähte son ihkep lē japmam tan jawrai* 'hanem már sejtették, hogy talán behalt a tóba' HAL. V. 52 | *so jāmi tat olmaj sisa stōbu* 'aztán meghalt az az ember bent a szobában' uo. 64 | *tälliä hujitskop kūtie čiehtie jāmi' tannak s'ammā šwalks* 'hát csakugyan meg kellett a kigyónak ugyanabban a hasadékbán halnia' uo. II. 43 || N. *de nokka spaita goike, ja de šattan monge goit näl'gai jabmēt liska* 'es ist doch bald verzehrt und dann werde ich dennoch hungers sterben' Qvigst. 27. — β) K. *i kič, pūkk šakk-čuoze suohpjōdij peacek-sajest mie, rre i majkjēn čācca* 'és ímé az egész sereg disznó, nagy magas hegyről nyakra-főre a tengerbe rohana és vízbe hala' GEN. UF. I. Máté VIII. 32. — γ) K. *rīmne proppej ajt vuolla* 'a róka megdöglött a tárházban' (tkp. 'alá') GEN. UF. II. 77.

mordvin: E. *ve ezemnes kuloš telanok, omoce ezems kuloš avanok; kerē pelij kuloš sajin polat, kijaks Jarvis lukštadiñ lavss piže takat* 'egyik lóczán meghalt atyánk, másik lóczán meghalt anyánk, bal felé meghalt elvett feleséged, padlat közepén ringató bölcsőben zöld (újonnan született) kis gyermeked' RUGLY: NyK. V. 87.

eseremisiz: nyK. *βoδeš kolššā βol'šk* 'im wasser gestorbenes tier' RAMST. 60 | *βoδaškā kolššā tye'n so-ikt-o'k*

'mit dem im wasser gestorbenen ist es genau ebenso' uo. 206 | *šarγəs iēsli edem kolaγnā* 'wenn ein mensch im walde stirbt' uo. | kCzar. *izi kola kuγu kaβaneš pšzərnen ok kolš* 'die kleine maus wird in der grossen getreidehocke nicht todtgedrückt' PORKKA 22 | *iktšze teγšš-orzaš kole'n* 'einer war an der landzunge des meeres gestorben' 7.

votják: *vištem vuε kuγem* 'der narr ertrank' WICHM. II. 79 | *vu-murt dart-d'elä kuliz* 'a vu-murt meghalt a parton' MUNK. VNpH. 116.

zürjén: V. *tatlše neže tšiggen kulni da kedžiden kinmini* 'nem fogunk itt éhen halni és a hidegben megfagyni' FOKOS: Nyr. XLI. 73 | *sije bolnišag kuléma* 'a kórházban halt meg' uo.

osztják: É. *tàdà γvlda ant rayal* 'itt meghalni nem szabad' PÁPAY: UF. XV. 101 | *sš γvl'su!* 'itt halunk!' uo. 26 | *put-kördi nálna ioutlāen, seda i γvllan* 'vas nyállal lő rád és itt halsz meg' uo. 3 | *ou zožəγna seda i γvl'səγən* 'az ajtó mellett ott meg is haltak [azok]' uo. 158 | *χòrən iəχ zožə si naurəm γvləs-ki, uulβàsləγ iəχ ròt andəm os loln* 'ha a γ.-népnél ez a gyermek meghalt volna, a nagy folyóági nép nemzetsége [már] nem volna' uo. 165.

vogul: P. *vūtne tqł k'wallešəm* 'csaknem a vízbe veszem' MUNK. VogNyjár. 248.

magyar: α) *Minthogy az gyermekszülő asszonyállatok ide is igen holtanak....* (1599. THURZÓ Lev. I. 272). *Mindazonáltal jól adta az Ur Isten, hogy senki bele nem holt és szekerem, lovaim hogy tellességgel oda nem veszték* (1608. uo. II. 205). *Az többi sokaság az Jordannac szoréttatván, oda holt* (ZVON. Post. II. 257). *Mihelt a vyzben menenek, ottan beleh halanak* (Debr.-k. 177). *Vgyan belé hal ő az mihöz kezd* (DECSI: Adag. 68). *Bened ezen az árnyékvilágon semmiféle élő állat nem tud teremni, míg valaki beléd nem hal* (MNGy. III. 329). *Herodes belee holt az gonoz palaznak zerelmeeben* (Érdy-k. 524). *Belé halz te az álomba: Epimenidem dormis* (DECSI: Adag. 68). *Belé hal e titokba az emberi elme* (EMB. GE. 4). *Én két tallérba bele nem halok, kiváltom* (1668. LevT. II. 345). *Az tengerbe belee halanak: mortui sunt in aquis* (Jord.-k. 377, 550). *Az disznóe az tengerbe halánac* (KÁR. Bibl. III. 95).

Az Rábába mind német s mind magyar sok hala be (1594. THURZÓ Lev. I. 110). *Kinek akasztófa helye, nem hal a Dunába* (DUG. id. MARGALITS, Magy. közm. 301). *Akár a Dunába, akár a tengerbe halni* (uo.). *Már nem búsul, mint a Tiszába halt ember* (uo.). *Nem hal vízbe, kinek fel kell akadni* (uo.). *Nekem is volt egy böles macskám, a csávába halt vala* (KIS-VICZAY uo.). *Hamvábaholt* 'aluszékony, alamuszi, élhétetlen, ügyetlen, rest' (Csongrád m., Szatmár m., Békés m. MTSZ.). — β) *Az aranyszörű bárány bédöglött a kútba* (MNGY. X. 106). *Muszájj az árogb a döglött* 'kényszert nem tűrünk' (NyFüz. XXXIV. 115).

elveszt,) elpusztít, megöl*

finn: α) *laske, jumalan luoma, irti eläkä vetee hukuta!* 'bocsáss el, te istenadta, ne veszíts a vízbe' Sat. II. 188 | *ja hänet sitte järveen hukutti* 'és öt aztán a tóba vesztette' uo. I.² 148. — β) *kaataos Kalevan miehet, upota Uvantolaiset, hävitä häjyt urohot alle aaltojen syvien* 'döntsd föl Kaleva embereit, süllyeszd el Uvantolainent, pusztítsd el a gonosz hősöket a mély hullámok alatt' Kal. XLII. 352. — γ) *kaotti Kalevan poian Tuonen mustahan jokehen, pahimpahan pyörtehesen* 'Kaleva fiát Tuoni fekete folyójába, leggonoszabb örvényébe vesztette bele' Kal. XIV. 438. — δ) *jo on poikasi polvisen kaotettu, kuoletettu Tuonen mustahan jokehen, Manalan ikivetehen* 'szegény, a fiadat már beleveszítették, beleölték Tuoni fekete folyójába, Manala örök vizébe' uo. XV. 187 | *itse en nyt tiekänä . . . , kunne surmani sukean, kunne kurja kuoletaimme: suuhun ulvovan sutosen, karhun kiljuvan kitahan, vainko vatsahan valahan, meren hauin hampahisin?* 'magam sem tudom, hol érem meg halálomat, hol fognak megölni engem, nyomorultat: az ordító farkas szájában, az üvöltő medve torkában, vagy a bálna hasában, a tenger csukájának foga közt [pusztulok el]' uo. XXXV. 337. — ε) *mikähän ketun tuohon tappoi* 'ki ütötte agyon ott a rókát' Kans. I. 54 | *repo siinä odottaa, kuhun karhun tappoi* 'a róka ott vár, a hol a medvét agyonütötte' uo. 168 | *tahikka tauilla tapata, surmoa suku katala,*

*) 'Verlieren' jelentésben l. fönebb.

miehet pitkille pihoille, naiset läävän lattioille 'vagy betegséggel ölesd meg, gyilkold meg a nyomorult nemzetséget, a férfiakat hosszú udvarukon, az asszonyokat akluk padlóján' Kal. XLV. 19 | *kettu narrasi jänistä menemään vaarapaikkaan järveen tappamaan itsensä* 'a róka elbolondította a nyulat, hogy menjen veszedelmes helyre a tóba ölni magát' Kans. I. 89 || (déli Häme) *pa'velija tappo sänkyjju'apuneen kunin-kaa(n)* 'a szolga az ágyban agyonütötte a részeg királyt' KANNISTO: Suomi III. j. XX. 131 | *karhu oli ennen sotavalakan tappanus siähem mä'kee(n)* 'a medve a hadi mént agyonütötte azon a dombon' uo. || észt: *tapavad lapse ära sinna vee sisse* 'sie werden das kind noch umbringen dort im wasser' AHRENS 73 | *paganad on teda ühe säre peale ära tapnud* 'heiden haben ihn auf einer insel ermordet' WIED. EGr. 345. — ζ) *päätettiin lyödä kukko penkkiin* 'elhatározták, hogy agyonütik a kakast a padon' Kans. I. 194. — η) *surmasi hänen nälkään* 'megölte őt éhséggel' BUDENZ: FNy.² 99. — θ) észt: *külm võtab meid sinna* 'die kälte tödtet uns dort' AHRENS 73. — ι) észt: *kaera kül'vie kautab* 'den hafer verdirbt sie in der saat' WIED. EGr. 343.

lapp: α) *S. kuddin sū tasak stāurai* 'megölték őt azon helyt botokkal' HAL. VI. 140. — β) *ellam ken tā läk'ituvwum sū kētan vullāi jāmēhtuwwet* 'nem voltak ezek arra rendelve, hogy az ő keze alatt (által) ölessenek meg' uo. 56.

mordvin: E. *ažo véšnik tejterem, kozo jomavtik!* 'suche meine tochter auf, wo du sie zu grunde gerichtet hast!' PAAS. II. 82.

zürjén: *köinös jukmös dinas vijis* 'a farkast a lék mellett megölte' Rogov: UF. II. 65.

osztják: α) É. *kāmən seda i pustasa i uel'sa* 'ott künn kárt tettek benne, meg is ölték' PÁPAY: UF. XV. 88 | *təm tvʒàna tàdà at uèllàin!* 'ezen a helyen ám ölessél meg!' uo. 136 | *kudəβ iajəl i kim-tà'sa i tòdà kāmən* (loc.?) *uèl'sa* 'a középső bátyját is kihúzták és ott künn meg is ölték' uo. 89 | *mèt aì mēy'k-èyi manəm mola moy'na* (loc.?) *uèlləi, sit ant xòl'səm* 'hogy a legkisebb erdeimanó-leány engem micsoda földön öl meg, azt nem hallottam' uo. 67 || D. *χūs-vēt notat χūs-vēt xojət χarna* (loc.?) *vedājet* 'von 25 pfeilen wurden 25

mann auf dem platze getödtet' PATK. II. 20. — β) AK. *igena kīm kōr čenčivēt sāgar-mōž űerimāi, tu čānč ōtēyeta torimāi* 'vom alten wurde hinter dem ofen ein kalb hervorgezogen und vor seinen knien geschlachtet' uo. 106.

magyar: α) *Lővéldőzni kezdéc à magyarokat, és mind oda űléc űket* (HELT. Krón. 56). *Bele űlte a vízbe: aquis suffacavit* (KRESZN.). *Belé-űlik magokat az vízben (= vízbe)* (MA. SB. 133). *Olasziban az Károly uramét és Lónyai uramét úgy verték fel az hajduk, kiknek fejét vették, kiket hozzájuk eskettek, kiket az vízbe űltek* (1607. Tört. T. Új f. I. 437). *Vízbe űltek a rákot* (MARGALITS, Magy. Közm. 594). *Addig űzte, győzte (a játékot), míg mindenét belé űlte* (FAL. NU. 292). — β) *Haludn Mariánus császár, hogy oda vesztettéc vólna az magyaroc egész seregét, igen meg iyede* (HELT. Krón. 14b). *Tehetünk két felül való diversiót neki; hiszen, ha ezt ideszorítjuk s megrontjuk, oda vesztethetnénk azt könnyebben* (BERCS. Lev. 622). *Addig iarék vtánna, hoğ magamat is alig hogy oda nem veztém* (DECSI: Adag. 79). *Seregivel az tengerbe vesztettéc* (ZVON. Post. I. 59b).

főldőz

osztják: KK. *ix. sűzta, nož-sűzta-kēlep tonž igema jāgam-pēlka tābet kumdet āret tāš pōjiridem, unt-pēlka tābet kumdet āret tāš pōjiridem* 'meinem in eine malitza aus bāren- und elentierfellen gekleideten greisen gōtzen habe ich an der heideseite sieben speicher mit zahlreichem pelzwerke geopfert und an der waldseite sieben speicher mit zahlreichem pelzwerke geopfert' PATK. II. 84.

meğlő

finn: *laivalaisia jos mitä tulee, niin minut metsän petona ammutaan tänne saareen* 'ha valami hajósok jönnek, akkor engem mint erdei vadat lönek le ezen a szigeten' Sat. I.² 31 | *j.s liekin mun mieheni se naurishuuhtaan ammuttu, pitää küydäkseni katsomassa* 'hátha az én férjem van agyonlöve a répairásban, el kell mennem megnézmem' uo. II. 85 || (Kemi) *ne ammuut sitä herraa sinne järffheen* 'ők rálöttek arra az úrra ott a tónál' CANNELIN: Suomi III. j. II. 86.

fullad, fojt

finn: α) *siinä tukehtui kauppias huutaessaan veteen 'ekkor a kereskedő kiabálása közben belefulladt a vízbe'* Sat. 122 || *kun oisit emo kuluni synnyteltäissä minua . . . tukahuttanut savuhun 'ha édes anyám, akkor a mikor szültél . . . megfullasztottál volna a füstben'* Kal. XXXV. 297. — β) *kun löyät isosi vanhan saunahan savuttunehen 'mikor öreg atyádat a fürdőben találtad [a füstben] megfulladva'* uo. XXII. 354. — γ) *kuolkohon kupo sylihin, läävähän läkähtyköhön 'haljon meg, kéve az ölében, fulladjon meg az akolban!'* uo. XXXVI. 47 | *isoni isoiset ruunat valjaihinsa vaipukohot, länkihin läkähtyköhöt, kyntöaikana parasna 'atyám nagy herélt lovai a hámban rogyjanak össze, a lóigában fulladjanak meg a legjobb szántásidőben'* Kant.³ III. 29. — δ) *hänenpä siinä seisnessa nousi virrasta sieltä, jonne hiiri oli uponnut,* viisi komeata ihko mustaa hevoista 'hát míg ő ott áll onnan a folyóból, a hova az egér belefulladt, őt pompás tiszta fekete ló szállt ki'* Sat. II. 116—7 | *tuohon suohon upposi 'abba a mocsárba fulladt'* Kans. I. 56 || *észt: uppus vette 'er ertrank im wasser'* WIED. EGr. 346 || *poika tahallansa ajoi hevois-luuskansa tien-ojaan, upotti sinne 'a fiú szándékosan az út árkába hajtotta gebéjét, abba belefullasztotta'* Sat. I.² 145 | *upottakaamme mereen 'fojt-suk a tengerbe'* uo. IV. 120 | *lienet jüälle jättänynnä, uhkuhun*

*) *uppoa-* ige eredeti jelentése: '(el)süllyed, (el)merül'; pl.: *tähän on ryytimähan uponnut kolme kultaista porsasta 'ebben a kertben elsüllyedt három arany malacz'* Kans. II. 117 || *hän olisi menevä tuonne punaisen meren keskellä yhtein linnaan, joka on upotettu veden sisään 'ő odamenne a Vörös-tenger közepén egy várba, mely a vízbe van süllyesztve'* uo. 83 | *oletteko nähneet semmoista linnaa, joka on upotetta tuonne punaiseen mereen, että pikkuisen harjaa näkyisi sieltä 'látatok-e olyan várakat, mely ott van elsüllyesztve a Vörös-tengerben, hogy [csak] kis tetőel látszik ott?'* uo. 84 | *upotti säkin avantoon 'a zsákot a lékbe süllyesztette'* Sat. IV. 121 | *nün vetehen visko'otte, altoihin upottaotte 'hát hajtsátok a vízbe, süllyeszszétek a hullámok közé'* Kal. XL. 327. — *Vö. még: kuka sinua sieltä nostaa, kun suohon rajoat? 'ki emel ki téged onnan, ha a mocsárba elmerülsz'* Kans. I. 242.

upottanunna 'a jégen hagyta [zsákmányodat], a vizes hóba fojtottad?' Kal. XLVI. 527 || észt: *uputa kaássi-poeg jōkke* 'ertränke das katzenjunge im bache' WIED. EGr. 346.¹⁾

lapp: α) K. *juhtlǎžij čācca* 'belefült a vízbe' GEN. UF. I. 70. — β) *tälliä poántā mossksšistiäji tann^a wäšsn séjjesä* 'hát az ember megfulladt a zsákban' HAL. II. 53. — γ) S. *stuora Phiere viénti, atte unne Phiereče pattnini tann juhkse* 'nagy Péter azt hitte, hogy kis Péterke belefült²⁾ (tkp. elmerült) a folyóba' uo. III. 155.

mordvin: α) E. *a ombočede išta čačtiđdereš, mejle pajms puvasa³⁾* 'wenn sie ein anderes mal aber wieder so gebären wird, dann werde ich sie an der querstange erhängen' PAAS. II. 104. — β) E. *telän avañ bas lavkaš vēcak a vaji,⁴⁾ tolcak a pali* 'der segen der eltern ertrinkt nicht im wasser, verbrennt nicht im feuer' PAAS. II. 78.

zürjén: α) V. *sije veji jue* 'ő a folyóba fült' FOKOS, Nyr. XLI. 73 || *rušš jomaes veitas juuas* 'a róka a jomát a folyóba fullasztja' FOKOS 111. — β) *rušš pondas kukañte juas šuiñi* 'a róka a folyóba kezdi fullasztani a borjút' uo.

magyar: α) *A vízbe taszította s az bele is nyuvadott egyszeribe* (MNGy. III. 387). *Abba a patakba még nem nyuvadt bele senki* (uo. 328). *Belényuvadt a vízbe* (Székelyföld MTsz.). *A méj tengerbe maj belényuvattam* (Csíkszentkirály MTsz.). — β) *Belé fojlódtak a vizekbe* (BOD: Lex. 23). *Melly sokan vizben (= vízbe) vesznec, fulladnac* (MA.: Seult. 132).⁵⁾

¹⁾ Vö. még: *sädemed kustuzid vette* 'die funken erloschen im wasser' uo. 314.

²⁾ Vö.: S. *stāluo patnini tan stūore juhkse* 'az óriás lemerült a nagy folyóba' uo. 51 | *joktie ičč muñne onth kähcen pieräkuste, ... tie 'oče' vujēñit, tie patnenih tan jaurān* 'mint-hogy sajnáltad tőlem a kecskehúst, hát láthatod, im elsülyedtél a tóba' uo. 39. — Vö. még: *tann čienñije tah sāmie' tapp skiälömup vuajuodī'n* 'abba a tóba súlyesztették el a lappok a gazembert' uo. 20 | N. *de kalēke vodduode't mierrih* 'a tengerbe akarják süllyeszteni' uo. 179.

³⁾ E. *puvams*, E. M. *porvams* 'erwürgen' PAAS. Chrest. 728. sz.

⁴⁾ *vajams* 'sinken, untersinken, ertrinken' PAAS. Chrest. 1213. sz. ~ finn *vajoa-* 'süllyed, merül'.

⁵⁾ Vö. még: *És a pisztráng helyet torkotokra ne*

Kivel sebje nem birt, az vérbe fúladott (ARANY: Szt. László füve). *Bele is fút vóna, ha a két nagyobb lyány ki nem húzza* (MNGy. IX. 364). *Akar ék kalán vízbe fullaggyon az embér, akar a Dunábo* (NyFüz. XXXIV. 111). *Mindénki beléfút a tengersérbe* (Gömör m. Nyr. XIX. 525). *Fojtógözbe fúlni* (CzF.) *Hamvábafuladt* 'aluszékony, alamuszi, élheterlen, ügyetlen, rest' (Szeged, Hódmezővásárhely MTsz.). — γ) *Vízbe fojtani az ebkölyköket* (CzF.). *Vízbe fulasztani valakit* (CzF.).

eszik

észt: *hunt söi härja ära sinna möisa rohuaja alla* 'a farkas megette az ökröt ott az urasági kert alatt' AHRENS II. 73.

mordvin: E. *Motros lavca lan kov ejsest turado jarci* 'M. isst auf der bank brotsuppe aus ihnen' PAAS. II. 95.*)

osztják: É. *ittam žui seda i lisa am'βatna* 'most a leányt az ebek ott meg is ették' PÁPAY: UF. XV. 85 | *mā uul žuiäl vāzəy ōr't-igi uasna seda i lilem* 'én a legöregebbiket a városi fejedelem-öreg városában (ott) eszem majd meg' uo. 61 | *kuš seda žui. kuš sē olmadū, želta mouən žoy, turəy nəyžo žožo an' žožētl* 'akár ott edd meg, akár ott is maradj, hátra [maradt] földed messzi, gyalogos ember [onnét] vissza nem jut' uo. 168 | *lantən...toža leti* 'ételed ott evődik meg' PÁPAY: Osztj. Népk. Gy. 155 | *sāuər pām läl pāmpaj žo ža* 'a nyúl füvet eszik a fűrakásnál' PÁPAY: UF. XV. 1 || É. *šaykel jenk kuža lillvmeł* 'hőségük vizében majd elvesztek (tkp. meg-evődtek)' PÁPAY: ONGy. 41 | *ont-žāri vuvəl kūža muj nāža liltvstəl* 'erdei rénbikavér bőségében majd elvesztek' uo. 177.

fullyon az istráng (CSÚZI: Síp. 178). *Mig gégejekre reá nem fojtódik a kótel* (LAND.: ÚjSegits. II. 912). — *A vad mennél inkább verdődik, annál inkább nyakára fojtja a kötelet* (PÁZM. Préd. 262). *Köteleket az ló nyakára fojtának* (HUSZTI, Aen. 8). *Egy fűzfa gúst tekert s nyakamra akarja fojtani* (MATKÓ: BCsák. 335). *Labayra lanczot fuitottak vala* (Csoma-k. 61).

*) Vö. E. *piže vinas sən avanzo simize, tautej prákas sevice* 'zöld borban az anyját megitta, édes kalácsban megette' REGULY: NyK. V. 107.

etet, itat, táplál

finn: α) *tulkoon sinne äkkinäiseen huoneeseen, minä sinne syötän, juotan hänet 'jõjjon egy idegen házba, én ott megetetem, megítatom őt'* Sat. I.² 32. — β) *kerran havukka elätti hiiriäistuuppaa (hiiriäispöllöä) pesään 'egyszer a héja egerészbaglyot etetett fészkeben'* Kans. I. 244. — észt: α) *mind söödeti tupa 'ich wurde im zimmer gespeist'* AHRENS II. 74. — β) *kas tema toidab neid sinna? 'ernährt er seine kinder dort?'* uo. 73 | *kasta toidab oma lapsi senna? ua. WIED. EGr. 346.**)

megszűnik, végződik, véget ér

finn: α) *johon taukosi sillä kertaa heidän puheensa 'a mivel megszűnt ez alkalommal beszédjük'* Sat. IV. 74. — β) *metsän keskessä on nütty, niin sen veräjälle oii jälet, vaan siihen loppuivatkin 'az erdő közepén van egy rét, hát annak a kapujáig voltak nyomok, hanem ott véget is értek'* uo. I. 150 | *siihen loppui se nujakka 'ezzel végződött az a lárma'* uo. 169 | *siihen se juttu sopiikin loppumaan 'ezzel illik is ennek a történetnek végződnie'* uo. IV. 33 | *siihen loppui hiiren virsi, katkesi katin tarina 'itt végződött az eger éneke, megszakadt a macska története'* Kant.³ II. 196 | *siihen loppui se tarina 'ezzel véget ért az a történet'* Kans. I. 344 | *siihen ne veljeykset loppui 'itt vége szakadt a barátság'nak'* uo. 103 | *tämä kun aukaisi suunsa, toinen heti työnsikin tulisen rauta-harkon hänelle kulkkuun, niin ei vuotellut enää, loppui siihen 'ez, mikor kinyitotta a száját, a másik rögtön belelökte a tüzes nyersvasat a torkába, hát nem várt többet, vége lett ott'* Sat. I.² 18 | *ei ruoka syöden lopu, vaan saamattomuuteen 'nem az által lesz vége az eleségnek, ha megesszik, hanem ha élnetetlen az ember'* Sananlask. 910 | (déli Häme) *se loppuu sinne Hirsjärvelles si 'az [az út] Hirsjärvinél végződik'* KANNISTO: Suomi III. j. XX.

*) Vö. mordvin: E. *ei pas alov tiräzan, mon kov pas alo kastožan 'unter dem sonnen-gotte bin ich (ja) geboren, unter dem mond-gotte bin ich (ja) herangewachsen'* PAAS. I. 164 (*tšams, tšrams, tšrams 'ernähren'* Chrest. 1148. sz.).

131 || észt: *lõppesid ära jännu kätte* 'sie kamen um vor durst'
WICHM. EGr. 344.

votják: *sojos otsi bitmiljam* 'azok oda vesztek (tkp. véget értek)' MUNK. VNym. 5 || *otci-ik so vedin-kisno biram* 'a boszorkányasszony odaveszett' MUNK. VNpH. 82 | *so samen vitsak das-odig adami vozeniz va'ltse vus pirillam no otsi birillam* 'auf solche weise gingen alle zwölf männer mit ihren fudern in's wasser hinein und kamen da um' WICHM. II. 160 | *kiska ni vus biremlés* 'er fürchtet im wasser zu ertrinken' uo. 135 | *sojin-ik kalik no vus ug bir* 'eben darum kommen die leute auch nicht im wasser um' uo. 119.

osztják: É. *joç-çasam ärem āaḡ sī āt sogona* 'abba-hagyott énekem vége itt hadd végződjek' PÁPAY: ONGY. 259.

vogul: K. *k'watäl' k'wqilät* 'hová tűnnek el?' MUNK. VogNGY. IV. 378 | É. *nay çotäle käsén çälés?* 'hová tűnt el a te kedved' uo. IV. 339 (*ç'li* 'enden, vergehen, zunichts werden, hinschwinden' KANNISTO: FUF. Anzeiger VIII. 201).

Nyolczadik csoport.

összerogy, kimerül, eltikkad, elájul

finn: α) *poika teki niin, kannatti toisilla rengillä viisi-kymmentä korvoa vettä talliin, jotta siihen olivat uupua** 'a fiú úgy tett, a többi béresekkel ötven csöbör vizet hordatott az istállóba, úgyhogy attól majdnem kimerültek' Sat. I.² 189 | *uuvun rasituksiin* 'összerogyok a nyomasztó terhek alatt' BUDENZ: FNy.² 99. — β) (déli Háme) *kyllä se on korpiil la:nt-tunu* 'bizony az [a téhén] összerogyott az erdőben' KANNISTO: Suomi III. j. XX. 131. — γ) *isoni isoiset ruunat valjaihinsa vaipukohot,**) länkihän läkähtyköhöt, kyntö-aikana parasna* 'atyám nagy herélt lovai a hámban rogyjanak össze, a lóigában fulladjanak meg a legjobb szántásidőben' Kant.³ III. 29. — δ) *sinne mieleni tekisi kotihini kuolemahan, ma alleni masene-*

*) *uupu-* 'ellankad, kimerül' (SZINNYEI, Finn-m. Szójegyzék).

***) *vaipu-* '1. (el)merül, (el)süllyed; 2. (le)hanyatlik, (le)rogy' (SZINNYEI, Finn-m. Szójegyzék).

*mahan*¹⁾ 'arra lenne kedvem, hogy odahaza haljak meg, földemen rogyjak össze' Kal. X. 480. — ε) *päästä piika pintehestä, vaimo ratsan vääntheestä, ettei vairoihin vajoisi, tuskihinsa tummeneisi!*²⁾ 'szabadítsd meg a leányt szorultságából, a nőt hasfájásától, hogy bajában ki ne merüljön, kínjaiban el ne pusztuljon!' Kal. X. 311. — ζ) *siinä kun ollaan nyt maahan nääntymässä*³⁾ *ihan* 'ott mikor most majdnem egészen a földre rognak (a kimerültségtől)' Sat. II. 17 | *oiskohan parasta tappaa nälkään nääntyväiset eläimemme* 'hiszen legjobb lenne megölni az éhségtől eltikkadt (kimerült) állatainkat' uo. III. 22 | *nälkähänkö nääntyninen, vai veteheän vaipuminen* 'éhen kell-e hálnom, vagy a vízbe fulladnom (merülnöm)' Kal. VII. 87 | *nääntyi nälkään* 'erőtlenül összerogyott az éhség miatt' BUDENZ: FNy.² 99. — észt: α) *minestas emä kätte vahele* 'sie ward ohnmächtig unter den händen der mutter' WIED. EGr. 344. — β) *külma kätte ära roiduma* 'in der kälte schwach werden' uo. 345.⁴⁾

lapp: S. *tē voidnā härrä, ähte slāmai ta sã* 'hát látja a pap, hogy ott összeesett' HAL. V. 70.

zürjén: V. *babajd settsē jēimis da usi* 'az asszony ott elájult és elesett' FOKOS: Nyr. XLI. 73.⁵⁾

magyar: Nem vesztik *evvel nemességeket, megmarad mind töve mind gyökere, de oda rogygan gyámola* (FAL. NU. 284).

elfárad, ellankad

finn: α) *en minä sinä ikänä, kuuna kullan valkiana, nuku nurjuksen nutulle, väsy värkin turjukselle* 'soha, de soha életemben el nem alszom egy lusta kabátján, ki nem merülök

¹⁾ *masene*- 'megszelidül, megfékeződik, megalázódik, megtörik' (SZINNYEI, Finn-m. Szótár).

²⁾ *tummene*- 'ellankad, elsovrad, elpusztul' (SZINNYEI, Finn-m. Szótár).

³⁾ *näänty*- '1. kimerül, eleped, eltikkad; 2. meghal' (SZINNYEI, Finn-m. Szójegyzék).

⁴⁾ *Vö. jäi haigeks veri-tövese* 'er erkrankte an der ruhr' uo. 343.

⁵⁾ *Vö. piž va šere putkilttis* 'a csónak a víz közepén fölfordult' uo.

(tkp. 'el nem fáradok') egy czafat rongyán' Kant.³ II. 80 | *nukuin nurjuksen nutulle, väsyin värjyn vuotehelle, hurstille humalahurjan, viinavillin vaattehille* 'elaludtam egy pipogya kabátján, ellankadtam (tkp. 'elfáradtam') egy lusta ágyán, egy berügött lepedőjén, egy részeg ruháján' uo. II. 208 || ész t: *väzsid sügava lume sisse* 'sie ermüdeten im tiefen schnee' WIED. EGr. 346. — β) ész t: *ta nõrkus tē peale* 'er ermattete auf dem wege uo. 344.

mordvin: E. *sin pačkučt nej i gluš tarkas, šezén ošihest šivekšnēs, šezén lišmiñest šizekšnēs* 'sie gelangten nun an einen öden ort, dort brach ihre achse ab, dort ermüdete ihr pferdchen' PAAS. I. 70.

cseremisiz: kUr. *oʒay körǰə tiakšə kʰaɣa βalan orlana* 'a kazáni íródeák könyvei mellett bajlódik' WICHM. NyK. XXXVIII. 222.

magyar: *Belefáradni a kaszálásba, gyűjtésbe, szántásba* (CzF.). *Belefáradni a tanulásba, gondolkodásba* (CzF.). *Félig étel, félig bánat, mindkettőbe belefárad* (VÖRÖSMARTY: Szegény asszony könyve). — *El fáradtac vala az nagy bor italba* 'erant fatigati a vino' (KÁR. Bibl. I. 497).

elalszik, elszunnyad, elaltat

finn: α) *niin sitten se mies uinuupi kirkkoon* 'hát akkor az az ember elalszik a templomban' Kans. II. 90 | *Mikko uinahti tytön polville* 'Miska elszunnyadt a leány térdein' Sat. I.² 15. — β) *se siihen sikein nukkui* 'az ott mélyen elaludt' Kal. XLI. 165 | *hän nukkui valkean viereen siihen* 'ő elaludt ott a tűz mellett' Sat. II. 95 | *vuoteelle nukkui* 'elaludt az ágyon' uo. IV. 36 | *nukkui pöydän ääreen penkille* 'elaludt az asztal mellett a padon' uo. 84 | *se siitä nukkuu päätä etsittäessä tytö le syliin* 'az aztán, mialatt a fejében kerestek, elalszik a leány ölében' Sat. I.² 139 | *karhu ja susi nukkui taas sikeään uneen* 'a medve és a farkas ismét mély álomba merült' Kans. I. 335 | *nukkui nuoret, nukkui vanhat Väinämöisen soitantohon* 'ifjú, öreg elalszik Väinämöinen zenéjén' Kal. XLII. 79 | *neiti nurmelle nukahti* 'a leányzó elszunnyadt a pázsiton' Kant.³ III. 40 (299. l.). — γ) *nukutteli*.

nuivan joukon, väsytti väen Manulan, nuoret miehet miekoillehen, vanhat vasten sauvojansa, keski-ään keihäille 'elaltatta a vad sereget, elbágyasztotta (tkp. kifárasztotta) Manala népét, az ifjú embereket a kardokon, az öregeket botjaikon, a középkorúakat lándzsáikon' Kal. XV. 230 | *tuohon torkka torkutteli, sekä nukkuri nukutti* 'ott a bóbiskolás elbóbiskoltatta, és az álom elaltatta' Kant.³ III. 64. — ész t: α) *neidu uinus laente kamberise* 'das mädchen entschlieft in der kammer der wellen' uo. 346. — β) *senna suigub mēs ja hobu* 'dort entschláft mann und ross' WIED. EGr. 345.

lapp: α) *S. ičēi ville son kossek tån sammā sad'd'ai oodā* 'sohasem aludt többé azon a helyen' HAL. V. 39 | *tut amās oodaj stōhpi* 'az idegen a szobában feküdt le' uo. 67. — β) *N. lunnto nohkōi n'eita asskai* 'a legény elaludt a leány ölben' uo. III. 175.

hát

lapp: *N. de cekkēdušše rúoššat outa vaggai* 'da übernachteten die russen in einem tale' QVIGST. 31.

votják: *jultoškiz súres vilin beromem no analskem kelinē vuko-korka* 'dieser reisegefährte aber verspätete auf der reise und blieb in einer mülhstube über nacht' WICHM. II. 134 | *ze'm-ik so saldat so vukoiz analskem kelinē* 'in der tat war dieser soldat in derselben mühle über nacht geblieben' uo. | *soos vidi'llam kelinē gurε* 'sie legten sich im ofen schlafen' uo. 135.

nyugszik

mordvin: *E. jakaške, pakaske, keykš udalov ojmaške* 'einer der hin und her geht, hinter der tür sich zur ruhe legt' (= stock) PAAS. II. 30.

belevénül

finn: *vanheni sanoihin sampo, katoi Louhi luottheisin, virsihin Vipunen kuoli, Lemminkäinen leikkilöihin* 'belevénült a szampo a szavakba, Louhi belepusztult a varázsigékbe, Vipunen behalt az énekbe, Lemminkäinen a játékokba' Kal. I. 47.

magyar: *Belevénült a sok csapásba, gondba.*

elhomályosodik

mordvin: *E. uj kozon cize cöpöti, uj kozon cize son valgi, aras nej sorams kudinet* 'o, wo die sonne sich verdunkelt, o, wo die sonne niedergeht, da wirst du kein haus zum ein-treten haben' PAAS. I. 220.

Kilenczedik csoport.

török, szakad, hasad

finn: α) *sampo särkyi lainehisin* 'a szampo széttört a hullámokban' KAL. XLIII. 374 | *särkyi kuoret kulkkuun* 'a [tojás]héj eltörött a torkában' Kans. I. 222. — β) *repsi häntäkin avantoon* 'a farka is elszakadt a lékben' uo. 58. — γ) *kun on pitänyt sillä lailla liikkua, jotta oikein on siihen katketa* 'mivel oly módon kellett mozognia, hogy szinte egészen megszakad belé' Sat. I.² 166 | *vaikka sinun asioitasi mie olen juossut, että siihen olen katketa matkalla* 'noha a te dolgaidban futottam, úgy hogy az úton majd megszakadtam ott' Sat. II. 197 | *häntä katkesi avantoon* 'a farka elszakadt a lékben' Kans. I. 61 | *kohta on ruis rutistumassa, kaura maahan katkemassa* 'a rozs mindjárt összenyomódik, a zab széttörök a földön' Kant.³ III. 135 | *ja sitälyyttä ei ole karhulla häntää, kun siihen puuhun katkesi oksiin* 'és azóta nincs a medvének farka, hogy elszakadt ott a fán, az ágakon' Kans. I. 121 | *häntä käteeni katkesi* 'farka elszakadt a kezemben' Sat. IV. 95. — δ) *suosta sitä ruvettiin nostamaan, irtonaiset korvat töpsähti miehelle käteen ja ketulle häntä* 'aztán kezdték azt kiemelni a mocsárból, szabadon levő fülei az ember kezében, farka a rókáéban elszakadt' (vö. *tupsahtaa* 'hirtelen lebben, billen; puffan, pattan') Kans. I. 56. — ε) (déli Häme) *olis se'ki(n) karljennut to:nne* 'hasadna csak szét az [a csónak] is ott [a tón]' KANNISTO: Suomi III. j. XX. 131. — ζ) *rävysi värilusikan terä suuhun lohketkohon* 'vöd föstékes kanalanak az éle törjön el a szájában' Kant.³ III. 63 || észt: *magu lõhkes mätastiku* 'der magen zerbarst auf dem rasenplatz' WIED. EGr. 344.

lapp: S. tē muhtēma laðkanēn pāra suuhkkan riðō
vullai hát némelyek porrá zúzódtak a görgeteg alatt' HAL.
V. 100.

mordvin: α) E. kāv p and ī n e s sindirivit pižēn koputan
'kőhalomba beletörnek rézkörmeim' REG. NyK. V. 109. — β) E.
sīñ pačkuēt nej i gluš tarkas, sezeñ ošīnest sívéksnēs, sezeñ
ošīnest sívéksnēs, sezeñ lišmīnest sížeksnēs 'sie gelangen nun an
einen öden ort, dort brach ihre achse ab, dort ermüdete ihr
pferdchen' PAAS. I. 70. — γ) E. lišmeñ pīlg(e) alov tapavtado,
kolisa alov čavvtado 'ihr werdet unter der rosse füßen zer-
treten werden, ihr werdet unter den rädern zerschmettert wer-
den' uo. 172 | *virin lamo jak'inze, lamo pīlgēn tšalginze, tšuvt'o*
alov sīñ poŋgīt, tšuvt'o alov tšavovit 'der wald hat viele wan-
dernde, viele, die ihn mit den füßen treten, sie werden unter
die bäume geraten, sie werden unter den bäumen zerschmettert
werden' PAAS. Chrest. 25.

magyar: α) *Nem ió néked tēlben szánkáznod, oda törik*
egy olykor kezed avagy lábod (FortSzer. H3). — *Elő nem viheti*
szándékát, belé törik a kése (SZD.: MVir. 18). *Beletörött a kése,*
bicskája (CzF.). *Mely kerékvágásban van már az mi kerekünk, ha*
hertelen csavarintjuk az rúdját, bizony belétörik az mi kerekünk
(BERCS. Lev. 124). *Félek, hogy beletörik a fogad* (MNGy. IX.
31). *Fut a vezér maga is vesztébe, beletört a gya'ázat szívébe*
(ARANY: Török Bálint). — β) *Ne iargaly ló-háton, ha akarod,*
hogy nyakad oda ne szakadgyon ielesben az kék szórú-féle loua-
kon (FortSzer. K2b). *Ha ez ellenvetésec elomolnac, az többinek is*
vélec egygyütt oda kell szakadnioc (MOLNÁR A. Scult. 987). *Meg-*
apad az Morva majd, Ocskainak is kinyilik Ausztriára az útja,
ha oda is kell szakadni neki, úgy is kevesedik (BERCS. Lev. 451).
Addig jár a tök a jégre, hogy egyszer oda szakad (SZD.: MVir.
127). — *Valaki a más ember lovának vermet áss, belé szackad*
önnen lovánac a nyaka (HELT. Mes. 278). *Kardgya maroclattya*
félbe szackada (GÖRCS.: Máty. 69). *Szakadgyon félbe az én*
tiszteletem (ILLX.: Préd. II. 93). *Nem egyhuzomban, egy igában,*
minden félben szakadás nélkül fordítottam e könyvet (DEBR.:
Ker. 31). — *Nem szakad markába a dolog 'megszakadás nél-*
kül dolgozik' (Háromszék m. MTsz.). *Jól meggondolják császár*
hatalmát, kivel soha egy koronás király sem tött fel, s ha elkezd-

ték is, markokba*) szakadt (Tört. T.² I. 301). — A várossal által ellenben szakad a Dunába az édes Olt vize (MIK.: TörL. 411). Az Viszla száz negyven ött mélyföldet kerengven itt szakad az tengerben (SZCSOMB.: Útleír. 49).**) — Beleszakatt igyém a vashorog a boncába (Dráva mell. MTsz.). Tüske szakatt a lábába (uo.).

széttép, eltör, elszakít, vág

finn: α) Mikko Metsolainen Rován ruhtoo siihen paikkaan 'Erdei Miska Ropát apróra vágja azon a helyen' Sat. I.² 14. — β) senki katkaisin kivehen, karahutin kalliohon, leipähän pahan emännän, pahan vaimon paistamahan 'azt is eltörtem egy kövön, szétreccsentettem egy sziklán, gonosz gazdasszonyom kenyérébe, a rossz asszony sütetébe' Kal. XXXIII. 95. — γ) venehet vesille särjen 'a csónakokat összetöröm a vizeken' Kant.³ III. 52. (319. l.) — δ) kontio se otti akan ja sen siihen murensi akan kaiken pikkupalasiksi 'az

*) Gyakoribb -ban raggal, de azért valószínűleg ez is lativus-értékű, vagy legalább is eredetileg az volt (vö. alább a szakaszt igénél); pl. Látván azért Luther, hogy itt markában szakad, azt mondgya, hogy ötet az fejedelem és világi tisztviselő rendek hitták (PÁZM.: Kal. 117). Markában szakad Balduinusnak és semmi jelenségét nem adhattya, hogy Lutert isten ő-maga hitta (PÁZM. LuthV. 80). De azt sokszor próbáltuk magunkban, soha nem nyertünk véle, mindenkor markunkban szakadt (ZRINYI II. 175). Részessé teszi várt birodalmában, nem hagyván szakadni az ágat markában (THALY: Adal. I. 134). Órczapirolással markában szakad íze hímes hazugságának (CSÚZI: Tromb. 28). Ki látta valaha, hogy ezek erkölcsös életnek oly torkos prókátóri ki-támadtak volna a virtus mellett, hanemha akkor, mikor tsak nem markokban szakatt a gonoszság (FAL.: NE. 91). Az udvari bölts előbb-áll-el a dologtul, hogy sem markában szakadgyanak (FAL.: UE. 421). Még eddig minden ág a kezünkben szakadt, mert nem az isten segítségéhez kaptunk (MIK. TörL. 243). — Vö. még: Régi példabeszéd: Körmetlen, fárahág; sok ízben sokaknak markokban tört az ág (THALY: Adal. II. 203).

**) Az ilyen kifejezéseket eredetileg nyilván így értették: az Olt a Dunában szétszakadt.

a medve fogta az asszonyt, és kis darabokra törte ott az egész asszonyt' Kans. II. 92. — ε) *se otetaan, pannaan upeelle hantään, sinne revitään* 'azt megfogják, egy csödörnek a farkára kötik, ott szétszakítják' uo. 17 | *hevonon siihen revitellään ja kaikki syödään* 'a lovat ott széttépik és egészen megeszik' uo. I. 186. — ζ) *kun mies on hakannut kaskea, niin on karhu tullut siihen ja sanonut, että: tähän et saa hakata, että tämä on hänen pesänpaikkansa* 'mikor az ember irtást vágott, hát oda jött a medve és mondta, hogy itt nem vágatsz, hogy ez az ő vaczka helye' I. 165.

mordvin: α) *E. ved' sajima, ališ tozo tapama, vedint marto čovořama, vedint ejse ejkakšiš ekše lama* 'man muss wasser nehmen, das ei darin zerschlagen, es mit dem wasser mischen, in diesem wasser das kind baden' PAAS. II. 3. — β) *ton polat putik nuvaras, ton takat eskik ugol pes* 'deine gemahlin hänge an einen schiefen baum, dein kind zerschmettere an einer ecke' uo. 56 | *piše takanzo putiše ugol pes* 'seine kleinen kinder zerschlug er an einer ecke' uo. I. 60. — γ) *M. kerizä udim-vasts preants* 'er schnitt ihm an der schlafstelle seinen kopf ab' AHLQV. MMordwGr. 102.

zürjén: *P. ósis da köinis konóm rižotinis völislo tééćo* 'der bär und der wolf trennten dem pferde den bauch dort auf' GEN. SUS. Aik. XV_r. 39.

osztják: α) *É. tòdà kanzəm iux m̀arilł* 'ott száraz fát tördel' PÁPAY: UF. XV. 100. — β) *mur tòdà x̀at šug̀atłłt* 'a nép ott a házat rombolja' uo. 87. — γ) *m̀eḡ'k'̀eḡi mà s̀e d̀a l̀ajəmna s̀eḡar'̀s̀em, s̀e d̀a i x̀oləs* 'a manóleányt én ott fejszével összevagdaltam, meg is halt ott' uo. 66. — δ) *AK. ǹeneden en mosta x̀ajät ütaya, peł peł tagajà mentčeten, panxet panxet tagajà mentčeten!* 'ist euch der mann nicht lieb, so reisset ihm seine schenkel ab da, wo seine schenkel sind, zerreisst ihm seine schulterblätter da, wo seine schulterblätter sind' PATK. II. 104 | *peł peł tagajà menimedēn, kur kur tagajà menimedēn, kım tagamedēn* 'reisset ihm die schenkel ab, da wo sie [angewachsen] sind, reisset ihm seine beine ab, da, wo sie [angewachsen] sind, und werfet ihn hinaus' uo. 142.

magyar: α) *Belétörík a körmüket az ajtó-félbe* PPBL. *A szerecsen egyenesre rugódva döfi fel a lándzsát s beletöri a*

hegyét a sisak állandó gombjába (GÁRDONYI: Egri csillagok II. 157*). — β) Az török is elment, az Ur Isten szakaszsa oda nyakát (1594. THURZÓ: Lev. 122). — *Temlechbe zakasztom nyakokat, hogha gongyat nem wyselyk* (LevT. I. 263). — *Az egyházi szolga kereskedgyéc az néki adatot talentommal hasznossan azaz kőzbe szakasztás nélkül kiálczon* (ZVON.: Post I. Előbesz. 6). *Ő felsége practikájokat markokban szakasztotta* (RÁKGY.: Lev. 292). *Hol torkodba verte, hol markodba szakasztotta szemtelen hazugságidat* (FAL.: NU. 250). *Kezdet munkádat markodba szakaszttyák* (SZD.: MVir. 19). *Markába szakasztani pergetyűs sulykának nyelét* (uo).

összelapul

finn: *itse puuttui pihitlöihin, latsistihe lautasihin* 'maga akadt a kelepezébe, lapult össze a deszkák között' Kans. I. 23 | *itse puuttuikin pihitihinsä, latsistihe lautoihinsa* 'maga akadt a kelepezéjébe, lapult össze a deszkái között' Sat. III. 3.

eltompul

finn: *oikein terä tylysi hänen niskaluuhunsa* 'az él teljesen kitompult nyaka csigolyájában' Sat. IV. 160.

vásik

magyar: *Atydink vétkezének, im mint vászik meg beléje fog k fiaknak* (RMK. VI. 83). *Az atyác őttéc meg az vad szőlőt és az fiaknac fogoc vásic meg belé* (KÁR.: Bibl. II. 123). *Kicsirázott eb-agyara az magyar cipóra, de meg váslik foga bele, léssen még oly óra* (THALY: Adal. II. 90).

*) Vö. még: *Ezeket sem gyomroskodásból sem a végre nem írom, hogy valakinek tormát törjek orra alá* (PÁZM. Kal. a2). *Az órodba léssen törve az a torma, mellyel Arszlánt vesztéd* (KÓNYI: HRom. 96).

Tizedik csoport.

ég, éget

finn: *heittää Syöjättären raadon palamaan sinne* 'S. (= boszorkány) holttestét beledobja, hogy ott elégjen' Sat. II. 26 | *karhu siihen paloi* 'a medve odaégett' Kans. I. 40 | *ethän tuosta miten yli mene, tuohon palat* 'azon ugyan sehogy sem mégy át, ott megégsz' uo. II. 113 | *siinä olkien sekaan paloivat kumpikin* 'ott égetek mind a ketten a szalma között' Sat. II. 211 | *siinä paloi nyt linnan omistaja linnan sekaan tuhaksi* 'ott most a vár tulajdonosa a kender között hamuvá égett' uo. 55. — észt: *tule kätte ära põlema* 'im feuer verbrennen' WIED. EGr. 551 | *rīded põlesid selga ära* 'die kleider verbrannt auf dem felde' uo. 345 || *odrad põllule põletab* 'die gerste verbrennt sie auf dem felde' uo.

mordvin: α) *E. tetän avañ baslavkaš véčak a vaji, točak a palj* 'der segen der eltern ertrinkt nicht im wasser, verbrennt nicht im feuer' PAAS. II. 78. — β) *jakstere tolnes kurtavi grivinem* 'vörös tűzben megég sörényem' REGULY: NyK. V. 109.

cseremisiz: kP. *kue čarat tāmēļe, elēksār tuleš jūla* 'feucht ist dein birkenspahn, will nicht im feuer brennen' GEN. SUS. Aik. VII. 63.

zürjén: V. *munisni, munisni, vois zev idžid idžas-tega; gztis rutš, settšge džikeđé soltšisni* 'mentek, mentek, jött egy nagyon nagy szalmakazal; a róka folygyújtotta, egészen odaégetek' Fokos: Nyr. XLI. 73.

vogul: α) *É. vittē voss sēpe'im, ulän voss jase'im* 'fuljak meg a vízben, égjek el a tűzben' MUNK. VogNGy. IV. 413. — β) *nājin paltēstā* 'tűzben fölégette' uo. I. 13 | *puniy ūpi ulän pältwēs* 'a szörös ugatót tűzben égették föl' uo. III. 463 | *P. soat pū-pūrān oqrēs poltime oqrēsne paltitām* 'hét unokáját tűzbe rakva, tűzben fölégetjük' uo. 525 | *T. lomētnē nqlwē poqltēstē* 'égő lángba rakta' (tkp. 'égette föl') uo. IV. 381 | *É. aň vorin kätpä nurem-uj-pikwē tari'-jiv jānŕ'* *ulä simän pältawē* 'amaz erőszakos kezű erős állatfiacskát a közönséges fenyőfa nagy tüze közepébe rakják' uo. III. 391.

magyar: α) *Mindene odaégett.* — *Megégett a debreceni*

csere, beleégett a gulyás mindene (VIKÁR: A magyar népkölt. remekei II. 98). — *Körmére égett a gyertya, a tapló, a tekercs* (MARGALITS, Magy. közmond. 471). *Én ugyan tehetségemmel, valamég körmemre nem ég, itt nem hagyom [Csáktornyát]* (RÁKF. Lev. I. 107). — β) *A poluacat egeti tűzbe: comburit* (Münch.-k. 18). *Az toronban szaladának, az toron pedig igen magas és erős, még is mind addig égettem redjok, hogy immár mind megagyák vala magokat* (1557. Tört. T. Új f. VIII. 394).

sül, sült

mordvin: E. *vaj sísem skaliń ojs pańez, vaj véjksé neskeń me c pańez* 'sie ist in der butter von sieben kühen gebacken, in dem honig von neun bienenkörben gebacken' PAAS. I. 122.

votják: *Vańka soã gurã kuřtem, so nãl otsi piřem* 'V. őt a kemenczébe dobta, a leány ott megsült' MUNK. Votj. Nyelv. 13 | *nju gurε piřem* 'das mädchen wurde im ofen gebraten' WICHM. II. 66.

magyar: α) *Űgyejen ked arra a kolbászra s fazék káposztára, nehogy oda süjen* (Nyr. XXXII. 49). *Héküre sült pogácsa 'sós pogácsa' (hékü 'forró kő, a melyen előbb tűz égett, kemen-cze tüzes feneke')* Somogy m. MTsz. — *Nem hagyja magához sültni a gyalázatot* (PÁZM.² Kal. 265). *Mindjárt az első szavában belé-sült: prima statim verba præcidit* (PPBl.). *Bele sült a beszédbe* (FAL. Jegyz. 921). — β) *Ha a l'én n'ém szereti a legint, süttess'én a legény az annyá'ó pogácsát, abba süttess'é bele fölapr'özva ég galambnak a szüvit* (NyFüz. XXXIV. 140). — *Tüzes vassal lilium bélyegét sütötték hátára* (BARNA: Isk. 408). *Marhára bélyegét sütni* (CzF.). *Homlokára, hátára akasztófát sütötték* (CzF.).

fő, főz

finn: *keitti ohraista olutta...puisen uuen urtehesen, korvon koivuisen sisähän* 'árpasört főzött új kád vályújában, nyírfa csöbörben' Kal. XX. 175.

cseremisiz: α) kCzar. *d'õnga denõ pörõz roklás...*

munā kües 'zwischen der freundin und dem manne kochet sich gar ein ei' PORKKA 47. — β) *nyK. ik pades šolten . . . kēnam kerdes* 'wenn er vermag sie in einem topfe zu kochen' RAMST. 209 | *kCzar. tumāneya kalpakešet šoldatēm* 'in der schale eines eichenzapfens kochte ich ihn' PORKKA d. 105.

votják: ton tañi kesmektos vaĩa mušte tubisa tatsi musir leštisa daša 'bringe kufen her, sammle deinen honig ein und braue dann hier met' WICHM. II. 56.

osztják: α) KK. voš xadox tēda ēne pūda tēg matājet 'für die mahlzeit der stadtbevölkerung wurden sie (die renntiere) in einem grossen kessel gekocht' PATK. 94 | *É. uās-ājnāβ uūñmōn ī pēlgal putna mollēmān* 'a keskeny állú lazaczung egyik felét a fazékban főzzük meg' uo. 138. — β) *É. novy isi kāyārlen seda* 'te is főlész itten' PÁPAY: UF. XV. 13 || *ī sorjal putna* (loc.?) *kāyər'sallī* 'a [tokhal] másik felét üstben megfőzte' uo. 103.

vogul: É. ulān ponsāslāln 'főzd meg tüzön' MUNK. VogNGy. I. 151.

fagy

finn: α) *orja suistui suin lumehen, päin paleutui** *pakka sehen* 'a szolgál szájjal a hóba esett, fejfel a fagyba fagyott' Kant.³ III. 26 (268. l.). — β) *karhu meni ja piti häntäinsä lähteessä, niin kauan että se jäätyi sinne* 'a medve ment és farkát a forrásban tartotta addig, míg odafagyott' Kans. I. 35 | *ja sitten jäätyi häntä siihen kiinni* 'és azután odafagyott a farka' uo. 42 | *niin sen häntä katkesi, kun jäätyi sinne avantaan* 'hát a farka, mikor odafagyott a lékbe, elszakadt' uo. 40 | *kun kettu luuli hännän hyvästi kiinni jäätyneen avantoon, niin meni Ilmolaan* 'mikor a róka azt vélte, hogy a [farkas] farka jól belefagyott a lékbe, hát elment Ilmolába' uo. 55. — γ) *kuin olette pahat, tähän kylmämme, kuclomme kaikki* 'mivel rosszszak vagytok, ide fagyunk, halunk mindnyájan' uo. 184 | *sität jo häntä kylmi avantoon hänellä* 'aztán már belefagyott a farka a lékbe' uo. 49 | *kylmi hännästä siihen avantoon*

*) Alapszava *pala-* 'ég'. Vö. *tulipalo pakkanen* 'rettenetes fagy' (*tulipalo* 'tűzvész, égés') Kans. I. 55.

jäähän 'farkánál fogva odafagyott a lékbe, a jégbe' uo. 102 | *kouko piti siinä häntää, jotta se kylmettyi kaivoon* 'a medve ott tartotta a farkát, hogy az odafagyott a kútba' uo. 46 || ész t: *senna külmetati palju inimezi* 'dort erfroren viele menschen' WIED. EGr. 344 | *vezi on külmand töbrise* 'das wasser ist im zuber gefroren' uo. 344. — δ) *oisko uhkahun uponnut, meren jällle jähmettynyt** 'a vizes hóba merült-e, a tenger jegén fagyott-e meg' Kal. XV. 69.

lapp: α) *S. puoltaja čakše tännie kaltejisnie tann kuhkiep, kussekq sieipie, julëkie kilëmi faste tann kaltejisse* 'a medve addig ült a forrásban, a míg farka, lába erősen belefagyott a forrásba' HAL. III. 31 | *tasak ko kalëmë piejai sä'ipë čakcë-prutnin sisä* 'a míg a farka belefagyott a (vizes) kútba' uo. V. 116 | *N. de ješ jottal rjevan dast birra, dassaci go guovčast sæjbe galbmo galdo sisa* 'a róka meg ott körülötte járkált ideoda, míg a medve farka belefagyott a kútba' FRIS 6 | *de ledje dat rúoššat galbmom muottagan sisa ja jabmam dokko* 'da waren die russen im schnee erfroren und dort gestorben' QVIGST. 32 | *poares väre lei kalämun kcahte-sa d'd'äi* 'az öregember megfagyott a sátorhelyen' HAL. III. 172 || *Spiëccë læ galbmom ja gärram goätte-sa djai* 'Sp. ist erfroren und erstarrt auf dem zeltplatze' QVIGST. 21. — β) *S. tē sa kōlū jāmi taita mēñcīta* 'aztán megfagyott az erdőkben' HAL. V. 137 || *tē äi kōlū jāmi tātān to'lovum mohh kai* 'ezen üldözés közben megfagyott a stallū' uo. 122.

mordvin: *M. kepters äindaš antsīmati* 'der bastkorb fror im eisloche ein' AHLQV. MMGr. 118/9.

votják: *Vestä-nil pelaz azveš igi: kabanä kinnäm jo* 'Vestä-leány fülében ezüst fülbevaló: az asztagba fagyott jég' MUNK. VNpH. tm. 111 | *ta kišno-murt kionleš lukmäšä kinnäm bižžä adžisa, kionäz karnanäniz žugni kutkäm* 'ez az asszony a farkasnak lékbe fagyott farkát látván, a farkast ütni kezdte vederhordó rúdjával' p. 126.

zürjén: *P. böžis kinnöm jukmös berdas* 'a fark odafagyott a lékhez' Rogov: UF. II. 65.

* *jähmettyy* '1. megfagy; 2. megalszik' (SZINNYEI, Finn-m. szójegyzék).

magyar: *A fejem oda fagyott a jéghez* (Nyr. XXXII. 456). *S a menyasszony az ablakba, oda fagyott az ajaka* (VIKÁR: A magyar népkölt. remekei II. 118). *Sárga sarkantyús csizmája lábára van fagyva* (uo. 118). *Ő neky ruhay teste ehöz ees az sebókhöz ragattanak es fagytanak vala* (Winkl.-k. 204). *Ki al vala a naǵh hidegre, es vizes ruhat magához haǵga vala faǵnia* (Nád.-k. 84). *Beléfagyott az szó 'elállt a szava, bennerekedt; elhült'* (Nyr. XLII. 298). *Belefagyott, mint a fehérvári béka a kocsonyába* (CzF.). *A fiatal ember érezte, hogy halálveríték gyöngyözik a homlokán s oda is fagy a bőrére* (MÓRICZ ZSIGMOND: Nyugat VII. 613). *A' hazútság ajkamra ne faggyon, ha valamiben a' sínóron kívül találnék vágni* (SZEGEDI JÁNOS; Nagy-Szárnyu Saskeselyő 18; id. Nyr. XLII. 162). *Vérébe fagyott*) ruháját zent testeről levonyák* (MAROSVÁSÁRHELI G. Evang. 307).**)

fagyaszt

finn: *kylmä veitikän venehen, Ahin laivan lainehille* 'a kópénak a csónakját, Ahtinak a hajóját a hullámokra fagyasztja' Kal. XXX. 171 | *kylmä veitikän venonen, pursi lieto Lemminkäisen selvälle meren selülle, ulapalle aukealle!* 'fagyaszd a kópé csónakját, a könnyűvérű Lemminkäinen dereglyéjét a síma tengersíkra, a nyílt tengerre!' uo. 133 | *kylmä kattilat tulelle, hiilet uunin lietoselle, kätet naisen taikinahan, poika neitosen povehen, utarihin uuen maito, vatsahan hevosen varsa!* 'fagyaszd a katlant a tűzre, a paraszat a kemenceze kis tűzhelyére, a nők kezét a tésztába, a fiút

*) Ma már elhomályosult e kifejezőmód eredeti jelentése, s azt mondják: *vérbe-fagyba*.

***) De *-ben* raggal is; pl. *Azon vérben fagyva téteték el* (KER. Préd. 428). *Verben fagiuan fekszik teste* (BáthBúcs. 3). *Vereben fogywan halwa fekyzk* (Érdy.-k. 628, Nagysz.-k. 86). — A *-ben* rag azonban bizonyára ezekben is latívus-értékű, mivel a régi írások nem tesznek különbséget a *-ban -ben* és *-ba -be* használata között. Az élő nyelvben u. i. a *-ba -be* rag lett általános mind latívusi, mind locatívusi értelemben, s mármost, minthogy a hol? kérdésre felelő *-ban -ben* is *-ba -be*-nek hangzott, egészen összekeveredett a két rag írása, s olyankor is írtak gyakran *-ban -ben-t*, mikor a határozó hová? kérdésre felelt.

a leány keblébe, a tejet a juh tőgyébe, a csikót a ló hasába!'
uo. 273.

cseremisiz: kP. *erām i jām alan kōlmāktat* 'sie lassen den knaben unter dem eise gefrieren' GEN. SUS. Aik. VII. 43.

olvad, olvaszt

finn: *luuli Tuhkimo Muuritsan miehinensä sinne nyt sulavan* 'azt hitte, hogy T. M. embereivel együtt most ott elolvad' Sat. II. 35—6.

cseremisiz: kCzar. *tāi partār liat kōn, kečeš ot šuļā š-lā* 'wenn du stark wärest, würdest du nicht im sonnenschein schmelzen' PORUKA 1.

osztják: É. *oyszar tüüm nozāiel tutna* (loc.?) *lvta pitseli* 'a róka a hozott húst a tűznél olvasztani kezdte' PÁPAY: UF. XV. 101.

magyar: *Ide váltig olvad a hó* (1599. THURZÓ Lev. 273).

forr, forrad, forraszt

magyar: *Soha alkalmatlanabb időben nem esett volna az Kd távolléte mint mostan, ugyan rám forr az sok galiba egynehány helyről* (1668. LevT. II. 254). *Torkára forr néked elegyített bora* (KÓNYI: HRom. 201). *Tettének zsírja torkára forrott* (MARGALITS, Magy. Közm. 261). *Torkára forrott a huncutság* (uo.). — *Corinthiai érc nem egyéb, hanem mindenféleből az olvasztó kemencében egybeforrott bányászna* (FAL. NU. 263). *Leghottan egybe forradanak hű czontyay es talpay* (Jord.-k. 714, Érdy-k. 322b). — *Ez édesíti egymáshoz a szomszéd-ságot, ez köti össze a szíveket, ez foglalja és forrasztja egybe a felebaráti szeretetet* (FAL.: NU. 307).

Tizenegyedik csoport.

megrothad

finn: *α) kettu ajoi hevosen suohon, ja se sinne kuoli ja märkäni** 'róka a lovat a mocsárba hajtotta, s az ott megdög-

* *märkäne*- 'rothad' (SZINNYEI, Finn-m. Szójegyzék).

lött és elrothadt' Kans. I. 56. — β) (déli Häme) *ne laho** *läjää(n)* 'azok (a házak) összedültek' (tkp. 'rakásba korhadtak') KANNISTO: Suomi III. j. XX. 131. — észt: α) *sāgu sa pō-zastiku peñdimaje* 'mögést du im gesträuch verrotten' WIED. EGr. 344. — β) *sāgu sa ragastiku raipenema* 'mögést du im dickicht verfaulen' uo. 345. — γ) *vili mädaneb pōllu peale* 'das getreide verfault auf dem felde' uo. 344.

megpenészedik

észt: *hallita ize oma raha-koti kōrva* 'verschimmele selbst neben deinem geldsacke' WIED. EGr. 343.

elhervad

észt: α) *senna lillike närtsizin* 'dort welkte ich blümchen' WIED. EGr. 344. — β) *kūrika otsa kolletama* 'auf dem hügel dahinwelken' uo. 343.

szárad, szárít

finn: α) *emäntä juuston leipoi ja panee hulaan rakoon laudan päälle kuivamaan ulko-ilmaan* 'a gazdaasszony sajtot készített és a sarokhasadékba teszi deszkára, hogy a külső levegőn száradjon' Kans. I. 97 | *rupeisi hyppäämään selüstä: kun on tervattu, hän ei pääse, karvat tarttui, kuivi kiinni siihen selkään* 'le akarna ugrani a hátáról: [de] mivel be van kátványozva, nem bír, a szőre ráragadt, rászáradt a hátára' uo. 341 || észt: *kēl' kuivab suhu* 'die zunge vertrocknet im munde' WIED. 344. — β) *älä, veliseni, mene, siellä koiraat tapetaan, naaraat jätetään, liha hääpaistiksi, ja nahka orrelle kuivamaan* 'ne menj, testvérkém, ott agyonütik a hímeket, [csak] a nőstényeket hagyják meg, húsuakat lakodalmi pecsenyének, bőruket a gerendán megszáritani' uo. 192 | *pavut kuivutti palolle, hernehet kukostukselle* 'a babot hüvelyére szárította, a borsót virágjára' Kant.³ III. 6. — γ) észt: *nizud nurmele närtsitab* 'den weizen macht sie verdorren auf dem felde' uo.

*) *lahoa-* 'korhad' (SZINNYEI, Finn-m. Szójegyzék).

cseremis z: α) kCzar. *tu ðð pelen ðšt koške'n pižēn* 'sie trocknete an ihrem körper fest' PORKKA 7. — β) *βozaka pun-da šešet koštālēm* 'in der ofennische trocknete ich ihn' uo. d. 105.

vogul: É. *χoti χum vēritēs, mātāt tū ti tās wēs* 'a melyik ember kibírta, az a maga földjén, ott ért szárazra (tkp. oda száradt)' MUNK. VogNGy. I. 72.

magyar: *Odaszárad. Rászárad, rászárít.* — *Ki-derüt a te napod is és ugyan tsak arra szárad a gyalázat, a ki gyalázott* (FAL. SzE. 538). *Ennek is má a lába szárába száratt az esze* (NyFüz. XXXVII. 58). *Oldala csontjához száradt a lelke* (CzF.).

aszik

magyar: *Úgy látom édes fiam hogy a vén ember mellé aszol te is, mert cifrálnodni kezdel* (1625. Tört. T. Új f. II. 377). *Ugyan hozzá aszot az lelke* (DECSI: Adag. 43). *A rosszrúl, kihez mihez már hozzá aszott természetek, az istenes jószágoknak gyakorlására beszélleni* (FAL.: NU. 252). *Úgy szivekhez aszott némely különös vétkek, hogy dicsekedve fitogatják* (FAL.: UE. 447).

akad, ragad

finn: α) *sinne puuttui pursinensa* 'ott megakadt csónakjával' Kal. L. 507 | *puuttui luotohon lujasti* 'megakadt a kőszirten erősen' uo. XLIII. 128 | *länget puuttui länkilöihin, vemmēl vempelen nenähän* 'a lóiga beleakadt a lóigába, lójárom a lójárom végibe' Kal. III. 95 | *minä en kehtaa kaikkeen ppytöön puuttua* 'nem vehetem magam rá, hogy minden hálóba beleakadjak' Kans. I. 263 | *säynäjä ei puutu kuin hyvin vahvaan ja harvaan verkkoon* 'az ön csak igen erős és ritka hálóba akad bele' uo. jegyz. | *itse puuttui pihtihinsä* 'maga akadt a fogójába' uo. 33 | *itse kaunis Kaukomieli puuttunut haravan piihin* 'maga a szép Messzivágyó akadt a gereblyefogba' Kal. XV. 269 | *maot puuttui onkehensa, väkähänsä kyyt vihaiset* 'férges akadtak horgára, mérges kigyók kampójára' uo. XXVII. 171 | *vai on puihin puuttununna* 'vagy fákra ragadt [a tej]' uo. XXXII. 191. — β) *minä pistin häntäni kairoon,*

ja siihen tarttui noin paljot kalat 'farkamat a kútba dugtam és azon ragadt rajt annyi hal' Kans. I. 46 | *aura tarttui kanton* 'az eke beleakadt a fatőkébe' uo. 73 | *tarttui aisa aisan päähän, rahe rahkehen takistui* 'beleakadt a szánrúd a szánrúd végibe, összeakadt a szij a szijba' Kal. III. 93 | *karhun kápäle tarttui rakoon* 'a medve mancsa a résben fogva maradt' Kans. I. 70 | *vaan tarttui ansaan jalastansa* 'hanem lábánál fogva bennakadt a törben' Sat. III. 33 | *kenkä tarttui tervaan* 'cipője beleragadt a kátrányba' uo. I. 76 | *ja haapanan päähän oli tarttunut hiiliä* 'és a vadruca fejére szén ragadt' Kans. I. 10 | *minä pistän häntäni avantcon, niin se tarttuu joka karvan nenään kala siitä, kun minä vedän ylös* 'én a farkam a lékbe dugom, hát minden szál szőre végére hal akad onnan, mikor fölhúzom' uo. 63 || *tarttui jalkaan ketulle* 'belefogódzott a róka lábába' uo. I. 26 | *siitä seppo Ilmarinen tarttui tukkahan urosta* 'I. kovács aztán üstökön ragadta a hóst' Kal. XL. 137 | *kiiskipä oli tarttunut lohen pyrstöön* 'a sérincez belefogódzott a lazacz farkába' Kans. I. 262 | *tarttuvat toveriinsa käsin* 'megragadják kezükkel társukat' Sat. II. 86. — γ) *kouko otti ketun jalkaan ja veti* 'a medve megragadta a róka lábát és húzta' Kans. I. 46. — δ) ész t: *kurku hakkama* 'in der kehle stecken bleiben' WIED. Wb. | *pigi hakkab sörmede külge* 'pech bleibt an den fingern kleben' WIED. EGr. 554.

lapp: α) S. *tē ma mon tallē, jähkä, kihcucičan tasā?* 'azt hiszed, hogy én most majd ebbe beleakadok?' HAL. V. 118. — β) *ku kāmak tabērāni ta'rēvën sisq* 'mikor a cipő beleakadt a kátrányba' uo. V. 187 | *tihte kūtīe taparānāma kirkiä-šwalks* 'ez a kígyó odaszorult egy köhasadékba' uo. II. 42. || N. *tē tarāvanih* (v. *veuttaih*) *mānnujh aktan 'ābbarin* 'és ekkor odaragadt a holdhoz az edénynyel' HAL. III. 181 | *albma-olbmo galdoi bigjim soejbam ja guōlek darvanegje dāsa* 'az emberek kútjába tettem a farkam és a halak rajta akadtak' (*darvvanet* 'an etw. haften bleiben') FRIIS 6. — γ) S. *te tēhpui ieč mānnui* 'ekkor odaragadt a holdhoz' uo. I. 78 | *te tēhpui ehča mānnui aktan tarēvčē-kouhpočin* 'ekkor odaragadt a holdhoz az edénynyel együtt' HAL. NyK. XXII. 314. — δ) K. *a kītti jī paššan* 'kézbe nem ragad' GENETZ: UF. I. 71. — ε) N. *vimag de fatti guofča sajbai* 'végre megfogta a róka farkát' FRIIS 8.

mordvin: E. *turmado turmas jaki, kozoń d'ak a ponji* 'es geht von gefängniss zu gefängniss, es bleibt nirgends stecken PAAS. II. 63 | *šči pécis a ponjit sinšt ponast* 'ihr haar bleibt nicht zwischen der zange stecken' PAAS. I. 112.

cseremis z: kCzar. *βaslina't tu'rak šü'mžö... ana' βelen pi'sšö!* 'so möge auch Wassilis herz an Anna hängen!' POROKA 31 | kP. *la βraš pižēn kolen* 'er blieb im kot kleben und starb' GENETZ: SUS. Aik. VII. 16 | *kišes kutko pižes* 'die ameise bleibt im harz kleben' uo. 48 || *onžen, oš tal'ž d'edēs pižas tōcat, šim tal'ž d'edēs pižālalda* 'er sieht zu und indem er nach dem weissen füllen hascht, fasst er das schwarze' uo. 15 | *onžen šo'ra, šo'ra-t, oš taras pižas tōca* 'er steht und sieht zu, steht und versucht den weissen bock zu fassen' uo. | *oš kombeš pižas tōca* 'er versucht die weisse gans zu fassen' uo. | *aβadān čičeš d'že kučo* 'sie fasst die brust ihrer mutter' uo. 32.

votják: α) *vijä šurām murt* 'hurokba akadt ember' MUNK. VNpH. 55. — β) *kik šika-vinjoslen vilaz limi ug ku'ddža (šikal-šur)* 'zwei brüder, an denen der schnee nicht haftet (die kuhhörner)' WICHM. II. tm. 376. — γ) *volit bad'ar vijue limi uz tu'kta (škāu-šur)* 'der schnee bleibt nicht auf dem glatten horn (das kuhhorn)' uo. tm. 215. — δ) *mo'n-ke zek lu'isal, pilem šer'i no ei šedil'isal* 'wenn ich das grösste wäre, müsste ich mich nicht hinter der wolke verbergen' WICHM. I. d. 447.

zürjen: α) *keni ne šed ponjis? po'tšes koste šibdema* 'wo ist denn der schwarze hund? — in einem spalt im zaun blieb er stecken' WICHM. SUS. Aik. XXI., 40. — β) V. *medberja širke'tšše mi-ke šedema* 'az utolsó hurokba valami akadt' FOKOS 38.

osztják: α) É. *tövus malaj sž tararlēsön?* 'tunguz, miért akadtál ott meg?' PÁPAY: UF. XV. 47 | *iō'k zoža an' tarar-lü'len* 'jégben sem akadsz meg' uo. 70 | *iō'k'n'a an' tarar-lü'isat* 'vizben nem akadtak meg' uo. 62. — β) *no'ros-laidi kōrdētna tāχnas* 'a fölfelé álló vasakba akadt [az]' uo. 55. — γ) *iō'ro-χazēm kural to'ro-χvnēmdēs* 'az ott hagyott lába oda ragadt hozzá' uo. 174 | *oχsar pozi zoža i iāsl to'ro χvnēs* 'a róka farkához az egyik keze odaragadt' uo. 101.

vogul: α) É. *ūnlēnē mān at taχni, lūlnē mān at χani*

'ülő helyén nincs nyugta, álló helyén nincs maradása' MUNK. VogNGy. I. 82 | *χᾶπρᾶ-t q w n e ä'inäspinel taimatēm* 'állánál fogva fönnt volt akadva egy nyárfaágon' uo. 15 | T. *laptā tau-q šēn nuq-toumēxts* 'a levél fönnakadt az ágon' MUNK. VogNyjár. 273 | É. *am supēmtēl tḗtāpēm nē ta'ile'im* 'ingemmel a ládámba akadok' uo. 9 | *χoti aul nē-ke tarapi-ke ānēm nē* 'ha bármí vidékbeli nő belém akad' VogNGy. IV. 6 | *añ mēt-nē, kuñēr, taw la'ilān ta'imats* 'ama béresnő, a szegény, megakadt az ő lábában' uo. 32. — β) *kērā āχwtāsēn tū χanuwēs* 'vasa a kőbe odakadt' uo. II. 303 | *mañsi χum lūw pēs-pōχän tū χanujēs* 'a mányisi ember a ló csipőjéhez odaragadt' uo. I. 73 | *ti sāt lū χoti χumin tā'ināt tori' kātän χanuje'it: mir-susnē χum taw voss āli* 'ezen hét ló, a melyik embernek a hívására a kezéhez ragad, az hadd legyen világügyelő férfvá' uo. II. 116.

magyar: α) *Een nyelwem ragada een yneymhez* (Keszth.-k. 39). *A mitől féltél, a ragad teread* (HELT. Bibl. I. aaaa). *Áldozza meg az iuhnac minden kőuérít, melly az béli-hőz ragadot* (KÁR. Bibl. I. 89). *Mi ragadt az embernek seggire, hanem csak szarbinsok* (SalMark. 14). *Igea nagy volt a sár, egyszer beleragadt a félcsizmám* (MNGy. I. 459). *Odaragadt a fába mind az egész ujjá* (MNGy. X. 189). *Az arancipe oda vót ragadva a szurokba* (MNGy. IX. 82). *A templom elejít teleöntötte szurokkal, hogy majd beleragad az a szépség* (uo. 92). *Akinek testihő hozzá iér, arra ragad a seb* (Nyr. VII. 181). — β) *Az kevények akadanak az horogba* (Dom.-k. 95). *Absolon fára akada* (PÁZM. Préd. 1109). *Ligetes erdőkön messzére haladott: de a maga haján egy fára akadott* (THALY: Adal. II. 200). *Hozza el neki azt a galyat, aki a kalapjába (? -ban) legelőszőr megakad* (MNGy. IX. 80).

bepiszkolódik

finn: *ja ryvettyi pää viiliin* 'és a feje tejfölös lett' (tkp. 'bepiszkolódott a tejfölbe') Kans. I. 45 | *ryvettyi itsensä sitten viiliin kaikki* 'aztán egészen bepiszkolta magát tejföllel' 63.

mordvin: *E. lamo varnes gadavi pulinem* 'sok gödörbe bepiszkolódik farkam' REGULY: NyK. V. 109.

megmerevedik

észt: *senna tuvike tarretu* 'dort erstarte ich täubchen'
WIED. EGr. 345.

vogul: *É. ðém-ʒalés jol-pōsēli, la'ilārā, kātārā tū-pōsei'*
(= *kārtei'*) 'ha az ember meghal, keze-lába megmered' MUNK.
VogNGy. IV. 423 | K. *k'ōlem ŋoul' t̄q̄u k̄arti'* 'a holttest (hús)
megmerevedik' VogNyjár. 200.

B) Az ablativusi szerkezetek.*)

Az ablativusi szerkezetek, bár nem oly változatosak, mint a lativusiak, mégis elég nagy számmal vannak. Négy főcsoportra lehet őket osztani.

Az elsőbe a következő igék tartoznak: *szerez, kerít; vesz, vásárol; választ, kiszemel; eljegyez; akar; kap; lop; szed, gyűjt; fog, halász, horgász; vág, nyes, szakít, tép, tör; kidönt, földönt; agyonüt, megöl; lö, célóz; koptat, rothad, korhad, ég, éget; olvaszt; eszik, iszik, itat.* Ezek mellett az ablativus kétségkívül azt fejezi ki, hogy a cselekvéssel együtt jár az illető tárgynak a cselekvés helyéről való eltávolítása.

A második csoport már kevesebb igét foglal magában: *keres, talál, találkozik, akad.* Ezekben is benn van már az elvívés fogalma.

A harmadik csoport igéi a következők: *észrevesz, megismer, megtud, tanul, olvas; lát, néz, látszik, süt, ragyog, fénylik, megvillan, hall, hallgat, hallatszik.*

Végre a negyediké: *beszél, kiált, énekel, kér, kérdez, mennydörög; szúr, döf, rüg, üt, harcol.*

E két utolsó ige-csoport mellett az ablativus azt a helyet jelöli, a hol az ige alanya van, mikor a cselekvés történik, s a cselekvés ezen a helyen kívül álló tárgyat érint.

*) Irodalom: BUDENZ: Finn nyelvtan² 107; SETÄLÄ: Suom. kiel. lauseoppi² 61; Suomi II. j. XVI. 57; CANNELIN: Suomi III. j. II. 86; KANNISTO: Suomi III. j. XX. 128; SJÖGRÉN: Liv. Gramm. 259; WIED. EhstGr. 342; MISTELI: Zeitschr. für Völkerpsych. u. Sprachw. XVI. 441; FOKOS: NyK. XXXVI. 239; SIMONYI: MHat. I. 32.

Első csoport.

szerez, kerít

finn: α) *matkatoverin taaskin täytyi kylästä hankkia ruokaa* 'az útitársnak megint kellett a faluból ételt szerezni' Sat. IV. 68. — β) *mistä s tuommoisen joukon mateita väänsit* 'honnan kerítettél ennyi menyhalat?' Kans. I. 54.

mordvin: M. *art, dobivak kostivik kepter* 'geh, schaffe irgendwoher einen bastkorb' AHLQV. MMordwGr. 118.

osztják: α) *É. nēmäl seltta šitmal* 'nevét innét vette' PÁPAY: ONGy. 107. — β) KK. *nemay ūrt jim nemet čot čotémōt?* 'der namhafte held, wie (tkp. 'honnan') gewann er sich seinen schönen namen?' PATK. II. 22.

vogul: K. *k'otél tautém kēntén?* 'honnan szerezted (tkp. 'van szerezve') sapkád' MUNK. VogNyjár. 226.

magyar: α) *Nekem kenig nincs honnan szereznem* (1554. Tört. T. Új f. VIII. 532). *Ha kegyelmed valahonnet szilvára árusokat szerezhetne árvaiaikat, vagy két feles szilvánk van, igen megköszönném kegyelmednek* (1624. uo. I. 493). — β) *Kerítünk valahonnet egy szép nagy halat* (MNGy. IX. 539).

vesz)*

finn: α) *hän otti sieltä kyytihevosen* 'ő vett ott póstalovat (előfogatot)' Kans. II. 30 | *ja se tyttö-parka joutui kuninkaan*

*) A török-tatár nyelvekben is; pl.

oszmán-török: *ne istersin alām sana čaršēdan* 'bármit akarsz, megveszem a bazárból' Kúnos: OszmNGy. II. 330 | *bir žijer aldēm pazardan* 'májját vettem a vásárból' uo. 363.

ufai-tatár: *kájan áldey?* 'honnan vetted?' PRÖHLE: NyK. XXXVIII. 93.

miser-tatár: *bazardin alyan šlijāmnəy urta-bildā-mäsi tar kilgän* 'an meinem pferdegesshirr, das auf dem bazar gekauft ist, ist der mittlere querriemen in der herabhängenden zierde zu schmal' PAAS. SÜS. Aik. XIX₂. d. 85 | *kazandin alyan iltər-bürkəgnəy anəy kədrāsən nig(ä) äjländərdəy?* 'die kräusel an deiner lammfellsmütze, die in Kasan gekauft ist, warum hast du sie gedreht' uo. 62. 1.

puutarhaan ilman käsittä, ja sieltä otettiin kiinni 'és az a szegény leány a király kertjébe jutott kéz nélkül, és ott megfogták' uo. 13 | *ota talosta evästä* 'végy a házból útravalót' BUDENZ: FNy.² 140 | *vaimon poika meni ja otti metsästä näreisiä keppiä* 'az asszony fia elment és szerzett az erdőben fenyőbotokat' Kans. I. 178 | *otti härän heinikosta, auran pellon pientarelta* 'az ökröt vette a legelőről, az ekét a szántóföld mesgyéjéről' Kal. XLII. 151 | *työnnän kuuta ottamahan, talia tavottamahan ahomailta aukeilta, leveiltä lehtomailta, korkeilta korvikoilta, mataloilta haavikoilta, kultaisilta kuusikoilta, hopeisilta saloilta* 'küldöm [öket] kövérséget szerezni, faggyút keresni a sík mezőkön, széles ligetekben, a magas erdőkben, az alacsony nyárjasokban, az aranyos fenyvesekben, az ezüstös berkekben' uo. XXXII. 41 | *ota vitsa viiakosta, koivu korven notkelmosta* 'végy egy vesszőt a berekben, egy nyírfát az erdő hajlásában' uo. XXXIII. 109. — β) *kirkosta olen otettu, kappelista kahvaeltu* 'a templomban fogtak meg, a kápolnában ragadtak meg' Kant.³ III. 22.

lapp: S. *kustöm tällä kakkom waltti?* 'hol fogom elvenni?' HAL. II. 43 | *koste kalhkan monno tü ijän valltät?* 'honnán vegyelek [ki] tégedet éjjel?' uo. V. 53 | K. *kost ton rimn valdiž tajt košk kuollijt?* 'hol vetted, te róka, ezen szárított halakat' GEN. UF. I. 77.

cseremisiz: kP. *indeg erödzlan indeš büt mučaškêc üööröm nalön* 'kilencz fiának leányt vévén kilencz vizen túlról' GEN. SUS. Aik. VII. 57.

kazáni-tatár: (Jurtkuli) *žajıqlardın itek aldım* 'in Uralsk kaufte ich mir stiefel' PAAS. KSZ. III. 51.

csuvas: aU. *pažardan inön jabalazeh ünön?* 'a vásáron micsoda holmikat vettél?' MÉSZÁROS, CSUVNGY. II. 417 | aT. *sürön allerdü tšerhkker pit vünözē, žes pažardan ilinē pələstšä* 'a ti kezetekben lévő ostortok nagyon vékony, hadd tudjuk meg, melyik vásárban vettétek' uo. 149 | aT. *tšönberdén ünö sür jävlek, xərfinē ügü pödērñä* 'Szimbirszkben vett fehér kendő, a széle aranyos pántlikával beszegve' uo. 98 | aT. *samardandā ünö säre lažā* 'Számárában vett sárga ló' uo. 147. — Vö. aU. *'stan tijerön kü ukšanā?* 'honnán pakoltad fel ezt a pénzt?' (tije- megrak, [terhet] föl- v. berak' PAAS.) uo. 420.

v o t j á k: B. *kabakîs bastem kutîñ vedra vina* 'aus der schenke kaufte er drei eimer branntwein' WICHM. II. 167.

z ü r j é n: V. *kîs pe taje (taja) boštis mišku-ku,tsîkse?* 'honnan vette ez hátbőrüket?' FOKOS 58 | V. *me og mun ñe-kittse, a me kîs-ke tsukeren bošta ðénga* 'én nem megyek sehova, hanem én valahonnan egy csomó(val) pénzt kapok majd' uo. 122 | *jözlön mij eš-kö abu, sömin kitiš boštan* 'wenn du einmal dem fremden nicht zugeben hast, wo bekommst du dann selbst?' LYTGIN 34 | P. *kîs sîja çeri boštöm* 'honnan vette ő a halat?' ROGOV: UF. II. 65.

o s z t j á k: AK. *zûdem sôt sojeyen tûmdepteta vāgay ñir, vāgay saz man çote redem* 'von wo nehme ich [gleich] teuere stiefel und teuere gewänder um euere 300 mann zu kleiden' ПАТК. II. 22 | É. *ñul iïgam niyna selтта uïlîisem* 'az öregeb-bik fiannak onnét vettem feleséget' PÁPAY: UF. XV. 151 | *mà iaiim çoltša ñisem?* 'az én bátyámat honnét vettem?' uo. 63 | AK. *āipa çui noçtotumdöt tōgol löçivet juç ādimöt* 'der jüngere mann stand auf, nahm aus dem holzlager (eigtl. ecke) hinter dem herde ein holzstück' ПАТК. II. 44 | AK. *tada, zûdem çui muçat ei çõtîvet nēçat veje!* 'väterchen, uns drei männern nimm frauen aus einem hause!' 154 | AK. *untîvet ei tapa vejöt, urîvet ei tapa vejöt* 'aus dem walde nahm er einen holzspan, aus dem kiefernhaie nahm er einen holzspan' 136 | AK. *kēs ājîvet vejai nova ñot-sēm-tāçat* 'er nahm aus seiner tasche das weisse handtuch' 126.*)

*vásárol**)*

f i n n: *osta sieltä ostamia, pojalle si puolahattu!* 'vásárolj ott vásárolnivalót, a fiadnak lengyelsapkát!' Kant.³ II. 148 | *osti sieltä rätsinäisen, . . . osti sieltä sussunaisen* 'vásárolt ott ingeckskét, . . . vásárolt ott derekas ruhácskát' 214 | *annoin vieläkin sinusta solen suuren minjällesi, saatu saksan kaupungista, ulkomaalta ostettuna* 'adtam még érted menyednek egy nagy

*) De ugyanott locativussal is: AK. *man kēs ājemna nova ñot-sēm-tāçat veje* 'nimm aus meiner tasche ein weisses handtuch!'

***) L. fönnebb vesz alatt is.

csatot is, a melyet német városból kaptak, külföldön vásároltak' III. 63 | *viinat ostin Wiipurista, oluet omilta mailta* 'a pálinkát Viborgban vettem, a sört saját földünkön' I. 154 | *ostin lakin Helsingistä* 'vettem sapkát Helsingforsban' SET. SKL.³ 61 | *minä läksin taas Löytölästä jauhoja ostamaan* 'elmentem ismét L.-ben lisztet venni' Kans. II. 37 | *hän läksi ostamaan apteekista rohtoja* 'elment orvosságot venni a patikában' uo. 50 || (Koillis-Satakunta) *se on otanu' viljaa Jämsästä* 'az gabonát vett Jämsäben' SETÄLÄ: Suomi II.-j. XVI. 56 | *se oli menossa kaupungista tavaraa ostaan* 'most ment el a városba árút venni' uo. || észt: *ma oostsin sed turult* 'ich kaufte es auf dem markte' WIED. EGr. 346.

lapp: S. *sō aččij tuhte parnie mennet marhneste viñep oqstet* 'a legénynek el kellett mennie a vásáron pálinkát venni' HAL. III. 76 | *ku' tihte parnie marhneste pōtj, sō lij oqstumq marhneste õmesse ai'*, *maitie aččijin prū^oresne utnet* 'mikor a legény a vásárról megjött, a vásáron különféle holmikát vett a lakodalomra (tkp. melyeket a lakodalmon birni fogtak)' uo. | *suomies aikien lij viñop wārādonma oqstumq marhneste* 'egyszer oda volt pálinkát vásárolni a vásáron' uo. 164.

vogul: É. *kuñer, nay ti-xurip-ut xoti sāmnel joutäs-lèn?* 'szegényke, te micsoda vidékről vásároltál ilyesmit' MUNK. VogNGy. IV. 338.

választ, kieszemel

finn: *Tuhkamo silloin valitsi kauniimmat siivet sieltä talteensa* 'Hamupipőke akkor kiválasztotta ott a legszebb szárnyakat' Sat. I.² 36 | *sieltä vaattehet valitse* 'válassz ott ruhát' Kant.³ III. 87.

mordvin: E. *nej kosto sajik, šesk putik, vaj kosto varčik, sez(é) uskik!* 'nun, woher du ihn genommen hast, dahin versetze ihn (zurück), o, woher du ihn ausersehen hast, dahin bringe ihn (zurück)!' PAAS. I. 74.

eljegyez

finn: «*mistä sie kihlasit?*» — «*metsästä mie kihlasin*» 'hol jegyezted el?' — «Az erdőben jegyeztém el» Sat. II. 101.

akar

finn: *jos takot venettä täältä* 'ha csónakot akarsz itten'
Kal. XVI. 238.

kap

finn: *täällä käyn tietelemässä, mistä työtä, ruokaa saisin*
'itt járok tudakolva, hol kapnék munkát, ételt' Sat. II. 84 |
mistä nyt saadaan neula 'hol kapunk most tüt?' Kans. II.
238 | *katsohan nyt, mitä minä Hiidestä sain* 'nézd csak, mit
kaptam a pokolban' Sat. IV. 191 | *isä olisi ristittänyt poikansa,*
vaan ei saanut kummia sille kaupungista 'az atya megkeresz-
teltette volna a fiát, de nem kapott neki a városban komát' uo.
II. 152 | *saivat siitä joesta yhden hauvin* 'fogtak ott a folyó-
ban egy csukát' Kans. II. 32 | *ja akka sai kaloja verkoista,*
ja ukko sai lintuja metsästä 'és az öregasszony fogott a háló-
ban halat, s az öreg ember madarat fogott az erdőben' uo.
57*) || észrt: *pärast ep ole seglt mitte üht vähemat tilka säud*
'nachher hat man von dort nicht einen kleinsten tropfen be-
kommen' WIED. EGr. 412.**)

lapp: S. *iččän ečä almača tētē, koste son riikkui oččui*
'nem tudták a többi emberek, honnan kapta a vagyonát' HALÁSZ
V. 78 | *kostes vä'ljäm külit lä' užžum?* 'hol kaptad testvérem
a halakat?' uo. 116.

mordvin: E. *nej kosto šajik, šesk putik, vaj kosto*
varčik, šez(ě) uskik! 'nun woher ihn genommen hast, dahin
versetze ihn [zurück], o. woher du ihn ausersehen hast, dahin
bringe ihn [zurück]!' PAAS. I. 74.

magyar: *Kérdi a leányt, honnan kapta azt az arany-*
pénzt (MNGy. X. 243). Utnak indult egy felé, maga se tudva

*) *saavuttaa* 'elér' szintén ablativussal jár; pl. *vielä mä*
sinut sieltäkin saavutan! 'én téged még ott is elérlek!'
Sat. I.² 13.

***) *Vö: se kun sai kynsiin kissa lattianraosta ropata*
karhun korvan, karhu säikähti 'mikor a macska körme közé
kaporinthatta a padlórésben a medve fülét, a medve megijedt'
Kans. I. 131.

merre felé, ha valamerről szolgálatba kapna (Nyr. XXXVII. 370). *Há elindultam, ha anyát kaphatnék valamerről* (uo. XXXII. 402).

lop

finn: *Matti, joka arvasi pirun käyseen nitä sieltä varastamassa, meni metsään 'Matyi, a ki azt hitte, hogy az ördög járt ott lopni, az erdőbe ment'* Sat. IV. 173 | *menivät kaikki kotiinsa eivätkä sen kovemmin enää käyneet Matin riikhestä eloja varastamassa 'mind hazamentek, és nem jártak többé Matyi csürjében gabonát lopni'* uo. 174 | *minun isäni linnasta on hedelmiä käynyt varastamassa 'atyám várában járt gyümölcsöt lopni'* BUDENZ: FNy.² 131.

lapp: *S. tä lij olmāj tau suolātam ukša kiečies 'az ember ezt ellopta az ajtóvégből'* HAL. I. 82 | *sūlāt tate āihtēst 'lop ezen élestárból'* uo. V. 118 | *tē vite somēs āikēn rēpe lē kūht (piwtām) sūlātām almāci kārrešisist 'egyszer a róka halakat lopott az emberek szánjából'* uo. 116.

mordvin: *E. koda bu festę salamal' gujiń oj? 'wie könnte man hieraus schlangenbutter stehlen?'* PAAS. II. 121 || *M. salazā kosta? otsu pakśasta, sokama-vatsta 'woher stahl er ihn? von dem grossen acker, von der pflügestelle'* AHLQV. MMordwGr. 128.

vogul: *É. am nē-mat-χotél at tūlmentšēm 'nem loptam én sehonnan sem'* MUNK. IV. 330 | *naχ χotél-wilt tūlmentēm ālnān! 'ezek a te valahonnan lopott pénzeid!'* uo.

magyar: *Némelyek azt beszélik, hogy . . . Pápára akar menni, és onnét rabolni* (1602. THURZÓ Lev. II. 28).

szed, gyűjt*)

finn: *α) Anni . . . liksi . . . omenoita ottamahan, päkkämiü poimimahan, emonsa omena maasta, oman taaton tarhasesta 'Anna elment almát szedni, diót gyűjteni anyja almaföldjén,*

*) A kazáni-tatárban is: *bar sin, šuš tirädän jiläk jij 'eredj, szedj ama környéken epret' (jij- 'gyűjt')* BALINT I. 45.

atyja kertjében' Kant.³ III. 65 | *tyttö poimii marjoja metsästä* 'a leány bogyót szed az erdőben' SET. SKL.³ 61 | *karhu ja susi ja kettu ja jänis poimi kankaalta marjoja* 'a medve, farkas, róka meg a nyúl bogyót szedett a homokos mezőn' Kans. I. 30 | *poimin maalta mansikoita, alta vaaran vaapukoita* 'szamócezárt szedtem a földön, málnát a hegy alján' Kal. XXXV. 221 | *poimi kyynleet merestä* 'összegyűjtötte a tengerben a könnyeket' uo. XLI. 259 | *niinpä kuulla neljännellä poimi kultia mereltä, hopeoita lainehilta* 'hát a negyedik hónapban aranyat szedett a tengeren, ezüstöt a hullámokon' uo. XXXVII. 38. — β) *noukkia talia nahoista* 'faggyút szedni a bőrből' Kans. I. 221. — γ) *luut korjasi lumesta* 'összeszedte a csontokat a hóban' Kant.³ III. 28 (274. l.). — δ) *läksin hanhien kokuhun, kirjasiipien kisahun, kuolasuien korjelohon Saksan salmiltä syviltä, ulapoilta aukeilta* 'mentem ludakat gyűjteni, tarkaszárnyúak játszóhelyére, nyálas szájúakat szerezni (szedni) Németország mély tengerszorosánál, nyílt tengerén' Kal. XVIII. 134 | *hyppäsi itse viimein ja kokosi kalat tieltä* 'végre maga ugrott le s összegyűjtötte a halakat az úton' Kans. I. 35. — ε) *no siittä repo keräsi ne kalat tieltä* 'no aztán a róka összegyűjtötte az úton azokat a halakat' uo. 60.

votják: *so-berä suräs-kužais čorigzä oktini kutkäm* 'azután az út hosszában a halat össze kezdte gyűjteni' MUNK. VNpH. 125.

magyar: Szédett*) a kerbű egy nagy rakás körtét, káposztát még almát (MNGy. IX. 361). A szekeret innét s túl szedte össze, egyik kereket, másik rudat, harmadik tengelyt adott (uo. III. 352).

fog,**) halász, horgász

finn: α) *läksin lohta pyytämähän, kuujoa kuettamahan Tuonen mustasta joesta, syvästä sara-ojasta* 'elindultam

*) A magyar *széd* ige eredeti jelentése: 'carpo', ebből fejlődött a 'lego, colligo' értelme.

**) Vö. a csuvasban: aT. *küşkežehon jöržehë sat ājánh-đžéh ütremër* 'a koskibeliek leányait kert alatt fogtuk meg' Mészáros: CsuvNGy. II. 63.

lazaczoť fogni, ívás idején kövér tavi lazaczoť halászni Tuoni fekete folyójában, mély sásos patakjában' Kal. XVIII. 113 | *tuon hauin tuolta pyydän* 'azt a csukát ott kifogom' Sat. I.² 48 | *menepä, Mikko tuolta lammista kalaa pyydä* 'menj hát, Miska, fogj hát halat ott a tavacskában' Sat. I.² 21 | *pyytää kolmanneksi hirveän suuren hauin Tuonelan joesta* 'harmad-szorra a rémséges nagy csukát kifogja Tuonela folyójából' Kal. XIX. tart. — β) *haroi lapsensa lähteestä* 'fölhalászta gyermekét a forrásból' Sat. I.² 118 | *äiti silloin juoksi hätään, ja haroi lapsensa lähteestä, ennenkun tukehtua ennätti* 'az anya akkor sietve odafutott és kifogta (tkp. felhalászta) gyermekét a forrásból, mielőtt belefulladt volna' Sat. I.² 118. — γ) *tuolta minä niitä avannosta hännälläni lipposin* 'ott halásztam öket a lékben farkammal' Kans. I. 87. — δ) *minä ongin hännälläni Ilmoilan akkojan lähteestä* 'én farkammal horgásztam I. asszonyainak forrásában' uo. 35 | *hännällä avannosta ongitin* 'farkammal horgásztam a lékben' uo. 102.

lapp: S. *kuste tatne täitie kühüte* 'hol [halásztad] te ezeket a halakat' HAL. III. 31 | K. *mon valdem, sijd galdijesť vuokkum, sejbiam vuokkum* 'én [hol] vettem: a falu lékjéből kihorgásztam, farkammal horgásztam' GEN. UF. I. 77.

mordvin: M. *da vaga, kalnät kundań.* — *kosta kundat?* 'sieh, ich habe fische gefangen. — Woher fingst du?' AHLQV. MMordwGr. 118.

votják: *čorig mon šuris kutili* 'én a patakban fogtam halat' MUNK. VotjSz. 208.

zürjén: *me böznam jukmösis vugravi* 'én farkammal a jéglékből horgásztam' Rogov: UF. II. 65.

vogul: T. *ti tönél k'ol äléslestkët k'ol kwír-jäptël ä nälús, juw-jäptël nälús* 'ha ezen tóből halat fogtak, a halat nem tisztították vaskéssel, fakéssel tisztították' MUNK. VogNGy. IV. 408.

magyar: α) *Kérdezték, hogy honnan fogta. Azt mondta, hídön egy egész löseréget üztek keresztül, onnan fogta* (MNGy. X. 408—9). — β) *A tengerből fát halásztak* (uo. III. 407).

*vág, nyes, szakít, tép, tör**

finn: α) *hakkoan metisen haavan metisellä kirvehellä, metiseltä mättäältä, kultaiselta kunnahalta* 'egy kedves (tkp. mézes) nyárfát vágok egy kedves fejszével a kedves dombon, az aranyos halmon' Kant.³ II. 352 | *sitten vaimonpoika hakkasi vuoresta petäjätä* 'akkor az asszonyfia fenyőt vágott a hegyen' Kans. I. 178. — β) *leikkasi sieltä kuormallisen koivun vitsoja* 'vágott ott egy szekerre való nyírfavesszőt' Sat. IV. 169 | *no, otetaan leppäpölkky, leikataan metsästä* 'no, vesznek egy égerfatőkét, vágnak az erdőben' II. 2 | *leikkaa lehosta koivu, ota vitsa viiakosta* 'vágj nyírfát a ligetben, végy egy vesszőt a berekben' Kal. XXXII. 305. — γ) *orava oli mennyt kuuseen ja karsinut käpyjä sieltä* 'a mókus a fenyőre ment és ott tobozokat nyesett' Kans. I. 3. — δ) *karhu saa reväistä sen puun pois tieltä* 'a medve azt a fát kitépheti az úton' uo. — ε) *tempoi kartun kankahalta* 'kirántott a homokos mezőn egy husángot' Kal. L. 107. — ζ) *viel' on muitaki sanoja, ongelmoita oppimia, tie-ohesta tempomia, kanervoista katkomia, risukoista rüpomia, resoista retelemiä, päästä heinäen hieromia, raitiolta ratkomia* 'van még más szó is, bűvös szó, a mit tanultam, az útszélien szakítottam, a hangás mezőben tördeltem, a bozótban téptem, tőhajtásokról hoztam, a fű végéről dörzsöltem, a falu útján fejtettem föl' Kal. I. 51. — η) *mies pieni, uros vähäinen hongan rannalta hotasi, puun pitkän petäjiköstä* 'a kis ember, a piczi hős egy fenyőt rántott ki a parton, egy hosszú fát a fenyvesben' uo. XLVIII. 161. — θ) *taittoi vastan varvikosta, lempi-vastasen lehosta* 'vesszőt tört a csalitban, csinos vesszőcskét a ligetben' uo. XVIII. 295. — ι) *no menee karhu käymään vitsaa, kun murtaa sieltä suuren petäjän* 'no, a medve megy vesszőért, mikor ott nagy fenyőt tör'

*) A török nyelvekben is; pl.

miser-tatár: *kar(a) urmannardan kajên kistem ot jullarğa majakka* 'in dem dunkeln wald fällte ich eine birke zum wegzeichen an der grossen landstrasse' PAAS SUS. Aik. XIX₂. 185.

csuvas: aT. *satran ulnâ tâtrem kârenzâ* 'a kertből almát szakítottam felnyújtózkodva' Mészáros: CsuvNGy. II. 148.

Kans. I 184. — α) *sitten oli särjetty kyyhkysen pesästä munat* 'azután összetörték a galamb fészkeben a tojásokat' 9.

vogul: K. *roš mōnēl sairēpām sairēy pōl mōš mōnē pāti*, *mōš mōt(!) sairēpām sairēy pōl roš mōnē pāti* 'orosz földről vágott fehér forgács vogul földre esik, vogul földön vágott fehér forgács orosz földre esik' (= levél) MUNK. VogNGy. IV. 400.

magyar: α) *Vágják le azt a két fát onnat* (MNGy. X. 113). — β) *Az ökör megengedte, hogy szakasszon egy ezüst virágot az erdőből* (31). — γ) *A réz erdőből tör egy rézgalyat* (NyF. XVI. 55).

kidönt, földönt

finn: *kaasi sitten suuren hongan metsästä* 'aztán az erdőben kidöntött egy nagy erdei fenyőt' Sat. I.² 20 | *no minä sinulle en anna tytärtäni, ennenkun menet, kaikki puut tästä vuomasta kaadat* 'no én nem adom neked leányom, míg el nem mégy s ki nem döntesz minden fát ebben az öbölben' 37 | *kaatoi kattilat tulelta* 'földöntötte az üstöket a tűzön' Kal. XIII. 131.

agyonüt, megöl

finn: *nyt on karhu pirtissä, menkää tappamaan karhu sieltä* 'most a medve a kunyhóban van, menjetek, üssétek ott agyon' Kans. I. 31 | *tappakaamme muudan maho tanhuelta!* 'üssünk agyon néhány meddő tehenet az istállóban!' Sat. I.² 23.

lő, czeloz

finn: α) *hän rupeaa tähtäämään sitä oravaa puusta* 'ő czelba kezdi venni a mókust a fán' Kans. II. 116. — β) *minäpä ammun tuon kiekin tuosta* 'hát én lelövöm onnan azt a sirályt' Sat. I.² 94 | *ampui yhtä teyrtä sieltä koivusta* 'lelött egy nyírfajdot ott a nyírfán' uo. 181 | *ammu tuo Hiiden poika tuolta hongan latvasta!* 'lődd le azt a pokol fajzatját onnan az erdei fenyő tetejéről!' uo. 187 | *ammu vainen, poikasen, tuo hukka puun juurelta!* 'lődd meg csak, fiacskám, azt a farkast

a fa tövénél' uo. | *ammu joutsenet joelta, vesi-linnut vierte-hiltä!* 'lőjj a folyón hattyúkat, az örvényeken vízi madarakat!' Kal. XIV. 455 | *lähtee itsellensä syödä metsästä ampumaan* 'elindul magának ennivalót lőni az erdőben' Kal. XXXVI. tart. | *ampui peiposet pihalta, rastahaiset rauniolta* 'pintyökéket lőtt az udvaron, rigókat a kőrakáson' Kant.³ I. 228 | *ammunko joutsenen joelta, virralta vihervän linnun?* 'lelőjem-e a folyón, a zöldes madarat a folyamon?' II. 154.

magyar: *Kérdik, honnat lőtt annyi vadat; ő azt mondja, hogy itt az erdőben (!) lőtte őket* (MNGy. X. 211).

koptat, rothad, korhad, ég, éget

finn: α) *puolen kynnystä kulutti helevillä helmoillansa, puolen hirttä päänsä päältä sileillä silkkillänsä* 'fél küszöböt el-koptatott ragyogó ruhaszegélyével, fél gerendát feje fölött síma selyemkendőjével' Kal. L. 9. — β) *alta lattia lahovi, päältä peite märkänevi* 'a padló alul elkorhad, a takaró fölül elrothad' Kal. XLV. 189. — γ) *kirkon likeltä v. läheltä paloi talo* 'a templomhoz közel leégett egy ház' BUDENZ: FNy.² 110.

zürjén: *sešša vil' pirtëm jöz pondis žugëdlini i sotni assis važ idöljasnisë (jenjasnisë) bidlais* 'azután az újonnan megkeresztelt nép kezdte összetörni és elégetni a maga régi bálványait (isteneit) mindenütt' ПОРЪВ 5.

olvaszt

votják: *tulis šundi šuräs vilis limijaz durän-kä šuntiz: so arä valäs-nan udaltoz* 'ha a nap tavasszal az úton a havat oldalvást olvasztja: abban az esztendőben a nyári vetés [dúsan] fog teremni' MUNK. VNH. bab. 41.

eszik

finn: *koira sillaikaa söi hänen takaa puuropytyn tyh-jäksi* 'a kutya ezalatt mögötte teljesen kiette a kásásputtonyt' Sat. III. 65 | *lintuin pitää syödä marjat pois tieltä ja repiä puolukan lehtiä ja kanarvia* 'a madaraknak az útról le kell

enniök a bogyókat és tépni áfonyaleveleket és hangát' Kans. I. 1 | *joka karpaloita söi suolta* 'a ki foltos áfonyát evett a mocsáron' uo. 258 | *syöpi heinät hettehestä* 'a füvet eszi a fertőn' Kal. XX. 45 | *elkää, poikasen, maasta syökö, syökää latvasta* 'ne egyetek, fiaim, a földről, hanem egyetek [a len] csúcsáról' Sat. II. 96 | *saat syödä urpia puusta ja puolukat maasta* 'ehetsz a fán rügyet s a földön áfonyát' Kans. I. 4 | *kukas rupeaa kuusikosta syömään käpyjä* 'ki fog a fenyvesben tobozt enni' uo. 3 | *sinä saat syödä petäjän latvoista neuloja* 'te t[ü] [levele]ket ehetsz a fenyök csúcsán' uo. 4 | *jos minä ennen maalle pääsen, niin minä syön lapsen ja lampaan talosta* 'ha én előbb jutok a szárazra, akkor én megeszem a gyermeket és a juhót az udvarházban' uo. 260 | *kuka nyt on syönyt sen suden siitä kiukaalta* 'ki ette meg most azt a farkast ott a tűzhelyen' uo. 30.

lapp: S. *tē porōi muhtēm rēpi tau p^uoitēs stihkeu tat säjjēs* 'hát valami róka megette azt a kövér falatot azon a helyen' HAL. NyK. XXII. 315 || N. *jus Adam jah Ēva eh lin borram dātē vadnođuovum muorest, de žb lim bārget dān lussōg* 'wenn Adam und Eva vom verbotenen bäume nicht gegessen hätten, würde ich nicht so schwer arbeiten' QVIGST. SUS. Aik. III. 47.

cseremisiz: kOzar. *tu'ōdn šeŋgač rāβāž laška't šōret čālt kočkān pātaren* 'hinter ihrem rücken frass der fuchs alles, sowohl die nudeln als milch, auf' PORKKA: SUS. Aik. XIII. 10.

votják: *čut, gorib perēs kišno luditi vetleno, otis višak jūez siā (šurlo)* 'egy sánta, púpos asszony megy a mezőn át s ott minden gabonát megeszik (sarló)' MUNK. VotjNyt. tm. 47.

zürjén: V. *rutš petas, viž pos-vo'džis sojas džik šerse* 'a róka kimegy, a pitvarból megeszi a vaját, éppen a közepét' FOKOS 63.

iszik, itat

finn: a) *vetäysi äärimmäiseen aittaansa heti, mistä elävätä vettä paratakseon joisi* 'visszavonult a legszélső éléskamrájába, hogy ott eleven [ítő] vizet igyék, hogy meggyógyuljon' Sat. II. 197 | *juo kelleristäni kaiken viinan* 'idd meg

a pinczében a pálinkát mind' uo. 41. — β) *elköhönp'on veikoseni sinä ilmoisna ikänä juottako sota-oritta rannalta merelliseltä* 'bátyácskám ne itasson viláéletiben hadimént a tengerparton' Kal. IV. 351 | *juottaos vävyni varsa lähisestä lähtehestä* 'itasd meg vöm csikáját a közeli forrásban' uo. XXI. 83.

Második csoport.

*keres**

finn: α) *no, eihän se kuninkaan poika julennut sitä sormusta sieltä pöydän alta . . . etsiä* 'no az a királyfi nem merte azt a gyűrűt ott az asztal alatt. . . keresni' Sat. IV. 79 | *mitä hän sieltä etsi?* 'mit keres ő ott?' Kans. I. 167 | *pyöveli kirvestä etsi penkin alta* 'a hóhér a bárdot kereste a pad alatt' uo. 143 | *etsi pienytä poiuttansa . . . alta jauhavan kivosen, alta juoksevan jalaksen, alta seulan seulottavan, alta korvon kannettavan* 'kereste kis fiacskáját. . . az örlökő alatt, a futó szántalp alatt, a szítáló szita alatt, a hordozó csöbör alatt' Kal. L. 356 | *viikon etsi poiuttansa, poiuttansa, pienuttansa, etsi mäiltä, männiköiltä, kannoilta, kanervikolta* 'egy hétig kereste fiacskáját, fiacskáját, kicsikéjét, kereste a dombokon, a fenyvesekben, fatökéken, a hangafüves helyen' uo. 365 | *etsittihin iskiätä, katsottihin kaatajata selvältä meren selältä, lakeilta lainehilta* 'kerestek leütöt, néztek ledöntöt, a sík tengeren, a nagy kiterjedésű hullámokon' uo. XX. 85 | *niin keisari antoi hänelle etsiä päästä täitä* 'hát a császár kerestetett vele tetüt a fejében' Kans. II. 69 || észt: *mis sa otsid sīt toast* 'was suchst du hier in der stube' WIED. EGr. 342 | *otsis huost metsast* 'er suchte das pferd im walde' uo. 346. — β) *minä hain, etsin sitä joka paikasta* 'kerestem azt mindenütt' SET. SKL.³ 61 | (Kemi) *kyllä sitä haetthin joka paikasta, mutta ei löyty misthän* 'bizony azt keresték mindenütt, de nem talál-

* A miser-tatárban is: *pitarburdan min özlädäm, sinöy köböök kəsönə tapmadäm* 'in Petersburg habe ich gesucht, aber keinen menschen gefunden, wie du' PAAS. SUS. Aik. XIX₂. d. 308.

ták sehol' CANNELIN: Suomi III. j. II. 86. — γ) *kirnusta urkkii* 'a köpüben kutat' Kans. I. 103.

lapp: S. *mentellie kallopa usšota škoukata waccet je' mqt-kqm uhcedet (weččet) teppete* 'hanem hát az ember az erdőbe szándékozik menni és ott a medvét keresni' HAL. II. 30 | *tē sa' kuit prinnsa ī lustiē toppēlt ohcot* 'akkor biz a királyfinak talán nem lesz kedve ott megkeresni' HAL. V. 197 | *te vu'lēkē talle suhte ol'bmā, ičē ohcot sū taiste pāktist* 'néhány ember elment, hogy majd megkeresik a hegyek között' uo. 23 | *ahčēie svarkkau ohcoq lohkkiekis* 'apám falatozni (harapni) valót keres a záros szánkóról' uo. I. 104 | *mennet ačč' ańiue suomies čienneste mū kullie riinkob uhcedi't, māb v'ep manne tann čienneje karviehtomq* 'még el fogsz menni, [hogy] egy kis tóban megkeresd aranygyűrűmet, melyet azon tóban elvesztettem' uo. III. 132 || E. *son ozai su jučhkē sajwēst goādx bir* 'sie suchte ihn überall in der nähe der hütte' SANDB. 10 || K. *ockiodij čāi, žest* 'kezdett keresni a vízben' GEN. UF. I. 70.

votják: α) *Kam žoz-kā bod-dorištīd kuškod-burjod-kā — ta šori!* 'ha a Káma-part falain keresel, válogatsz [virárgport] — idefelé!' MUNK. VNpH. d. 257 | *kuški-no šetti črommā, aslazon ižon kenasiškēz* 'kerestem és megtaláltam kedvesemet a maga alsó csűrében' uo. d. 120. — β) *Ūreš-no nēljōs kajik aštām nēljōsēz dūnjais utčasa ud šettā* 'az Ūreš-beli leányokhoz hasonló lusta leányokat az egész világban keresve nem találtok' uo. d. 131 | *utčaj-no šetti mon tonā ižon-no kenas poškiskēd* 'kerestelek s megtaláltalak téged alsó csűrödben' uo. d. 117.

zürjén: *mōdivais košši!* 'máshonnan keress' Rogov: UF. II. 60 | *me vōv assim gort palnikis mīmda košši* 'én a magam lovát a harasztosban mennyit kerestem' uo. 60/1 | V. *šésša kutisni koršni vais* 'aztán a vízben kezdték őket keresni' FOKOS 126.

osztják: AK. *menà metta-sir jara tagīvet kēnceda!* 'geh und suche in irgend einem anderen orte!' ПАТК. II. 108 | É. *tām tvγaiēn ēuēlt niy manēm niyi suy. kanžà!* 'ezen helyedről nő járt a nős vidéket keress!' ПΑΡΑΥ: UF. XV. 8 | *manēm uazēm ēuēlt alt kašlōli* 'engem a városomban ne keressen' uo. 153 | *vzēm ilbi ēuēlt kanžāndōs* 'a vánkos alatt keressélt'

uo. 8 | *imi vşam-p at èyælt kanžanta pidæs* 'az asszony a párnaalban keresgéltni kezdett' uo. 16.

vogul: É. *juw-tênè pun-sq-w çot èl kinsianl* 'a megenni való fűbimbót hol keressék' MUNK. VogNGy. I. 87, 132 | *pīyā sim pojtn'-utā tūl kissnūw* 'fia éhének csillapító szerét ott keresnénk' uo. 73 | *ti kēr alpīp sāt jūr-pīyēnnēl, sis-jōr tūl kinseu* 'ezen vastestű hét jūr állat fiadnál háterőt ott keressünk' uo. II. 133 | *èl èl at kinsawè* 'messze nem kerestetik' MUNK. VogNyjár. 16 | *am tūjā-pāl çasū çätèl varnēm çätèl tūli nīr-sajnél juw-tênè nīr-sq-w tūl voss kinsianl* 'midőn tavasztáji hosszú napot alkotok, elrejtő cserje mögött a megenni való vesszőbimbót ott hádd keressék' MUNK. VogNGy. I. 90 | *nay ānēm nēl manā nqmt kinse'in* 'minő tanácsot kívánsz (tkp. keresel) te részemről?' IV. 341.

magyar: *Hát nyaka-szakattyából kereste innőt-tul* (Nyr. XXXII. 49). *Messzűnnen ne keressünk ez dologban bizomyságot* (Pázm. Kal. 146).

talál*)

finn: α) *mistä siihen nauhan saapi, kusta jāntehen tapasi* 'hol kap ehhez szalagot, hol talál inat?' Kal. VI. 35 |

*) A török nyelvekben is; pl.

karacsaj: *qajdán taptēn boqudār mulknū* 'wo hast du so viel habe gefunden?' PRÖHLE: KSz. X. 289.

jarkendi-török: *séz mänēm kizimni nēden bolsa tap kelesē dedē* 'te a lányomat bárhonna is megtalálván jőjj, szólt' Kúnos: KSz. VI. 330 | *mēz bunday bēr sīkarra keljen idēk, heē çajdın sīkar tapmēdi* 'mi itten vadászatra jöttünk, semerről sem találtunk vadat' uo. 339.

csuvas: aU. *stan tūpren kenā!* 'hol találtad ezt?' MÉSZÁROS: CsuvNGy. II. 421 | vV. *pīrēn 'stan aš tobas çāmerā sīmē?* 'honnan találjunk mi húst enni[valónak] a magunk számára?' uo. 495 | vPK. *stan tōpren 'isimēllī-simēllī?* 'honnan találtál enni-inni valót?' uo. 471 | vPK. *varā kōrbāzā 'alççī pūrtrēn topsā tōçne çōrnē* 'azután meglátta az előbbi házból (megtalálva) kihozott leányt' uo. 370 | vPK. *kūllžōnžēn pōrzā topsā sījēmāstēn* 'a hamuból a borsót sem tudod megtalálni és megenni' uo. 329 | aT. *çōrlē 'anē-çūrūnē āsle ūleçran tūpremer*

h^äntä tavattiin kiinni sieltä 'öt megtalálták ott' Kans. II. 12 | kun en noita saanutkana, mailta ilmoilla tavannut, piti tulla Tuonelahan 'minthogy azokat nem találtam meg, nem leltem meg a fölső világon, Tuonelába kellett jönnöm' Kal. XVI. 315. — β) *mistä hänet löysit?* 'hol találtad meg őt' SET. SKL.³ 61 | *no sitten hän löysi sieltä yhden pienen tain* 'aztán talált ott egy kis tetüt' Kans. II. 69 | *yhdeksän oven takaa löytää jumalan vasta* 'csak kilencz ajtó mögött találja meg az istent' uo. 124 | *löysi sieltä kaupungin päästä* 'megtalálta ott a város végén' uo. 64 | *löysivät padan voita tieltä* 'találtak az úton egy fazék vaját' uo. I. 31 | *löysin aarteen maasta* 'találtam kincset a földben' BUDENZ: FNy.² 107 | *löytivät hevон lehosta, kuloharjan kuusikosta* 'találtak a ligetben egy lovat, a fenyvesben sárgás-sörényüt' Kal. XXXIX. 139 | *kannon juuri kaivetahan, sieltä löytyi liinan siemen Tuonen toukan kätköksestä* 'ássák a fató gyökerét, ott lenmagot találtak Tuoni pondrója rejtekében' XLVIII. 19 | *kyllähän sormus lakkaristani löytyi* 'bizony megtalálódott a gyűrű a zsebemben' Sat. IV. 80 || *minä tapasin hänet lukemasta* 'olvasás közben találtam őt' SET. SKL.³ 61 | *hev sensakin löysi heinää syömästä nurmella* 'a lovat is megtalálta, a mint a réten legelt (füvet evésben)' BUDENZ: FNy.² 107 || (déli Häme) *ensin nahka nyljetääj ja sittev_villa keritääj ja siältä va:st e'lävä löylettää(n)* 'először a bőrt nyúzzák le, s aztán a gyapjat nyirják le és csak ott találnak elevenre' KANNISTO: Suomi III. j. XX. 128—9 || *liv: ku rek päld liedab selliz pülka* 'wenn man auf dem wege einen solchen Pflock findet' SJÖGREN: Liv. Gramm. 259 || *ész: sis tema mine, oksi köik kohad läbi, ja ei leidnud kustki* 'darauf ging er, durchsuchte alle örter und fand es nirgends' WIED. EGr. 468 | *sē mēste-rahvas leiti metsast* 'dieser mann wurde tot im walde gefunden' uo. 297 | *leidis ennast ühest sūrest kel'drist* 'er fand sich in einem grossen kel-

'vörös tehén farkát (= lósóska kóróját) nagy réten találtuk' uo. 63 | aT. *pálbar szűzalg kámal sáró. kezal tüpren xut lexran* 'tavaly elveszített ezüst gyűrűt, idén megtaláltam az [uceza-] közben' uo. 144.

ler' uo. 342 || *leidsid teda söimest magamast* 'sie fanden ihn in der krippe schlafend' (tkp. 'evés, alvás közben') uo.

lapp: S. *kuštie tatná tqmm jēñum nejjekam kaunmq?* — *ō, manná jaurien pqtñ'ešte* 'hol találtad te azt a sok gazdagságot? — óh én a tó fenekén' HAL. II. 53 | *kuštem kałakam tlje täitie kauni?* — *tähtiä s'amme soafšte* 'hol fogom azokat megtalálni? — ugyanazon a réten' uo. 44 | *noqtē (= tälliä) jälliem ai täppelte kaunējih* 'no, hát a lovat is ott találtad?' uo. 54 | *jaurien pqtñestä kaunijijim tū^una taitie, majitie atnam* 'a tó fenekén találtam mindazt, a mim van' uo. | *till'e munn'em kaunijejja jaur'en baqñišt'e* 'ekkor a tojást megtalálta a tenger fenekén' uo. 124 | *maite li anē štälū vürhkaist kaudnam* 'a mit még a stallu rejtekhelyein talált' uo. V. 147 | N. *de gaudni monneb maeran bodñest* 'ekkor a tojást megtalálta a tenger fenekén' FRIS 108 | *de gawdñe owta badjēsita duōddarēs* 'da fanden sie ein lappenlager auf der hochebene' QVIGST. 25 | *owt ha bođhtta rierāñ fiér'vai, ga'vna rōppa fiérvas* 'einmal kam der fuchs an das ufer und fand dort eine krabbe' uo. || K. *ałges kāvñij kōbest* 'fiát megtalálta a veremben' GEN. UF. I. 70.

mordvin: E. *kosta soñdenze mujims mürde mazi Damajt koñdama?!* 'wo wird sie einen besseren mann finden, als den schönen Damai?!' PAAS. II. 135 | *mejle vana teste mujidiz* 'später fanden wir dich, sieh, hier' uo. 123 | *vašov putsak, malasto mušak* 'messzire teszed, a közelben találok meg' PAAS. MChr. 2 | *a kiskanzo arñešt arñešt, mujiz Rav b'eroksto* 'seine hunde aber liefen und liefen, fanden ihn an dem ufer von Wolga' PAAS. II. 123 | *mejle riveš viršte muš sterva i jarci ejstenze* 'nachher fand der fuchs im walde ein aas, und er frisst davon' uo. 101 || M. *muš viršta kudnä* 'er fand im walde eine hütte' AHLQV. MMGr. 99.

votják: *kitiš šettid?* 'hol találtad?' MUNK. VNpH. 71 | *mon ačmä küžē-buse-vēliš nēl-pijāz šetti* 'én a mi borsófeldünkőn egy gyermeket találtam' uo. 88 | *lud-viliš šor šedtām* 'a mezőn nyestet talált' uo. d. 49 | *šurās-viliš mar-kā-so šion-kā šettid: sojū ton ān ši, ām-jumli umoј luoz!* 'ha az úton akármí ételt találsz, azt te meg ne edd, jó lesz orvosságszernek' bab. 76 | *kisnoed-doriš dusimzä-kä šettim: ton monim ištōp vina*

básti 'ha ott leljük feleséged mellett a szeretőjét: te végy nekem egy üveg pálinkát' uo. 142 | *šor pitijis ken šedäm* 'a nyest nyomán menyet talált' uo. d. 49 | *tšattšaiš korka šettem* 'er fand im walde ein haus' WICHM. II. 132 | *šettem nuleskšis pešiš korka* 'er fand im walde ein kleines haus' uo. 126 | *šettillam kšion-jšr so nulesiš* 'im walde fanden sie einen wolfskopf' uo. 155 | *šettillam kobišta baktšaiš* 'sie fanden in einem gemüsegarten kohlr' uo. 155.

zürjén *): *setiš-kö menam jursiöj oz jugdi, bara te menim, koňörli, vičko doröž letčivli* 'wenn meine flechte nicht da aufzufinden ist, geh dann aus meiner stelle bis an die kirche' LYTGIN 58 | *setiš-kö, maj biröj oz jugdi, bara te menim vetli paškid adasa mu vilad* 'wenn sie, du glückselige, nicht dort aufgefunden wird, geh dann auf das weite ackerfeld um an meiner stell sie zu suchen' uo.

osztják: É. *zul žoltša ošlemen?* 'wo werden wir fische finden?' AHLQVIST 9 | *ittam žaltša ošlem?* 'hát hol találok meg?' PÁPAY: UF. XV. 74 | *ožsätpej kēzi-sosna žaltša žaila, kōrdi pēleklāl žos-tāžlot* 'a rézhüvelyes késének a háta, a hol találja, a vas oldalai [mind] leválnak' uo. 58 | *mun žoldeu žubina si kur-nāžrļu, iās-nāžrļu lilluna pondi tožāžen ēuelt mun ošlallu* 'halálunk után kezünk, lábunk czirbolyatobozait (= karmainkat) a lelkeinknek kitett helyen majd megtaláljuk' uo. 86.

vogul: *ti naž-as žotél žāntipasēn?* 'hát ezt hol találtad te?' MUNK. VOGNGY. I. 34 | *sim-talēž nāsāj pūl žotél žāntiānl* 'a szívcsúcsra való ízletes falatot hol találják meg?' uo. 89 | *nir saw tūl ti žānte'it* 'vesszöbimbót im onnan találnak' uo. 133 | *tēn'-ut-ke žānte'im: amki puuženél žānte'im* 'ha ételt szerzek (találok): a magam gazdagságából szerzem' uo. IV. 45 | *mortim mā-žūrnel, tūl žāntilēm nakuw pāsēm tiniž ta'il vāyēnnē poššätawē* 'madárköltözö déltáj szeléről, onnan szerzett (talált) színe-szöre préselt drága ruhát nyomkodnak a vállára' uo. IV. 220.

magyar: *Csak ugyan Istenért kérlek édes fiam benneteket, hogy egészségtekre viseljétek gondot, hogy valami szomorúság enyi gondjaim között onnét ne találjon* (1634. Tört. T. Új f. I. 272).

*) L. még lát alatt.

találkozik

finn: *repo...läksi metsään juoksemaan ja yhdytti hukan sieltä metsästä* 'a róka elfutott az erdőbe és ott az erdőben találkozott a farkassal' KANS. I. 118.

votják: α) *atšimes kitisen atškomi* 'wo werden wir uns begegnen' WICHM. I. d. 119 | *vu-šures viuišen atškomi* 'wir begegnen uns auf dem wasserwege' uo. — β) *šures vilšisen punitam nulesmurtez* 'auf dem weg begegnete er einen waldgeist' uo. II. 126 | *šures viuišen ta vištem pujiškem tavar-vaišen* 'auf dem wege kam dem dummkopf ein fuhrmann entgegen' uo. 110 | *šuräs-vilšän kuläm-murt-nuišän pumiškoz* 'az úton halottvivő emberrel találkozik' MUNK. VNPH. 138 | *minisa šuräs-duriš kühmäti korkaän pujiško* 'menvén, az út mellett egy harmadik házzal találkoznak' uo. 94.

akad

zürjén: V. *kis-ke eske mem šure-ke šo šelkeveji, seki jona že lešid loue* 'hogyha valahonnan akadna nekem száz rúbelem, az (tkp. akkor) nagyon kellemes lenne (tkp. lesz)' FOKOS 124.

magyar: *Ő biza gandaja magába nem máj sezálgat ott ajan egy lelkire, henem drum bun elazan, magának anyát keresni, háha akadna valameről* (Nyr. XXXII. 402).

Harmadik csoport.

észrevesz

finn: α) *jopa havaitsi lopulla jalopeura sieltä* 'végre már észrevette ott az oroszlán' KANS. II. 54 | *se havaitsee karhu puusta* 'észreveszi az a medve a fán' I. 121. — β) *nostalti vaan käsipaikan kolkat, numerot sieltä huomasi, kirjoitukset* 'de fölemelte a törülköző kendő sarkait, észrevette rajta a számokat, az írást' uo. II. 105. — γ) *orit älyää sen jo kauka a* 'a mén észreveszi azt már messziről' SAT. I.² 244. — δ) *keksi marjasen mäeltä, puna-puolan kankahalta* 'észrevett a dombon egy bogycskát, a homokos mezőn vörös áfonyát' Kal.

L. 101 | *sanoi muudan piru keksien miehen piilostansa* 'mondta egy ördög, észrevén az embert rejtekében' Sat. II. 182 | *ei hevonen vettä juonut, . . . kun keksi kivan ve'estä, tähän merkit taivahasta* 'nem ivott vizet a ló, mikor észrevette a képet a vízben, a csillagjegyeket az égen' Kant.³ III. 21 (255. l.).

votják: *ujin kot-kiži tuž izikim-no pel'mitiš širáz šodisko-no, adžiško-no* 'éjjel akármilyen erősen alszom is, a sötétben észreveszem az egeret és meglátom' MUNK. VNpH. 86.

vogul: *ali-völ gulnel x̄antipe'im kəriŋ t̄xä s̄iliŋ suj* 'a felvidéki folyóvonal felől [úgy] veszem ki (tkp. észreveszem, meglátom): vassal vert lóigának csengetyűszava [hallik]' MUNK. VogNGy. IV. 85.

magyar: *Ott várt, míg belőrrű észre nem vették, hogy valaki ül a kapu előtt a lócánn* MNGy. IX. 446.

megismer

finn: *äänestä hänen kaukaakin tuntee* 'a hangjáról őt megismeri az ember messziről is' BUDENZ: FNY.² 115 | *ei anneta morsianta nytkään, ennenkun tunnen hänet muiden herrojen joukosta* 'nem adják oda a menyasszonyt most sem, a míg meg nem ismerem őt a többi urak közt' Sat. I.² 192 | *äsken saanet, kun tunnet sen morsiamen tästä joukosta* 'csak akkor kaphatod meg, ha meg tudod ismerni azt a menyasszonyt ezek közt' uo. | *mistä mä väyni tunnen, väyni väen seasta? tuttu on vävy väestä, tuttu tuomi muista puista, tammi varpi-varpasista, kuuhut taivahan tähistä* 'miről ismerem meg vómet, vómet a nép között? Ismerős a vóm a nép közt, ismerős a zelnice a többi fa közt, a tölgyfa a vékony hajtások közt, a holdacska az ég csillagai közt' Kal. XXI. 35.

votják: *mi vañmi-ik gögörsin kariskom; so puškiš todmanj kosoz tone ataj* 'wir verwandeln uns alle in tauben; mein vater heisst dich mich unter diesen [tauben] erkennen' WICHM. II. 92 | *so žoktem puškiš pokšči niñileš žoktemze to'dma!* 'unter diesen fitzen musst du die erkennen, welche meiner kleinsten tochter gehört!' uo.

tudakol

finn: *minä käyn... semmoista paikkaa tuolta kylästä tiedustamaan 'én elmegeyek... ott a faluban ilyen helyet tudakolni' Sat. IV. 76.*

tanul

finn: *mistä sinä olet oppinut niin paljon lauluja? 'hol tanultál oly sok dalt?' Kans. I. 227.*

magyar: *Hát te honnan tanultad ezt, te székeley ember, hogy én előbb vétessem véréd a kőnek! (MNGy. X. 108).*

olvas

finn: *kun luin lehdistä, että kuninkaan tytär on sairas, niin minä läksin 'mikor az ujságokban olvastam, hogy a királyleány beteg, eljöttem' Kans. II. 50 | olinko minä mikään tohtori, että minä rupesin tamman kaviosta kurttuja lukemaan? 'hát orvos voltam én, hogy elkezdtem olvasni a kancza patáján a ránczokat?' I. 157 | kun he siinä kylmässä ilmassa voinee lukea lehmältä karvat 'ha ők abban a hideg időben meg tudják olvasni a tehénen a szőrt'*) II. 124 || észt: *loeme sest rāma-tust 'wir lesen in diesem buche' WIED. EGr. 346.**

*lát, néz**)*

finn: *a) vaka vanha Väinämöinen arveli, ajattelihe mennä neittä kosjomahan, päättä kassa katsomahan pimeästä Pohjolaista, summasta Sariolasta 'a komoly öreg V. azon gondolkodott, tépelődött, hogy elmegy leányt kérni, hajfonatos fejűt nézni a sötét Pohjolában, a ködös Sarjolában' Kal. XVIII. 1 | kohti pohjaista kulemme, ... sampoja tapoamahan, kirjokantta katsomahan Pohjolan kivi-mäestä, vaaran vaskisen sisästä*

*) De azt is jelentheti: 'a tehén szőrét'.

***) Vö. kazáni-tatár: *eš tabmagan ištaninnan bet karayan 'a ki dolgot nem talál, nadrágjában keresi a tetűt' (kara- 'néz') BÁLINT I. km. 30.*

észak felé haladunk a szampót megtalálni, a tarkafödelűt meglátni Pohjola köhalmában, a rézhegy belsejében' uo. XXXIX. 384 | *tuli Paavali ja rupesti katsomaan kaapista* 'jött Pál és meg akarta nézni a szekrényben' Kans. II. 58. — β) *näki**) *tuolta tuon tulevan, uuen purren purjehtivan* 'látta ott azt jönni, egy új dereglyét vitorlázni' Kal. XVIII. 591 | *Kaukon kaukoa näkevi, loitom pata Lemminkäisen* 'meglátja Kaukót a messzeségben, Lemminkäinen a távolban' uo. XXVI. 459 | *näki metsäsian korvat sieltä puunjuuren alta* 'meglátta a vad-disznó fülét ott a fa gyökere alatt' Kans. I. 146 | *sitä urinata tahtoi karhu nähdä piilostansa* 'ezt a morgást a medve látni akarta rejtekében (= látni akarta, mi az a morgás)' uo. 129 || ész: *nägin seda enesest ja tejestest* 'ich habe das an mir und an anderen gesehen' WIED. EGr. 346.

lapp: *N. mutto tobbe ledje oednag nissonak kukkebuust koecäamen* 'valának pedig ott sok asszonyok, kik távol nézik vala ezeket' (KÁR.) FELLM. II. Máté XXVII. 55.

mordvin: *E. kosto nesinek od sélet* 'wo werden wir deine junge gestalt sehen' PAAS. I. 222 | *niin istat mastor lajksto zardojak goñičat ešinek nekšne* 'solche zimmer haben wir in der ganzen welt nimmer gesehen' uo. 106.

votják**): α) *no kītīs evel addzeme ištše juemez* 'nir-gends habe ich ein solches trinken gesehen' WICHM. II. 128 | *so-berε òtis murtjos narak addžillam* 'jetzt sahen ihn da alle leute' uo. 74 | *so karε vuem berad otis baddzim nuk addžod* 'nachdem du an diese stadt gelangt bist, siehst du da eine grosse schlucht' uo. 60 | *so pijosmurε òtis murtjos ogiz-no ug a-ddžo viuem* 'kein einziger von den dortigen menschen soll den jungen mann bemerkt haben' uo. 74 | *košak ulīs so addžem*

*) *näyttää* 'mutat' igével is: *näytti merkin otsastansa* 'megmutatta homlokán a jelet' Sat. I.² 53. — Vö. még: *veli samassa neuvoi heille maamonkin sieltä piilo-paikasta* 'a testvér egyszersmind megmutatta nekik anyjukat is ott a rejtek-helyen' (*neuvo* 'tanácsol, útbaigazít') Sat. I.² 107.

***) Vö. *addžitini* 'mutat (láttat)' igével is: *sošik kvaž vetate sošε med liktoz šusa nuleski addžitini kīd'okīs kesegjossε* 'wieder liess gott ihn träumen, er-möge in den wald gehen, um seine entfernteren landstriche zu zeigen' WICHM. II. 140.

kulem puni-ševze 'er sah ein hundeaas unter dem fenster (liegen)' uo. 145 | *addže džek vliš purt* 'auf dem tisch sieht er ein messer' uo. 165 | *šuräs-doris korkaáz adžü* 'az út mellett egy házat lát meg' MUNK. VNpH. 93 | *u-m-a addže vožojos peliš pimes?* 'werden wir nicht unseren sohn unter den vožo's sehen?' WICHM. II. 135 | *addžem vumurt busiis usiez* 'auf dem felde sah der wassergeist eine egge' uo. 114 | *vištem pešterisen busiis geriez addžem* 'der narr sah von ranzen einen pflug auf dem felde' uo. 78 | *jarmigkkais pervoi addžem bides duz tšētšiez* 'das erste, was er auf dem markte sah, war eine volle honigkufe' uo. 110 | *so kišno-murt vu-murtáz adžäm bazarisän* 'az asszony meglátta a vu-murtot a vásáron' MUNK. 115 | *vijištiz adamijáz adžisa ta vi-kužo niriš tuž kiškani kutkäm* 'a hurokban levő embert meglátván, a huroknak a gazdája eleinte félni kezdett' uo. 55 | *ai šort puto no gord puto motorjos kuskiš addžimi* 'einen von garn gewebten gürtel, einen roten gürtel sahen wir um den leib der wackeren burschen' WICHM. I. d. 85. — β) *naa sundukištiz asleštiz dišze* 'sie sieht ihre kleidung im koffer nach' uo. II. 162.

zürjén: *azis assis paškömsē bazaris* 'meglátta a maga ruháját a piaczon' ПОВОВ: UF. II. 36 | *azis as vož vvisis obraz presvjatěj Bogorodicalis* 'látta maga előtt fönt a szent Boldogasszonynak képét' uo. 19 | V. *nigais addžisni, mi getrásisjas zbilédž tšoja-voka* 'a könyvből látták, hogy a házassulandók valóban testvérek' FOKOS 124 || V. *sar tšun-kitš nekodliš oz addži* 'a czár nem találta meg a gyűrűt senkinél sem' uo. 56 | *škap saisis addžis pirttšan niga (gižed)* 'a szekrény mögött megtalálta a keresztelő-könyvet' uo. 124.

magyar: *Egyszer úgy éjfél-tájban felébred a legkisebb messziről lát egy kis világosságot* (MNGy. IX. 470). *Mikor már messzéről látta jönni, elbujt a tekenyő alá* (III. 413). *Kérdik a baktert is, hogy nem látta őket valamerről?* (Nyr. XXXIII. 299). *Mert alighogy a kiráj meglátá aharról, hejből a szivibe nyilallék a nagy fájdalom* (XXXIX. 282). *Mérü látod azt az embert? Arrú az ódarrú, mérü a gulya legel* (NyF. XVI. 35).

látszik*)

finn: *hevonon ei näy sieltä* 'a ló ott meg nem látszik'
 BUDENZ: FNy.² 81 | *mikä tuo koti näkyy tuolta* 'mi az a ház,
 [a mi] ott látszik' Kans. II. 122 | *sotamiehiä näkyy kaukaa*
 'katonák látszanak messze' SET. SKL.³ 61 | *kauko a näkyvi Kauko,*
Kaukon laiva loitompata 'messze Kauko látszik, távolabb
 Kauko hajója' Kal. XXIX. 57 | *saari kauko a näkyvi, etä-*
hältä haamottavi 'messze egy sziget látszik, a távolban sötét-
lik' uo. XLIII. 57 | *että ei ollut näkynyt kuin vähä rinnan alta*
niitä suolia 'hogya csak kevés látszott ki a melle alatt azokból
 a belekől' Kans. I. 20 | *susi ne on syönyt, koska hänen suus-*
taan näkyy 'a farkas ette meg, mivel az ő szájában látszik'
 uo. I. 30.

lapp: S. *voidnā son, āhte sä'ipē kēssat khuina vūlest*
stōhka nalā 'látja, hogy egy fark látszik az asszony alól a tus-
kón' HAL. V. 36 || K. kīvte rittest kīkt kiōvsat, nēske-
māntke st mānn, kīvte kid-sijest kolte, kīvte piolm-sijest
sēlp, cōt āskes lēskes kiōst, cōt tāvtest atmes kiōst 'két halánték-
járól két hajnalesillag, nyakáról (tkp. nyaktöről) a hold, két
kézcsuklójáról arany, két lábszáráról (tkp. czipőszalag helyéről)
ezüst, ruháján keresztül a teste látszik, esontján keresztül a
veleje látszik' GEN. UF. I. 69.

mordvin: E. *vīrste meže a nejai?* 'was ist im walde,
 das man nicht sieht? (baumkern)' PAAS. II. 72 | *kudosto meže*
a nejai? 'was giebt es im hause, was man nicht sieht?
 (wärme)' PAAS. II. 39.

csereemiszi: α) nyK. *pumaza-lβātsən oksa pāldarnā*
 'man kann sehen, dass unter dem papier eine münze liegt'
 RAMST. 98. — β) nyK. *ala tišetsən raskādēn kajēs* 'von
 hier kann man die stadt deutlich sehen' uo. 114 | *ūpβ²-lā*
kalpa-k-lβāts kajēs 'das haar steht unter der mütze hervor'
 uo. 36 | kCzar. *tu-mā-βui ro-zγāč βo-γādēn koje-s* 'in dem an
 der spitze der eiche befindlichen loche wurde es hell' PORKKA

*) Vö. a baskirban: *qlēstan qarajēp kyrungān kuk*
ulānkājlārney šāulāhé 'was von der ferne her schwärzlich scheint,
 ist der schatten der grünen gräser' PRÖHLE: KSz. VI. 28.

11 | kE. *pu koklagec kojés 'a fák közt látszik'* REG. CsM. NyK. III. 180. sz.

v o t j á k: *kid'okisén atskis vož užimed, kihlen no kižem užimez?* 'die grüne wintersaat ist von weitem sichtbar, wer hat die wintersaat gesät?' WICHM. I. d. 139.

o s z t j á k: α) *É. ūas num-äləy è yəlt kòrdì sāyər nāyərđal ūila* 'a város felvégéről [egy] vasnyúl ugrálása látszik' PÁPAY: UF. XV. 53. — β) *talta manmēy sovāt ūas-numbi è yəlt ī lauyəy zož laulə top kät kurl siūäləsa* 'mikor innen elmentünk, a város fölött egy lovas férfi lovának csak a két lába látszott' uo. 119.

v o g u l: *É. α) josä-nqläyü tül ti nē'isli'* 'az ő hótalpainak sarkai tűnnek im onnan elő' MUNK. VogNGy. II. 307. — β) *kit tārēm, kit kworēs-žal pas el q̄tēr ti jinätä nāyki* 'a két ég (ég és föld) két mennyköze távolnyiról im egy úrnak jövelele látszik' I. 62 | *mōt sārīs-auln el q̄s matēr-sir mat(ēr) jāni' tawlēp tawliy uj jinät nāyki* 'a tenger másik végéről ismét valamiféle nagyszárnyú szárnyas állat jövelele látszik' II. 122.

m a g y a r: α) *Má messzirü látszott a lángját (= a lángja)* (NyF. XVI. 35). — β) *Ott és volt egy ház építve, onnét és tetszett a világosság az ablakon* (MNGy. X. 344).

süt, ragyog, fénylik, megvillan

f i n n: α) *alta juuren kuu kumotti, päältä latvan päivä paistoi* 'a gyökér alatt a hold fénylett, a csúcs fölött a nap sütött' Kant.³ III. 118 | *kuu paistoi Kutumäeltä, päivä Pätsivuoren päältä* 'a hold sütött Iváshalmon, a nap Kemenczehegyen' 45 | *päivä paistoi kirkkahasti oksilta ylimmäisiltä* 'a nap tisztán sütött a legfölső ágakon' II. 2 | *tähdet taivoalta rupesivat havujen lävitse paistamaan heidän päällensä* 'a csillagok az égről kezdtek rájuk sütni a fenyőágakon keresztül' Sat. I.² 9 | *kuuhut paistoi kulmaluilta, päivä rinnoilta risoitti, otavainen olkapäiltä, seitsentähtinen seläلتä* 'a holdacska sütött halántékán, a nap ragyogott mellén, a gönczölszekér a vállán, a fiastyúk a hátán' Kal. X. 89, Sat. I.² 26 | *kuu kärestä paistoi, päivä paistoi lappeasta, tühet västistä välöitti* 'hold ragyogott a [kard] hegyén, nap sütött a lapján, csillagok fénylettek a markolatán' Kal. XXXIX. 101 | *paistaa*

sieltä meren saaresta kuni tähti ikään huonukset linnoille 'onnan a tengeri szigetrol éppen úgy csillognak a házacsák a várba, mint a csillag' 91. — β) *kuu kupeesta kuumottavi* 'hold fénylik az oldalán' Sat. I.² 105 | *tuolta veikkosi tulevi, ... päältä metsän pää näkyvi, ialat alta kuumottavi* 'onnan jön a testvéred, ... feje látszik az erdő fölött, alul megcsillámlik a lába' Kant.³ III. 117. — γ) *saari kaukoa näkyvi, etähältä haamottavi* 'egy sziget látszik messze, sötétlik a távolban' Kal. XLIII. 57. — δ) *sieltä korvat vilahteli* 'ott megvillant a füle' Kans. I. 121 | *kissalle karhun karvainen korva sieltä vilahti lattianraosta* 'a macskának a medve szőrös füle megvillant ott a padlóresben' 131 | *ennen kun jalopeura näki hevosen louhikolla juoksevan pimeässä yössä, niin tuli vilahti kavioista* 'egyszer mikor az oroszán meglátott egy oroszánt futni egy sötét éjjel egy köves helyen, akkor tűz villant meg a patáján' 160. — ε) *mutta kenkää jalkaan pannelsa leimahti tytöltä kultavaatteet nahka-roukkujen alta* 'de miközben a czipőt lábára húzta, a leány aranyos ruhája kivillant a bőrbunda alól' Sat. I.² 77 | *kun lehti puusta leimahti* 'mivel a levél a fán hirtelen megmozdult (tkp. megvillant)' Kans. I. 36.*

vogul: *É. nítän puŋkänél náj pēlamlēs* 'a sziklahegy csúcsáról tűz gyúladt föl' MUNK. VogNGy. IV. 334.

magyar: *A gazdájoknak a kastéllát még a szép uttyát megláttyák valahunnaj ragyogni* (NyF. IX. 54).

hall, hallgat

finn: α) *kuuli sukkulan surinan ylähältä päänsä päältä* 'fönn a feje fölött vetelő surrogását hallja' Kal. VIII. 23 | *kuulevi jumun kylältä, järlyn järvien takoa, jalan iskun iljeneltä, reen kapinan kankahalta* 'zörgést hall a falu felől, dörgést a tó mögül, lábdobogást a sikamlós úton, szánrobogást a homokos mezőn' Kal. XXVI. 7 | *kuuli suolta soitamisen, kajahuksen kankahalta* 'zeneszót hallott a mocsár felől, visszhangot a homokos mezőről' uo. XXXIII. 165 | *niin*

*) Vö.: *sieltä raosta karhun korva viukahti* 'ott a résben a medve füle megmozdult' Kans. I. 135.

perille päästessänsä kuuli melkoisen metelin Pohjan pitkästä perästä, lapin lasten tanterilta 'hát miközben a cézhez jutott, jókora lármát hallott Észak hosszú határán, a lapp gyerekek mezein' uo. XIII. 167 | *kuulevi mereltä itkun* 'sírás hall a tengeren' uo. VII. 161. | *jos minä minkä kuulen kiven alta eli lahokannosta* 'ha én valamit hallok a kő alatt vagy a korhadt fatőben' Kans. I. 210. — β) *kuunteli kiukaalta toisten pakinoita* 'hallgatta a kemenczén a többiek beszédét' Sat. I.² 70 | *Rauta kuusen latvasta kuunteli heidän puhettansa* 'R. a fenyő tetején hallgatta beszédjüket' uo. II. 184 | *minä kuuntelin salista laulajia, jotka pihalla lauloivat* 'hallgattam a teremben az énekeseket, a kik az udvaron énekeltek' SET. SKL.³ 61 | *kaikki kuuntelivat puhetta seisoaltansa* 'mindenki állva hallgatta a beszédét' SET. FSprS.³ 62.

mordvin: E. *kosto nésinék od séret, kosto marasinék od lemet?* 'wo werden wir deine junge gestalt sehen, wo werden wir deinen jungen namen hören?' PAAS. I. 222.

votják: *košak ulisen kuliz kuara* 'sie hörte eine stimme unter dem fenster [sagen]' WICHM. II. 161.

oszják: KK. *jit-vödiva kavon sei man-ja züttem* 'vom norden einen dröhnenden laut vernehme ich' PATK. II. 24.

magyar: *Kérdi tőle, hogy nem látott vaj hallott valamerről éppen s éppen tarisnyába ennyi s ennyi pénzt?* (Nyr. XXXII. 49). *Hogy mēnēn az erdőben, meghall messziről valamē nagy sikoltást, rikoltást* (MNGy. X. 339). *Hátok mellett a böcsőbbű rivást hallottak* (IX 387).

hallatszik

finn: α) *ei sieltä sanottavia kuulu* 'nem hallhatók onnan említésre méltó dolgok' BUDENZ: FNy.² 122 | *eiköhän panna tämän kiven alle tämä saaliimme piiloon, koska jo kuuluu ihmisääntä takamme* 'ne rejtsük-e e kő alá ezt a zsákmányunkat, mint-hogy már hallatszik mögöttünk emberi hang' Kans. I. 334—5 | *kuuluu toiselta puolelta hyvin paha ääni* 'a másik oldalról igen rossz hang hallatszik át' uo. II. 61 | *kun alkoi silmään aukoa, kuulee, kun jyske kuuluu vuorelta* 'mikor elkezdte szemét kinyitni, hallja, hogy zaj hallatszik a hegyről' uo. 54 | *kuului*

suolta ruostan roiske, rannalta ra'en ratina 'ostorpatogás hallatszott a mocsár felől, száncsikorgás a parton' Kal. XXI. 5 | *kuulvi pajasta pauke, hilke hiili-huonehesta* 'csattogás hallatszik a műhelyből, csörgés a szenes házból' uo. X. 57. — β) *nyrkillään tömistää ovelle, että kaikki tienoot ympäriltä* 'öklével döngeti az ajtót, hogy visszhangzott a környék körülötte' Sat. II. 134.

lapp: K. *jänn kullaj päktest* 'visszhang hallik a sziklából' GEN. UF. I. 71 | *nikmähtem näl mest jänn kullaj* 'nyelvetlen szájából hang hallik' uo.

cseremisiz: nyK. *olitsä-rätsen* (v. *olitsästö*) *iuk šokta* 'eine stimme, ein laut wird auf der strasse hörbar' RAMSTEDT 125.

votják: *logämez kvať ižkämš kiliškä* 'lépése hat versztről hallatszik' MUNK. VNpH. 61.

osztják: É. *muy ittam šē man'su xaltša xällöden šätl* 'mi ime arra mentünk, . . . a honnét a sírásod hallszik' PÁPAY: UF. XV. 90—1.

vogul: α) É. *numél matér sir matér sujti* 'felülről valami hallatszik' MUNK. VogNGy. III. 120 | *toz xujimatä ali nár-auln él zulaž ta rāņrilemä sujti* 'a mint úgy fekszik, a felső Ural tájéka felől holló krákogása hallik' I. 12 | *toz ālimätēn akw'-mat-ert numi tārēm nēl matér kuritanē sujti* 'a mint így élnek, egyszer csak a felső égből valami csattogás hallik' I. 1. — β) T. *āžnāl k'ošōt ikēm muš k'ul vōnē, ti k'ulnēl ilmēs vaxxātne soj k'alk'ātql* 'a hegytől nem messze egy kis ház áll (ül), ezen házból erősen hallatszik ki a verekedés zaja' IV. 360.

magyar: *Már messziről hallatszott a rézcsödör dobogása* (MNGy. IX. 71). *Szózat hallateek menyből* (Érды-k. 348b). *Iszonyú jaj-szók hallatnak a levegő-égből* (Pázm. Préd. 6).

szagol, szimatol

finn: α) *ja jos nytkin koirat yhteen tulee, niin ne haistaa toistensa hännän alta, että kenen hännän alla pöytäkirja on* 'és most is, ha találkoznak a kuttyák, megszagolják egymást a farkuk alatt, hogy kinek a farka alatt van a jegyzőkönyv' Kans. I. 155. — β) *jo ketunpoika juoksee ja samoin maasta muh-*

tebe, kuin ketulla mahti on 'már a rókakölyök szaladgál és szint-
 úgy szimatol a földön, mint a róka tud' 338.

Negyedik csoport.

*szól, beszél, mond, felel, kiált, ordít, morog, szid,
 veszekszik, pöröl, figyelmeztet, int, gondolkodik,
 ugat, dübörög*

finn: α) *hanhi tynnöristä sanoo* 'tyúk szól a hordó-
 ban' Kans. I. 245. — β) *neiti suksilta sanovi, hiihtimiltä
 hiihoavi* 'szól a leány a hótalpon, ravaszodik a lábszánkón' Kal.
 XXXV. 95. — γ) *puhui pilvestä Jumala, lausui luoja taiva-
 halta* 'szólt az Isten a felhőben, mondta a teremtő az égben'
 uo. XLV. 87 | *miehet purresta puhuvat* 'szólnak az emberek
 a naszádban' uo. XXXIX. 367 | *puhui purtensa perästä* 'szólt
 naszádjá farában' uo. XLIII. 26 | *pappi puhui altarilta* 'a
 pap az oltárnál beszélt' SET. SKL.³ 61 | *sairas puhui sängystä
 lapsensa kanssa* 'a beteg gyermekével beszélt az ágyban' uo. —
 δ) *lausui ukko uunin päältä, mieron-kierto kiukahalta* 'szólt
 az öreg a kemence tetején, a csavargó koldus a tűzhelyen'
 Kal. XXIV. 267 | *siinä lausui lattialta oven suusta, alta
 orren* 'ott szólt a padlón az ajtónyílásban, a gerenda alatt' uo.
 XVIII. 669 | *perimies perältä lausui* 'a kormányos szólt a
 kormányon' uo. XXXV. 21. — ε) *virkkoi iso ikkunasta, emo
 aitan kynnykseltä, veljekset veräjän suusta, sisarekset sillan
 päältä* 'szólt az atya az ablakban, az anya az éléskamra
 küszöbén, fiútestvérei a kapunyílásban, nőtestvérei a híd végén'
 uo. XXX. 81 | *virkkoi Suovakko sopesta, akka vanha vaipan
 alta* 'szólt S. a sarokban, a vén asszony a takaró alatt' uo.
 XVIII. 549. — ζ) *hyvään aikaan ei tuvasta vastattu mitään,
 mutta viimeinki äännähti sieltä talon emäntä* 'jó ideig nem
 feleltek semmit sem a szobában, de végre megszólalt ott a házi-
 asszony' Sat. IV. 13. — η) *isä haudasta alkaa tarinoida* 'az
 atya a sírban elkezdi beszélni' uo. I. 53. — θ) *no, se alko
 huutaa sieltä kirkon haltija* 'no, elkezdt ott az kiabálni, a
 templom öre' Kans. II. 80 | *hän huusi jo kaukaa* 'ő már
 messziről kiáltott' SET. SKL.³ 61 | *huuti mies nenästä niemen,
 verevä vesien poikki* 'kiáltott az ember a földnyelv orrán, a piros-

pozsgás a vizeken át' Kal. XXXIX. 363 | *huutaa sitten yhden kiven päältä* 'kiált aztán egy kő tetején' Kans. I. 69 | *repo huusi metsästä* 'a róka kiáltott az erdőben' uo. 73 | *se huutaa sieltä korvan sisästä pojille* 'az kiabál ott a fülben a fiúkákknak' uo. 234. — ι) *huhui sieltä miehelle* 'kiabált ott férjének' Sat. I.² 59 | *jo huuhui humala puusta* 'már kiabál a fán a komló' Kal. XX. 160. — κ) *isäntä luikkasi orrelta peräni* 'a gazda utánam kiáltott a gerendán' Kans. I. 187. — λ) *kirkui marjanen mäeltä, puolukkainen kankahalta* 'kiabált a dombon egy bogycéska, a homokos mezőn egy áfonyácska' Kal. L. 81. — μ) *mutta kun sonni möllytti ovipielestä* 'de mikor a bika elordította magát az ajtófélfánál' Kans. I. 195. — ν) *ukko uunilta urahti* 'egy öreg ember mordult egyet a kemenczén' Kal. IX. 13. — ξ) *lausui Ruotus ruoaltansa, tiuskui tiskinsä nojalta* 'R. szólt az étkezésnél, ráförmedt az asztalnál' uo. L. 241. — ο) *kiisti akka kiukahalta, kielipalko pankon pästä* 'egy vénasszony veszekedett a kemenczén, nyelveskedő a kályhapadka végiben' uo. XII. 343. — π) *hän vaan sängystä sätivi* 'ő csak hevesen beszél az ágyban' Kant.³ III. 38. — ρ) *varoitti kuolinvuoteelta lapsiansa* 'halálos ágyán intette gyermekeit' Sat. I.² 109 | *emo neuvoi poikoansa, vanhin lastansa varoitti oven suusta, orren alta, kattilan katasioilta* 'az anya utasítja fiát, a szülő inti gyermekét az ajtónyílásban, a gerenda alatt, a katlan helyén' Kal. XXVI. 389. — σ) *emo hauasta havasi, alta mullan muistuttavi* 'az anya fölébredt a sírban, figyelmezteti a föld alatt' uo. XXXVI. 285. — τ) *se mies silloin ilmaisihe sieltä kiukaan loukosta ja sanoi* 'az az ember akkor elárulta magát ott a kemencze nyílásában és mondta....' Sat. I.² 107. — υ) *akat tuosta arcelevat....: kuka kangasta kutovi?* 'az asszonyok gondolkodnak ott....: kicsoda szó vásznat?' Kal. XXIV. 71. — φ) észtl: *räkis unest* 'er sprach im schlafe' WIEN. EGramm. 327.

lapp: N. *de cür've räbba dærmës* 'da rief die krabbe auf dem hügel' QVIGSR. SUS. Aik. III. 25.

mordvin: E. α) *a atakske tosto rajkstaš* 'das bähnelein aber schrie dort auf' PAAS. II. 116 | *neri babansteñ, rajgi kudękel'de* 'er redet zu seiner alten, schreit von der vorstube hinein' uo. 81. — β) *ine-vedün tombal'de ine ata sejeri*

(*purjine*) 'jenseits des grossen wassers, schreit ein grosser alter (der donner)' PAAS. Chrest. 1. — γ) *virítte sergéč, pancto iergéč, Raviñ tejter tandavé* 'von dem walde her schrie es, von dem hügel her leuchtete es, es erschrak die tochter der Wolge (donner und blitz)' PAAS. II. 72.

zürjén: V. *kerkašáñis kod-ke goredis zev lokis, sije uštedž povžis* 'a házból valaki nagyon haragosan kiáltott, ő [úgy] megjíedt, hogy elesett' FOKOS 99.

osztják: α) AK. *totitta [jizpogotna] nóžmāi* 'von dort wurde er von seinem bruder angeredet' PATK. II. 66 | *É. ielta-svžat nóžmas* 'belülről megszólalt' PÁPAY: UF. XV. 93. — β) *ī-mosa-pvrāina mur si vudəs kāmelta* 'egyszer [csak] nép üvöltött im kívülről' 157 | *lou nōmelta vuatl* 'ő felülről elkiáltja magát' 47.

magyar: α) *A koma még lőtt a kanapéra, onnadj beszigetett* (NyF. XXXIII. 59). — β) *A bakóc (= rözse) alól kezdi mondani* (MNGy. X. 72). *Igaz az is édes jó uram, mondja az ágyból az asszon nagy nyegődzve* (Nyr. XXXIX. 382). *Azt mondja valami Borsszemvitéznek a szobából* (MNGy. VII. 447). *Aszongya a Krisztus a kérésztrü* (IX. 419). — γ) *Feleli a szobából* (MNGy. VII. 447). — δ) *«Igaz biz az édes jó uram», elkezdí az asszan nagy nyegve az ágyból* (Nyr. XXXIX. 382). — ϵ) *Rájuk kiáltott a két madár az agacsfáról* (MNGy. IX. 82). *Egyszer azt kiáltsa a fáról egy griffmadárfőka* (MNGy. VII. 458). *Má messzirü, má messzirü kiálttya ja vezérnek* (NyF. XXXVIII. 34). — ζ) *«Vaj érzed, vaj nem, de itt vagyok!» — rikójtotta Szépmező szárnya a hídról* (X. 408). — η) *Szittam nagy mérgesenn a sutbú* (IX. 553). — θ) *Azok az kapun belülről mind ugattak* (VII. 472). — ι) *Valami dibérgött messzirü* (IX. 5).

énekel

finn: α) *kissa kiipesi puuhun ja lauloi sieltä* 'a macska a fára mászott és ott énekelt' Kans. I. 113 | *kahtatoistakymmentä lajia lintuja laulaisi joka puusta* 'tizenkétféle madár énekelne minden fán' uo. II. 8 | *taas tiainen siellä istuu, puun oksalta laulaa* 'a czinege ismét ott ül, a faágon énekel' Sat. I.² 8 | *lauloi lapsi lattialta* 'egy gyermek énekelt a padlón' Kal.

XIX. 356 | *lintunen lehosta lauloi, pieni lintu pensahasta* 'madárka dalol a ligetben, kis madár a bokorban' uo. XXXIII. 59. — β) *tirskuipa tianen puusta* 'a fán egy czinege csicsergett' uo. II. 251. — γ) *varis vaakkui varvikosta* 'egy varjú károgott a csalitban' uo. XXXIII. 103.

cseremisiz: nyK. *pušang-wkšs βoletsən kek mōra sasla* 'ein vogel singt auf dem ast des baumes' RAMSTEDT 159.

kér, könyörög, kérdez

finn: α) *kettu rukoili sieltä säkistä* 'a róka könyörgött ott a zsákbán' Kans. I. 81. — β) *kysyi kynnyksen takoa, anoi alta ikkunaisen* 'kért a küszöb mögött, esdekelt az ablak alatt' Kal. VIII. 243. — γ) *jo on piika pintehissä, minne mennä, kunne käyä, kusta kylpyä kysellä* 'már szorultságban van a leány, hova menjen, merre térjen, hol kéregessen fürdőt' uo. L. 201 | *kysy Ruotuksen kylyä, sauna sarajan-suista* 'kér R. fürdőjét, a pajtaszárában bányát' uo. 219 || *kävi lavitsalle istumahan, josta vähän ajan päästä alkoi kysellä emäntätä* 'a lóczához ment leülni, a hol kis idő múlva elkezdte tudakolni a háziasszonyt' Sat. II. 137 | *loittoa ukolta kysyi* '[már] messze kérdezte az öregtől' Kans. I. 135 | *sitten kysyi aina pojalta nevan keskeltä* 'aztán a mocsár közepén folyton kérdezte fiától' uo. 245 | *hevonon kun laukkosi, jänis kysyi metsästä* 'mikor a ló vágatott, kérdezte a nyúl az erdőben' uo. 52 | *ladon ovelta kysynyt* 'a csürajtónál kérdezte' uo. 153 || (déli Häme) *Kirsilästä sinnes sopii kysyä* 'K.-ben meg lehet kérdezni, [merre visz] oda [az út]' KANNISTO: Suomi III. j. XX. 129.

cseremisiz: nyK. *solšškə šoes, kätä-đoma-γitsən amalaš iades* 'er kommt in ein dorf, in dem äussersten hause bittet er um nachtquartier' RAMSTEDT 175.

votják: *S'olta-bakatir šuräs-vilti kot-kitis miji-kudiro šubäöz jualoz* 'S'. höse az út mentében mindenütt hódprémes subát kérdezget' MUNK. VNpH. 62 || *monim kišno juani tatis kildäm* 'nekem úgy van határozva (tkp. megjelentve), hogy innen kérjek feleséget' 79.

vogul: É. α) *ēlāl ālnē nāmtiy lātiy tūl vōwēn, ēlāl ālnē*

namtiy (?) *lätiy tül kinsén!* 'további életre való okos szót onnan kívánj, további életre való okos szót onnan kérj!' MUNK. VOGNGY. I. 157. — β) *çoti çum por vārunkwé at-ke çāsi, jāni'* *ājkān, tūl kitilayti* 'a melyik férfi tutajt csinálni nem tud, az az öreg embertől, onnan kérdegeti' I. 71 | *Numi-Tārēm āsén çumlé lāwawén, tūl kitilaytén* 'Numi-Tārēm atya miképen fogja neked mondani, kérdezősködjél ottan!' 144.

mennydörög

votják: *iñ miš gudiri gudirtoz-ke, vāu iiriš šermet žingirtoz* 'wenn im himmel der donner rollt, so klirren die halfter am kopfe des pferdes' WICHM. I. 393.

szúr, döf, rúg, üt, harcol

finn: α) *sika pisti pöydän alta häntä sääriin hampaal-lansa* 'a disznó agyarával a lába szárába szúrt az asztal alól' KANS. I. 189. — β) *ja tonttu uunista lapiota ottamaan, niin pässi puskki uunista* 'és a házi szellem lapátot akart kivenni a kályhából, hát a kos megdöfte a kályhából' KANS. I. 187. — γ) *potkasi koasta korvon* 'fölrúgott a házban egy csöbört' KAL. XIII. 131. — δ) *hän löi, potkaisi minua sängystä* 'ö ütött, rúgott engem az ágyból' SET. SKL.³ 61 | *poika löi toveriansa portailta* 'a fiú ütötte társát a lépcsón' SET. FSPrS.³ 62 | *ensiksi, kun menin, niin raatali löi saksillaan pöydältä palan nenästäni pois* 'először, mikor mentem, hát a szabó az asztalon ollójával leütött (lecsipett) egy darabot az orromból' KANS. I. 187. — ϵ) *tuo mulle tulinen turkki, päälteni panuinen paita, jonka suojasta sotisin, ja takoa tappeleisin* 'hozz rám tüzes bundát, lángoló inget, a melynek oltalmában hadakozhassam, a mely mögött verekedhessem' KAL. XLIII. 199.

BEKE ÖDÖN.

Az ősjakut hangtan alapjai.

(Első közlemény.)

Ez a jakut hangtan voltaképpen elkerülhetetlen előmunkát egy nagyobb dolgozathoz, melyben a csuvas hangtörténetet szeretném leírni.

Ha az is elkészül s ha még esetleg egy-két bonyolultabb probléma hosszabb tárgyalására is akad vállalkozó, nem leszünk messze attól, hogy az őstörök nyelv hangtani képét meglehetősen biztossággal megrajzolhassuk s ez által az őstörökségre vonatkozó, vagy az ezzel összefüggésben levő kérdések tárgyalását biztos tudományos alapra helyezzük.

Az e célra való eddigi törekvésekben két irányt különböztethetünk meg. Az egyik irányt a tisztán turkológusok képviselik, a másikat finnugor és indogermán nyelvészek, kik mellesleg török nyelvtörténeti problémákhoz is hozzászóltak.

RADLOFF hangtana, VÁMBÉRY etimológiai szótára, KATANOFF urjanchaji tanulmányai*) az első irányzat főképviselei. Nyelvtörténeti szempontból mind a három használhatatlan munka. RADLOFFnak semmi gondja a nyelvtörténeti szempontra s pusztán a ma élő nyelvek hangállapotát rajzolja, VÁMBÉRYnál hiányzik a hangtani alap, mely nélkül minden etimologizálás előre lehetetlen, s hogy KATANOFF minden tudományos szempont nélkül szedte össze különben terjedelmes anyagát, azt mindenki tudja, a ki valaha forgatta az urjancháji tanulmányokat.

*) W. RADLOFF: Vergleichende Grammatik der nördlichen Türk-sprachen. I. Phonetik. Leipzig, 1883. — H. VÁMBÉRY: Etymologisches Wörterbuch der turko-tatarischen Sprachen. Leipzig, 1878 (magyarul: *Нук. XIII. 249—483*). — N. F. KATANOFF: Опытъ изслѣдованія урянхайскаго языка. Казань, 1903.

A másik irányzat főképviselői, BÖHTLINGK, PAASONEN és GOMBOCZ, három alapvető munkával ajándékozták meg a turkológiát. BÖHTLINGK műve¹⁾ örök kincsesbányája a török nyelvészetnek, PAASONEN csuvas szójegyzéke²⁾ oly rendkívüli tudással és körültekintéssel készült, hogy minden turkológusnak legkedvesebb könyve lehet, GOMBOCZ «Bulgarisch-türkische Lehnwörter»-je³⁾ pedig az első biztos lépés török őstörténeti problémák rendszeres tárgyalása felé. Ez a három munka volt dolgozatom főforrása.

Külön kell megemlékezni GRÖNBECH Előtanulmányairól.⁴⁾ Ő kitűnő ötletekkel dolgozik, de meglehetősen szegényes anyaggal próbálja megfejteni a török nyelvtörténet legnehezebb problémáit. Korábban jobban lelkesültem érte; most, midőn alkalmam van élesebben látni a török hangtörténet kérdéseit, egymásután dőlnek meg előttem a GRÖNBECH-féle hipotézisek s a Forstudier értékelésében, azt hiszem, tökéletesen igaza van PEDERSENNEK (ZDMG. LVII, 535—6; a mivel természetesen nem akarom azt mondani, hogy a PEDERSEN feltevései jobbak). Ha a következőkben mégis bővebben foglalkozom GRÖNBECH ötleteivel, az főleg annak a körülménynek tulajdonítandó, hogy ő volt az első, a ki a török hangtörténet nagyon sok kérdését módszerezsen tárgyalta.

Visszatérve dolgozatomra: a jakutra tehát csak egy elsőrangú forrásmunkám volt: a BÖHTLINGK könyve. Ha munkám ér valamit, azt csak két körülménynek köszönhetem: az ő gondos egyeztetéseinek (melyeket természetesen szaporítottam s az adott szempontok szerint bővítettem) s a hangtörténeti kutatás modern módszerének.

Mindenütt igyekeztem világot vetni az őstörök hangállapotokra de munkám céljánál fogva nem törekedhettem arra, hogy e tekintetben kimerítő legyek. Nem dolgoztam feltevésekkel, nem igyekeztem a nehéz kérdéseket tetszetős ötletekkel minden áron megoldani; egyszerű, biztos eredményeket akartam, kiindulásul jövődő hangtörténeti kutatásaimnak.

¹⁾ O. BÖHTLINGK: Über die Sprache der Jakuten. St.-Petersburg, 1851.

²⁾ NyK. XXXVII, XXXVIII. (melléklet).

³⁾ Helsingfors, 1912.

⁴⁾ V. GRÖNBECH: Forstudier til tyrkisk Lydhistorie. Köbenhavn, 1902.

Dolgozatomnak két fontos eredménye van; az elsőről már sokszor beszéltek, a nélkül hogy tudományosan bebizonyították volna; a másik egészen új, sokaknak talán az első pillantásra merésznek is fog tetszeni: 1. a jakut nagyon közel áll az östörök hangállapothoz, 2. a jakutok és a csuvasok a többi törökség különválása után még egy ideig együtt éltek (a mivel természetesen nem nyelvközösséget akarok mondani).

Ebből a felfogásból, melynek nyomai régebbi dolgozataimban is észrevehetőek, szükségképpen következett, hogy a csuvason és jakuton kívül levő nagy számú török nyelveket összefoglaló néven nevezzem. — GOMBOCZ ZOLTÁN a «köztörök» jelzést használta erre a célra, a melyet bizonyos szempontok nagyon ajánlottak; ezt használtam én is régebbi dolgozataimban. Nem ajánlatos azonban, hogy a «köztörök» szónak ezt a speciális jelentést adjuk. — RAMSTEDT a «tör.-tat.» jelzést használta körülbelül ilyen értelemben, míg én egyik legutóbbi dolgozatomban (KSz. XIV, Der Urspr. d. wortes *šaman*) a «tátár» szót foglaltam le az illető célra, de később beláttam, hogy ez sem alkalmas.

Jelen dolgozatomban aztán — SZINNYEI professzor úr ajánlatára — a legtermészetesebb eszközhöz folyamodtam s egy jellemző hangtani körülmény alapján választottam szét a török nyelvek e két ágát. Alapul a szókezdő *j*-t vettem, mely a jakutban és a csuvasban *s* (*š*)-szé fejlődött. Ezt a két nyelvet tehát együtt «s-török»-nek, a többit pedig összefoglaló néven «j-török»-nek nevezem.

Kívánatos volna, hogy ez a két műszó minél szélesebb körben elterjedjen.

Az első eredményre vonatkozólag ezt olvassuk ARNO GRIMM-nek 1877-ben megjelent «Über die stellung, bedeutung und einige eigentümlichkeiten der osmanischen sprache» című — különben meglehetősen gyenge — munkájában (5. l.): «Wenn die wissenschaftliche forschung es vermöchte, die türkische ursprache zu entwerfen oder den stamm zu construiren (vgl. den vortrag von BUDENZ in den Verhandlungen der deutschen philologen und schulmänner zu Innsbruck im jahre 1874. Leipzig, 1875. Seite 190), aus welchem die differenzirten sondersprachen als zweige und verzweigungen hervorsprossten, so würde jenes

sprachgebilde mit dem jakutischen fast vollständig übereinstimmen müssen». Erről azonban szó sincs; BUDENZ az illető helyen egyáltalában nem mond ilyesmit, s BÖHTLINGK a jakut nyelvtan bevezetésének XXIX. lapján azt mondja, hogy a jakutok már igen korán elváltak a többi törökségtől, úgyhogy ő hajlandó volna a nyelvesaládot török-jakutnak nevezni (BÖHTLINGKnek még nagyon csekély anyag állott rendelkezésére, hogy a csuvas nyelv fontosságát felismerje¹⁾; a miből azonban csak az következik, hogy a jakut rendkívül fontos a török nyelvészeti kutatásokban, több nem.

Másik eredményem, melyhez kíváncsian várom a szakemberek hozzászólását, feleslegessé teszi, hogy RADLOFF ismeretes jakut elméletével komolyan foglalkozzam. Hogy a csuvas «elrontott» nyelv,²⁾ azt józan ember a Gombocz BTürkL.-je után nem hiheti, s hogy a jakut sem az, annak a felismerésére igazán nem kellenek mélyreható tanulmányok. Szinte csodálkozik az ember, ha RADLOFFnak újabb, hat-hét évvel ezelőtt megjelent értekezéseit olvassa. Az «Einleitende gedanken zur darstellung der morphologie der türksprachen»³⁾ s a «Die jakutische sprache»,⁴⁾ ha BÖHTLINGK előtt húsz évvel jelentek volna meg, akkor sem lettek volna számbavehető alkotások. Olvassa el őket, a ki kételkedik. (Esetleg utána mindjárt a BÖHTLINGK remek bevezetését; látni fogja, mi a különbség BÖHTLINGK 1851 és RADLOFF 1906—8 között.)

Az okoskodásnak minden efféle fajtájától annyira tartózkodom, hogy még a magánhangzóilleszkedést sem tárgyalom

¹⁾ Vö. Einleitung XXXVI o. (sajtóhibával XXXIV): «Die klassifikation der verschiedenen sprachen der türk. familie ist, wie in andern werken (z. B. Berezin, Recherches sur les dial. musulmans [!]) so auch hier (egy angol kéziratról van szó) sehr willkürlich und überhaupt noch nicht an der zeit, da wir von einer grossen anzahl dieser sprachen aus sehr kümmerlichen wörterverzeichnissen, auf deren richtigkeit man sich nicht einmal verlassen kann, nur eine ganz oberflächliche kenntnis besitzen». A mit ma már bizonyosan nem lehet elmondani.

²⁾ Vö. RADLOFF, Phonetik 88. l., NÉMETH NyK. XLII, 76.

³⁾ St.-Petersburg, 1906.

⁴⁾ Die jakutische sprache in ihrem verhältnisse zu den türksprachen. St.-Petersburg, 1908.

dolgozatomban.¹⁾ Mindaz, a mit eddig erről a tárgyról írtak, nem egyéb felesleges észternánál (GRÖNBECH az egyedüli, a ki történeti szempontból is hozzászólt a kérdéshez; szörnyű pl. az az ábra, melyet GRUNZEL közöl altaji összehasonlító nyelvtana²⁾, 18. lapján). A magánhangzóilleszkedéshez egész más szempontok szerint kell hozzászólni, mint eddig tették. Okoskodunk rajta, a nélkül, hogy tudnánk, mit ér, mi a nyelvtörténeti jelentősége. Nagy kedvem volna ehhez a kérdéshez az ural-altaji viszony vizsgálatával történeti alapon hozzászólni. Lehet, hogy valamikor lesz elegendő anyagom hozzá.³⁾

Magánhangzók.

Östör. *a.

1. §. Általánosan el van terjedve az a nézet, hogy az östör. *a hangot a j-nyelvjárások tisztán megőrizték. E feltevést egyelőre elfogadhatjuk ugyan, de nem szabad elzárkózunk attól a gondolattól, hogy az *a esetleg már az östörökben lehetett bizonyos változásoknak alávetve, s gondosan meg kell vizsgálnunk s nem szabad nyelvtörténetileg jelentéktelen véletlennek minősítenünk azokat az eseteket, a melyekben az östör. *a valamely változáson ment keresztül. RADLOFFnak azt a nézetét, hogy a tőhangzók állandósága a török⁴⁾ nyelvek jellemző sajátysága, s minden, a mi ennek ellentmondani látszik, pusztá véletlenség (Phon. § 114), elfogadhatja, a ki akarja, de sohasem lehet biztos abban, hogy nyelvtörténeti kutatások nem fogják-e épp az ellenkezőről meggyőzni.

¹⁾ Azoknak a kérdéseknek a tárgyalását, a melyeket én különféle okokból nem tárgyalok, l. BÖHTLINGK hangtanában. (Jak. Gramm. 1—232. §§.)

²⁾ Entwurf einer vergleichenden grammatik der altaischen sprachen. Leipzig, 1895.

³⁾ Nem egészen érdektelen, a mit BÖHTLINGK mond a magánhangzóilleszkedésről. L. Jak. Gr. 33. §.

⁴⁾ RADLOFF sajátos elméletei szerint (a csuvas és a jakut, mint romlott nyelvek, nyelvtörténetileg nem számitanak) «török» = a mit én a «j-török» műszóval jelzek.

Általános fejlődés.

2. §. jak. a.

Egytagú szók.*)

as 'haar'**) | j-tör. *sač*, *čač* | baskKAT. *säs* | kazBÁL. *säč*, *čäč* | csuv. *sūs* | j-tör. *sač*-, *čač*- 'hin- und herwerfen, auseinanderwerfen, streuen, ausstreuen, zerstreuen' | baskKAT. *säs*- 'сбять' | kazR. *čäč*-. Vö. 3. §., továbbá 4. §. *is*- 'spritzen'.

as 'speise, nahrung' | oszm. stb. *aš* 'nahrung, speise, getreide' | baskKAT. *aš* | csuv. *aš* 'fleisch'.

as- 'öffnen, losdecken' | oszm. stb. *ač*- | kaz. *ač*- | baskKAT. *as*- | csuv. *uš*-, *yš*-.
 at 'pferd' | oszm. stb. *at* | baskKAT. *at* | csuv. *ut*.

baj- 'reich w.', *bāj* 'reich' | kaz. *bajā*- | baskKAT. *baj* | csuv. *puj*-, *pujan*. Az ige eredetileg kétagú.

bar- 'gehen, fortgehen' | csag. stb. *bar*- | kaz. bask. *bar*- | csuv. *pīr*- 'gehen, kommen, fahren'. Vö. 7. §.

bas 'kopf' | oszm. stb. *baš* | csuv. *puš*.

bat- 'hineingehen, raum haben' | oszm. stb. *bat*- | csuv. *pyt*-.
da 'auch, und' | oszm. stb. *-ta*, *-tä*, *-da*, *-dä* | csuv. *ta*, *te* (*-da*, *de*).

zab- 'greifen, anfassen' | j-tör. *kap*-, *kab*- | csuv. *zīp*-.
 Vö. 7. §.

zas- 'graben, hervorgraben, aushöhlen' | oszm. stb. *kaz*- | kaz. oszmR. *kazā*- 'graben, ausgraben, abkratzen, abschaben, glatt feilen' | tel. alt. stb.R. *kas*- | tatR. *kār*- 'kratzen, abkratzen, abschaben, vertragen, zerreißen, anbrechen, anzapfen'; alighanem két szó: vö. baskKAT. ¹*kīr*- 'скоблить, брить (волоси), точить на токарномъ станкѣ', ²*kīr*- 'истребить, уничтожить' | csuv. *zīr*- 'abschaben, kratzen, скоблить, грести лопатой, скоблить, стричь, брить'. Vö. 7. §.

*) A magánhangzóhosszúságról szóló fejezet (67—70. §§) szempontjából szükségesnek láttam az egytagú és a többtagú szókat külön felsorolni.

**) A | jelet általában vö. értelemben használom. A hol a jelentést nem írom ki, oda az id. jelzés értendő. Jakut alakok elé kikezdésben nem tettem semmi jelzést.

zat- 'zwirnen' | altV. *kat-* 'сучить (нитку); слагать одно съ другимъ'.*)

sab- 'bedecken' | csag. stb. *jap-* id. | *japās-* 'ankleben, kleben bleiben' | csuv. *śjvās-* 'anhaften, ankleben', *javās-* id.

tab- 'das ziel treffen' | j-tör. *tab-*, *tap-* | csuv. *typ-*.

tas- 'tragen, schleppen' | oszm. stb. *taš-* | baskКат. *tašj-* (рус.) 'тащить, волочить по земль'; alig hiszem, hogy a КАТАРИНСКИJ megjegyzésének bármiféle értéke volna.

tas 'aussenseite' | j-tör. *taš*, *tāš* | csuv. *tyl*; vö. 7. §.

Többszörös szók.

aba 'gift' | tel. alt. kirgR. *ū* | leb. sor, szag. kojb. kacs. kkirR. *ō* | küärR. *ua* | oszm. azerb. kaz. krm. csag. ujrR. *ayu* 'gift, bitter'.**)

aǰax 'mund; ein grosser pokal, aus dem kymys getrunken wird' | oszm. stb. *ajak* 'schale, napf, topf'.

alǰā- 'segnen, verherrlichen' | j-tör. *alka-*, *alǰa-* id. | csuv. *ilǰan-* 'verfluchen'. Vö. 7. §.

aljn 'der untere, unterteil' | kaz. ujr. Rbg. R. *al* 'der vordere teil' | kaz. kún, oszm. krmR. *alt* 'unterteil' | oszm. stb. *alēn* 'vorderteil, gesicht, die stirne, die fronte, unterteil' | ujrR. *aldēn* 'unterhalb' | ujrR. *il* 'die stelle bei der tür, die stelle in der jurte, wo das gemeine volk platz nimmt' (gegensatz: *tör* 'der ehrenplatz'), 'der niedriggestellte, niedrige'. Vö. VAMB. EtWb. 13.

alta 'sechs' | oszm. stb. *altā* | csuv. *yltā*, *ylttā*. Vö. RAMST. SUS. Aik. XXIV. 15.

arǰas 'gelb' | ujrThoms. (KSz. II. 248) *sarǰ* | csuv. *šyrā* 'weiss', *sarā* 'gelb'.

arǰa, *arǰan* 'rücken, westen', *arǰas* 'nackten, schultergegend' | oszm. *arka* 'rücken, nacken, hinterteil' | kir. kojb. szagR. *ar* 'gegenüber, jenseits'; hogy hogyan tartozik ide az oszm. stb. *ara* 'köz', jak. *arit* 'zwischenraum', nem világos előttem (RADL. Wb.).

*) A RADL. Wb. ¹⁰*kat-* címszója két külön szó: 1. *kat-* 'erstarren', 2. *kat-* 'zufügen'.

**) RADL. Wb.: az *ū* és *ayu* alatt utalt *au* alak nincs meg.

asî 'sauer, bitter, säure, bitterkeit, salzigkeit' | oszm. azerbR. *ažê* | j-tör. *ačik, ačêγ, ačû, ačê* | kirgR. *aššê* | urjKAT. *ažêγ* | kaz. *áčê* | baskKAT. *äse* | csuv. *jüžê* 'sauer, beissend', *va.čžak* 'allzu sauer, versauert (nur v. brode)'. Vö. 3. §.

ataγ 'bein, fuss' | kaz. *ajak* | csuv. *ura*.

atî 'waare' | j-tör. **satêk* | csuv. *sudê*.

atillâ 'schreiten, einen schritt machen, im schritte gehen' | kaz. stb. *atla-* | csuv. *yt-*.

atir 'hengst' | oszm. stb. *ajrêr* | csuv. *ajêr, êjêr*.

baγa 'frosch' | csag. stb. *baka* | vö. magy. *béka* < ócsuv.

**bika*, vö. Gombocz BTürkL. 42. 1.

baγana 'pfahl' | oszm. stb. *baγana* | csuv. *pyγane*.

balik 'fisch' | oszm. stb. *balêk* | csuv. *pulê*.

balta 'grosser eiserner hammer' | oszm. stb. *balta* 'axt' | csuv. *pyrdê* id.

battâ 'drücken, bedrücken' | oszm. stb. *bas-* | csuv. *pys*.

braz- 'werfen' | oszm. stb. *brak-* | altV. *pârka-* | csuv.

pâraz-, praz-.

χajîr tās 'kiesel' | oszm. stb. *kajêr* 'feiner sand' | csuv.

χêjêr 'sand'.

χaliγ 'dick' | oszm. stb. *kalên* | csuv. *χulêm*.

χara 'schwarz' | oszm. stb. *karu* | csuv. *χyra*.

χarîn 'magen' | oszm. stb. *karên* | csuv. *χirêm*. Vö. 7. §.

χatiγ 'birke' | kaz. *kajên* | sor, leb. szag. koj. kacs. *kazêγ* | szcj. *kadêγ* | csuv. *χyrên*.

χatirîk 'rinde, fischschuppe' | kaz. *kajrê* 'rinde' | csuv. *χujêr*.

saγa 'kragen' | oszm. stb. *jaka* | csuv. *šyγa, šyra*.

salâ 'lecken' | oszm. stb. *jala-* | csuv. *šula-, šyla-*.

samiγ 'regen' | j-tör. *jaγmur, jayrêr* | csuv. *šêmar, šomor, šumêr*. Vö. 100. §.

saya 'neu' | j-tör. *jaya, jayê* | oszm. *jâni* | krm. csag. *jâni* | csuv. *šênê*.

sariγ 'schulter' | kaz. tob. tarR. *jaurên* 'schulterblatt' | misBug. (PAAS.) *jawêrnê* 'schulter' | alt. tel. leb. kmdR. *jarên* 'schulterblatt, schulter' | csuv. *šurêm* 'rücken'. Vö. 100. §.

sarsîn 'morgen' | oszm. stb. *jarên* | csuv. *iran*.

satî 'zu fusse seiend, fussgänger, zu fusse' | oszm. csag. *jajan* | kaz. *jajau, jâjâü* | köktör. *jadaγ* | ujj. *jadak* | csuv. *šuran*.

tabisγan 'hase' | oszm. stb. *taušan* | [csuv. *mulgaǰǰǰ**]. Vö. RAMST. Konjug. 97; Gombocz, NyK. XXXV. 259–60.

tajax 'rohr. stock' | csag. stb. *tajak* | csuv. *tuja*.

tammalā- 'tröpfeln' | csag. *tamla-* | csuv. *tymla-*.

tarā- 'kämme' | oszm. stb. *tara-* | csuv. *tyra-*.

tarbaγ 'finger' (< *tarmā-* 'kratzen') | kirg. stb. *barmak* | csuv. *puṛne*, *pürne*.

3. §. Nincs benne semmi kétség, hogy a csuvas eltérések legnagyobb része nem vonatkozik östörök hangállapotokra. Kivételnek csak a tat. *a* ~ csuv. *i* megfelelést gondolom, melyet alább 7. és 8. §. bővebben tárgyalok. Úgy látom azonban, hogy a tat. *a* ~ jak. *a* ~ csuv. *ü* megfeleléstől sem lehet minden nyelvtörténeti jelentőséget megtagadnunk, különösen ha meggondoljuk, hogy ezekben az esetekben a baskirban és a kazáni-ban szabályosan *ä*-t találunk (ha ugyan lehet két példában szabályosságról szó):

j-tör.	kaz.	bask.	csuv.	jak.	
<i>sač</i>	<i>säč</i>	<i>säs</i>	<i>šüš</i>	<i>as</i>	'haar'
<i>ačə</i>	<i>äčə</i>	<i>äse</i>	<i>jüžə</i>	<i>asē</i>	'bitter'

Itt tulajdonképpen két kérdésről van szó; az egyik a csuvas *ü*, a másik a kazáni, baskir *ä* (~ j-tör. *a*) problémája. Részletes tárgyalásukat hagyjuk a csuvas hangtannak. Bonyolultabb lenne a dolog, ha el lehetne fogadni BÖHTLINGK egyeztetését: j-tör. *sač* ~ mong. *üsü*, *üsün* id., mely esetben az *ačə*-t a mong. *üs* 'harag, gyűlölet' szóval lehetne egyeztetni.

*) Az első pillantásra talán kissé merész egyeztetés. Azt hiszem, nincs okunk kételkedni benne. A szó *l-s* alakja megvan a mongolban: *taułai* 'der graue hase', khal. *t'ülvə*, burj. *tüle*, *tülei*, *tulai*. Fontosabb nekünk a Kirakos mongol adata (vö. Gombocz, NyK. XXXV. 260): *thapłqa*, *thoblqa*. Hogy a szó első tagja elveszett, azt a becéző értelmének tulajdoníthatjuk (vö. a végén levő kicsinyítő képzőt), különben is a 'nyúl' rendes csuvas neve: *kujan* (kaz. jövevényszó) és *ružak* (orosz jsz.). A *mulgaǰǰǰ* szót PAASONEN az Ucebnik-ből idézi. Azt hiszem, a vokalizmusban mutatkozó némi hangtani nehézség nem túlságos.

4. §. j a k. ā.

- āl 'schiff' | oszm. stb. *sal* 'floss' | csuv. *sylā, syl.*
 ās 'hungrig, hunger', ās- 'hungern' | j-tör. *ač, až* | csuv. *vižd, viš-*
 āt 'name' | j-tör. *at, ad* | csuv. *jat*.
 bāj- 'binden' | csag. stb. *baγ* 'strick' | csuv. *pājav, pojav id.*
 bāj 'reich' l. 2. §.
 bār 'daseiend, dasein' | csag. stb. *bar-* | csuv. *pur.*
 χā 'tasche, futteral, gehäuse' | oszm. stb. *kap* | vö. csuv. *χUBā* 'deckel'.
 χāl- 'bleiben, übrigbleiben, zurückbleiben' | oszm. stb. *kal-* | csuv. *jyl-*. Vö. NÉMETH, KSz. XIV. 247.
 χān 'blut' | oszm. stb. *kan* | csuv. *jyn*. Vö. u. o.
 χār 'schnee' | oszm. stb. *kar* | csuv. *jur*. Vö. u. o.
 χās 'augenbraue' | oszm. stb. *kaš*.
 χās 'gans' | oszm. stb. *kaz* | csuv. *χyr*.
 sū 'schusswaffe' | alt. *tuba, tel. leb. kojb. küer. ujb. ja* 'Bogen' | krm. csag. oszm. *jaj*.
 sās 'frühling' | oszm. stb. *jaz* | csuv. *šyr*.
 tās 'stein' | oszm. stb. *taš* | karC. *taiš* | csuv. *tšyl*. Vö. GOMBOCZ, NyK. XXXV. 260, NÉMETH, NyK. XLII. 83.

5. §. j a k. i.

- ub (< **ib*) 'heft, stiel' | j-tör. *sap, sabak* | csuv. *siβā* 'gelenk'. Vö. 11. §.
 ij 'mond, monat' | oszm. stb. *aj* | csuv. *ujāz, ujbāz*. Vö. 8. §.
 ijit- 'fragen' | j-tör. *ajt-, äjt-* 'sagen, sprechen' | csuv. *ijit-* 'fragen, bitten'.
 il- 'nehmen, empfangen, ergreifen' | oszm. stb. *al-* | csuv. *il-*.
 ir- 'худѣть' | oszm. stb. *arāk* 'mager' | csuv. *irχan id.* Vö. GRÖNBECH KSz. IV. 237.
 irās 'rein, sauber; reinheit, sauberkeit' | ujb. *arāk* 'rein, schön, ehrlich' | oszm. stb. *arā-* 'sich reinigen, rein w., sauber sein, genesen' | kaz. stb. *arū* 'rein, gut, heilig, leer, gesund' | csuv. *irā* 'gut'. Vö. NÉMETH, NyK. XLII. 79.
 is- 'spritzen, streuen, säen'. Vö. 2. §. *as* 'haar', továbbá 3. §. *isik* 'wegekost' | oszm. stb. *azāk*.

it- 'schiessen', *īt-* 'loslassen, fortlassen'. (Az utóbbinak ide-
tartozása kétséges; vö. csuv. *jar-* 'schicken, loslassen', sor, kojb.
kacs. szag. *ās-*, ujj. *āt-*, köktör. *ād-* 'senden'; talán az **at-*nak
**ad-* alakváltozatát lehetne feltenni. Vö. BÖHTLINGK, Jak. Gr.
93. §.) | oszm. stb. *at-* 'werfen, schiessen' | csuv. *ivāt-* 'werfen,
schleudern'.

kijjn- 'kochen, sich ärgern' | oszm. stb. *kajna-* id., *kajmak*
'dicke, gekochte saure sahné, sahné (von gekochter milch),
brühe, bouillon' (vö. or. *выварки, наваръ*) | csuv. *χājma* 'sahné,
rahm, schmant'.

kīnat- 'flügel' | oszm. stb. *kanat* | csuv. *śynat*. Vö. 8. §.

kīran- 'fluchen' | csag. stb. *karya-* id. | ? sorR. *kārta-* 'be-
leidigen, necken' (PAASONEN, Csuv. szój.) | csuv. *χārt-* 'schelten'.
Azt hiszem, hogy a **kar-* 'schelten' szó világosan látszik minden
alakban. Hogy egy j-nyelvjárásban *ā-*s alak is előfordul, abban
nincs semmi különös. Vö. 7. §, továbbá a *kītax-*hoz való jegyzetet.

kīrij- 'altern' | oszm. stb. *karij* 'alt' | csuv. *karāžāk* 'altes
weib', *karāk* 'greis'.

kīrsa 'eisfuchs' | oszm. stb. *karsak* 'steppenfuchs'.

kītax 'eine grosse schale, aus der man isst' | oszm. *kadāh*,
kadah 'becher, glas' | arab *كأس*.*)

kītānaz 'fest, hart, geizig' (vö. *kītāt-* 'mut fassen, sich er-
muntern, sich mühe geben') | oszm. stb. *katā* id. | csuv. *χīdā* id.
(*< χīt-* 'hart w., erstarren, zufrieren' ~ kaz. *kat-*).

sinax 'wange' | csag. stb. *janak* | ? csuv. *sān* 'gesicht, ant-
litz, aussehen' | (ujg. stb. *sān* id.).

širdik 'hell, leuchtend, licht' | j tör. *jarāt-*, *jart-* 'erleuch-
ten, leuchten' | altV. *jarta* 'рыболовный лучъ (fischleuchte)'
csuv. *šyrda* 'gyertya'.

sis- 'nahe daran sein' | oszm. stb. *jaz-* 'aufbiegen, ent-
falten, aufbinden, entwirren, auflösen; fast tun, anfangen zu
tun' | csuv. *šđran-* 'schmelzen (vom feuer)' intr., *šđrat-* id., trans.

*) Nagyon érdekes egyeztetés (BÖHTLINGKTŐL származik), de talán
kissé merész. Az oszm. alaknak semmikép sincs köze a jakuthoz, mert
újabb arab jövevényszó. Hogy az őstörökbe eljutott volna ez az arab (?) szó,
azt nehéz elhinni; még nehezebb azt, hogy egyedül a jakut őrizte volna
meg; vö. még a *karya-* 'verfluchen' szóhoz: arab *كاري*, kirg. *kār* 'zorn, fluch'.

sit- 'sich legen, liegen', *sittik* 'kopfkissen' < *sittā-* 'jmd. etw. unter den kopf legen' | oszm. stb. *jat-* 'liegen', *jas̄t̄k* 'kopfkissen' | urjKAT. *čst-* 'liegen', *s̄st̄k*, *s̄tt̄k* 'kopfkissen' | csuv. *s̄dar*, *š̄dar* 'bettzeug'; vö. GRÖNBECH Forst. 95. l.

tij 'ein füllen im zweiten jahre' | oszm. stb. *taj* | csuv. *tixa*, *tira*, *tixa*.

timir 'ader' | kaz. stb. *tam̄r* | csuv. *tymar* 'wurzel', *jyn timar* 'ader'.

tij 'morgenröthe' | csag. stb. *tañ*.

6. §. j a k. ĩ.

k̄rd 'habicht', *k̄rbij* id. | j-tör. *kar̄d̄ra*, *kar̄d̄rai* id., *k̄r̄r̄j̄*, *k̄r̄r̄š* 'habicht, sperber' | szagR. *k̄r̄r̄ajak* 'falco apivorus' | csuv. *χ̄r̄xi* 'eine habicht- (oder falcken-) art', *χ̄r̄r̄š̄ga* 'habicht'.

s̄r 'steiles ufer, berg' | oszm. stb. *jar* | csuv. *š̄ran* 'ufer'; vö. AŠM. 106.

7. §. Mielőtt áttérnék azokra a nyelvtörténeti tanulságokra, melyek a fenti egyeztetésekből levonhatók, jónak látom a j-török nyelvekben tapasztalható *a ~ ĩ* váltakozást néhány példával világosabbá tenni. Nem olyan érdektelen jelenség ez, mint RADLOFF a Phonetik 113. és 114. szakaszaiban gondolja. Ő a következő három esetet hozza fel:

1. alt. *kaja* ~ kirg. *k̄ja* 'fels'.
2. alt. *kar-* ~ szoj. *χ̄r-* 'anbrennen'.
3. alt. *jalanaš* ~ tuba *j̄lanaš* 'nackt'.

Nagyobb világosság kedvéért vegyük ide például még a következő eseteket:

4. oszm. stb. *jar̄l-* 'sprünge bekommen, zerplatzen' ~ sor. *š̄r̄l-* 'spalten bilden, risse bekommen'.

5. tel. alt. szag. kojb. kún, oszm. azerbR. *kaj-* 'sich zurückwenden'* | csag. stb. *kajt-* 'zurückkehren, heimkehren, sich abwenden, absagen, entfliehen' (különösen figyelembe veendő, hogy az ige mindkét alakja transitív jelentésű) | telR. *kaiš-* 'sich krumm biegen, sich verbiegen' | kirgR. *kais-* 'sich verbiegen' |

*) A *kaj-* 'ausgleiten, hindurchschlüpfen', melyet RADLOFF ezzel egynek vesz, nem tartozik ide.

kirgR. *kajkə* 'nach oben gebogen, rückwärts gebogen' | kirgR. *kajkaj-* 'gebogen sein (vom kopfe) nach hinten', *kajkat-* 'den kopf zurückbiegen, nach hinten umwerfen'.

~ oszm. stb. *kəj-* 'von der seite berühren, schief machen, schief biegen, verbiegen, aus der richtigen lage bringen, abbiegen, abweichen' | j-tör. *kəin*, *kəir* 'schief, schräg, krumm'.

6. tel. alt. kirg. kkirg. tar. turf. krm. csag. oszm. azerbR. *kak* 'trocken, hart, dürr, kahl', (oszm.) 'dummkopf, narr'.

~ oszmR. *kək* 'trocken, ausgetrocknet; albern, schlau'.*)

7. telR. *kana-* 'hinneigung zu etw. haben, an etw. hängen'.

~ sor. szag. küerR. *kən-* 'wünschen, sich verlieben'.

8. szagR. *karlayas* 'schwalbe'.

~ oszm. *kərlayəč* id.

9. oszmR. *kas-* 'zusammenziehen, durch anziehen verkürzen, einnähen' | krm. kaz. oszmR. *kasək* 'zusammengezogen, fest zusammengebunden; jeder körperteil, wo die haut falten bildet'.

~ oszm. stb. *kəs-* 'zusammendrücken, zusammenpressen, pressen, drücken, zusammendrücken' | ujrR. *kəzur-* 'verkürzen' | szag. kojb. kaesR. *kəzər-* 'verkürzen, verringern' | oszmR. *kəsə* 'kurz' | ujr. stb. *kəska* id. | karR. *kəsəχ* 'eng' | oszmZ. *kəsəl-* 'kurz w.' | kazR. *kəsən* 'eng, drückend, gedrückt'.**)

10. oszm. stb. *kat* 'schicht, -mal, seite'.

~ boszn. oszmR. *kət* 'ungenügend, wenig zahlreich, teil, seite'.

11. oszm. stb. *tak-* 'anbinden, befestigen an etw., anhängen, zusammenknoten, hineinstecken' | oszmR. *tak* 'zusammengepresst, zusammengedrückt, zusammengefaltet' | tar. kirgR. *taka-* 'mit einem balkon den torweg schliessen, verrammeln', (tar.) 'heranrücken, -stellen, vereinigen, bedecken, zumachen, fertig machen, zu ende bringen' | tarR. *takal-* 'sich an etw. stossen, so dass man nicht hindurch kann, durch einen zu engen eingang aufgehalten sein, verriegelt, verrammelt, zugemacht sein' | kirgR. *takas-* 'sich dicht an einander drängen, schmiegen'.

*) Ha RADLOFF jobban figyelembe veszi ezt az *a ~ ə* váltakozást, nem látja az oszm. *kək* 'trocken' és *kək* 'albern' szót két szónak.

**) RADLOFF, Wb. II. 813: *kəsla-* törlendő; vö. BANG, Über die Rätsel des Codex Cumanicus (Sitzungsber. d. preuss. Akad.), NÉMETH, Die Rätsel des CC., ZDMG. LXVII. 588—9.

~ oszm. stb. *tāk*- 'feststopfen, festdrücken, hineinstopfen, hineindrängen, verstecken' | telR. *tāk* 'geizig' | oszmR. *tāka*- 'zstopfen', *jolā tāka*- 'den weg versperren' | tel. alt. leb. kirg. küer. kojb. kaes. szagR. *tākta*- 'feststopfen, -drücken, anfüllen; mit einem zaune umgeben, umzäumen, beerdigen' | szag. kojb. kaes. sorR. *tāktan*- 'erfüllt, versehen sein, sich vorbereiten' | oszmR. *tākanāk* 'verstopft, gesperrt'.

12. oszmR. *tapa* 'pfropfen, spund, zünder (e. bombe)'.

~ oszmR. *tāpa* 'propfen, stöpsel'.

13. kirgR. *tartāl*- 'sich zusammenziehen, sich verkürzen, zusammenschrumpfen'.

~ kirgR. *tārtāl*- 'sich zusammenziehen, zusammenwachsen (von wunden)'.

14. csagR. *tarmaš*- 'mit mühe heraufklettern, heraufkriechen'.

~ oszm. kazR. *tārmaš*- 'sich mit den nägeln festhalten, heraufklettern, sich gegenseitig mit den nägeln kratzen, zerfleischen'. Vö. NÉMETH, NyK. XLIII. 141 (*tirnak*).

15. köktör. ujb. tar. sor *taš* 'das äussere' | jak. *tas* | csag. *taškarā* 'draussen'.

~ oszm. *diš* 'le dehors' | csag. *tiš* | kaz. tel. alt. tob. *tāš* kirg. *tās* | csag. *tāškarā* 'draussen'.

Vö. GOMBOCZ, NyK. XXXV. 260.

16. j-tör. *tawar*, *tabar* 'waare, besitz, vieh'.

~ kazR. *tāwar* 'das vieh überhaupt'.

8. §. Kétségtelen, hogy a fenti példák számát minden nagyobb fáradság nélkül bőségesen lehetne szaporítani. Akár tulajdonit hát valaki ennek a jelenségnek nyelvtörténeti fontosságot, akár nem, szögyeztetések felállításában nem szabad figyelmen kívül hagyni. De nem lesz felesleges az után sem érdeklödnünk, hogy mi ennek a váltakozásnak a nyelvtörténeti jelentősége.

A ki az 5. szakaszban közölt egyeztetéseket (östör. *a ~ jak. *i*) figyelmesen átnézi, lehetetlen, hogy kikerülje a figyelmét a csuvással való feltűnő egyezés. (Vö. még 11. §.) A j-török *a*-val szemben az esetek jóval csekélyebb számában találunk csuv. *i*-t, s még ritkábban fordul elő ez a jelenség a jakutban. Annál feltűnőbb tehát az egyezés.

Huszonöt példa közül három ellentmond a szabálynak

(*ij, kinat, sirdik*); az elsőt és a harmadikat ma még nem tudom megmagyarázni, a második (*kinat* ~ tat. *kanat* ~ csuv. *synat*) bizonyára a tat. *k* ~ csuv. *j*- (~ mong. *č*-) esetei közé tartozik, melyekről a KSz. XIV. kötetében (Der ursprung des wortes *šaman* und einige bemerkungen zur türkisch-mongolischen lautgeschichte) írtam s a melyekben a vokalizmus fejlődése más törvények szerint ment végbe. Négy példa megint nem mond semmit (*isik, kirij, kirsá, tij*), mert nem ismerem az igazi csuvas megfelelőket. Ellenben a többi tizennyolcz példa kétségtelenné teszi, hogy a csuv. *i* ~ jak. *i* (~ j-tör. *a*) megfelelés esetei a jakut-csuvas közösség emlékei.

Természetesen jól meggondolandó, hogy a csuvas *i* ~ tat. *a*-nak a jakutban több esetben *a* felel meg (vö. pl. a 2. szakaszban felsorolt *bar-, žab-, žas-, alžā-, žarin* szókat), de azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a csuvas magánhangzók rendkívüli változásokon mentek keresztül. A csuvas nyelv történetét csak nagyon nagyjából ismerjük ugyan, de abban bizonyára mindnyájan megegyezünk, hogy a csuvas újítások jóval nagyobb része újabb jelenség, s mivel a csuvas nyelvtörténetről kb. Kr. u. 700-tól kezdve az újabb korig nyelvemlékek hiányában csak nagyon halvány sejtelmünk van, ezeknek az újításoknak az okát, kiindulópontját és idejét, elterjedése idejét és területét sohasem fogjuk megtudni. Még ahhoz a feltevéshez sem szükséges ragaszkodnunk, hogy a j-tör. *a* ~ csuv.-jak. *i* megfelelés esetei a csuvasból való kölcsönzésen alapulnak; lehet, hogy ez a jelenség közös csuvas-jakut újítás, a mely a jakutoknak a csuvasoktól való elválása után az utóbbiak nyelvében továbbfolytatódott. (A tat. *a* ~ csuv. *ā* megfelelést — vö. 10. § — határozottan újabb keletűnek gondolom. Vö. GRÖNBECH, KSz. IV. 118.) Másrészt meg a jakutban is bizonyosan vannak újabb és régibb tatár jövevényelemek, vö. pl. 129. §. Túlságos lelkiismeretesség talán kifogásolhatná ezt az álláspontomat, a mire csak azt felelhetem, hogy — sajnos — kénytelen vagyok csupán az adott lehetőségek közt mozogni. De akárhogy is van a dolog, a fő csak az, hogy az egyezések ténye megvan.

S miután eddig eljutottunk, most két kérdés vetődik fel: 1. hogy ítélendő meg ez a tat. *a* ~ csuv. *i* ~ jak. *i* hang östörök szempontból; 2. hogy függ ezzel össze (ha ugyan össze-

függ) a j-tör. $a \sim i$ váltakozás. Az egyik ősnyelvi kérdés, a másik egy dialektusi váltakozásra vonatkozik, s bizony mind a kettő nagyon ingatag talaj.

Az első kérdésre már megfelelttem «A török-mongol a -féle hangok fejlődése a csuvasban» című értekezésemben (NyK. XLII. 75—85. l., továbbá KSz. XIV. 242), melyben bebizonyítottam, hogy a j-tör. $a \sim$ csuv. i megfelelés eseteiben a mongolban a -t, az $a \sim u$ eseteiben pedig i -t találunk. Ennek az alapján teljes jogunk van őstör. a_1 és a_2 hangot felvenni, értve az alatt az $_1$ és $_2$ alatt akár magában az a -ban, akár a környezetben adott hangzásbeli körülményeket. A j-törökben mindkét hang a mai a alakban jelenik meg, a csuvasban pedig i -vá fejlődött. GRÖNBECH (KSz. IV. 237, Forst. 103. §) a jak. $i \sim$ tat. a megfelelés eseteit eredeti ab szótaggal hozza összefüggésbe, magyarázatát azonban maga sem hiszi egészen.

A másik kérdésre én igennel felelek. Nem tudok véletlenséget látni pl. abban, hogy pl. az

ujg. $j\dot{a}r\dot{a}c$ 'fa' \sim tat. $a\dot{r}\dot{a}c$ szónak csuv. $j\dot{a}v\dot{a}s$, $j\dot{i}v\dot{a}s$ felel meg.

Azt hiszem, hogy az $*a > i$ fejlődés egyes példái eljutottak a tatár dialektusokba, ezekben így dublettek keletkeztek, s ezekre megy vissza a mai tatár $a \sim \dot{a}$ váltakozás. Olyanféle magyarázatot, hogy az $a \sim \dot{a}$ váltakozás pusztán véletlen volna, a török nyelv természetét ismerve, nem fogadhatok el.

Mindezek alapján az őstörök nyelvjárások helyzetét a következőkép gondolom:

csuvas	jakut
j-török	

Azt hiszem, hogy a csuvasok és jakutok a j-nyelvjárás elválása után még egy ideig együtt éltek, s abban bizonyára senki sem kételkedik, hogy a j-törökséggel mindkettő később is sokat is érintkezett, s ez érintkezések nyomai nyelvükben kétségkívül fölismerhetők.

Hogy sikerülni fog-e e véleményt egyéb bizonyítékokkal is elfogadhatóvá tenni, azt meglátjuk a következőkben.

Különös alakulások.

9. §. jak. ä.

bäjä 'nach einer weile, nachher' | kelturk. kaz. *baja* 'letzt-hin, vor einiger zeit' | altV. *paja, päja* 'vor kurzem, unlängst' | csuv. *pajžar, pazär* id.

älämäs 'scheckig' | oszm. stb. *ala* | csuv. *yla*. Nagyon valószínű, hogy az eltérő fejlődés a jelentés természetéből magyarázandó.

säbirdäx 'blatt' | oszm. stb. *japarak* | csagR. *japärak* < *jap* 'befedni' + *är-ya* + *k*. Vö. tarR. *jepin-* 'sich bedecken', *jepil-* 'bedeckt sein'; az *a* a tarancsi nyelvjárásban *i* előtt *e*-re változik, RADL. Phon. 82. §. A *jap-* ige különben szabályos *sab-* 'bedecken' alakban megvan a jakutban. Vö. 17. §.

10. §. jak. o.

χomus 'schilf' | oszm. stb. *kamäs* | tar. *komuš* | csuv. *χomgl**) 'stengel' | PAAS. *χämäl, χomäl*; vö. GRÖNBECH Forst. 23. §, KSz. IV. 116. GRÖNBECH azt hiszi, hogy a második szótagbeli eredeti *u* labializálta az első szótagot. Ezzel szemben: 1. Hogy a második szótag magánhangzója eredeti *u* vagy *ä* volt-e, az még egyáltalában nincs eldöntve. 2. A következő (11.) § végén közölt példák körülbelül feleslegessé teszik a GRÖNBECH hipotézisét. (Vö. még 13. §. *uos*, 38. §. *ord-*.) 3. Figyelemreméltóbb GRÖNBECHnek az a megjegyzése, hogy a csuv. *χämäl* hangról hangra megfelel egy ősi **komuš* alaknak. Elvileg éppen nem tartható valószínűtlennek, hogy a csuv. és jak. alak vokalizmusa a többi törökséggel szemben megegyezzen. Ebben az esetben csupán azt kellene feltenni, hogy a jak. illabialis és latialis alakok váltakozása (11. §) ősjakut jelenség, a mi utóvégre nagyon lehet. (Hogy a jakuthoz közel levő tar. dialektusban is van *komuš* alak, annak nem lehet jelentőséget tulajdonítani.) Meg kell azonban jegyezni, hogy a tatár *a*-nak csuv. *ä* megfelelése egészen rendes: csuv. *ämär* 'still, ziemlich warm und bewölkt (vom wetter)' ~ tat. *amär* 'ruhe, frieden'; csuv. *än* 'gedächtnis, verstand, verständnis' ~ tat. *ay*; csuv. *ändäx-* 'schwören' ~ tat. *ant* 'schwur'; csuv.

*) GRÖNBECH *o*-ja (itt) = *ä*.

χājār 'sand' ~ tat. *kajār*; csuv. *χājma* 'sahne, rahm, schmant' ~ tat. *kajmak*; csuv. *χājra* 'schleifstein' ~ tat. *kajrak*. De éppen nem tulajdoníthatunk jelentőséget a *χāmāl* vokalizmusának, ha meggondoljuk, hogy a szó mint újabb tatár kölcsönszó is megvan a csuvasban és pedig ugyanazzal a vokalizmussal: csuv. PAAS. *χāmāš*, Szp. *χomāš* 'schilfrohr, schilf'. (Hogy a két szó ugyanaz, az kétségtelen; a kazB. *kamāl* 'tarló' bizonyosan régi csuvas kölcsönszó, vö. 119. §, csuv. *virnā χāmāl* 'stoppel').
χotun 'frau', *χatın* id. | j-tör. *kadēn, katēn* | köktör. *katun*.

11. §. *jak. u.*

ub 'heft, stiel' | tat. *sap* id. | csagR. *sapak* 'stiel, stengel' | kaz. kirk. tobR. *sabak* 'knopföse, die öse am ohrringe' | csuv. *siBā* 'gelenk' (vö. PAAS. Csuv. szój.). Azt hiszem, hogy a szó eredeti jakut alakja szabályosan **ib*, s ebből fejlődött (a *b* hatása alatt?) az *ub*. A változást világosabbá teszi ez a néhány jakut példa: *ařinjax* 'schmiere, salbe' ~ *ořunuox* id., *ařiria* 'feine glasperlen' ~ *ořuruo* id., *ařaj-* 'sich öffnen' ~ *ořoj-* id., *barillia* 'eine art adler' ~ *borulluo* id., *χatıaj* 'mädchen' ~ *χotuoj* id., *salır* 'kessel' ~ *solır* id., *sıppax* 'stumpf' ~ *tuppax* id. stb. stb.; l. BÖHTLINGK, Jak. Gr. 74. §.

12. §. Bizonytalan esetek.

sax 'feuer anschlagen'. BÖHTLINGK az oszm. stb. *jak-* 'anzünden' szóval egyezteteti; helyesebb volna talán az oszm. stb. *čak-* 'mit einem kurzen schlage schlagen, blitzen, explodiren' idevonása, mely hangtani tekintetben éppúgy megfelel.

taņara 'himmel' | oszmR. *taņrā* 'gott, die gottheit' | köktör. ujj. csag. ktur. kún, barR. *tāņri* 'himmel, gott' | kazB. *tāņara*, kazO. *tāņrā* 'gott' | kazO. *tāra*, kazR. *tāri* 'heiligenbild' | csuv. *tyrā* 'gott, heiligenbild'. — Hogy mit akarnak jelenteni az *ä-s* alakok, ezt nem tudom megmondani. BÖHTLINGK (Jak. Gr. 74. §) az előző szakaszban tárgyalt jelenségre gondol.

tolōn 'tal' | kirk. csag. kturk. tarR. *tala* 'die ebene, die steppe'. Nem világos.

13. §. Az őstör. **ag* fejlődése.*)

Vö. GRÖNBECH, KSz. IV. 120. BÖHTLINGK, Jak. Gr. 106. §.

*bia*** 'strick' | oszm. *baγ* | kaz. bask. *bau*.*biar* 'leber', *büör* id. | oszm. *baγâr* 'eingeweide, magen' | kaz. *bauâr*, *baγâr* 'leber' | bask. *buâr* 'leber' | kirgBUD. *baur* 'leber, bauch' | csuv. *pæver*, *püver* 'leber' (vö. csuvZOL. *paGar* 'leber', csuvPAAS. *paGarDa* 'magen der vögel').*ia* 'melken' | oszm. *saγ-* | kaz. *sau* | bask. *hau-* | csuv. *sæv-*.*iarayan* 'schwer, teuer' | kirg. stb. *aur* | bask. *auâr* | oszm. *aγâr* | alt. tel. *ür*.*iarī* 'leidend, krank' | bask. *aurâ-* | kaz. stb. *aur-* 'schmerzen' | oszm. *aγâr-*, *âr-*.*sia* 'fett' | oszm. *jaγ* | alt. tel. *jū* | kún *jau*.*tia* 'wald' | oszm. *daγ* 'berg, wald' | bask. *tau* | alt. tel. *tū* | csuv. *tu* (gen. *tāvæn*).*tjal* 'wind' | kaz. *dauël* | kúnR. *taul* 'unwetter' | tel. *tül* 'sturm' | csuv. *tävël* 'sturmwind, sturm'.*tias* 'getöse' | oszm. *taus* 'lärm' | kirg. *taus* 'stimme, geräusch' | csuv. *tšävø*: *sazâ-tšävø* 'allerlei stimmen, laute'.*uos* 'lippe' | oszm. *aγâz* | kaz. *auz* | alt. tel. *ūs* | csuv. *sâvar*.A jak. *uos* eredeti alakja valószínűleg **ias*; vö. 11. §, GRÖNBECH Forst. 23. §, KSz. IV. 116.Őstör. **ä*.14. §. Az őstör. **a* a nyelvjárások jó részében megmaradt; nevezetesebb változásai: kirgiz, abakáni *e*, volgai, baskir, toboli,

*) Zárt szótagban. Sok esetben úgy látszik, mintha a **g* intervokalikus volna. Azt hiszem azonban, hogy ez csak a nom.-ban van így (pl. **bagýv*) s a többi esetekben **bagr*-féle alakokkal van dolgunk. Ezzel szemben az *aya*, *oyus* alakok *γ*-jét valószínűleg az a körülmény őrizte meg, hogy ezeknek eredeti **g*-je sosem kerülhetett a szó végére vagy mássalhangzó elé. Úgy gondolom, hogy az **ag* először *aγ*, majd *ā*-vá lett s abban a korban, mikor némely hosszú magánhangzók (*ä* [$>$ *iä*], *o* [$>$ *uo*], [$>$ *üö*], *ü* [$>$ *üö*]) diftongizálódása bekövetkezett, ezek az *ā*-k is diftongizálódtak. (A 13., 19., 45., 58. szakaszokhoz vö. 67—70. §§!)

***) BÖHTLINGK, Jak. Gr. 34. §: «Bei *ia* klingt der zweite bestandteil nicht wie ein reines *a*, sondern wie ein laut zwischen *a* und *ä*».

baraba *i* (de *j* előtt kaz. *e*, pl. *bej*, *kej*-, vö. GRÖNBECH Forst. 33. §. KSz. IV. 117), csuv. *a*. Vö. GOMBOCZ BTürkL. 154, RADLOFF Phon. 112. §, KATANOFF Urj. I. táblázat, AŠMARIN Mat. 38, 39. §. Úgy látom, hogy a csuvasban (bizonyos helyzetben?) *i* is felelhet meg az **ä*-nek (pl. *pilläk* '5', *sittšä* '7'). A jakutban az **ä* *ä* és *iä* alakban jelenik meg (vö. 21. §!).

Általános fejlődés.

15. §. jak. *ä*.

Egytagú szók.

än 'du' | oszm. *sän* | kaz. *sin* | csuv. *ežə* (gen. *sanən*).

är 'mann, kraft, ausdauer' | tel. alt. sor, leb. kumd. tar. tob. küer. krm. csag. kún, oszm. kar. ujr. *är* | kirg. kking. szag. kojb. kacsR. *er* | kaz. tobR. *ir* | csuv. *ar*.

ät 'fleisch' | alt. tel. leb. sor, küer. krm. kún, oszm. csag. azerb. kar. ujr. *ät* | kirg. kking. szag. kojb. kacsR. *et* | kaz. tob. bask. barR. *it*.

käl- 'kommen' | oszm. *gäl*- | tar. alt. tel. leb. sor, küer. krm. kún, ujr. csag. karR. *käl*- | kirg. szag. kojb. kacs. *kel*-bar. tob. bask. kazR. *kil*-.

käs- 'waten, durchwaten, durchstreichen' | oszm. *gäc*- | alt. tel. leb. ujr. köktör. csag. kturk. tarR. *käc*- | kaz. *kič*- | csuv. *kaš*-.

täb- 'einen stoss mit dem fusse geben' | oszm. csag. alt. tel. sor, tar. küerR. *täp*- | oszm. csagR. *däp* | kirg. kkingR. *tep*- | kazR. *tip*- | csuv. *tap*-.

täŋ 'glatt, eben, gleich' | ujr. csag. kturk. tar. alt. tel. leb. sor, küerR. *täŋ* | kirg. kking. szag. kojb. kacs. *teŋ* | kaz. *tiŋ*.

Többtagú szók.

ägäj 'wohlan!' (vö. *äjä* csodálkozást kifejező indulatszó). csuv. *agə*, *ak* 'íme!'

äkkiriä- 'springen' | oszm. csagR. *säk*- 'hüpfen' | kaz. *sikär*- | csuv. *sik*-.

ämis 'fett' | oszm. *sämiz* | kaz. *simez* | csuv. *samər*.

āniā 'abhäng eines berges' | sor, leb. küer. kún, oszm. azerb. csag. ujj. kar. krmR. *ān-* 'herabsteigen' | szag. kojb. kacs. kirgR. *en-* | kaz. szag. tob. kojb. kiz. bar. oszm. *in-* | csuv. *an-*.

bārgān 'der da gut trifft' | kaz. *bār-* 'schlagen' | csuv. *per-* 'werfen, schiessen'.

kālī 'hölzerner mörser' | kúnR. *kālī* 'mörserkeule' | kirg. *keli* 'mörser' | kazR. *kilə* | tobR. *kilä* | csuv. *kilə*.

kāpsiā- 'erzählen, berichten' | krm. bar. kašgR. *kāp* 'rede, redensart, gespräch' | kirgR. *kepsil* 'beredt' | kkirgR. *keptā-* 'sprechen' | vö. perzsa کُتِبَ.

māji 'gehirn, verstand' | csuv. *mimə, mimε* 'mark, gehirn' Ašm. 313.

sättä '7' | ujj. oszm. csag. karR. *jādi* | kún, köktör. csagR. *jāti* | barR. *jidi* | kaz. *jida* | csuv. *sittšə, sīvžə, sitš*.

tāsīn 'halfterriemen', *tösün* 'zaum beim pferde'.

16. §. j a k. iä.

biār- 'jmd. etw. geben, hingeben' | oszm. *vār-* | kaz. *bir-* | csuv. *par-*.

biäs '5' | oszm. *bāš* | kaz. *biš* | csuv. *pillək*.

diā- 'sagen' | ujj. köktör. alt. tel. leb. sor, szag. kojb. kacs. küer. kún, csagR. *tā-* | oszm. krm. csag. tar. kar. kkirg. *dä-* | kirg. *de-* | kaz. *dī-* | csuv. *tε-*.

kiāb 'form, gestalt' | j-tör. *kāp, kām* | magy. *kép* < ócsuv. **kāp*, vö. Gombocz BTürkL. 93 | csuv. *-pek* 'als, wie, gleich, ähnlich'.

kiāŋ 'breit, weit, ausgedehnt' | tar. alt. tel. küer. ujj. csag. szárt, kturkR. *kāŋ* | krm. *gāŋ* | kirg. kkirg. *keŋ* | kaz. *kiŋ*.

kiäsä 'abend' | oszm. krm. azerbR. *gäžä* 'die nacht' | oszm. *giže* | kaz. *kič* 'abend' | csuv. *kaš* id.

siä- 'essen, verspeisen' | krm. tar. tub. leb. küer. kkirg. ujj. oszm. csagR. *jä-* | alt. telR. *ji-* | csuv. *si-*. Nem érthetek egyet GRÖNBECHKEl, a ki KSz. IV. 238 a kurm. *šij-adəp* 'ich esse', *šī-rəš* 'ich ass' alapján a szó mai palatalis magánhangzó-ját a szókezdő *j-* hatásának tulajdonítja.

siäl 'mähne' | alt. leb. ujj. bask. *jal* | kaz. *jalə* | tarR.

jäl | oszm. *jälä* | küerR. *jäläk* | kyzR. *jälän* | kacsR. *jelin* | urjKAR. *čal* | szoJC. *tülen* | kojB. kandC. *dülen, dïln, dělen* | csuv. *šilyε, šilgε* | mong. *del* | mandzsu *delun*. Vö. Gombocz, NyK. XXXV. 269.
siäl 'traben' | alt. oszm. csagR. *jäl* | barR. *jil*.
siän 'enkel' | oszmZ. *jägän* 'neffe, enkel'.
jät 'führen' | krmR. *jätä* | oszmR. *jäd* | oszm. csagR. *jädä* | kazB. *jitäklä* | csuv. *šavät*.

Különös alakulások.

17. §. jak. a.

aγis '8' | oszm. *säkiz* | kaz. *sigəz* | csuv. *sacâr, sakkâr*. Az alapnyelvi alak kétségkívül **säkiz*. A jakut *aγis*-nál talán a *torus* '9' hatására lehetne gondolni. RAMSTEDT (SUS. Aik XXIV. 16) esetleg a *g* hatásának tulajdonítja az *a < ä* változást s azt mondja, hogy ez a jakutban többször előfordul. Nem tapasztaltam.*)

18. §. jak. ü.

ütüö 'gut' | köktör. *ädgü* | ujgR. *ätkü* | az *äskü*, a melyre *äji* alatt utal, nincs meg RADLOFF szótárában | csag. *äzgü* | kaz. kirg. *izgi* | kúnR. *äjgi* | oszm. krm. *äji*. GRÖNBECH az eredeti *ädgü*-ből előállott jak. **ödgü* (vö. 10. §) > **ödögü* alakot vesz s (Forst. 23. §, KSz. IV. 116) az *ö > ü*-t a *d* hatásának tulajdonítja. 1. Az *ü* inkább asszimiláció eredménye (vö. 65. §). 2. Nem látom be, miért volna szükség háromszótagos alak felvételére. — A csuvas *irê* 'jó', melyet GRÖNBECH ezzel egyeztet (KSz. IV. 118), nem tartozik ide. Vö. NÉMETH, NyK. XLII. 79.

*) Megmaradhatunk a BÖHLINGK magyarázatánál, a ki (Jak. Gr. 75. §) csak ennyit mond az ilyenfajta jelenségekről: «Bei vergleichung des jakutischen mit den türkisch-tatarischen sprachen und mit dem mongolischen kommt ein wechsel zwischen vokalen einer und derselben klasse überaus häufig zum vorschein». Vö. 11. §.

19. §. Az őstörök **äg* fejlődése.*)

Vö. GRÖNBECH, KSz. IV. 120, 123.**)

iän 'mitte des rüchens' | sor, csag. szárt, ujj. *ägin* 'schulter' | küer. *äynä* | sor. *äyin* | oszm. *äjin* 'rücken, schulter' | alt. kirk. *in* 'schulter' | csuv. *an*.

diäri 'bis' | kazR. *täri* 'bis, bis nach' | ujj. csag. *tegrü* 'bis, bis zu' | köktör. ujj. csagR. *tägi* 'bis, bis zu' | oszmR. *däk* 'bis' | csuv. *aran* 'bis'; vö. AšM. 220.

20. §. Bizonytalan esetek.

arijaz 'wenig, geringe anzahl, mangel' | oszm. *äksik* 'defectus, minus'.

ani 'jetzzeit' | kaz. *inda* 'jetzt' | csagKŰN. *indi* | csuv. *andε* 'schon, jetzt, nun'.

siäx 'ärmel' | j-tör. *jäy, jiy* | csuv. *šanä*.

Az 1. és 3. egyeztetés BÖHTLINGTŐL származik.

21. §. Őstör. **e*.

Az őstörök zárt **e*-ről már GRÖNBECH írt, vö. Forst. 89, KSz. IV. 237—8, de meglehetősen bizonytalanul s egész más alapon, mint én; *e* hang, melyet a jakut alapján vettem fel, úgy látszik, a török dialektusokban általában összeesett a nyílt **ä*-vel, a jakutban azonban *i*-vé (két példában *ī*-vé) fejlődött. A többtagú példáknál figyelembe veendő, hogy a második szótagban rendszeren *i* van. Ezekben az őstör. **e* talán az *i* hatása alatt állott elő **ä*-ből. Hogy hogyan nyúlt meg a jakutban az **e*, az egyelőre nem világos. Olyan értelemben, mint GRÖNBECH (KSz. IV. 237—8), egyelőre nem merek hozzászólni a dologhoz, mert nincs elég anyagom. GRÖNBECH a köktör. *bir-* 'geben' ~

*) Zárt szótagban.

***) Nem láttam rá elég okot, hogy az őstör. **äb* hangesoportot is felvegyem tárgyalásomba. A jak. *tiär-* 'umwenden' szóval szemben ma a dialektusok egy részében *v-s* alak van ugyan (oszm. *dävir-*), de vö. pl. csag. *dägri* 'rund' stb. (NÉMETH, NyK. XLIII. 136—7). A *g* és *b* viszonyát kellene előbb tisztázni. Nagyon érdekes az oszm. *säv-* 'lieben' (kirk. *süj-*), jak. *iäj-* 'freundlich gesinnt sein' összehasonlítása.

oszm. *vär-*, *vir-* ~ jak. *biär-*, köktör. *biš* '5' ~ oszm. *bäs* ~ jak. *biäs* egyeztetésekből indul ki; azt hiszem azonban, hogy itt inkább a 35. szakaszban tárgyalt jelenségről van szó (ha egyáltalában a köktör. alakok olvasása helyes). Az α feltevés is nagyon elfogadható, hogy a 35. §-ban közölt jelenségnek szintén őstör. zárt **e*-ben van a magyarázata. A jakut miatt egyelőre nem tartottam tanácsosnak a két jelenséget együtt tárgyalni. Következő kutatások bizonyára hoznak világosságot.

Újabbán THOMSEN bizonyította be az **e* megvoltát a jéniszei-i feliratokban (Une lettre méconnue des inscriptions de l'Jénissei; SUS. Aik. XXX₄) és pedig a következő szókban: *éki* '2', *él* 'tribu', *és* 'camarade' ('compagne?'), *ét-* 'faire, organiser', *bél* 'la taille', *bés* '5', (*jéti* '7'), *jétmis* '80', *kés* 'ceinture(?)'.

Sokat beszéltek már az oszmánli zárt és nyílt *e*-jeiről, a nélkül, hogy egy jó szójegyzéket kaptunk volna. (A RADLOFF szótárának *ä* jelzése [oszm. alakokban] nem akar semmit mondani.) Az oszmánli nyelvtanírók közül MENINSKI (Institutiones linguæ turc., ed. alt. 7. o. — GRÖNBECH szerint [KSz. IV. 238]) és MANISSADJIAN (Lehrbücher des Seminars für orient. Sprachen zu Berlin, Lehrb. d. modernen osm. Spr. Stuttgart und Berlin 1893) vesz fel kétféle *e*-t. Az utóbbinak szójegyzéke is van, a melynek segítségével némi világot reméltem vetni az őstör. **e* problémájára, de egyelőre minden kísérletem hiábavaló volt.

Annyit mondhatunk tehát, hogy az őstörökben kétségkívül volt a nyílt mellett zárt **e* is, hogy azonban mely példákban, az egyelőre nem mutatható ki minden esetben világosan.

Nagyon tanulságos, a mit GOMBOCZ ZOLTÁN írt legújabbán e kérdésről, körülbelül a fenti értelemben. MNy. X. 339—41.

Egytagú szók.

il 'gutes einverständnis' | tar. alt. tel. leb. krm. kún, tob. azerb. oszm. csag. ujj. karR. *äl* | kirg. kkirg. szag. kojb. kacsR. *el* | kaz. bar. tob. oszmR. *il*.

ilt- 'führen, tragen' | kún, ujj. csag. karR. *ält-* | kaz. tob. barR. *ilt-* | csuv. *les-* 'wegführen, fortbringen, begleiten'.

iy 'die röte auf den wangen, die gegend des backenknochens' | oszmR. *äy* 'gesicht', *än* 'die hautfarbe, der teint, die farbe' | sorR. *ijnik* 'die rote schminke' | tobR. *iylik* id.

- mîn* 'ich' | oszm. *bân* | csuv. *εBθ* (gen. *manθn*).
ir- 'auftauen, schmelzen' | alt. tel. leb. bar. tar. krm. csag. oszm. azerbR. *âri-* | kirg. kking. szag. kojb. kacsR. *eri-* | tara, kturk. karR. *iri-* | kazR. *irï-*.
sir 'ort, gegend, platz, erde, land' | tar. alt. leb. tel. küer. kún, kökt. ujj. oszm. csagR. *jâr* | kojb. kacsR. *jer* | bar. kaz. *jîr* | csuv. *šor*.
sit- 'einholen, erreichen' | tar. alt. tel. leb. tuba, küer. kún, ujj. oszm. csag. kar. *jät-* | kaz. *jit-* | csuv. *šit-*.
tij- 'anlangen, ankommen, erreichen' | ujjR. *täk* (o: *täg-*) kökt. csag. leb. sor, tar. küerR. *täg-*.

Töbhtagú szók.

- bisik* 'wiege' | oszm. kturk. csag. chiv. trkm. *bâšik* | kaz. *bišik* | magy. *bölcső* < ócsuv. **bišij*, Gombocz BTürkL. 54. l. (talán ócsuv. **bešij*?).
dirij 'tief' | kún, alt. tel. leb. sor, küer, krmR. *târây* | oszm. *dârin* | csag. *târiy* | kaz. *tirân* | csuv. *tarân*.
igî 'feile' | kún *ägâü* | csag. *ägäk* | tel. alt. *äḡä-* 'feilen' | tar. csag. *äkâ-* id. | kaz. bar. tob. *igâü* 'feile' | csuv. *jægεv* 'grosse feilé'.
ilžit 'bote, gesandter' | tel. alt. tar. kún, krm. oszm. csag. azerb. *älci* | kking. *elci* | kaz. *ilci*.
ilî 'hand, arm, finger' | ujj. csag. *alik* | kaz. *ille* | oszm. csag. azerb. krm. *äl* | csuv. *alâ*.
irgäx 'männchen' | alt. tel. leb. tar. krm. kún, csag. oszm. *ärkäk* | kirg. kking. *erkäk* | kaz. *irkäk*. 35. §. ?
isit- 'hören' | j-tör. *äsit-*, *išit-* | csuv. *itlε-* 'horchen, anhören, gehorchen' (< **iltε-*).
kirdik 'richtig, wahr' | oszm. krm. *gärčäk*.
silim 'leim' | tar. alt. tel. leb. küer. *jälîm* | kojb. kacs. *jelim* | bar. *jilîm* | kaz. *jilâm* | csuv. *šilâm*.
timir 'eisen' | köktör. kún, kar. alt. tel. küer. *tâmîr* | sor, leb. *tâbir* | szag. *tebir* | ujj. csag. kturk. *tâmür* | kaz. *timër* | oszm. krm. azerb. *dâmîr* | csuv. *timër*. Vö. Gombocz, MNy. X. 339—41.
tirî 'haut, balg, fell, leder' | csag. stb. *târi* | oszm. *dâri* | csuv. *tir*.

tirit- 'schwitzen' | oszm. krm. *tär* 'schweiss' | kaz. *tir* | csuv. *tar*.

Különös figyelemre méltók a következő példák:

bíl 'taille' | oszm. csag. tar. kún, krm. kar. *bál* | kirg. *bel* | kaz. *bil*.

ír- 'sich verwickeln' | csag. *ärgän-* 'sich versammeln, sich anschliessen' | csuv. *argan-* 'sich verwickeln, sich verstricken'.

Östör. **i*.

22. §. Az östörök *i*-t a jakut és a j-török nyelvek lényegtelen eltérésekkel megtartották (egyes dialektusok: *i* > *i*, vö. KATANOFF, Urj. I. tábla). A csuvasban az **i* helyén ma rendszeren *a*-t találunk. Vö. GRÖNBECH, Forst. 30. §. GOMBOCZ, BTürkL. 149.

Általános fejlődés.

23. §. jak. *i*.

Egytagú szók:

bis- 'schneiden' | j-tör. *bäč, bič-*. Kétségtől az *i*-s alak az eredetibb. Vö. GOMBOCZ, BTürkL. 45.

kis 'winter' | oszm. stb. *käs* | csuv. *χəl*.

kil 'pferdehaar' | oszm. stb. *käl* | csuv. *χələχ*.

sil 'jahr' | oszm. stb. *jäl*; a csuv. *šul* voltaképp a *jaš* megfelelője. Vö. PAASONEN, Csuv. szój.: *šul*, továbbá 7. §.

sil- 'von der stelle rücken' | alt. stb. *jäl-* 'glitschen, gleiten, ausgleiten, rutschen, sich am boden entlang schlängeln, auf dem eise fahren, spazieren fahren, sich umhertreiben' | oszm. stb. *jälan* 'schlange' | csuv. *šəlen, šölän* id.

Többtagú szók:

bilir 'früher, vor alten zeiten', *bilirigyni* 'vorigjährig' | kirg. stb. *bältär* | csuv. *pəltər*.

bisax 'messer' | oszm. stb. *bäčak* | csuv. *pəššəgə*.

čičax 'vögelehen'.

irāχ 'entfernt, weit' | j tör. *järak, ärak*.

irja 'lied, gesang' | azerb. stb. *jär* | csuv. *jurə*.

- itir* 'beissen' | oszm. stb. *âsar*-.
kimis 'kymys' | kirg. stb. *kâmâz* | csuv. *kâmâs*.
kiria 'reif' | kirg. stb. *kârau*, vö. NÉMETH, KSz. XIV. 247.
kisan 'etw. bedürfen' | oszm. *kâzkan*- 'eifersüchtig, neidisch sein'.
kıtaras 'zange' | kaz. *kâskâc* | csuv. *çaskâđâ*, *çaskâs*.
kıtar- 'roth w.' | oszm. stb. *kâz*- | csuv. *çar*-.
kiti 'ufer, rand' | kún, oszm. *kâjâ* | kojb. szag. *kâjâg* | tobR.
kâjü 'die verbrämung' | csuv. *çarâ*, vö. AŞM. 225. l.
kisil 'rot' | oszm. stb. *kâzâl* | csuv. *çarlâ*.
silgi 'pferde' | köktör. stb. *jâlkâ*.
tılbâs 'dolmetsch' | tat. *tâlmâc*.

24. §. jak. ĩ.

- kın* 'scheide' | oszm. stb. *kân* | csuv. *jânâ*.
kıs 'tochter' | oszm. stb. *kâz* | csuv. *çar*.
tın 'athem, seele', *tın*- 'athmen' | j-tör. *tân*, *tân*- | csuv. *tşam*; vö. RADL. Phon. § 106.
tıt- 'reissen, zerreißen' | oszm. *dit*-, *dât*-.

Különös alakulás.

25. §. jak. u.

- kurtujax* 'birkhuhn' | kazR. *kâr tauçâ* 'haselhuhn'.

Bizonytalan eset.

26. §. jak. ä.

- kärä* 'grau, reifarben' | oszm. stb. *kâr* 'grau'.
 Érdekes, hogy mindkét kivételes esetben a tat. *kâr* 'szürke' szóval van dolgunk. Az *u*-s alak asszimiláció eredménye, az *ä*-s (ha ugyan igaz), talán átvétel lehet. De ez utóbbi kétségkívül nagyon bizonytalan.

Östör. *i.

27. §. Az östörök *i egyes különös alakulások kivételével (kaz. *â*) az egész török nyelvterületen megmaradt, csupán a

csuvasban nem; itt az *i helyén többnyire ə-t találunk. Vö. GRÖNBECH, Forst. 31. §, GOMBOCZ, BTürkL. 149—50, KATANOFF, Urj. I. t.

28. §. jak. i.

Egytagú szók.

is 'der innere' | oszm. stb. *ič* | csuv. *āš*, *oš*.

is- 'schwellen' | j-tör. *šiš*-, *šəs*-, *čəs*- | csuv. *šiš*-. Figyelemreméltó a csuvas alak vokalizmusa.

is- 'trinken' | oszm. stb. *ič*- | kaz. *əč*- | csuv. *əš*-.

kir 'schmutz' | oszm. stb. *kir* | csuv. *kirək* 'unreinlichkeit (am menschlichen körper)'.
min- 'aufsitzen' | j-tör. *min*-, *bin*-.

tik- 'stechen, nähern' | oszm. *dik*- id. | kaz. *tək*- id. | csuv.

tšik- id.; a *tik*- magashangú párja a j-tör. *tšk*- 'feststopfen, hineinstopfen, hineindrängen, verstecken' szónak; vö. 7. §.

Többtagú szók.

ibit 'gewesen, gewesen sein' | oszm. stb. *imiš*.

ilik 'vorherseiend, vorhersein', *ilün* 'der vordere, östlich, vorderseite, osten' | j-tör. *ilk*, *ilik* | csuv. *ələk* 'ehemals, früher'. Vö. j-tör. *il*, *al*.

innü 'nadel' | oszm. stb. *ijne*.

iränyä 'euter, materie' | j-tör. *iräy*, *iriy*.

isin 'für, wegen' | j-tör. *ičün*, *ičün*, *üčün*, *učün*.

kiris 'bogensehne' | alt. tel. kún, bar. csag. oszmR. *kiriš* | altR. *kārāš* | kaz. *kərəš* | csuv. *χirlü*. Rendkívül érdekes a lamdacismust mutató csuvas alak *i-je*; eszerint őstör. *i-nek felelhet meg csuv. *i* is.

kisi 'mensch, mann' | oszm. stb. *kiši*.

kistiä- 'verbergen, verstecken' | oszm. krmR. *gizlä-* id. | ujj. *kislä-* | krm. azerbR. *gizlän-* 'sich verstecken' (oszm. *gizli* 'verborgen, versteckt').

silä 'mark' | alt. leb. kún, csag. *jilik*.

sisik 'erle' | kaz. *širək* | csuv. *širək*. Fontos a kazáni alak, mely eszerint régi (*j*) csuvas jövevényszó.

29. §. j a k. i.

bīr '1' | j-tör. *bir, bər* | csuv. *per, peri, perre*.

īl 'anknüpfen, einhängen' | oszm. stb. *il*.

kīn 'nabel, centrum' | alt. tel. leb. szag. *kin* 'der nabel des moschustieres, der moschusbeutel'.

kīr- 'hineingehen, hineintreten' | j-tör. *gir-, kir-* | kaz. *kər-* | csuv. *kər-*.

kīs 'zobel' | csag. stb. *kiš*.

sīk 'naht' | alt. stb. *jik* | oszmR. *jiv* | kazB. *joj* | misPAAS. *jü* | csuv. *šəvə*. GRÖNBECH (KSz. IV. 123) ösjak. **jib-ik* alakot vesz fel; az illető ige azonban sehonnan sem igazolható s a hangtani körülmények éppen nem teszik nélkülözhetetlenné ezt az alakot.

sīk 'feuchtigkeit, tau' | kturkR. *čik* | oszmZENK. *čig, čih* | oszm. *čij* | tel. kazR. *čək*.

tīy 'eichhorn' | oszm. stb. *tīn* | köktörR. *tājij* | ujrR. *tājin*.

tīs 'zahn' | j-tör. *tiš, diš* | kaz. *təš* | csuv. *šəl*.

tīt 'lärchenbaum' | karR. *tit* | tel. alt. leb. sor, szag. *kojb*. kacs. küer. kking. *tət*.

Különös alakulások.

30. §. j a k. a.

sab 'faden zum nähen' | oszm. stb. *jip* | csuv. *šip*.

31. §. j a k. i.

bit 'laus' | oszm. stb. *bit*.

īnaç 'kuh' | oszm. stb. *inäk* | csuv. *əne*; vö. magy. *ünő* (GOMBocz BTürkL. 136); a szó eredeti vokalizmusa minden valószínűség szerint palatális.

it 'hund' | soj. *it* | tat. *it* | csuv. *jəDə, jīDə*.

sītī 'scharf' | oszm. *iti* | ujr. *jidik, jidi* | kum. *itti* | bar. *jidäü* | csuv. *šiv.Đə, šitšə*.

tīl 'zunge' | csag. stb. *til* | kaz. *təl* | csuv. *tšəlyε, tšəlrε*.

tīsī 'weibchen' | csag. stb. *tiši* | alt. *tizi* vagy *təzə* | abak. *tizi* vagy *təzə*.

Vö. 17. §, GRÖNBECH, KSz. IV. 237.

32. §. j a k. *ĩ*.

ĩs 'starker, durchdringender rauch' | kirg. szag. kojB. *šs* 'rauch, russ, dunst, dampf' | kaz. uĵ. csagR. *is* 'geruch, dunst, kohlendunst' | tar. csag. oszmR. *is* 'russ, qualm' | uĵR. *it* 'geruch, wohlgeruch'. — A két szó (*is* és *šs*) bizonyára egyeredetű; hogy a két alak közül melyik az eredetibb, azt egyelőre nem lehet megmondani.

33. §. j a k. *u*.

bus- 'gar oder reif w.' | oszm. stb. *piš-* | csuv. *piš-*. — A b-hatására gondolhatunk.

muĵ '100 rubel' | j-tör. *biĵ, miĵ* '1000' | csuv. *pin* id. — Magyarázat: mint az előbbinél.

34. §. j a k. *ü*.

büt- 'fertig w.' | oszm. stb. *bit-* | csuv. *pät-, pöt-* | mong. *bütü-* | oszm. *bütün* 'ganz'. — Az ige bizonyára már az alapnyelvben kettős alakban volt meg.

sürbä '20' | j-tör. *jârma, jigirmi* | csuv. *širem* [$<$ tör. *iki* 2' + mong. *arban* '10', vö. RAMSTEDT SUS. Aik. XXIV. 21, GRÖNBECH, KSz. IV. 116 ($<$ **jigürmä*); BÖHTLINGK, Jak. Gr. 75. §.

süt- 'verloren gehen, aufhören, erlöschen', *sütär-* 'verlieren' | oszm. stb. *jit-* 'verloren gehen' | köktör. csagR. *jitür-* 'verlieren, vernichten' | oszmR. *jitir-* 'verschwinden lassen' | csuv. *šät-* 'пропасть'.

35. §. **ä* ~ **i*.

A nélkül, hogy egyelőre valami nagyobb fontosságot tulajdonítanék a dolognak, néhány oly esetet akarok e szakaszban bemutatni, a melyeknek tanúsága szerint a török alapnyelvben első szótagbeli *ä* bizonyos esetekben *i*-vel váltakozott. Más feltetéssel e példák aligha magyarázhatók. Megjegyzem, hogy az első példa (*äsigi*) nem világos; talán csak a jakutból magyarázandó. (Vö. még 21. §.)

äsigi 'ihr', *äsikki* id., *isigi* id. | oszm. stb. *siz* | csuv. *ezir*.

bil- 'erfahren, erkennen, kennen lernen', *bäliä* 'bemerkenswert, zeichen, kennzeichen' | oszm. stb. *bil-* | oszmZENK. *belür-*

(o: *bälür-*) 'zum vorschein, zur erscheinung kommen, sich kund geben', oszmBdM. *bälir-* 'être connu, se montrer; devenir clair, évident', *bilir-* 'apparaître, se manifester' | csuv. *pel-* | csuv. *palla-* 'kennen, erkennen' | *palâr-* 'sichtbar sein, sich zeigen'.

ikki '2' | tar. azerb. bar. csag. oszmR. *iki* | sor. ujrR. *igi* | krm. *kún*, csag. oszm. karR. *äki* | kirg. kkirgR. *eki* | alt. tel. lebR. *äkki* (az *igi* alatt utalt *ägi* alak nincs meg RADLOFF szótárában) | csuv. *ikkə, ik, igə*.

inī 'der jüngere bruder' | tar. tel. alt. csag. kturk. oszm. azerb. ujrR. *ini* | bar. kirgR. *äni*.

ygyr 'sattel' (< **ijir*), vö. 31. §. | kaz. *ajär*, oszm. *äjär*, tar. *ägär* | tel. *ijirgä* 'satteldecke'. 21. §. ?

kim 'wer?' | *kún*, krm. bar. kirg. tar. ujr. oszm. karR. *kim* | alt. tel. leb. küerR. *käm* | csuv. *kam*.

tiräx 'die weisse pappel (*populus alba*)' | alt. tel. leb. sor. *kún*, csag. kturk. tarR. *täräk* | kirg. kkirg. szag. kojb. kacsR. *teräk* | kazR. *tiräk* | csuv. *tirək*. Valószínűleg a 21. §-ba tartozik.

36. §. Bizonytalan esetek.

icigäs 'warm', *itī* 'heiss, hitze' | oszmR. *isäm* 'heiss' | krmR. *äsžak* id. | oszmR. *äsšžak* | oszm. *sšžak* | tob. krm. oszm. azerbR. *issi* 'heiss' | kirgR. *ästək* id. | kkirgR. *ässək* | tel. altR. *üzü* < alt. tel. leb. szag. kojbR. *izi-* 'heiss w.' + *ü* | ujrR. *izik* 'heiss' | csagKún. *isiγ* (RADL. Wb.: az *issi* alatt utalt *ässš* alak nincs meg) | csuv. *šžš* 'warm'.

ijir 'sehne' | j-tör. *sšņr*, *siγir* | csuv. *ššņr*.

silis 'wurzel' | tarR. *jiltis* | küer. ujrR. *jäldäs* | szojR. *jältäs*.

Östör. *o.

37. §. Az östör. *o hangot a j-török megőrizte (de volgai, bask. tob.>u), a csuvas *y* (*vi-, vy-*)-ra változtatta. Vö. GOMBOCZ, BTürkL. 145—6, GRÖNBECH, Forst. 27. §, KATANOFF Urj. I. tábla (a toboli hibásan!). A jakutban a következő jelenségeket látjuk.

Általános fejlődés.

38. §. jak. o.

Egytagú szók.

xon- 'übernachten' | oszm. stb. *kon-* | kaz. tobR. *kun-* | oszm. stb. *konak* 'gast' | csuv. *χāna*, *χona* id.

χos 'doppelt' | csag. stb. *koš* | kazR. *kuš*.

oχ 'pfeil' | oszm. stb. *ok* | kaz. tobR. *uk* | csuv. *υχδ*.

oj 'kleines waldchen auf einem freien felde' | csag. stb. *oj* 'niederung, tal, schlucht' | kaz. *uj* | csuv. *uj* 'feld'.

ot 'gras' | oszm. stb. *ot* | kaz. tobR. *ut*.

ord- 'übrig bleiben, nachbleiben', *orduk* 'rest' | csag. stb. *art-* 'eine sache über einen gegenstand so herüberlegen, dass die enden zu beiden seiten herabhängen; aufladen, belasten; über etw. hervorragen, grösser s., besser s.; hinzukommen, zunehmen; übrig bleiben, nachbleiben; abreiben; über einen berg bringen', *art* 'hinterteil, pass, engpass', *artək* 'überragend, zuletzt, rest', *arē* 'jenseitig, die andere seite, nach, hinter, dorthin, weiter' | csuv. *vara* 'nach'.

A csuvas és a jakut tanúsága szerint feltétlenül őstörök **or-* alakkal van dolgunk s a magánhangzó fejlődése nem a jakutban és a csuvasban, hanem a *j*-törökben fejlődött rendkívüli módon. E szerint elesik GRÖNBECHNEK (KSz. IV. 116, 118) az a külömben sem nagyon tetszetős feltevése, hogy az *ort-* az *orduk* hatása alatt keletkezett volna. Kétségtől újabb jövevénytől valamely *j*-tör. nyelvből a jakut *artik* 'gebirgspass'.

soj- 'sich abkühlen' | oszm. *soyuk* 'kalt' | kazB. *sāuək* id. | misPAAS. *suwək* | csuv. *sivə* 'kalt, kälte; das kalte fieber', *sivən-* 'kalt w.'

toy 'gefroren', *toy-* 'frieren, gefrieren' | csag. stb. *toy* | kaz. *tuy* | csuv. *sən*.

tot 'satt', *tot-* 'sich sättigen' | *j*-tör. *tot-*, *tod-* | csuv. *tydā* 'satt'.

Többszótagú szók.

bočuguras, *bočugras* 'haselhuhn' | kazB. *božor* 'tetrao bonasia' | csuv. *pābžār*, *požār* 'rebhuhn, haselhuhn'.

bosxo 'frei, ledig, unbelastet' | oszm. stb. *boš* | kaz. *buš* | esuv. *pyžž*.

čokui- 'klopfen, schlagen, prügeln', *čokočču* 'ein hölzerner hammer' | altR. *čokā-* 'mit dem schnabel picken' [mong. *coki-* id.] oszm. kkingR. *čoku-* id. | tarR. *čokī-* id. | ? oszm. *čakič* 'hammer'.

čolbon 'morgenstern' | tar. oszmR. *čolpan* 'der planet Venus' | telR. *čolbon*, *čolmon* 'die Venus'.

dolgui- 'schwanken, sich bewegen, wogen', *dolğun* 'welle' | kirgR. *tolku-* 'wellen schlagen' | telR. *tolkū* 'welle' | kirgR. *tolkun* id. | esag. kelturkR. *tolkunla-* 'wellen schlagen' | kking. kirg. krmR. *tolγa-* 'hin und her bewegen; den schlauch mit airan von aussen stossen, damit die butter sich absetzt; runde einschritte in der schaft der lanze machen, damit die hand nicht rutsche; im kreise herumdrehen' | oszm. *dalya* 'welle' | krmR. *dalyalā* 'wellen schlagend'.

χojū 'dick, dicht', *χojun-* 'd. w.' | oszmR. *koju* 'dick, dickflüssig, dunkel' | tel. alt. kirgR. *kojū* | esag. kelturk. tarR. *kojuk* | szag. kojb. kaes. küerR. *kojug* | tel. alt. szag. leb. sor, kojb. kaes. küerR. *kojāl-* 'dick w., dicht w.'.

χomus 'maultrommel' | j-tör. *komās*, *kobuz* 'ein musikalisches saiteninstrument' | kaz. *kubāz* | esuv. *kybās*.

χomuos 'schöpfkelle', *χamias* id. | j-tör. (BÖHTL.) چوموش, kirg. (BÖHTL.) شومش | oszm. stb. *čom-* 'untertauchen, sich baden, schwimmen' | oszmR. *čomur-* 'untertauchen, sinken lassen' | alt. tel. lebR. *čomdār-* 'in eine flüssigkeit eintauchen' (? talán $\acute{e} > s > h > \chi$? RADLOFF szerint jak. $s > h$ -).

moj, *mojun* 'hals' | oszm. stb. *bojun* | kaz. *mujān* | esuv. *māj*. *ojnuo-* 'spielen', *ojnū* 'spiel' | oszm. stb. *ojna-* | kaz. *ujna-* | esuv. *vājā* 'spiel'.

olor- 'sitzen, sich setzen', *olox* 'sitz' | j-tör. *olur-*, *oltur-* | kaz. *utār-* | esuv. *lar-*.

ordū 'lagerplatz' | j-tör. *orda*, *ordu*.

orto 'der mittlere' | oszm. stb. *orta* | tob. kazR. *urta* | esuv. *vāda*.

orun 'stelle' | kirg. stb. *orun* | esuv. *virān*.

osoγ 'kamin' | j-tör. *očak*, *ožak*, *očok* | kaz. *učak* | esuv. *vu. bžax*.

otun- 'anzünden' | j-tör. *ot, od* | kaz. *tobR. ut.*
otut '30' | j-tör. *otuz, otus, oltuz* | kaz. *utāz* | csuv. *vēdār.*
tobuk 'knie' | j-tör. *tobāk, tobuk.*
toγuz '9' | j-tör. *toγuz, dokuz* | kaz. *tuγāz* | csuv. *tāχār, tāχχār.*
tolon 'hagel' | csagR. *tolu* | oszm. *dolu.*
tolu 'mit allem versehen', *tuol-* 'voll w.' | j-tör. *tolu, dolu* | csuv. *tylli.*

39. §. jak. *uo.*

buol- 'werden' | csag. stb. *bol-* | kaz. *bul-* | csuv. *pyl-*.
suol 'weg, spur' | oszm. stb. *jol* | kazB. *jul* | csuv. *śul.*
suoγ 'nicht' | oszm. stb. *jok* | kaz. *juk* | csuv. *śuk.*
suorγan 'bettdecke' | oszm. stb. *jorγan.*
tuol- 'voll w.' | csag. stb. *tol-* | kaz. *tul-* | csuv. *tyl-*.
tuos 'birkenrinde' | j-tör. *toz, tos.*
uon '10' | oszm. stb. *on* | kaz. *un* | csuv. *vyn, vynnā.*
uot 'feuer' | oszm. stb. *ot* | kaz. *ut* | csuv. *vyt.*

Különös alakulások.

40. §. jak. *a, ā.*

ās- 'vorübergehen' | j-tör. *oz-, os-*.
barīn 'kurz zuvor, vor einiger zeit', *marīn id.* | csag.
borun | baskКат. *burun.* Vö. VÁMB. EtWb. 209. §.

41. §. jak. *ō.*

ōl 'jener, der, da' | oszm. stb. *ol* | kaz. *ul* | csuv. *vāl.* Talán a liquida hatására gondolhatunk. RADLOFF (Die jak. spr. 30): «... wo *ō* und *ā* von BÖHTLINGK angewendet wird, wie z. b. in *ōl* 'jener', scheint ein versehen vorzuliegen; herr PEKARSKI behauptet überall nur *ol* gehört zu haben».

42. §. jak. *u.*

tul- 'umgehen, rund herum beschneiden' | oszm. *krmR.*
dola- 'umgeben, einwickeln, drehen, winden' | csagR. *tolaš-* 'sich herumdrehen, herumgehen, etwas umgehen'.

uya 'recht, rechte seite' | csag. stb. *oy* | kaz. leb. szoĵ. taraR. *uy*.

43. §. j a k. ö.

öj 'gedächtnis' | kirk. stb. *oj* 'geist, verstand, gedächtnis, meinung'.

44. §. Bizonytalan eset.

āγ- 'zählen, etw. in anschlag bringen; etw. für etw. halten, lesen' | oszm. stb. *oku-* 'lesen' (eredetileg talán 'szólani', vö. RADLOFF, Wb. I. 994).

45. §. Az őstör. *og fejlődése.*)

Vö. GRÖNBECH KSz. IV. 120.

j a k. u o.

muomax 'das erwürgen' | oszm. stb. *boymak* | kaz. *bu-* 'erwürgen' | csuv. *pu-* id.

suon 'dick' | j-tör. *joŕun, joŕan*.

suorat 'saure milch' | oszm. stb. *joŕurt*.

uol 'sohn', *uolan* id. | j-tör. *ogul, oglan*.

uol- 'abnehmen (von flüssigkeiten)' | alt. tel. leb. szag. kojĵ. sor. *söl-* 'austrocknen, abnehmen' | oszm. krm. kirk. kirk. uĵg. sor *sol-* | oszm. *suŕla-* 'in die Erde eingesaugt w.' | csuv. *siŕäl-* 'abnehmen, eintrocknen (von abgestandenen eiern)'.

uor- 'stehlen' | uĵgR. *oŕrâ* 'dieb' | oszm. *öru* id. | kaz. *uru* | csuv. *vârâ, voro*; *vârla-* 'stehlen'.

46. §. Őstör. *u.

Az őstör. *u hang képviselője a j-törökben és a jakutban rendesen u; a baskirban és a volgai dialektusokban o-t találunk az *u helyén, a csuvasban *â* ~ *o* (*vâ*)-t. Vö. GRÖNBECH, Forst. 27. §, GOMBOCZ, BTürkL. 145—6, KATANOFF, Urj. I. tábla.

*) Zárt szótagban.

47. §. jak. u.

Egytagú szók.

- bu* 'dieser' | oszm. stb. *bu* | csuv. *ku*, *ky* (< **py*).
bul- 'finden' | oszm. stb. *bul-*.
kur 'leibgurt' | oszm. stb. *kur*.
kus 'ente' | oszm. stb. *kuš* 'vogel'.
kut- 'giessen' | kazB. *koj-* 'giessen, schütten, abschütten, fallen lassen' | szag. *koj*B. *kus-* 'ausgiessen, ausstreuen' | alt. tel. leb. tar. szárt, kirk. kking. csag. kelturk. karR. *kuj-* 'giesen' | csuv. *χiv-* 'giessen; ablegen (kleid, hut), ausziehen (stiefel)'.
muy 'qual, mühe' | csagKÜN. *mung* (o: *muy* vagy *mung*?) 'schmerz, kummer'.
mus- 'sammeln' | csuv. *puštar-* id.
tus 'die vor einem liegende seite; angelegenheit; bezug', *tosui-* 'begegnen' | oszmR. *düš* 'grade, grade gegenüber, entgegen' | oszmZENK. *düš ol-* 'begegnen' | RADL. Wb.: a *tüš* alak (l. a *düš* alatt) nincs meg | ujk. csag. tel. leb. alt. sor, küer. kacs. kking. künR. *tuš* 'die gegenüber liegende stelle, stb.' | kazB. *těš* 'ort, zeit, beegnung' | csuv. *təl*, *təl* 'stelle, platz, sinn'. — Magyarázatul bizonyára östör. **tuš* ~ **tüš* alakpárt kell felvennünk. A jakut *u* ~ *o*-ra vonatkozólag vö. BÖHTLINGK, Gramm. 74. §.
tur- 'stehen' | j-tör. *tur-*, *dur-* | kaz. *tor* | csuv. *tār-*, *tor-*.
tut- 'halten, festhalten' | oszm. stb. *tut-* | kaz. *tot-* | csuv. *tüt-*.
uk- 'legen, stecken, einpacken' | tat. *suk-* 'hineinlegen, verbergen' | oszm. *sok-* | ?? csuv. *səχ-* 'beissen, stechen, picken, hacken' (PAASONEN, Csuv. szój. 118. l.).

Töbhtagú szók.

- bulā-* 'mischen, umrühren' | kirk. stb. *bulγa-* 'trüben'.
burgunas 'eine junge kuh, eine dreijährige kuh, die noch nicht gekalbt hat' | oszm. *buzarā* 'kalb, die jungen der elephanten, rhinnoceros und giraffen' | kün, tob. kirk. *buzau* 'kalb' | csagVÁMB. *bozagu*, *bozau* | csuv. *pāru*, *poru* [mongGOLST. *birayū* 'двухгодовойый теленок']. Az ócsuvas **burayū* alak, melyet

GOMBOCZ (BTürkL. 51. l.) kikövetkeztetett, tökéletesen igazolódik ezzel a jakut szóval, mely kétségkívül ócsuvas átvétel.

burxān 'schneegestöber, sturm' | oszm. stb. *burayan*.

butuk 'zweig', *mutuk* id. | OSZMZENK. *budak* 'ast, rebe, ast-knoten im holze'.

kujas 'tageshitze, heisser tag' | sor, leb. kún, csag. kturk. karR. *kujas* 'die sonne' | csuv. *χῠvel*, *χῠvel* 'sonne'. — A nehézségek ellenére sem kételkedem, hogy az oszm. krm. *güneş* 'sonne' ugyanez a szó. Félő, hogy ha még sok ilyen találunk, ugyancsak átfarmálódik RADLOFFnak az östörök szótókról szóló elmélete.

kulgāχ 'ohr' | oszm. stb. *kulak* | kazR. *kolak* | csuv. *χῠlχa*, *χῠlra*.

kulut 'diener, knecht' | oszm. stb. *kul* | kaz. *kol*.

kumax 'sand' | csag. alt. sor, kirg. *kumak* | ócsuv. **χumak*, vö. GOMBOCZ BTürkL. 84; talán **kumak*, vö. NÉMETH, Nyr. XLII. 243.

kuturuk 'schwanz, schweif' | j-tör. *kujruk*, *kuduruk*, *kuzruk* | csuv. *χῠre*.

murun 'nase' | oszm. stb. *burun*.

sular 'hälfter' | oszm. *jular*.

suturuk 'faust' | oszm. stb. *jumruk* | kazR. *jomrok* | csuv.

šāmār, *šomor*.

tujax 'hufe' | j-tör. *tujak*, *tujrak*.

tulajax 'waise' | oszm. stb. *tul* 'wittwe, verwittwet' | kazR. *tol* id. | csuv. *tālχ*, *tolχ* 'waise, wittwer'.

tuman 'nebel, dampf, qualm' | oszm. stb. *tuman* | kazR. *tōmān* | csuv. *tāman* 'schneegestöber'.

uja 'nest' | oszm. stb. *uja* | kazB. *oja*, *uja* | csuv. *jāva*. Vö. oszm. stb. *juva* 'nest'.

ulluk 'schenkel' | oszm. boszn. *ujluk*.

ulu 'ungewöhnlich gross' | j-tör. *ulu*, *uluk*.

urū 'verwandter, verwandtschaft, hochzeit' | j-tör. *uruk*, *uruy*, *urū*.

usā- 'sich in die länge ziehen, dauern, wahren' | oszm. stb. *uza-* | csuv. *vārām*, *vorom* 'lang'.

usuk 'der äusserste, spitze, ende' | csag. stb. *uč* | kaz. *oč* | csuv. *vəs*.

utui- 'einschlafen, schlafen', *u* 'schlaf' | oszm. stb. *uju-*.
uturuk 'fuz' | kirg. azerb. krm. oszmR. *osuruk* | kazR.
usrâk | csuv. *pâzar-*, *pözar-* 'farzen'.

48. §. *jak. ü.*

būs 'eis', *mūs* id. | oszm. stb. *buz* | kaz. *böz* | csuv. *pâr*.
būt 'hüfte' | oszm. stb. *but* 'schenkel'. Vö. PAASONEN, CSUV.
 Szój. 97 (csuv. *pâzâ*, *pözö* 'schenkel', oszm. *bažak* id.).
kūr- 'trocken w.' | oszm. stb. *kuru-* | kaz. *korâ-* | csuv. *χâr-*.
kūs- 'umarmen' | csag. stb. *kuč-*.
sūj- 'waschen, abwaschen' | oszm. stb. *ju-* | csuv. *šu-*.
tūs 'salz' | oszm. stb. *tuz* | kaz. *toz* | csuv. *têvar*.
ū 'wasser' | j-tör. *su*, *sub* | csuv. *šiv*.
ūs 'handwerker, künstler, schmied' | oszm. stb. *usta* | kazB.
osta | csuv. *âsta*, *osta* | perzsa استا, استاد.

Különös alakulások.

49. §. *jak. i.*

bijjil 'heuer' | oszm. stb. *bu jâl*.
bilit 'wolke' | oszm. stb. *bulut* | kaz. *bolot* | csuv. *pâlet*, *pêlêt*.
simit 'ei' | tat. 'jumurka' | csuv. *šêmartâ*.

50. §. Bizonytalan esetek.

bîsâ- 'etw. von etw. trennen, befreien, erlösen' BÖHTL.:
 «von *bîs* 'verschlag, umzäunung', vgl. osm. بوشامق 'evacuare,
 repudiare, dimittere, liberum facere' wie es scheint von بوش,
 das ich aber mit *boszo* verglichen habe».

tumu 'schnupfen'. BÖHTL.: «vgl. تومان, mong. *tumugun*
 SCHM. 251, c.»

Östör. *ö.

51. §. Az östör. *ö a nyelvjárások nagyobb részében meg-
 maradt, a volgaiban, a baraba, toboli és baskir dialektusokban
 ü-re, a csuvasban *u* ~ *ê*-ra változott. Vö. GOMBÓCZ BTürkL.
 156—7, GRÖNBECH Forst. 34., 35. §, KATANOFF Urj. I. tábla.

Általános fejlődés.

52. §. j a k. ö.

Egytagú szók.

köm- 'verscharren, vergraben, begraben' | oszm. stb. *köm-* | kazR. *küm-*.

kön- 'gerade w., redlich w.' | csuv. *kyn-* 'sich ausbiegen, gerade w.'. L. alább *könö*.

kör- 'sehen' | csag. stb. *kör-* | kaz. *kür-* | csuv. *kyr-*.

kös- 'seinen wohnort verändern' | csag. stb. *köc-* | kaz. *küč-* | csuv. *kuš-*, *kyš-* 'übersiedeln, umziehen'.

öl- 'sterben' | oszm. stb. *öl-* | kaz. *ül-* | csuv. *vil-*.

öy 'farbe' | csag. stb. *öy*.

örd 'wiesenbrand' | csag. stb. *ört*.

ös 'rede, nachricht, streit, zank' | csag. stb. *öc* 'feindschaft, rache, hass'.

Töbhtagú szók.

börö 'wolf' | köktör. kturk. csag. *khivai*, türkm. tar. *böri* | kún, kar. kirg. *börü*.

bötöyö 'vogelmagen' | csagKún. *petike* 'magen, darm' | kazO. *bütäkü* 'птичий желудок' | csuv. *pəzεχε* 'kropf (von der aussenseite)'.

köyön 'enterich' | kkirg. *kögöl* | csuv. *kəvagal* 'ente'.

köyör- 'grün oder blau werden' < *küöχ* | csag. stb. *kök* | kaz. *kük* | csuv. *kəvak* 'blau, himmelblau, bläulich, taubenfarbig, grau', *kəvagar-* 'blau w.'.

kömör 'kohle' | oszm. stb. *kömür* | kaz. *kümər* | csuv. *kəmrək*, *komrək*.

könö 'gerade, redlich' | köktör. ujjg. csagR. *köni* 'grade, richtig, gerecht' | kazR. *küni* 'gehorsam'.

köyül 'frei, unabhängig, befugt, freiheit' | csag. stb. *köyül* 'sinn, gemüt, herz, geist' | csuv. *kəməl* id.

öyülün- 'krumm w., sich biegen' | j-tör. *bök-*, *bög-* 'krümmen, biegen'.

ölöy 'art sumpfgas' | tár. csag. kturkR. *öləy* 'saftige pflan-

zen, die pflanze, das gras, die steppe, wiese? | alt. tel. lebR. *ölöy*
 'pflanze, gras, heu, (kirg.) die sumpfpflanzen'.

sötöl 'husten' | tar. csag. kturkR. *jötäl*.

töbö 'spitze, gipfel' | csag. stb. *töpä*.

tönün 'umkehren, heimkehren' | oszm. *dön* 'sich wenden'.

törüö 'geboren w.', *törüt* 'herkunft' | alt. tel. leb. *törö*
 'geb. w.', *töröl* 'geschlecht, verwandtschaft' | csuv. *tyrdäm* 'ent-
 fernt verwandt'.

53. §. jak. üö.

küöz 'grün, blau' | csag. stb. *kök* | csuv. *kävak*. Vö. GÖM-
 BOCZ, BTürkL. 91.

küöl 'see' | csag. stb. *köl* | kaz. *kül* | csuv. *küle, kül*.

tüörd '4' | j-tör. *tört, dört* | kaz. *dürt* | csuv. *têvadê, têvattê*.

tüös 'brustbein' | csag. stb. *tös* 'brust' | kazR. *tüş*.

üöz 'schelten' | j-tör. *sög-, søj-*.

Különös alakulások.

54. §. jak. a.

bakır 'krumm, gebogen', *takır* id. | oszm. ChlR. *böirü* 'ge-
 bogen, verbogen, verdreht' | csagR. *bögür, boğur* 'ein zweihöckri-
 ges Kameel'.

55. §. jak. ä.

bärgäsä 'mütze' | j-tör. *börk, börük*. Vajjon nem a jakut szó
 vokalizmusa-e az eredetibb?

56. §. jak. o.

oγus 'ochs' | j-tör. *ögüz, öküz* | kar. *ägiz* | csuv. *vâgâr*.
 Vö. 17. §.

toγ 'ausgiessen, ausschütten' | csag. stb. *tök* id. Vö. 17. §.

57. §. jak. ü.

külük 'schatten' | krm. azerbR. *kölgä* | krmR. *köljä* | csuv.
malgä, mölgö.

ürüt 'der obere' | kirg. oszm. csag. azerbR. *ör* 'eine hohe
 stelle' | alt. tel. lebR. *örö* id. | kaz. tobR. *ür* 'der höher lie-
 gende teil'.

58. §. Az östörök *ög fejlődése.*

(Vö. GRÖNBECH KSz. IV. 121.)

üörät- 'lehren, unterrichten', üöräx 'lehre' | csag. ujrR.
ögrät- | krm. oszm. csag. ujrR. ögrän- | oszm. öjrän-, öjrat- |
krmR. üjrat- | csuv. vörät-.

59. §. Östör. *ü.

Többyire megmaradt; azok a nyelvjárások, melyek az *ö-t ü-re változtatták, az *ü helyén *ë-t mutatnak. A csuvasban ə ~ ö (və)-t találunk. Vö. GOMBOCZ BTürkL. 156—7, GRÖNBECH Forst. 34., 35. §, KATANOFF Urj. I. tábla. PAASONEN, NyK. XLII. 53. A jakutban a következőkép fejlődött:

Általános fejlődés.

60. §. jak. ü.

Egytagú szók.

bük 'gebogen' | oszm. stb. bük- 'biegen'.
kül 'asche' | oszm. stb. kül | kaz. köl | csuv. kəl, köl.
kül- 'lachen' | csag. stb. kül- | kaz. köl- | csuv. kul-.
kün 'sonne' | csag. stb. kün | kaz. kön | csuv. kun.
kürt- 'wegaufeln', küržäx 'schaufel' | oszm. stb. kürä-.
küs 'herbst' | csag. stb. küz | kazR. köz.
süt- 'verloren gehen, aufhören, erlöschen' | csuv. (AŠM. VII)
šət- 'заблудись', Učebn. šəDes (infin.) 'пропасть' (I. PAAS).
tüš- 'herabfallen' | csag. stb. tüš-.
ür- 'blasen, bellen' | csag. stb. ür- | kaz. ör- | csuv. vər-.
üs '3' | oszm. stb. üč | kaz. ěč | csuv. vižə, viššə.

Többszoros tagú szók.

künü 'eifersucht, neid' | szag. kojb. kaesR. künnä- 'eifersüchtig sein' | karR. künüwlä- 'beneiden' | bar. kün, karR. künylä- 'eifersüchtig, neidisch sein' | telR. küny 'neid, eifersucht'.

künüs 'am tage' | tar. kirk. csagR. kündüz 'am tage, die

*) Zárt szótagban.

tageszeit' | tel. ujr. *kündüs* 'die tageszeit' | oszmR. *gündüz* id. | kazR. *këndöz* 'am tage' | csuv. *kəndər*: *k. anəzə* 'süden'.

kütüö 'schwager, schwiegersohn' | kaz. *kəjäu* | köktör. ujr. *küdügü* | sor, szag. kojb. *küzä* | csuv. *kərü*.

sügj- 'sich auf die knie stellen' | oszm. stb. *ök-* | köktör. csagR *jükün-* 'sich verneigen, gebeugt vor einem höherstehenden stehen, verehren' | csuv. *šəgän-* 'das knie beugen'.

süräx 'herz' | oszm. stb. *jüräk* | kazB. *jöräk* | csuv. *tšəz*.

tüsüö- 'träumen'; vö. 61. § (*tül*).

üllär- 'teilen' | tel. barR. *ülü*, ujrR. *ülük* 'teil' | kaz. *ölös* id. | csuv. *valə, val* 'teil, anteil', *valəs-* 'verteilen, austellen'.

üjü 'lanze' | oszmZENK. *süjü* id. | csag. *kún, krm. kar. süngü* | ujr. *süjük* | kaz. *səjə* | csuv. *sənə, sonə* 'spieß; stachel (der insekten, z. b. der biene)'.

ürgüt- 'verjagen, wegtreiben, aufjagen' | oszm. stb. *ürk-* 'erschrecken, zusammenfahren, scheu w.' | ujrR. *ürk* 'die furcht' | tob. taraR. *ürgüt-* 'erschrecken, aufscheuchen, scheu machen' | csuv. *vərga-*: *əzəm vərgal* 'ich quäle mich, ängstige mich'. ZOL. 26: *varga-* 'мучиться, беспокоиться'.

sütük 'fingerhut' | oszm. *jüksük, jüsük* | ócsuv. **žüsüj* (vö. magy. *gyűszű*). GOMBOCZ, BTürkL. 83. o. — Szóvégi *k*-ja bizonyosan képző.

. 61. §. jak. ü.

küs 'kraft' | csag. stb. *küc*.

küt- 'erwarten' | csag. stb. *küt-* 'behüten; bewahren'.

sür- 'laufen, fließen' | altR. *jür-* 'laufen, springen, galoppieren' | alt. telR. *jürür-* id. | ujr. csag. *küer. kökt. kúnR. jügür-* kökt. alt. tel. leb. kking. tob. tarR. *jür-* 'in bewegung sein, auf dem wege sein, gehen, fahren, reiten, wandern' | ujrR. *jüri-* id.

süs 'stirn' | oszm. stb. *jüz* 'gesicht'.

süs '100' | oszm. stb. *jüz* | kazB. *jöz* | csuv. *šər, šör*.

tül 'traum' | csag. stb. *tüs* | kaz. *tös* | csuv. *tələk, tölök*.

tün 'nacht' | csag. stb. *tün*.

tür- 'zusammenrollen' | j-tör. *tür-, dür-* | ócsuv. **tür-*, GOMBOCZ BTürkL. 134. l.

ür- 'treiben, verfolgen' | oszmZENK. *sür-* 'ziehen, dauern, rennen, jagen, ackern, treiben, ausbreiten'.

üt 'milch' | oszm. stb. *süt* | kaz. *sət* | csuv. *sət, sət*.

62. §. jak. üö.

üör 'herde' | j-tör. *sürük, sürü*.

üös 'mark eines baumes, galle, mitte eines flusses' | oszm. stb. *öz* 'der beste teil eines dinges, das innere, das herz, das mark'.

Különös alakulások.

63. §. jak. i.

isänä 'steigbügel' | j-tör. *üzänä, üzängi* | kaz. *özängä* | csuv. *jêrana*.

64. §. jak. u.

burduk 'mehl, korn' | kazB. *börtök* 'krümchen, körnchen' | csagKún. *bürcek* 'kugel, rolle; haar, locke' | altV. *pürük, pürük* 'почка (древечная)' | csuv. *pər, p̄žə, p̄r, p̄žə* (vö. Ašm. BCs. 40 *pər, p̄žək, p̄r, p̄žək*) 'korn, körnchen'.

65. §. Bizonytalan esetek.

kätiä- 'behüten, bewachen' | csag. stb. *küt-* id. Vö. 61. §. *küt*.

ün- 'wachsen' | szojR. *ün-* 'in die höhe steigen' | tarR. *ün-* 'hervorkommen, aufsprössen' | kirg. ujj. csagR. *ön-* 'wachsen'.

ütügün- 'nachahmen, ähnlich w.' | oszmZENK. *öjkün-* 'nachahmen' | oszm. csagR. *öjkün-* | csag. kturk. oszmR. *uj-* | ujjR. *ut-*. GRÖNBECH (Forst. 23. §, KSz. IV. 116) az *ö > ü* változást a *d*-vel magyarázza. Éppen nem valószínű; az *u*-s alakok sokkal bonyolultabbá teszik a problémát.

66. §. Az östörök **üg* fejlődése.*)

(Vö. GRÖNBECH, KSz. IV. 121.)

büör 'niere', *bjar* id. | oszmZENK. *bübrek, bögrek* | kaz. *böjräk* | ur. *püräk* | csuv. *pürε*.

A hosszú magánhangzók problémái.

67. §. A 4., 6., 16., 24., 29., 32., 39., 40., (41.), 48., 53., 61., 62. szakaszokban láttuk, hogy a j-török nyelvek rövid magánhangzóinak a jakutban sokszor hosszú magánhangzók vagy

*) Zárt szótagban.

diftongusok felelnek meg. Hogy jakut újítás-e ez a hosszúság vagy pedig őstörök hangzásbeli sajátosságokból magyarázandó, azt az első pillanatra nem lehet eldönteni. Elvileg épp olyan jól lehet az egyik, mint a másik.

A többi törökségben csak rövid magánhangzókat találunk. Egyes csuvas dialektusok hosszú magánhangzói bizonyosan csuvas újítások, a legelőkelőbb oszmánliban s egyéb dialektusokban hosszú magánhangzókkal hangzó arab és perzsa jövevényszók említést is alig érdemelnek.

Ellenben nagyon figyelemreméltók azok a megjegyzések, melyeket a khivai tatár dialektus hosszú magánhangzóirol BUDENZ tett a NyK. IV. k. 316. lapján: «Nevezetes, hogy az özbe-tatár még hosszú önhangzókat is tartott meg, és pedig eredeti török szókban..., pl. *qān* 'vér', *āt* 'név', ellenben *at* 'ló', mely két szó éppen így különbözik a jakutban is, míg a csuvasban amaz *jat*, emez *ut*...; *ī* eredeti török szókban, pl. *qīz* vagy *qiz*...; *ō*: *ō* vagy *o* 'az', *bōr* 'kréta', jak. *buor*; *ō̄*: *bōri* 'farkas'; *ū*: *tūz* 'só'; *ū̄*: *tūš* 'álom, somnium'. Ha azonban meggondoljuk, hogy BUDENZnek csak ennyi elfogadható példája van, aligha fogjuk ezt a jelenséget a száz meg száz példában előforduló jak. hosszúsággal összehasonlítani. Nem lehetetlen, hogy e két nyelv hosszú magánhangzói közt valamely (!) történeti összefüggés van, de ennek a gyanításnak semmiféle hasznát nem vehetjük.

Még kevésbé járulnak hozzá a kérdés tisztázásához a többi dialektusokban (pl. tar.) szórványosan előforduló hosszú magánhangzók. Vö. még BÖHTLINGK, Jak. Gr. 91. §.

68. §. RADLOFF (Phon. 105. §) azt hiszi, hogy a török ősnyelvben hosszú magánhangzók nem voltak, s valamint a j-török nyelvekben hosszú magánhangzók csak «mechanikus» összeolvadás által keletkeztek, úgy a jakutban sem más ezeknek az eseteknek a magyarázata. Ugyanez a gondolat megvan GRÖNBECHNÉL, vö. KSz. IV. 234. (Tárgyalását l. alább.) Ehhez az elmélethez híven RADLOFF a következő (106.) szakaszban több-kevesebb szerencsével megkísérli, hogy az idetartozó jakut példák egy részét összevonásból magyarázza. Pl. *ū* 'schlaf' < **ujuk*; de a szóközépi őstör. **j*- a jakutban megmarad, vö. 116—118. § (*bājū*, *ijjūt*, *kijjīn*, *mojun* stb.); *bī* 'älterer bruder', tat. *bäg*, *päg* 'herr': a szóvégi *-k* fejlődésének a jakutban meg-

vannak a maga külön törvényei; semmi jogunk sincs feltenni, hogy ezeknek a törvényeknek közük volna a magánhangzó-megnyúlás tulajdonképpeni szabályaihoz; vö. 131—4. §; *sik* 'naht' ~ tat. *jirik*, *jirik* 'ritze, spalte'; eszerint az *-i-* az *-iri-* hangcsoportból keletkezett volna; ezt RADLOFF sem gondolta komolyan. Ez a RADLOFF három első példája; a többiben is hasonló elfogadhatatlan magyarázatokkal találkozunk, nem is szólva azokról az esetekről, a melyeknek megfejtése az újabb kutatások szerint egészen más.

RADLOFF tehát — a ki azonban a nyelvtörténeti következtetéseket gondosan kerüli — valószínűleg azt gondolja, hogy a jakut hosszú hangzók minden esetben östör. **g_o*, **g_i*, **j_o*, **j_i* stb. stb. képviselői.

Ez az elmélet a következő okokból elfogadhatatlan:

1. Ha a jakut nyelv hosszú hangzói összevonásból keletkeztek, akkor miért nem hosszú ma a jakutban a *χan* 'gross, bedeutend' < **kagan*, *χat* 'doppelt' ~ kirg. *kabat*, *samir* 'regen' < **jagmur*, *sarin* 'schulter' < **jagrön* (vö. 100. §) szavak magánhangzója?

2. Mért maradt meg az intervokalikus *-k-*, *-j-*, *-b-*? Hogyan maradtak meg ilyen alakok, mint *aγa* 'vater', *oγus* 'ochs', *kuba* 'schwan', *tabisχan* 'hase', *aba* 'gift', melyek a többi török dialektusokban jórészt összevonva fordulnak elő?

3. A RADLOFF-féle elmélettel a példáknak csak igen csekély száma fejthető meg világosan.

4. Ha az **g_o*, **g_i* stb. stb. hosszú magánhangzókká fejlődtek, honnan van pl. az **ag*-nak szabályos jak. *ia* megfelelése (13. §), — a mely mellett nagyon sok a hosszú *ā*! — s honnan van az, hogy ennek megfelelőleg az **äg*-nek *iä*, az **og*-nak *uo*, az **ög*-nek *üö* a megfelelője. Vö. 19., 45., 58. §.

5. Ezzel kapcsolatban: mért nincs a jakutban hosszú *ō* és *ä*? Lehetetlen, hogy a török alapnyelvben ne lettek volna *og*, *äg* szótagok, s ha a j-török dialektusokban ezek *ō*, *ä*-be vonódtak össze (vö. RADL. Phon. 103. §), nagyon valószínűtlen, hogy a jakutban diftongusokká lettek volna. Az ugyanis kétségtelen, hogy RADLOFF a jakut «összeolvadásban» ugyanannak a jelenségnek a folytatását látja, melyet ő a Phonetik 98. kk. szakaszaiban «vocalisirung» és «verschmelzung» jelzéssel mint köztörök jelenséget tárgyalt. Nagyon is östörök jelenségekről van itt hát szó öszerinte.

6. Ha a jakut hosszú magánhangzók összevonásból keletkeztek, akkor miért van az a szabályosság, hogy ha az eredetileg hosszú egytagú fő kéttagúvá válik, nagyon sokszor elveszti hosszúságát?*) Hiszen ezekben a hosszabb alakokban éppúgy összevonásból keletkezett az első szótag.

7. Teljességgel csődöt mond az összevonási elmélet a második és harmadik szótagbeli hosszúságokban; erről itt azt hiszem, felesleges bővebben beszélni, különben vö. 70. §. BÖHTLINGK, Jak. Gr. 94. §: «Eine schwere länge entwickelt sich im jakutischen aus einer schweren kürze in der endsilbe eines wortes, als ausdruck der frage der verwunderung, des zweifels, z. B.: *bispatāx* 'oh, er hat nicht geschnitten' < *bispatax* 'einer, der nicht geschnitten hat'. 101. §: *kälbiät* 'ob er etwa gekommen?' < *kälbit* 'gekommen', *körbüöt* 'ob er etwa gesehen?' < *körbüt* 'gesehen'.

Arról tehát, hogy a jakut hosszú magánhangzók nagyobb része összevonásból keletkezett volna, szó sem lehet.

69. §. Tovább kell tehát haladnunk. Arra gondolhatnánk, hogy oly alapnyelvi jelenséggel van dolgunk, melynek a többi török nyelvekben talán egyéb nyomai vannak. GRÖNBECH, a ki a török hangtörténet problémáit igen élesen látja, de a megoldásnál — bár pompás ötletekkel — csak részletek magyarázatát kísérli meg, a jak. *at* 'ló' ~ oszm. *at* id. *āt* 'név' ~ oszm. *ad* id., oszm. *až* 'hungrig' ~ jak. *ās*, oszm. *ac* 'öffnen' ~ jak. *as-*, oszm. *od* (?) 'feuer' ~ jak. *uot*, oszm. *ot* 'gras' ~ jak. *ot*, oszm. *bud* 'schenkel' ~ jak. *büt* 'hüfte', oszm. *süd* (?) 'milch' ~ jak. *üt*-féle összeállításokkal arra a gondolatra jutott, hogy az

*) A szabály (BÖHTLINGK, Jak. Gr. 60. §. kk.) tulajdonképpen úgy szól, hogy a rövid *ä*, *o*, *ö*-nek megfelelő *iä*, *uo*, *üö* vokalizmusú egytagú tövek magánhangzóval kezdődő képzők előtt elvesztik hosszúságukat. Kétségtelen jelek mutatják, hogy ez a jelenség valaha a többi hosszú magánhangzókra is kiterjedt; vö. GRÖNBECH, KSz. IV. 229; *sār-* 'die federn verlieren' > *sara* 'ein vogel, dem die federn ausgefallen sind'. — BÖHTLINGK, Jak. Gr. 3. o.: «In einem zweisilbigen worte mit zwei langen vocalen sind beide längen deutlich zu vernehmen; in einem drei und mehrsilbigen dagegen hört man fast nur die letzte länge: *īrdīlāχ* lautet beinahe *īrdīlāχ*. Der deutlichkeit wegen habe ich in einem solchen falle nach der etymologie geschrieben».

eredeti hosszúság emlékét az oszmánliban a következő mássalhangzó zöngéssége őrzi.*)

Ezt a magyarázatot minden megjegyzés nélkül nem lehet elfogadni. Az oszmánli szókezdő zöngés médiáinak a kérdése is igen bonyolult, de még sokkal inkább a szóközépieké és szóvégieké. Ismeretes pl. az a szabály, hogy az oszm. *k* többtagú szókban (de vö. pl. *çok*, acc. *çoru*, bizonyos magánhangzóval kezdődő ragok előtt *ç*-vé lesz (bizonyára **g*-n keresztül), a *k* *j*-vé (kétségkívül **g*-n keresztül, vö. KÜNOS, Oszm.-tör. nyelvkönyv, 199. o.). Az is ismeretes, hogy ezek a később fejlődött mássalhangzók behatoltak a nominativusba is, vö. *بک* *bej* (csag. *bäg*) 'bej', *چیک* *çij* 'nyers' stb. Midőn tehát GRÖNBECH a szabályának ellentmondó *jok* 'nincs' ~ jak. *suox*; *gök* 'kék' ~ jak. *küöx* alakokat úgy magyarázza, hogy ezeknek eredeti alakja azokban az alakokban látszik, a melyekben szóvégi mássalhangzójuk intervokális helyzetbe került (*jok*: praet. *jo'udu*, *gök* 'himmel': acc. *göjü*), oly ingatag talajon jár, hogy megjegyzésének semmi értékét sem tulajdoníthatunk. Nem is szólva az olyan esetekről, a melyekben kétségkívül a zöngétlen alak az eredetibb, mint a *güç* 'erő' (jak. *küs*) szónál. Vö. még jak. *tät*- 'reissen, zerreißen' ~ oszm. *dit*-, *dät*-.

A GRÖNBECH magyarázata mindazáltal annyira tetszetős, hogy egyelőre nem szabad szem elől tévesztenünk. GRÖNBECH figyelmét elkerülte az a körülmény, hogy a jakutban csak eredetileg egytagú szókban lehet hosszú a magánhangzó s magyaráz ilyen alakokat, mint *asj* 'sauer', *osoç* 'heerd' (~ oszm. *aş*, *oşak*) s egyebeket.

Kellemetlenül hat GRÖNBECHNÉL, hogy annyi mindent magyaráz a jak. hosszú magánhangzókkal. Így pl. a csuvas szókezdő *v*-t (j-tör. *a*-val szemben), a szókezdő *št* (j-tör. *t*, *d*-vel szemben, vö. NÉMETH, NyK. XLIII. 130), a szókezdő *j*-t (jak. *ï*-val szemben), az őstör. **e*-t (KSz. IV. 237—8) stb.

*) Ugyancsak GRÖNBECHNÉL: a csuvas szókezdőkön többképpen látszik az eredeti hosszú magánhangzók hatása, pl. *tšyl* ~ jak. *täs* 'kő', *jur* ~ jak. *çär* 'hó'; az utóbbit már megfejtettem (KSz. XIV: Über den Ursprung des Wortes *Saman*), itt őstör. **k'*-vel van dolgunk; az előbbinek valószínűleg szintén semmi köze a hosszú magánhangzóhoz. (Vö. NÉMETH, NyK. XLIII. 133, 141—2.)

Tovább menve GRÖNBECH arra a gondolatra jut, hogy a fenti egytagú oszm. alakok kéttagú alakokra mennek vissza s zöngés szóvégi mássalhangzójuk úgy keletkezett, mint a mai oszmánliban keletkezik a többtagú szók végén levő *-k*, *-t*-ből a *-g* és *-d* (l. a fenti szabályt). Itt a gyöngéje ennek a szép elméletnek. Mert ha ez a szabály mai alakjában az őszoszmánli korszakba visszanyúlik, honnan van az, hogy a GRÖNBECH példái olyan következetesen (?) felcserélték a nominativusi zöngétlen médiát a függő esetekbeli zöngéssel, míg az ilyenek, mint *eožuk*, *ožak*, szóval csaknem az összes példák, ezt nem tették meg. Itt megint újabb hipotézisre van szükség, melyet azonban már igen nehezen lehetne elhinni. — Jól meggondolandók az előző szakaszban az összevonásos elmélet ellen felhozott kifogásaim. — Van még egy baj. GRÖNBECHnek a török *g*, *b* eltűnését kettős (mégis egységes?) folyamatnak kellett feltűntetni. T. i.: régebben eltűntek az összes intervokális *-g-k* és *-b-k*. Honnan van azonban, hogy ilyenek még ma is vannak? Honnan van az, hogy számtalan esetben még ma van folyamatban a *g* és *b* eltűnése? Erre GRÖNBECH úgy felel, hogy ezeket a *g*-ket és *b*-ket régebben valamely más, mellettük levő, de ma már eltűnt mássalhangzó védte. Ez az elmélet több, mint kétséges. Vö. 91. §.

A fenti elméletből csak ennyit fogadhatunk el: egytagú oszmánli szók szóvégi zöngés médiája rendesen arra utal, hogy a jakutban a szó magánhangzója hosszú.

70. §. Szilárdabb, sőt egészen biztos alapon áll Gombocz, a ki a BTürkL.-ben (154—5. l.) a magy. *kép* és *bér*, jak. *biär*- és *kiäb* alapján ótör. (inkább csak ócsuvas-jakut) **bär*- és **káp* alakokat vesz fel. Vö. még esetleg a bolgár sírfeliratokon talált *biälem* 'ötödik' (~ jak. *biäs* '5') alakot.

Kétségtelennek látom, hogy itt újra csuvas-jakut egyezésről van szó. Mi ennek az egyezésnek a nyelvtörténeti jelentősége?

Bizonyos, hogy a jakut hosszú magánhangzók legnagyobb részének semmi nyoma sincs a csuvasban. Erről is könnyű meggyőződni, ha egy pillantást vetünk az előző szakaszokban levő példákra. Semmi esetre sincs jogunk feltenni, hogy itt közös jakut-csuvas újításról volna szó.

Hogy tehát a jelenséget megmagyarázhassam, felveszem azt, hogy bizonyos magánhangzók hosszú volta jakut sajáttság, s

azok a csuvas példák, melyek e nyújtásról tanúskodnak, a jakut nyelvjárásból kerültek a csuvasba. Ezzel kapcsolatban felhívom a figyelmet egy rendkívül fontos körülményre: a magyar nyelv kéttagú ócsuv. jövevényszavaiban nem látunk hosszú *é*-t (vö. Gombocz BTürkL. 155); tekintettel ezeknek a nagy számára, bizonyára kerülhetett köztük olyan, a mely (mint pl. a *bér*) csuv.-jak. hangállapotot tükröztet vissza; ebből az következik, hogy az ősjakutban is csak az egytagú szók lehettek hosszúak. Nem lehet tehát azt mondani, hogy az a mai jakut hangtörvény, hogy ha a szó kéttagúvá válik, gyakran elveszti hosszúságát, modern volna. De ha ez a szabály egyidejű a magánhangzó-megnyúlás eredetével, akkor ez utóbbi jelenség mai alakjában csak jakut újítás lehet.

Pl.: csuv. *sarät-* 'führen' < ójak. **säät-* > jak. *siät-* (a *v* tehát a csuvasban, és pedig későbbben került a két magánhangzó közé; kétségtelenné teszi ezt a magyar *kék* [R.: *kèik*] < ócsuv. **köök* ~ jak. *küöx* < ójak. **köök*; a magyar nyelvtörténet folyamán nem tűnhetett el az intervokális *-v-*).

S most minden egyébtől függetlenül vizsgáljuk önállóan a jelenséget.

71. §. Hol mutatkoznak a jakutban a hosszú magánhangzók?

1. Az egytagú szók egy részében (s néha [analogikusan!] ezek származékaiban. Vö. 69. §, jegyzet).

2. Két- és többtagú szók második vagy harmadik szótagjában.

A második és harmadik szótagbeli hosszú magánhangzók problémája egyelőre bonyolultnak látszik; tisztázni talán csak majd egy nagyobb terjedelmű dolgozatban lehet; annyi azonban egyelőre is csaknem bizonyosnak látszik, hogy másodlagos fejlődés eredményei; vizsgáljuk most csak az első szótagot.

Már az egyes hangok tárgyalásának elején megjegyeztem (l. 281. l.), hogy a példáknak «egytagú szók-» és «többtagú szók-»-ra való felosztását azért végeztem, hogy a hosszú magánhangzók fejlődésére némi világot vessek; a levonható szabály a következő: A jakutban az egytagú szók egy részében rövid, másik részében hosszú magánhangzót találunk; két- és többtagú tőszók első szótagja rendes körülmények közt nem hosszú.

Vegyük még ehhez azt a fontos szabályt, a melyet az ősjakutra a fentiek alapján megállapíthatunk: Ha a szó többtagúvá válik, elveszti hosszúságát. Vö. 69. §, jegyzet, 70. §, a magy. nyelv kéttagú ócsuv. jövevényszavai.

Mikor történt ez az újítás? Erre két kritériumunk van; az egyik az, hogy a mongol jövevényszavak nem vettek benne részt, a másik, hogy a csuvas megőrizte a jelenség emlékeit. A változás tehát közvetlenül az őstörök korszak után történhetett.

Szó sincs róla; a probléma éppen nem ilyen egyszerű, a hogyan itt pár szóval elmondottam. Foglaljuk össze még egyszer a tisztázandó kérdéseket:

1. Az őstör. *a a jakutban részben mint \bar{a} (esetleg \bar{e}), az *i mint \bar{i} , az *i mint \bar{i} , az *u mint \bar{u} , ezzel szemben az * \bar{a} mint $i\bar{a}$, az *o mint uo , az * \bar{o} mint $\bar{ü}\bar{o}$, megint másképpen: az * \bar{u} mint \bar{u} és $\bar{ü}\bar{o}$ jelenik meg. Egyenlő nyelvtörténeti értékük van-e ezeknek a hangváltozásoknak?

2. Akár igen, akár nem: hogy viszonylik ehhez a változáshoz a zárt szótagban mutakozó *ag (> * \bar{a} !?) > $i\bar{a}$, * $\bar{a}g$ (> * \bar{a} !?) > $i\bar{a}$, *og (> * \bar{o} !?) > uo , * $\bar{o}g$ (> \bar{o} !?) > $\bar{ü}\bar{o}$ változás?

3. Hogy magyarázandó a *samir*, *kat*, *kan* stb.-féle alakok (vö. 100. §) vokalizmusa.

4. Mi a magyarázata ezeknek a mongol jövevényszavaknak: *küörü* 'angel', *körö*, *körö* id. | mong. *köki* id. (SCHM. 182. a.) *küömäj* 'gurgel, stimme', *kömöröi* 'der vordere teil des halses, speiseröhre' | mong. *kümej* 'die kehle (beim pelzwerk)', SCHM. 183. a.

üöskä- 'entstehen, sich erzeugen; zu etw. werden' | mong. *üske-* 'faire croître' Kow. 513, b.

Valószínű, hogy ezekben a példákban egyszerűen hanghelyettesítésről van szó. Ezt bizonyítják a kettős alakok is.

* * *

Hangsúlyozva mindazokat a nehézségeket, melyek egy ősnyelvi rekonstrukció elfogadása előtt állanak, a jakut hosszú magánhangzók történetét a következőképpen gondolom:

Az őstörök nyelvben a szó utolsó szótagján erős emelkedő(?) hangsúly volt. Ezt bizonyítja a jakut (BÖHTLINGK, Jak. Gr. 122. §), melyben BÖHTLINGK szerint mindig az utolsó szó-

tagon van a hangsúly, a csuvas (MUNKÁCSI, NyK. XXI. 11), melyben az utolsó nem redukált vokálisú szótag hangsúlyos s a többi dialektusok, melyekben egyes simuló szóktól és ragoktól eltekintve, az utolsó szótagon erős hangsúly van.

Ez a hangsúly változásokat idézett elő azokban az egytagú szókban, melyeknek vokálisa eredetileg hosszú volt. Az emelkedő hangsúly következménye volt pl. az oszmánliban a hosszú magánhangzó után következő mássalhangzó zöngéssé válása.

A jakutban az emelkedő hangsúlyú, hosszúmagánhangzós egytagú szók kéthangsúlyos szótagokká váltak. Minden ilyen szóban természetesen a második hangsúly volt az erősebb s ha a szó képző vagy rag hozzájárulása folytán többtagúvá vált, ez az erős hangsúly átment a második (stb.) szótagra, minek következtében az első szótag hangsúlytalan lett s megrövidült.

Így állottak elő két korszakban a mai állapotok:

1. Először megtörtént az *ä, o, ö* diftongizálódása (I. korszak).
2. Ugyanebbe a korszakba esik a zárt szótagbeli *-ag-* stb. hosszú vokálissá válása, majd diftongizálódása.
3. A II. korszak eredménye a mai *ā, ī, ū*.
4. Mindkét korszakban tartott az *ü* (1. *üö*, 2. *ü*) változása.
5. Ettől teljesen függetlenül történtek a *-g-* stb. vokalizációjának az őstörök idők óta tartó esetei, a melyek részben a fenti változásoknál régebbiek s így hosszúságukat is elveszthették (vö. 68. §. 1. pont), részben újabbak s ezekben az esetekben alkalmazkodtak a fenti változások folytán előállt hangtani körülményekhez.

Végül megjegyzem, hogy a többi dialektusokban az egytagú szók quantításában levő különbség elenyészett. A fenti elmélet természetesen a felvett emelkedő hangsúly foka nélkül is jól elgondolható s ez esetben az őstörök számára kell kéthangsúlyos hosszú szótagokat felvennünk, de ebben az esetben a jakutra feltett váltakozásnak meg kellett lenni az egész őstörökben. Különösen meggondolandó, hogy a jakutban ma is keletkeznek ilyenformán hosszú magánhangzók. Vö. 68. §. 7. pont.

A j-tör. *bäs, biš* '5' ~ csuv. *pillak* ~ jak. *biäs*-féle alakokat tehát (szóval a hol a jakutban hosszú magánhangzó van) feltételül őstör. **bäs*-féle formulában kell összefoglalnunk.

Zürjén szövegek.

(Első közlemény.)

Míg az 1911. év nyarán gyűjtött és «Zürjén népköltészeti mutatóványok» cím alatt a NyK. XLI. és XLII. kötetében (és különnyomatban 1913-ban) megjelent zürjén szövegeim csak a vicsegdai (usztzsiszolszki) és részben a sziszolai nyelvjárást mutatták be, addig jelen munkám három zürjén nyelvjárás területén való gyűjtésem eredménye, és így az itt közölt szövegek három zürjén nyelvjárással ismertetnek meg bennünket: a közép-vicsegdai, alsó-vicsegdai és udorai nyelvjárással. Ezeken kívül a sziszolai nyelvjárás területéről is tudok több nyelvmutatóványt közölni, a melyek — éppúgy mint előbbi gyűjteményem sziszolai szövegei — legnagyobbbrészt egy olyan usztzsiszolszki közlőtől származnak, a ki már évek óta havonként körülbelül két hetet tölt a Sziszola-melléki falvakban.

Alább közölt zürjén szövegeimet a Nemzetközi Közép-és Keletázsiai Társaság Magyar Bizottságának támogatásával 1913. nyarán végzett második zürjén tanulmányútam alkalmával gyűjtöttem. Mint már e tanulmányútamról szóló jelentésemben (KSz. XIV. 207) megemlítettem, közép-vicsegdai szövegeimet usztzsiszolszki emberek ajkáról, alsó-vicsegdai meséimet egy Семыковкероць falvából való öreg ember közlése alapján és Aikino falvában jegyeztem föl, míg e gyűjteménynek nyelvileg bizonyára legbecsesebb része, az első udorai szövegek, a Vaska folyó mellett (a *jertim* folyócska torkolatánál) fekvő *jertim-din* (c. Ертимское) és a vele szomszédos *kert-tuvja* falvából valók.

Szövegeim a következő sorrendben követik egymást: 1. közép-vicsegdai, 2. alsó-vicsegdai, 3. sziszolai és 4. udorai nyelvmutatóványok.

A szövegek átírásában, fordításában és az ezt követő jegyzetekben ugyanazt a módszert követtem, mint első gyűjteményemben (I. Zürjén népk. mutatványok 2—3. l.). A szövegek használhatóságát a fordításnak a szöveg alatt való közlése bizonyára emelni fogja; az egyes daraboknak pontokra való felosztása pedig az illető szövegrészlethez tartozó jegyzetnek a megkeresését könnyíti meg.

Rövidítéseim is ugyanazok, mint előbbi gyűjteményemben. Új rövidítés a következő kettő:

KALIMA = JALO KALIMA, Die russischen Lehnwörter im Syrjänischen. SUS. Toim. XXIX. 1911.

FOKOS = FOKOS DÁVID, Zürjén népköltészeti mutatványok. Különnyomat a NyK. XLI. és XLII. kötetéből. Budapest, 1913.

* * *

Végül még csak néhány szóval igaz hálámnak akarok kifejezést adni MUNKÁCSI BERNÁT úr iránt, a kinek mindkét tanulmányutam létrejöttét köszönhetem. Ő eszközölte ki számomra a Nemzetközi Közép- és Keletázsiai Társaság Magyar Bizottságának anyagi és erkölcsi támogatását és hű támogatóm volt tanulmányútjaim előkészítésében éppúgy, mint keresztülvitelükben.

I. Vicssegdai nyelvjárás.

A) Közép-vicssegdai (usztsziszozszi) szövegek.

1.

1. *olisni-vilisi starik-gozja. nalen veli kujim niv. olisni, olisni, med idzid nilisi pera vois veres saje munnii. starik-gozja sijes setasni sondi saje. vo preiditas, med preiditas, pera loue i*

1. Él-t-volt egy öreg ember a feleségével (tkp. öreg-házaspár). Nekik három leányuk volt. Éltek, éltek, a legidősbik leányuknak eljött az ideje, hogy férjhez menjen. Az öreg ember meg a felesége a naphoz adják őt (nőül). Elmúlik egy év, elmúlik a

šerkost nivse šetni veres saje. sijes šetasni telis saje. kor-ke voas pera šetni i med ištšet nivse. sijes bat-mamis šetasni kirniš saje. stav nivjas starik-gozjalen ināsisni i bura oleni mužikjasisked.

2. kor-ke starik gažtemtšini pondas nivjassis i mededšas najees vidlini. pervoī munas šondi-žat orde geštini. šondi zev lešida tēstes primitas i babaisli tšektas blin gudravni. babais blin gudralas i patš kutas lomtini. šondi šuue: «oz kov patš lomtini; me a tšim pukša i te me vile kištav blinse i zev lešida pežāsas.» naje sidž i ve tšasni. šondi džodž-šere pukšas, a babais paņen kištale jur vilas ul i ān i stav blin zev lešida pežāsas šondi-jur vilin.

starik šéssa gortas munas i tšekte babaisli blin gudravni. baba blin gudralas i pondas patš lomtini. starik šuue: «ne-ku tšem oz kov lomtini patš. menam žat tai jur vilas pežale blinse. me sidž-že pežala. me pukša, a te menim jur vile kištav.»

második (év), eljön (tkp. lesz) az ideje, hogy a középső leányukat is férjhez adják. Őt a holdhoz adják (nőül). Valamikor eljön az ideje, hogy a legkisebbik leányukat is (férjhez) adják. Őt a szülei a hollóhoz adják. Az öreg embernek meg a feleségének a leányai mind elhelyeződtek és jól élnek a férjükkel.

2. Egyszer az öreg bánkódni kezd a leányai után és elindul őket meglátogatni. Először a nap-vejéhez megy vendégeskedni. A nap nagyon jól fogadja az ipját és megparancsolja a feleségének, hogy lepényt keverjen. Az asszony lepényt kever és kezdi a kemenczét befűteni. A nap mondja: «Nem kell a kemenczét befűteni, én magam leülök és te énreám öntsd a lepényt (t. i. a tészát) és az nagyon jól megsül majd». Ők így is tesznek. A nap leül a padló közepére, a felesége meg kanállal a fejére önti a tészát és a lepény mind nagyon szépen megsül a nap fején.

Az öreg azután haza megy és mondja a feleségének, hogy lepényt keverjen. Az asszony lepényt kever és kezd a kemenczébe befűteni. Az öreg (így) szól: «Nem kell semmiféle kemenczét befűteni. Az én vöm a fején süti meg a lepényt. Én ugyanúgy sütöm majd meg. Én leülök, te meg a fejemre öntsd (t. i.

starik pukšas; baba kutas kištavni, tolke blin oz pežás, a starik staris náheššas. sidž naje blin oz i vermini pežavni.

3. kor ke starik miššas-pivšas, ul' náh' mintedas i meded'tšas med žafis orde. teliš téštes zev bura primitas i istas babase kébrege surla. babais šuue: «kébregin pemid; kole šis boštni.» — «ne-ku,tšem oz kov šis, me tšetš peta i jugdedišta tenid.» baba boštas jandova i petas, a teliš puktas kébrege-porog vile tšunse i kébregin loye jugid lun-kod. baba led'tšilas i vajas sur. starikes juktalasní.

kor-ke geštitas, geštitas i meded'tšas starik gortę. gortas voas i assis starukase iste kébrege surla. staruka oz pet biteg; šuue: «pemid kébregin i kiltšę-ke uša i kokes tšega.» starik šuue: «pet, mun, me tenid jugdedla. menam teliš-žat taj tšuinias jugdede.» staruka petas, starik si beriš. tšun' puktas porog vile, tolke ne-ku,tšem jugid oz tšun'is pet. staruka níngem oz addži; pos v'isánis kébrege-guas use i ki i kok tšegas.

a tészttát)». Az öreg leül, az asszony kezdi önteni (a tészttát), csakhogy a lepény nem sül meg, az öreg meg egészen betészttásodik. Így nem is bírnak lepényt sütni.

3. Valamikor megmosakodik-megfürdik az öreg, a nyers tészttát lemossa (tkp. leválasztja, kiveszi) és elindul a második vejéhez. A hold nagyon jól fogadja az ipját és küldi a feleségét a pinczébe sörért. Az asszony mondja: «A pinczében sötét van; gyertyát kell vinni». — «Nem kell semmiféle gyertya, én együtt megyek ki (veled) és világítok neked». Az asszony fogja a kánát és kimegy, a hold meg a pincze küszöbére teszi az újját és a pinczében (olyan) világos lesz mint nappal. Az asszony lemegy és sört hoz. Az öreget megvendégelik az itallal.

Valamikor vége a vendégeskedésnek (tkp. vendégeskedik, vendégeskedik) és az öreg haza indul. Haza jön és a maga öreg feleségét küldi a pinczébe sörért. Az öreg asszony nem megy ki világ nélkül, mondja: «Sötét van a pinczében és valahová esem és kitoröm a lábamat». Az öreg ember mondja: «Eredj, menj (tkp. menj ki, menj), én világítok majd neked. Az én hold-vóm lám az újjával világít». Az öreg asszony kimegy, az öreg ember utána. Az újját a küszöbre teszi, csakhogy semmi-

4. *stariklen baba kor-ke edva búrdas i starik koimed nivse vidlini mededltás, kirniš-žat orde geštiti. kirniš, ordin geštitas lun, i vož kutas lokni. kirniš šuue: «kerkain žar da i ludikeš. petam-že mi užni saraje.» saraje petas i téstes tšetš boštas. pukšasni zib vile. kirniš šamirtas etik bordnas babase, med bordnas tětse, i zev lešida užasni naje.*

kor-ke geštittás i starik gorte voas. starukali šuue: «me-pe og vermi užni; kerkain zev žar. petam užni ta-lun saraje». vož voas i starik-gozja petasni saraje. starik i šuue: «kirniš-žat pe menam užle zib vilin. kajam, i mi pukšam zib vile». kajasni, zib vile pukšasni lažinittšemen i tolke udítasni vugirtni. kiknaršis zib vivšan uženi i kurte, džis doimasni.

žatjasis da nivjasis starik-gozjaes džebasni-idralasni i bara važ-nogiš (nogen) pondasni ovni.

féle világosság nem jön az újjából. Az öreg asszony semmit se lát. A lépcsőről a pinczegödörbe esik és kitörik a keze-lába.

4. Az öreg embernek a felesége valamikor nehezen felgyógyul és az öreg elindul harmadik leányát meglátogatni, holló-vejéhez vendégségbe. A hollónál vendégeskedik egy napig és beáll az éjjel (tkp. kezd jönni az éjtszaka). A holló mondja: «A szobában nagyon meleg van és sok a poloska (tkp. poloskás). Menjünk ki a csűrbe hálni». Kimegy a csűrbe és magával (tkp. együtt) viszi az ipját. Leülnek egy rúdra. A holló egyik szárnyával a feleségét fogja körül, a másik szárnyával az ipját, és nagyon jól alszanak ők.

Valamikor vége a vendégeskedésnek és az öreg haza jön. Az öreg asszonynak mondja: «Én nem tudok aludni, a szobában nagyon meleg van. Menjünk ma a csűrbe hálni». Jön az éjtszaka és az öreg meg a felesége kimennek a csűrbe. Az öreg mondja is: «Az én holló-vöm rúdon hál. Másszunk fel, és mi is üljünk egy rúdra». Felmásznak, guggolva ülnek a rúdra és csakhogy el tudnak szunnyadni. Mindketten leesnek a rúdról és halálra sérülnek meg.

A vejeik és a leányaik eltemetik az öreg embert meg a feleségét és megint úgy kezdenek élni mint régen.

Jegyzetek. 1. *prejditas* < or. пройти: пройдетъ | *inásisni* 'помѣститься, устроиться'.

2. *gaztemtšini* 'сжучать' | *téšt* < or. тещь | *gudravni* 'замѣшать' | *pežásni* 'sütni; sülni, megsülni' | *nánéssás* 'запачкается тѣстомъ'.

3. *ul' nán* 'nyers (сырой, жидкий) kenyér, tészta' | *míntédni* 'избавить, освободить, отцѣпить' | *jandova* < or. ендова, яндова (l. Dal nagy szótárát) | *tšegni* 'eltörni (tr. és intr.)' | *kebreg-gu* v. *kebreg-guran* 'gödör a pinczében, a hová jeget, havat tesznek'.

4. *kerkain žar* v. *kerkain peš* | *šamirtas* 'обниметь' | *geštittšas* 'кончилось гощение' | *lažinittšini* 'leguggolni; присѣсть' | *džebasn-idealasni* l. FOKOS 133. l. | *važ-nog, važ nogen* 'régí szerint, régi módra'; a *važ-nog* alakot a nyelvérzék nominativusnak veszi (pedig eredetileg talán accusativus volt, mint a ragtalan időhatározók; l. РАТКАНОВ-FUCHS, Laut- und Formenl. der süd-ostj. Dialekte 123—4) és így keletkezhetett a determinált *važ-nogis* alak. Vö. *ritla-dor* v. *ritla-doris mi guláitim* 'подъ вечеръ гуляли' (Fokos 108).

A mese közlője Alekszander Georgijevics Frolov, a ki gyerekkorában hallotta ezt a mesét Usztsziszofszkban.

2.

1. *važen olisni-vilisni peris (starik) gozja. nalen veli kik niv. etikis veli ena, a medis entem pattseri,tsa. enis i šue starikli: «nuam idžidžik nivte vere i šetam veres saje ke,đžid saje. tan ne-kod sijges oz vai, i menam nivli loue si-vesna gortin veresteg ovni.» aili eške i zev žal, da loue katėdni vere.*

aski tšėttšis, ver dodđalis, pukšėdis entem niles (mamtem niles), boštis i,tšėtik kudje keluise i katėdis vere. voisni vere, kud

1. Régen élt-volt egy öreg ember meg a felesége. Nekik két leányuk volt. Az egyik édesleány (tkp. anyás) volt, a másik azonban anyátlan (árva) mostohaleány. Az anya mondja az öregnek: «Vigyük a nagyobbik leányodat az erdőbe és adjuk férjhez a fagyhoz. Itt senki se veszi el, és az én leányomnak őmiatta férj nélkül kell otthon élnie». Az apa nagyon sajnálja bár, de oda kell vinnie az erdőbe.

Másnap felkelt, befogta a lovát, beültette a mostohaleányt (a számba), egy kicsike kosárban vitte (tkp. kosárba vitte, azaz kosárba tette és vitte) a holmiját és vitte az erdőbe. Az erdőbe

bostis, pu ulę puktis, nileş püksedis, kolis i şuis: «pukav, musa nilei, i vidşsis ženikte.» a tşis munis gortas.

niv pukalis, pukalis i kinmini kutis. a koraliş vek oz lok. šessa kor-ke kutisni pujas raşka kivni bidsen i vois ženik, zev peris da zev džor, i šue nich: «mitša nilei, kinman, on?» niv šue: «šonid, musa dedei, šonid.» aslas eske konerlen pişis šarka kile (piņjusis šarka kileni) ke džidisla. peris ženik sijees žalitis i pástedis šonid pašen. šessa šetis sili tšelei idžid kud kelui, bidsen dona kelui. nivli loi šonid i pukale idžid kud vilin.

2. *aski asiv vodž getiris aili šue: «mun, kaili, vil žalte vidli.» ai kajis vere, vi džede, a niv silen pukale zev gaža tšužema idžid kud vilin i zev bur paša. ai püksedis dodde, kelui puktisni i ledşsisni gortas.*

a enis pežale blin, kodravni entem nivse. ponjis urte i šue: «kežajin lokte veriş, nivse vaje i una em-bur vaje.» a kežajkajs

érték, fogta a kosarat, egy fa alá tette, ráültette a leányát, ott hagyta és így szólt: «Ülj, kedves lányom, és várd a vőlegényedet». Ő maga haza ment.

A leány ült, ült és fázni kezdett. Kérő pedig csak nem jön. Azután valamikor a fák elkezdtek mind recsegni és jött a vőlegény, nagyon öreg és nagyon ősz, és mondja a leánynak: «Szép lányom, fázol, nem?» A leány mondja: «Meleg van, kedves nagyapám, meleg». Bár magának szegénynek vaczog a foga a hidegtől. Az öreg vőlegény megsajnálta őt és meleg subával öltöztette fel. Azután egy egész nagy kosár holmit adott neki, csupa drága holmit. A leánynak melege lett és ül a nagy kosáron.

2. Másnap korán reggel az asszony mondja az apának: «Eredj, menj (az erdőbe), nézd meg az új vődet». Az apa elment az erdőbe, nézi, az ő leánya nagyon vidám arccal és nagyon jó subában ül egy nagy kosáron. Az apa szánjába ültette, odatették a holmit és hazafelé mentek.

Az anya meg lepényt süt mostohaleánya emlékére (tkp. megemlékezni mostohaleányáról, mintha t. i. már meghalt volna). A kutya ugat és mondja: «Jön a gazda az erdőből, hozza a leányát és sok jót hoz». A gazdasszony azonban megüti a ke-

i kutskas muteinas: «en perjás! kezaiin lokte da veris vaje nilisliš li-šemse.»

voisni veris i niv lovja. settse en zev jona skermis i em-bur vile kutis silen aslas nilisked vež petni. enlen niv i šue: «ajei, mene tšetš katėdli verad, meniim kole-že em-buris.»

3. aski sili en puis, pežalis tšeskid bur i puktis sili kudje i medėdis vere ajisked. až katėdis i kolis vere, a a tšis ledžsis gortas. niv pukale i vidžsisė, kodi sili vajas em-bur. ne-kod oz lok i oz vai, a sije zev jona kinme. šėša loks si dine zev peris džor mort i šue: «mi tša nilei, kinman, on?» niv skermema, kinme jona, legasis i šue lokis: «vai nin em-burte! bidsen nin kinmi tattse.» peris mort legasis da sijegs i kutskis zev jona. sije velema a tšis ke džidis. niv settse i kuli.

aski en iste ajes: «kaili verad nilidla da vai gorte una em-buren.» až vev dodđalis, munis vere i addžis: niv kulėma. puktis dodđe i vajas gorte. a pon urte i šue: «kezaiin vaje veris

verőfával: «Ne hazudjál! A gazda jön és leányának a csontjábörét hozza az erdőből».

Megjöttek az erdőből és a leány él (tkp. eleven). Erre az anya nagyon erősen megharagudott és ő a leányával együtt megirigyelte a (hozott) holmit. Az anya leánya mondja: «Atyám, vigy engem is az erdőbe, nekem is kell a gazdagság».

3. Másnap az anya édes jó dolgokat főzött, sütött az ő részére és a kosarába tette és elküldte az erdőbe az apjával. Az apa elvitte és ott hagyta az erdőben (tkp. az erdőbe), maga meg haza ment. A leány ül és várja, (hogy) ki hoz majd neki gazdagságot. Senki se jön és (senki) se hoz, ő meg nagyon erősen fázik. Azután jött hozzá egy nagyon öreg ősz ember és mondja: «Szép lányom, fázol, nem?» A leány felindult — nagyon fázik —, megharagudott és haragosan mondja: «Hozd már a gazdagságodat! Már egészen megfagytam itten (tkp. ide)». Az öreg ember megharagudott és nagyon erősen megütötte őt. Maga a fagy volt az. A leány bele is halt.

Másnap az anya küldi az apát: «Menj az erdőbe a leányodért és hozd haza sok kincsesel». Az apa befogta a lovat, az erdőbe ment és látta: a leány meghalt. A szánjára tette és haza hozta. A kutya meg ugat és mondja: «A gazda leányának

nilišlīs li-šemsę.» eni petis panid i niv kulema. zev jona berdni kutis. džebisni-idralisni i ovni kutisni. eitem niles veres saje (verese) šetni kutisni una em-burnas veršis vajemnas. periš gozja burášisni i zev jona pir vilas naje jektisni i eni oleni-vileni.

a csontját-bőrét hozza az erdőből». Az anya elébe ment és a leány meghalt. Nagyon erősen elkezdett sírni. Eltemették és kezdtek élni. Az anyátlan leányt férjhez adták az erdőből hozott sok vagyonával. Az öreg ember meg a felesége kibékültek és a lakodalmon nagyon táncoltak és most élnek-vannak.

Jegyzetek. 1. *ena niv, eitem niv vö. mantem niv, mama niv* Fokos, Zürj. Népk. Mutatv. 72 | *boštis i tšetik kudje keluise* 'въ маленький коробъ платые и вещи взял' | *ke,džidisla* 'отъ холода'.

2. *zev gaža tšuzęma v. vesěl-tšuzęma* 'съ веселымъ лицомъ' | *blin* 'круглый, тонкий хлѣбъ; блинъ' | *kodravni* 'поминать' (megemlékezni a halotról pl. halála napján v. nevenapján) | *mutęi* 'мутовка, мѣшалка' (l. КАЛМА, Die russ. Lehnwörter im Syrjänischen 88).

3. *lokiš* 'сердито' | *burášisni* 'помирились'.

A mese közlője Frolov nyelvmesterem anyja (Uzsztšiszoľszkban).

3. *ozir marko jiliš.*

1. *markolen niv ni pi abu; tolke velini gozja. babašlī i šue marko:* «*mi-ņe mi tadž olam? vai-že kristoses geštiti koram as orde. mi ved ozira olam i mian orde loktas.*» *naje šessa i korisni kristoses geštiti. sije kešjias lokni voi šer berin perveji tšasin.*

3. Gazdag Márkusról.

1. Márkusnak se leánya se fia nincsen, csak ketten (ő meg a felesége tkp. házaspár) voltak. A feleségének mondja Márkus: «Hát mit élünk mi így? Rajta, híjjuk meg magunkhoz vendégségbe Krisztust. Hiszen mi gazdagon élünk és mi hozzánk eljön». Ők aztán meg is hitták Krisztust vendégségbe. Az megigéri, hogy éjfél után egy óraker jön.

šéssa naje zev jona vidžsisasni da vidžsisasni. voi-šer-ber nin kole i ne-kod oz vo geštitni. naje orde loktis zev periš starik i džid-nopja i užni vezjišis. marko-gozja i šueni: «mun pe, pelat-serege kai nin te da už. mi pe kristoses vidžsisam, ted šan nin sen.»

2. starik kajis, vodis užni i šéssa kod-ke ešin ulas vois i šuis: «gospodi isuše kriste!» — «amiń», gorędisni pelatas (gorędtišis pelatsan starik). ivlasanis jualisni starikliš: «mian kupetšlen pe niv tšuži. miš sili bur šian-vordan?» — «ai-mamistiš bur-olemse», šue starik.

šéssa epet ešin ulin šuisni: «gospodi isuše kriste!» — «amiń», šuis pelatsan starik. «niplen pe pi-tšurka tšuži. sili ne pe miš bur šian-vordan?» — «ozir markoliš pe bur-olemse šia-vorda.»

marko-gozja kilisni i povžisni. pelatiš vidlisni i starik abu. i šuni kutisni: «taje pe sus kristosid i velema, a mi pe ege i degadaiťše.

Erre ők nagyon erősen várakoznak és várakoznak. Már éjfél-után elmúlik és senki se jön vendégeskedni. Ő hozzájuk jött egy nagyon öreg ember nagy hátitarisznyával és meghálni kéredezkedett. Márkus meg a felesége mondják: «Menj, mászszál fel már az ágypolcz sarkába és hálj meg. Mi Krisztust várjuk, neked jó lesz ott is (tkp. már)».

2. Az öreg fölmászott, lefeküdt aludni és azután valaki az ablak alá jött és (így) szólt: «Uram Jézus Krisztus;» — «Ámen!», felelték az ágypolczon (kiáltotta az öreg az ágypolczról). Az utczáról kérdezték az öregtől: «A mi kereskedőnknek leánya született. Mi jót kívánsz-szánssz neki?» — «Szüleinek a javait-vagyonát», mondja az öreg.

Ezután megint mondták az ablak alatt: «Uram Jézus Krisztus!» — «Ámen!», mondotta az ágypolczról az öreg. «Egy leánynak fattyú-fia született. Hát neki micsoda jót szánssz?» — «Gazdag Márkusnak javait-vagyonát szánom (neki)».

Márkus meg a felesége hallották (ezt) és megijedtek. Az ágypolczon nézték és az öreg nincs (ott). És mondani kezdtek: «Ez Jézus Krisztus volt, mi meg nem is jöttünk rá».

3. *marko sésša doddalis verse i šuis babaisli: «tšas že pe me vetla koršni tšurka-pise i va'n na i d i š o k s e i šure-ke, viam.» sésša velen munis. munis da munis, kor-ke addže: zev periš edva lovja starik petukliš jur keralę. a tšis bidsen nin dregžite, džere. ozir marko siliš i juale: «miyla ne te petukse natškan, petuk-jurse keralan?» — «tšev nin, menam niļei vajis tšurka-pi i va'n na i d i š o k ni ma i ebed kole vetšni.» sésša marko i šug: «menim pe ode-e vuzale siję pite niļidliš?» — «mi pe vuzalam e. ke.» — «una-e ne eške korannid si vile?» — «a mi eške sto rublei koram.»*

marko sto rublei šetis, kaga boštis, dođđe puktis i meddštis. munis, munis da temnej lese i vois da i kagate šibiti. gorte ozir marko vois i šug babaisli: «me pe nebli kagate da i šibiti, tšem pe bur-olem šetni mianli.»

4. *sésša lokteni izvoštšikjas i addženi: temnej lesin lim silema i iž-ku pašta mesta vilin bidme turun i sen turunnas*

3. Márkus ezután befogta a lovát és (igy) szólt a feleségéhez: «Rögtön megyek megkeresni a fattyú-fiút, Talált Ivánt és ha megtalálom (tkp. megkerül), megöljük». Azután elment lóval (értsd: szán elé befogott lóval). Ment meg ment, egyszer látja: egy nagyon öreg, alig élő öreg ember egy kakasnak a fejét vágja le. Ő maga már egészen reszket-remeg. Gazdag Márkus meg is kérdezi tőle: «Miért vágod le a kakast, vágod le a kakas fejét?» — «Hallgass már, az én leányom Talált Iván nevű fattyú-fiút szült, és ebédet kell csinálni». Erre Márkus mondja: «Nem adjátok-e el nekem a te leányodnak azt a fiát?» — «Mi eladnók». — «Sokat kérnétek-e érte?» — «Mi száz rúbelt kérnénk».

Márkus száz rúbelt adott, fogta a fiút, a szánba tette és elindult. Ment, ment és sötét erdőbe jutott és eldobta a gyereket. Gazdag Márkus haza jött és mondja a feleségének: «Én megvettem a gyereket és el is dobtam, semhogy nekünk oda kelljen adnunk pénzünket-vagyonunkat».

4. Azután fuvarosok jönnek és látják: a sötét erdőben a hó elolvadt és egy báránybőr szélességű helyen fű nő és ott egy gyerek játszik a fűben (tkp. a fűvel). Ők látják azt a csodát és

kaga vorse. naje sije divé addžasni i kagacs boštasni i vođže munasni. munasni, munasni i o z i r m a r k o orde užni vezjiasni.

bara veškalisni si orde že. užijsjas zev tsaste kutasni petavlini. m a r k o povzas i kutas šuni: «miđ ne pe seřsem tsaste petavlannid?» — «tšev pe m a r k o batuško; mianli pe sed ver šerin kaga šuri, iž-ku pašta mesta silema, sen turun bidme i kagais turun pias veli vorse. mi pe seřsem tsudėsase addžim da boštım kagase dai nuam.»

m a r k o šue: «sije kagate one mem vuzalei?» naje šueni: «miđ mi sijen veřsam? mi pe vuzalam eške.» — «miđ ne pe korannid si vile?» — «mi sto rubleji koram si vile.»

5. m a r k o i nebas epel sto rublejis izvořšikjaslis. babaisli i šue: «mi pe tajes mededam i red sar dine, assis med šudtem-lunse jualas.»

a kaga nalen zev edjen bidme; lun i vođ vešten bidme. sili nán puktisni i mededisni sijas i red sar orde juavni silis med šudtem-lunse.

fogják a gyereket és tovább (tkp. előre) mennek. Mennek, mennek és Gazdag Márkushoz kéredzkednek meghálni.

Megint őhozzá kerültek szintén. A meghálók nagyon gyakran kezdenek kijárni. Márkus megjed és kezdi mondani: «Mit jártok ti olyan gyakran ki?» — «Hallgass, Márkus atyuska; mi egy sötét erdő közepén egy gyereket találtunk (tkp. nekünk akadt), egy báránybőr szélességű hely elolvadt, ott fű nő, és a gyerek a fűben játszott. Mi láttuk ezt a (tkp. az olyan) csodát, fogtuk a gyereket és visszük».

Márkus mondja: «Nem adjátok-e el nekem azt a gyereket?» Ők mondják: «Mit csinálunk mi vele? Mi eladnók». — «Hát mit kértek érte?» — «Mi száz rúbelt kérünk érte».

5. Márkus meg megint megveszi a fuvarosoktól száz rúbelért. A feleségének meg mondja: «Mi ezt el fogjuk küldeni Heródes csárhoz, tudakolja meg a maga legnagyobb boldogtalanságát (értsd: a maga sorsát)».

A gyerekük meg nagyon gyorsan nő; nappal és éjjel egy arasznyit (araszszal) nő. Neki kenyeret tettek (a háti tarisznyájába) és elküldték őt Heródes csárhoz, hogy megkérdezze tőle a legnagyobb szerencsétlenségét.

6. *ivan naǰdišok munis da munis i zev iǰǰid šir ju vomer kuǰe pos piddi. nemis nin si kuža vetlemaš. «en pe pov — šir šue — lok, vudž me kuža da perveǰi ireǰ saridliš juav asšid šudtem-lunte, a šéšša mentšim šudtem-lunes. dir-e pe me vaǰ og vo?»*

sije vois ireǰ sar orde. «tenid pe me šia ozir olemse markoliš, kiǰž sus kristos šis tšuzigad. a širidli pe nemis loǰ sen kuǰini. karabjas una putkǰlavlema da niǰištavlema.»

šéšša ireǰ sar šetas pišme, ozir markoli i tšektas šetni. «a šir vivotid pe — šuas ireǰ — vudž medaras da veliš sili vištav; vudžteǰǰid-ke vištalan, to šojas.»

kor-ke ivan naǰdišok vudžis, kias pišme ozir markoli i šuis širli. šir šue: «me pe eške i tene šoji. ladne pe te menim berin vištalin.»

7. *šéšša ivan naǰdišok vois dād orde, ozir marko orde. pišme sili vajis. naje settšedž legišisni ivan naǰdišok*

6. Talált Iván ment meg ment és egy nagyon nagy csuka fekszik a folyón át keresztben híd gyanánt. Már egész életén át jártak rajta végig (a folyón keresztül). «Ne félj — mondja a csuka — gyere, kelj át rajtam végig és először kérdezd meg Heródesz czártól a magad szerencsétlenségét (= sorsát), azután az én sorsomat. Sokáig nem kerülök-e (vissza) a vízbe?»

O Heródesz czárhoz jutott. «Neked Márkusnak a gazdag vagyonát rendelem, a mint Jézus Krisztus rendelte születésedkor. A csukádnak meg egész életén át kell ott feküdnie. Sok hajót borított föl és nyelt el».

Ezután Heródesz czár egy levelet ad át (neki) és megparancsolja, hogy adja át Gazdag Márkusnak (a levelet). «A csukán azonban — mondja Heródesz — menj át a másik partra és csak akkor mondd meg neki; ha az átkelésed előtt (tkp. átkelésedig) mondod meg, akkor megesz».

Valamikor átkelt Talált Iván, kezében a levél Gazdag Márkus részére és megmondta a csukának. A csuka mondja: «Én meg is ettelek volna. Jó, hogy te azután szóltál nekem».

7. Talált Iván ezután jött a bácsihoz, Gazdag Márkushoz. Levelet hozott neki. Azok annyira megharagudtak Talált Ivánra,

vile, miġ oz i tedni miġ kerni. šéšša pišme liđđisni i kutisni šuni: «miġa pe tene širis ez šoi?» — «mene pe ez šoi — šue i va'n na iđi šok —, a tene pe ašte koris i red saris.»

marko babaisli i šue: náń pe lešed. aťšim pe vetla i red sar orde. kuťšem pe bur-olem lođ šetni i va'n na iđi šokli?!» šéšša babaisked preťšaiťšis i mededťšis munni.

šéšša šir berde vois. šir berde vois da ne-kit sili vuđžni. šir i šue: «kittše-pe marko batuško medin?» — «biđsenli pe ved mog. tšerijđ pe daže juale!» — «teda pe ved me, kittše munan. i red sar orde pe munan. jeťšę pe i skeralan! pukši pe, vuđžeda.»

šéšša šir diņe marko matistťšis, lokis vuđžni kutis. šir šue: «ťšasli!» vuđžni pondis. šir niľistis i marko ešis. i va'n na iđi šokli koli bur-olemis markolen.

hogy nem is tudja, hogy mit csináljanak. Azután elolvasták a levelet és kezdtek mondani: «Miért nem evett meg téged a csuka?» — «Engem nem evett meg — mondja Talált Iván — de téged magadat hívott Heródesz cászár».

Márkus mondja a feleségének: «Készíts elő kenyeret. Magam megyek Heródesz cászárhoz. Micsoda vagyont kell majd Talált Ivánnak adni?!» Azután elbúcsúzott a feleségétől és elindult.

Azután a csukához jutott. A csukához jutott és semerre se lehet neki átkelnie. A csuka mondja: «Hová készültél, Márkus apuskám?» — «Hát mindenkinek dolga (van velem). Még a hal is kérdez!» — «Tudom ám, hová mész. Heródesz cászárhoz mész. Még bosszankodni fogsz! Ül (rám), átvizszlek».

Erre Márkus a csukához közeledett, haragosan kezdett rajta átmenni. A csuka mondja: «Megállj csak (tkp. rögtön)!» Át kezdett kelni. A csuka elnyelte, és Márkusnak vége volt. Talált Ivánnak maradt Márkusnak a vagyona.

Jegyzetek. 1. *mi ved ozira olam v. mi ved ozireš* | *vojšer-ber nin kole* 'полночь ужь прошла, после полночи ужь прошло' | *iđžid norja* 'съ большой котомкой' | *pelat-serege* 'az ágyopolez sarkába (a fal mellé)'.

2. *ivlasánis* 'съ улицы' | *bur šini* 'megáldani, jót kívánni', *šini-vordni* 'minden jót kívánni, megáldani'; *miġ sili šian-vordan*

‘что ей добра пожелаешь, предскажешь?’ | *ai-mamisiš bur-olemse* ‘определяю у отца и матери все добро, имение, добро и имущество’ | *epet* < or. онять | *šuis pelatšán* (szótaghatár a t után) *stariš v. šuis pelat-seregsais* ‘mondta az ágyopolez sarkában levő’ | *pelatiš vidli-ni* ‘на полатяхъ (tkp. az ágyopolezból) посмотрѣли’ | *ege degadaitšeg* ‘не догадались’.

3. *iva'n naidžšok* ‘Иванъ Найдёнышъ’ (l. KALIMA 89) | *drežžite* ‘дрожить, дрожитъ’; *džere* id. | *menam niv...vajiš v. menam niv...vajema* | *ode vuzale* ‘nem adjatok el’; vö. WICHM. St. 26: ‘I. U. on, V. Peč. one, S. on, one, L. on, od, P. od, ode’ | *sije pite nišidiš* a 2. szem. determinációnak érdekes példája.

4. *temnei les* < or. темный лёсъ | *tsem...šetni mianli* ‘(лучше) чѣмъ давать ему имущество; чѣмъ намъ дать’ | *izvoštšik* < or. извощикъ | ...*mesta vilin bidme turun v. ...mestae turun bidmeta* ‘...helyen (tkp. helyre) fő nőtt’ | *veškalisni si orde že* ‘попали къ нему же’ | *turun pias* ‘въ травѣ’ | *one vuzale v. ode v. l. fönt* (3. alatt).

5. *mi mededam v. mededlam* | *ired* < or. Иродъ | *assis med šudtem-lunse jualas v. assis...juavni* ‘самое большое несчастье (несчастливость) спросить; ‘какое несчастье ожидаетъ меня’ *abban az értelemben, hogy ‘a maga sorsát’: šudse.*

6. *nemiš* ‘вѣкъ, всю жизнь’ | *dir-e me vaē og vo* ‘долго-ли я въ рѣку не попаду’ (mikor kerülök vissza a vízbe, hogy ne kelljen itt fönt feküdnöm, hogy büntetésből rajtam végigmenjenek az emberek) | *šuis* (v. *šigma*) *tšuzigad* ‘обѣщала во время рождения твоего’ | *putkilavni* ‘опрокидывать’ | *nišitavlema* ‘проглатывала’ | *veliš* ‘только тогда (a mikor már a másik parton leszel)’ | *vudžte,džid* ‘до переправы’ | *vu,džis v. vu,džis tala doras* ‘на этотъ берегъ’.

7. *dad* l. FOKOS 55 | *settšedž v. do tovo* = or. до того | *mija* vö. WICHM. St. 31. *mija me ta,tšem mi,tša* ‘wie schön bin ich doch’ | *bidsenli ved mog* ‘каждому дѣло есть до меня’ | *ještšeg i skeralan!* ‘еще ты и сердишься, злишься!’

lokis ‘сердито’ | *tšastli!* ‘сейчасъ тебѣ’; *tšastli me tenid vola* ‘сейчасъ я тебѣ приду’ (fenyegetőleg) | *vudžni pondis v. medis* | *eštis* ‘кончился, скончился’.

A mese közlöje egy usztsziszozszi öreg asszony: Anna Nikolajevna Poroва.

4. skere poma bogatej.

1. mamis šue diš pomali: «tšettši, poma, tšettši da ket ketš-gu kodji». poma tšettšis i ketš-gu kodjis. sije lun preiditis. međ lunnas mamis šuis pomali: «kaili da vidli gute, ez-e ket ketš šed».

poma kajis ketš-gu vidlini, da zev bur rutš sili šedema. šessa ručšis i šue: «leđž pe mene, leđž, te pe ozirman, teniđ bur kera».

poma leđžas. šessa gortas leđžsas, mamisli vištalas: «vot pe šedema veli rutš, da me pe leđži». mamis šue: «mija leđžin, jei poma? siješ pe požiš vuzavni da deŋga pe šedi».

2. rutš, sije vere muni, zev jona tupláše verin, kodale. una rutšjas tšukertšisni, kutasni juavni: «mijiš pe te kodalan?» — «a vot pe poma orde vetli, sije pe zev jona verdis, juktavis, eni pe pekmedla boštis. vot pe unaen, šoen, tšukertše. me pe tianes nueda poma orde geštiti; e, tšaen pe og nu».

4. Hamar meggazdagodott Tamás.

1. Az anyja mondja lusta Tamásnak: «Kelj föl, Tamás, kelj föl és legalább nyúlnak való gödröt (vermet) áss». Tamás föl-kelt és nyúlvermet ásott. Az a nap elmúlt. Másnap Tamásnak szólt az anyja: «Menj (az erdőbe) és nézd meg a vermedet, nem akadt-e akár nyúl (a vermedbe)».

Tamás elment a nyúlvermet megnézni, és egy nagyon jó róka akadt neki (a vermébe). Erre a róka mondja: «Eressz el engem, eressz el, te meg fogsz gazdagodni, én jól teszek veled (tkp. neked)».

Tamás elereszti. Azután haza megy, elmondja az anyjának: «Lám, róka akadt volt, én meg eleresztettem». Az anyja mondja: «Miért eresztetted el, bolond Tamás? Őt el lehetett volna adni, és pénzünk akadt volna».

2. A róka, az az erdőbe ment, nagyon erősen hengerződik az erdőben, részegnek tettei magát (tkp. részegeskedik). Sok róka gyűlt össze, kérdezni kezdik: «Miért vagy te részeg?» — «Hát én Tamáshoz mentem, az nagyon erősen etetett, itatott, most meg mámor fogott el. Lám, gyűljetek össze sokan, százan, én elviszlek benneteket Tamáshoz vendégeskedni; keveset nem viszek».

šéšša zev unaen rutšjas tsukertšisni, šo kimin rutš. rutš šue: «lokte pe, lokte! meked munam poma orde geštini».

rutš nuis rutšjases stadanas sar orde. sarli vištalisni: «skere poma bogatei pe mededis pedarok gesudarli».

naja bidsen šenzini kutisni, divuitšini, kiš pe taje pom ali si-minda rutšis, jei pom ali, diš pom ali.

3. sije že rutš bara munis vere da zev jona bara kodale, šed-bežjases iledle. «mij-ne, maibirei, seššema vosan da vuktılan (vukan), a mi pe tšigeš» šueni šed-bežjas. «a lok pe, tsukertšei šoen kimin, da me pe nua tianes sar orde geštini. me pe ved seni šoji-jui» šue rutš.

šéšša epet šoen kimin šed-bež tsukertšisni, da tsukeren ledžšisni sar orde. «epet gesudarli istema poma bogatei šo šed-bež pedarok» šue rutš.

4. šéšša rutš munis sar orde, šue: «vajli pe menjim pudovnate deŋga meraitni skere poma bogatei iš».

Ezután nagyon sokan gyűltek össze rókák, körülbelül száz róka. A róka mondja: «Jöjjetek, jöjjetek! Menjünk együtt (tkp. menjünk velem) Tamáshoz vendégeskedni».

A róka egész falka rókát vitt (tkp. a rókákat falkával vitte) a csárhoz. A csárnak jelentették: «Hamar meggazdagodott Tamás ajándékot küldött a császárnak».

Ők mind elbámultak, elcsodálkoztak (tkp. bámulni kezdtek, csodálkozni), honnan van annyi rókája ennek a Tamásnak, bolond Tamásnak, lusta Tamásnak.

3. Az a róka meg megint elment az erdőbe és megint nagyon részegnek tetteti magát, a hölgymenyéteket szedi rá. «Mit hánysz úgy, és émiyeg a gyomrod, te boldog, mi meg éhesek vagyunk», mondják a hölgymenyétek. «Hát jöjjetek (tkp. gyere), gyűljetek össze százan körülbelül, én meg elviszlek benneteket a csárhoz vendégeskedni. Lám én ott ettem-ittam», mondja a róka.

Erre megint százan gyűltek össze körülbelül hölgymenyétek és egész csapatul mentek le (az erdőből) a csárhoz. «Megint száz hölgymenyétet küldött Gazdag Tamás a császárnak ajándékba», mondja a róka.

4. Ezután a róka elment a csárhoz, mondja: «Add nekem a pudovkádát, hamar meggazdagodott Tamás pénzt megmérni».

pudovna šetisni silj džnga merajtni. šéssa rutš loktis poma orde. bidsen gurjis, koršis poma ordiš, da kiš-ke kik greš šuri da sije i šujis asik-kostas. šéssa ber nuis sar orde pudovnáse. gesudarlen i šuēni: «kučšem ta-minda bogatstvo pe loi pomali! vaje pe pudovnáse pirkede. džnga-ke pe merajtisni, kiš-ke uše». pudovna pirkedisni, kiš-ke kik greš uši. «pravda že pe pomaid bogatei i velema!»

5. *gesudarlen zev mičša niv em, eti niv. rutš settše munis korášni. korášni munis da šue. «sar velneji mort, tead sabla, meam jur, me pe lokti korášni, poma bogatei pe istis korášni».*

sarislen šuēni: «kiš pe si-minda bogatstvois silj loi? vojdar pe koriš, geļ veli. silen pe nūnem abu». — «kidž pe abu! — rutš šue. miita nin pe pedarki mededis tianli, džnguse pe pudovnaen merajte.»

«mi pe žēhikes og teđe, vaiļi pe tattše». — «me pe og.

Pudovkát adtak neki, a pénzt megmérni. Azután Tamáshoz jött a róka. Mindent felkutatott, keresett Tamásnál, és valahonnan két garas került elő és azt be is dugta az abroncs (és az edény) közé. Azután visszavitte a csárhoz a pudovkát. A császárnál mondják: «Mekkora (tkp. milyen ennyi) gazdagsága lett Tamásnak! Rajta, rázzátok ki a pudovkát. Ha pénzt mértek, valahonnan kiesik». A pudovkát kirázták, valahonnan kiesett két garas. «Valóban gazdagnak kell lennie Tamásnak!»

5. A császárnak nagyon szép leánya van, egyetlen lánya. A róka odament leánykérőbe. Leánykérőbe ment és így szól: «A czár szabad ember, tiéd a szablya (értsd: a hatalom), enyém a fej, én leánykérőbe jöttem, gazdag Tamás küldött leánykérőbe».

A czárék mondják: «Honnan lett neki annyi gazdagsága? Azelőtt koldus, szegény volt. Neki semmije sincsen». — «Hogyan nincsen! — mondja a róka. Már mennyi ajándékot küldött nektek, pénzt meg pudovkával méri».

«Mi nem ismerjük a vőlegényt, hozd ide». — «Nem én. A vőlegény szégyellős (félős). Mikor megállapodunk, lakodalmas

žėnik pe poliš. kor pe lešedłsam, svadbaen loktam». naje lešedłsini, ki kutisni; rułsis svattaale.

6. ruł munis poma orde. pomaes bidsen pišedis da mišedis, jedždedis da vełtedis. šėša pur vełsis da ležneg-łvetjasen bašitis purse. gesudar ortsalı gızis pišme: «mi pe loktam svadboštšik pižen.»

pomaes ledžsedis da mirjasse bidsen bašitis bid šoma łvetjasen. šėša matišmisni pižen gesudar dine pristań dore. matišmini kutisni, ruł džuriń-džeriń vełsis, pur kišis, stavis vaę ušisni. ruł kutis gorzini: «karaul! vejim, vejim!»

7. sarlen uskedłsini leptini pomaases. pomaes leptisni da i šueni: «mija ne pe sełšem mišem pās-kema?» ruł šue: «svadboštšik bidsen veji i pās-kem bidsen veji.»

pās-kem pomaalı vajisni bidsen višes. pomaes šėša pās-tedisni bur pās-kemen. bur pās-kemen pāstedisni, šėša pukšedisni karetaę, katedisni sar orde.

népül jövünk». Ők megállapodtak, megtartották az eljegyzést (tkp. kezet fogtak); a róka a vő anyját helyettesíti (tkp. a vő anyja).

6. A róka Tamáshoz ment. Tamást egészen megfürösztötte és megmosdatta, fehérré tette, kicsinosította. Azután tutajt csinált és a tutajt csipkerózsa virágokkal diszítette fel. A császár körül lévő embereknek levelet írt: «Mi násznép csónakon jövünk».

Tamást levitte (a partra) és a gerendákat (tkp. tuskókat) mind mindenféle virággal diszítette fel. Azután közeledtek a csónakkal a császárhoz a kikötőhelyhez. Közeledni kezdtek, a róka himbálódzott, a tutaj szétesett, mind a vízbe estek. A róka kiáltani kezdte: «Segítség! (tkp. ör!) Elmerültünk, elmerültünk!»

7. A czár emberei odarohantak kimenteni (tkp. kiemelni) Tamásékat. Tamást kihúzták és mondják: «Miért olyan csunya a ruhája (tkp. csunya ruhájú)?» A róka mondja: «A násznép mind belefűlt és a ruha mind elmerült».

Egészen új ruhát hoztak Tamásnak (tkp. ruhát hoztak egészen újat). Tamást azután felöltöztették szép ruhába (tkp. ruhával). Szép ruhába öltöztették, azután hintóba ültették, vitték a czárhoz.

p o m a zev džirnáse, bergale. gesudariña i šue: «mi-ne pe taje? abu-g ježi?» rutš šue: «abu. taje pás-kemid ne si šerti.» epet magaziniš vajisni bur pás-kem, pástedisni bur pás-kemen p o m a es. med šéssa p o m a oz vermi bergavni, rutš boštis giris bulavka da p o m a li pel-ponas tšutkalis (sušškalis). šéssa šue gesudariñali: «pás-kemid pe eni si šerti.»

8. šéssa nalen svadba. veñšaitšisni, piruštisni. šéssa rutš šue: «mem pe vodž-viv kole munnii, getevittšisni, vidžšisni.»

rutš muni, muni. zev una paslukjas paslušni tšaiteni. «kodli pe paslušni tšaitad?» — «mi pe žmei gorodets-gožjali.» — «svadba pe kutas munnii, da ti pe vištalei: 'skere p o m a bogateilj'. tianli pe loe sur stekan da vina rumka, da kožin kožnalasni».

šéssa muni vo dže. loktis, sije žmei gorodets-gožja keni ole, kujim sudta krustalnej domjn. rutš i šue, najes povzedle: «mi pe ti dumajtanid? malańńa sari,tsa pe lokte, bidsen pe

Tamás nagyon mozgolódik, forgolódik. A császárné mondja: «Mi ez? Nem bolond-e?» A róka mondja: «Nem. Ez a ruhád nem tetszik neki (tkp. nem szerinte való, nem kedve szerint való)». Megint jó ruhát hoztak a raktárból, jó ruhába öltöztették Tamást. Hogy Tamás azután ne tudjon forgolódni, a róka vett egy nagy gombostűt és Tamásnak a vállába szúrta. Azután így szól a császárnéhoz: «Most kedve szerint való a ruha».

8. Azután lakodalom van náluk. Megesküdtek, lakomáztak. Azután így szól a róka: «Nekem előre kell mennem, előkészülni, várni».

A róka ment, ment. Nagyon sok pásttor legeltet. «Kinek őrizitek (a nyáját)?» — «Mi a žmei gorodets-házaspárnak (őrizük a nyáját)». — «Lakodalmas nép jön majd, és ti mondjátok: 'hamar meggazdagodott Tamásnak'. Lesz nektek egy pohár sör és egy pohár pálinka, és ajándékot adnak».

Azután előre ment. Odajött, a hol az a žmei gorodets-házaspár lakik, egy háromemeletes kristályházban. A róka így szól, rájuk ijeszt (tkp. megijeszti őket): «Mit gondoltok ti? Jön Melánia cszárné, mennydörgéssel és villámmal mind összezúz,

*gimen da tsarden tianes zügedas, sotas. džebsej pe, pete i, džas-
stegaanid».*

*naje povzasni da i, džas-stegae pirasni, džebzasni. rutš sésša
uškedtsas da nolnan pelesse ezta da naje i sottsasni.*

*rutš sésša sije piras kujim-sudta dome, kutas svadba vidž-
šišni, getevittšini.*

*9. svadba kutas lokni. zev una paslukjas addžasni. ku tsar-
jas jualasni nališ: «kodli pe paslušni tsaitad?» paslukjas šuasni:
«sker ež poma bogate ži».*

*svadbais paslukjases kožnalasni, vina rumka šetasni, sur
stekanen juktalasni.*

*sésša voasni rutš berde. rutš vidžšise bidsen nánen, solen.
gesudarlen divuittšeni, lubuittšeni. «abu-že pe perjalema ru, tše
svatta».*

sésša bidsen seten piruittasni, svadbuitasni.

sésša i eštas. gesudarlen niv méštittšis. sésša i pon.

megéget benneteket. Bújjatok el, menjetek ki a szalmakazalo-
tokba».

Ők megjednek és bebújnak (tkp. bemennek) a szalma-
kazalba, elrejtőznek. A róka azután odarohan és mind a négy
sarkát meggyújtja, és azok meg is égnek.

Azután a róka bemegy a háromemeletes házba, kezdi a
lakodalmas népet várni, előkészületeket tenni.

9. A násznép kezd jönni. Nagyon sok pásztorot látnak.
A kocsisok kérdezik tőlük: «Kinek (a nyáját) őrzitek?» A pász-
torok mondják: «Hamar meggazdagodott Ivánnak (a nyáját)».

A násznép megajándékozza a pásztorokat, egy pohár pá-
linkát adnak, pohár sörrel itatják.

Azután a rókához jönnek. A róka várja (öket) mind ke-
nyérrel, sóval. A császárék csodálkoznak, gyönyörködnek. «Nem
csapott be a róka-nászanya».

Azután mind lakomáznak, lakodalmat ülnek ottan.

Azután vége is van. A császárnak a leánya férjhez ment.
Azután — vége.

Jegyzetek: 2. *kodavni* 'пьянствовать'; *kodale* 'представляется пьяным' | *pekmella* < or. похмелье (l. КАЛИМА) 'Katzenjammer' | *meked munam* vö. *munam sar orde meked* 'menjünk velem együtt a csárhoz' Фокос 110 | *stadanas* 'съ пѣлымъ стадомъ' | *pedarok* < or. подарокъ'.

3. *vukni* 'gyomorémelyégést (тошнота) érezni, hányási ingere (рвота) van, bõfõgése van (отрыгаться)'.

4. *rudovna* < or. пудовка | *gesudarlen i šueni* 'у государя сказали' | *bogatstvo* < or. богатство | *pravda že pe romaïd....* 'правда, должно быть, что Тома въ самомъ дѣлѣ богатый'.

5. *tead sabla, meam jur* vö. *tenad purt, menam jur* 'tiéd a kés, enyém a fej' Фокос 48 | *polis* 'боязливый' | *ki kutisni* vö. *ki-kutem* 'kéz fogó, eljegyzés' | *svatta* < or. сватья; *svattaale* 'вмѣсто сваты'.

6. *lezneg* 'шиповникъ' | *gesudar-orttsali* 'живущимъ у государя' | *svadboštšik* 'свадьбовщикъ'; vö. *свадебщикъ és сватовщикъ (DAL)* | *mírjas* 'пни', a melyek a tutajon voltak | *džurín-džeriñ* (v. *džurín-džeriñ*) *vejtšis* 'покачнулся'.

7. *kareta* < or. карета | *romajases* 'Тамасekat' l. Фокос 62.

8. *pasluk* < or. пастухъ | *zmei* < or. змѣй; *gorodets* < or. городецъ (vö. az orosz mesékben szereplő змѣй горьничьcsal) | *malánna* < or. Маланья | *i.džas-štega* vö. *i.džas-tega* Фокос 49.

9. *lubuittšeni* 'любовались' | *městittšis* (< or. мѣститься) 'устроилась, вышла за мужъ'.

Vö. a *diš ivan és kuźma da roma* cz. meséket (Фокос 38, 109).

A mese közlője a fönt említett Анна Николаевна Попова.

5. *starik gozja.*

1. *starik gozjalen kujim pi em. olisni, olisni da telkuiteni*: «mian kujim pi žehik i šueni: 'vetlam gesudar orde korášni'». *staruka olis, olis da kor-ke munis gesudar orde korášni. gesudarislen i šueni*: «ku.tšem mort-tui pe teđe?» — «mi pe olam

5. Az öreg házaspár.

1. Egy öreg házaspárnak három fia van. Éltek, éltek és tanácskoznak: «A mi három fiunk (már) völegénykorban van és azt mondják: 'Menjünk a császárhoz a leányát megkérni'». Az öreg asszony élt, élt és egyszer elment a császárhoz leánykérőbe. A császárnál mondják: «Micsoda mesterséget tud?» —

presta, krėstanstvoen zanimaittsam». — «med pe sije vetlas, da veledtsas da velis pe loktas korasni».

šėssa gortas munis mamis da i šuis piisli: «šuisni pe saridlen: 'med pe vetlas naževitni da nažitka pe vajas, da velišti med getrasas'».

2. piis šėssa nopjasis da munis. munis da munis, da zev iđžid kerka vois. vois da piris settše. zev iđžid mort kuile-uzė.

šėssa sije pelat-seregas dzebsis, med oz addži. šėssa užis, užis iđžid mort da i tsėttšis. tsėttšis sije da šor vilas veli pes etik. pizan sajas pukšis, pesė boštis da jur gegeris ki.tšovtedis da šuis: «elena pe davai pit da jist». zev miťsa niv loi. sili skatert volsalis, da bid-sama napithase vajis settše sili; šėssa soini vajis bid-sama žarkei-pražkei. šojis da juis zev jona da epet pesė ki.tšovtedis jur gegeris. niv šėssa ber peske peris da pes i loi ber. kuž mortid ber užni vodis, zev jona užė niv-goren. užni kutis. pelatšaniđ tom mortid kijedtsis, kijedtsis da peste boštis da i nuis.

«Mi egyszerűen élünk, földműveléssel foglalkozunk». — «Hadd menjen ő és tanuljon és csak azután jöjjön leánykérőbe».

Erre haza ment az anya és meg is mondta a fiának: «Azt mondták a czárnál: 'hadd menjen pénzt szerezni és hozzon pénzt (tkp. keresetet) és csak azután nősüljön'».

2. A fiú erre vállára vette a zsákját és elment. Ment és ment, és jött egy nagyon nagy ház. Odaért és oda bement. Egy nagyon magas ember fekszik-alszik (ott).

Erre az ágypolez sarkába rejtőzött, hogy meg ne lássas. Azután aludt, aludt a magas ember és fölkel. Fölkel ő és a gerendán egy darab (hasáb) fa volt. Az asztalhoz ült, a fadarabját fogta és megforgatta a feje körül és így szólt: «Ilona, adj inni és enni!» Nagyon szép leány lett. Abroszt terített fel neki és mindenféle italt hozott neki oda; azután mindenféle pecsenyét-sültet hozott enni. Evett meg ivott nagyon erősen és megint megforgatta a fáját a feje körül. A leány megint fává változott és megint egy darab fa lett. A hosszú ember megint lefeküdt (tkp. visszafeküdt) aludni, nagyon erősen horkol (tkp. orrhanggal alszik). Elaludt. Az ágypolezről leskelődött a fiatal ember, leskelődött és fogta a darab fát és el is vitte.

3. *šésša muni, muni da silj panjđ loi mort. «miđ pe te peska?» — «menam pe peskis verdiš. — miđ pe te pleta?» — «menam pe pletis mort-lovžediš». — «vaj pe vežšam!» naje i vežšisni.*

šésša bara vođžge munis pleten. munis, munis, bara mort panjđ loi.

«miđ pe te šia?» jualis. — «menam šijs mort-viis». — «vaj pe vežšam!»

pleten da šien naje bara vežšisni. tom mort šésšu boštis šj da šilj i šue: «mun že pe, vi kiknan mortse, pletse pe vaj da i pesse vaj». šj ber-vajalis. silen loi plet da pes da šj.

4. *munis, munis vođžge. bara mort panjđ loi. nuę kias kolk da juale: «miđ ne pe te pleta da peska da šia?» — «menam pe peskis verdiš, pletis lovžediš a šijs viis. — miđ pe te kolkja?» — «menam pe kolk kittšedž ka.štedni verman, šj sudta pe zarńia dom loę». — «vaj pe vežšam».*

3. Azután ment, ment és találkozott egy emberrel (tkp. neki szembe lett egy ember). «Miért van neked fád (tkp. mit vagy te fás)?» — «Az én fám tápláló.» — «Miért van neked ostorod (tkp. mit vagy te ostoros)?» — «Az én ostorom embert-életre-keltő». — «Nos, cseréljünk!» Ők cseréltek is.

Azután megint előre ment az ostorral. Ment, ment, megint találkozott egy emberrel.

«Miért van gerelyed?», kérdezte. — «Az én gerelyem embert-ölő». — «Rajta, cseréljünk».

Megint cseréltek az ostorral és a gerelylyel. A fiatal ember erre fogta a gerelyt és így szól a gerelyhez: «Menj hát, öld meg mind a két embert, hozd el az ostort és a fát is hozd el». A gerely visszahozta. Neki lett ostora meg fája és gerelye.

4. Ment, ment előre. Megint találkozott egy emberrel. A kezében visz egy tojást és kérdezi: «Hát miért van neked ostorod meg fád és gerelyed?» — «Az én fám tápláló, ostorom életre keltő, gerelyem meg megölő.» — «Miért van neked tojásod?» — «Az én tojásom, a meddig fel tudod dobni a magasba, olyan emeletes (annyiemeletű) aranyos ház keletkezik». — «Nos, cseréljünk».

šéssa vežsisni pesken da kolkjen. šéssa šili i šue: «vot pe te vetli da sutški mortse da vai pesse».

vot silen kimin premis veli, žėniklen!

5. bergedšis gortlan. gortlan bergedšis, gorte vois da mamšli i šue: «mun pe sar orde korášni». — «mij pe vetlan?! mian pe ved nem-tor abu!» — «te pe šu: 'mian pe bid-tor em'».

munis mamis korášni. «prestež krėštanin saje pe kidž šetam?!» šuisni gesudaršlen.

6. voinas vodisni užni. žėnik munis sar-kerka dine. kolkte ka,tšedlis, kujim-sudta dom loi džik sar ešin vo,džas.

gesudarlen tšettšisni, povžisni. «vot — šuasni — ku,tšem pe taje dive loi!» istasni saldatjases: ku,tšem olišjas seteni?

ši peti da saldatjases bidsen vialis. saldatjas usini, kuženi ešin ulas. gesudarlen povžisni, naje istisni vetimjin kimin saldat. šéssa vetimjin saldat ši — petis da stavse viis.

Erre cseréltek a fával meg a tojással. Azután így szól a gerelyhez: «Hát menj, szúrd meg az embert és hozd el a fáját».

Lám, mennyi szerzeménye volt neki, a legénynek!

5. Visszafordult hazafelé. Hazafelé fordult vissza, haza jött és így szól az anyjához: «Menj a czárhoz leánykérőbe». — «Mit menjek (tkp. mit menj, mit menjen az ember; 2. szem. ált. alany)?! Hiszen nekünk semmink sincsen!» — «Te mondjad: 'Nekünk mindenünk megvan'».

Ment az anyja leánykérőbe. «Közönséges paraszthoz hogy adnók (a leányunkat)?!» mondták a császárnál.

6. Éjjel lefeküdtek aludni. A vőlegény a czár házához ment. A tojást feldobta a magasba, háromemeletes ház lett éppen a czár ablaka előtt.

A császárék fölkeltek, megijedtek. — «Nézd csak — mondják — micsoda csoda lett!» Katonákat küldenek: micsoda lakók vannak ottan?

A gerely kijött és mind megölte a katonákat. A katonák elestek, az ablak alatt fekszenek. A császárék megijedtek, ők körülbelül ötven katonát küldtek. Ezután az ötven katonát a gerely — kijött és mind megölte őket.

gesudarlen ješše jona povzísni. epet istisni poslušnikes. žėnik šue: «med pe loktas aťsis me orde».

žėnik šue p'elli: «mun pe, kuťskav, med pe lovźasni». staris lovźasni, miđdem (miđtem) vilis.

gesudar đivuiťťse: «mii pe, log petarni. kuťsem pe tattťse mort loktis?»

7. šėšša gesudar aťsis peti. zdorovaiťťsis, primitis sije žėnik kiđž ślėduite. «kiđž pe, tenad kuťsem iskustvo, vilin pe si-minda i ber lovźėdin?» — «taje pe miđ-na?! rot, pukśi pe da ebėdaiťtam!»

pukśisni ebėdaiťni. žėnik peskes boťtis da jur gegeris geger-tėdis. «elena pe davai pit-jiť!» zev niťsa niv loi. nali das-vit peles napitka vajis, biđsen raznei, das-vit peles kuśańńe.

gesudar šenėe, đivuiťťse: «kiś pe teđ taťsem mort-tujis śuris?» — «menam pe biđ-tor em: śi pe mort vie, plet pe lovźėde, pes pe verde, kolk pe mem kiťťsedź kaťťsedla, kuťsem ugodno dom log».

A császárnál még erősebben (jobban) megijedtek. Megint követet küldtek. A vőlegény mondja: «Jöjjön ő maga én-hozzám».

A vőlegény mondja az ostornak: «Menj, üsd meg őket, hadd támadjanak életre». Mind életre keltek, a hányat megölt.

A császár csodálkozik: «Mi (ez), ki kell menni. Micsoda ember jött ide?»

7. Azután a császár maga ment ki. Köszöntötte, fogadta őt a vőlegény, a hogy illik. «Hogyan, micsoda tudományod van neked, annyit megöltél és megint életre keltetted?» — «Mi ez még?! (értsd: ez még semmi!) Lám, ül le és ebédeljünk!»

Leültek ebédelni. A vőlegény fogta a darab fát és megforgatta a feje körül. «Ilona, adj inni, enni!» Nagyon szép leány lett. Tizenötféle italt hozott nekik, mind másféle, tizenöt-féle ételt.

A császár csodálkozik, ámul: «Honnan akadt neked ilyen ügyességed?» — «Nekem mindenem van: a gerely megöli az embert, az ostor életre kelt, a fa táplál, a tojásom meg a meddig feldobom, tetszésszerinti (tkp. a milyen tetszik) ház keletkezik».

sojisni, juisni. Žėnik pes ki,tšovtedis jur gegeris, šuis :
«elena pe stupai na mesto!» pizan vilis biri ber.

8. gesudar šėnže, ku,tšem mort-tui šurema. «me pe verma tšelei voiska eti tsasen vini, epet pe verma tsasen že lovže ni». — «vot pramej pe eni žėnik, pože pe i niv šetni eni» šue sar.

vot naje lešedtsisni niles šetni si saje.

«tolke pe me diniš domte pe edalt, bošt». — «me pe ta-voi že i verma boštni i puktini villae».

gesudar gortas muni. žėnik kolk ber ka,tšedlis, domis šėšša ez lo. međ mestae munis da siis ilę (vile) ka,tšedlis, da siis i,džid dom loi.

naje i svadba lešedisni. šėšša piruitisni-paruitisni. šėšša i eštis.

bur mort-tuinad gesudarlis nivse perjalis.

Ettek, ittak. A vőlegény megforgatta a fát feje körül, így szólt: «Ilona, menj a helyedre!» Az asztalról (minden) eltűnt vissza.

8. A császár csodálkozik, milyen ügyessége akadt. «Én egész hadsereget tudok egy óra alatt megölni, és megint egy óra alatt életre kelteni». — «Lám ez most az igazi vőlegény, most hozzá is lehet adni a leányt», mondja a czár.

Hát ők megállapodtak, hogy hozzá adják a (czár) leányát.

«Csak távolítsd el, vidd a házadat mellőlem». — «Én ma éjjel el tudom vinni és új helyre tenni».

A császár hazament. A vőlegény megint (tkp. vissza) feldobta a tojást, a háza erre eltűnt (tkp. nem lett). Egy másik helyre ment és annál messzebbre (magasabbra) dobta fel, és annál (értsd: az előbbinél) nagyobb ház keletkezett.

Ők előkészítették a lakodalmat. Azután lakomáztak, lakmároztak. Azután vége is lett.

Jó mesterségével kicsalta a császár leányát.

Jegyzetek: 1. mort-tui 'способность, ремесло' | prest < or. простой | krėstanstvo < or. крестьянство | zanimaitšam < or. заниматься | velis, velis, velišti 'только теперь; послэ этого' | naževitni, nažitka, nažetka l. KALIMA 91.

2—6. elena < or. Елена | pit < or. пить | jist < or. ѣсть |

skatert < or. скатерть | *žarkeji-pražkeji* 'жареное-пряженое' | *pe-lat'sánid* a szótaghatár a *t* után van (nem *pela.t'sánid*!) | *peska* 'съ полѣномъ' | *plet* < or. плеть | *ši* 'рогатина, копьѣ' | *posluš-ník* < or. послушникъ ('посланецъ').

7—8. *zdorováitt'sini* < or. здороваться | *primitni* I. КАЛИМА 114 | *šlěduite* < слѣдуетъ | *iskustvo* < or. искусство | *taje pe mji-na?* 'это еще что?' | *ebedáitni* < or. объдаты | *raznei* < разный | *kušánne* < кушанье | *ku.tšem ugodno dom* 'какой угодно домъ' | *stupaj na mesto* = ступай на мѣсто | *pizan viliš biri* < or. со стола все ушло обратно' | *vojska* < or. войска | *pramei* < or. прямой | *edalt* < or. отдалить | *villae* 'на новое мѣсто' | *šiiš ile (vile)* 'еще выше'.

Ezt a mesét is Anna H. Popova közölte velem. Jellemző, hogy ez az öreg asszony. — a ki otthon csak zürjénül beszél a hozzátartozóival és azt állítja és hiszi magáról, hogy olyan kevéssé tud oroszul, hogy őt oroszul akár «el is lehetne adni» —, mennyi orosz szót kever zürjén beszédjébe.

6.

1. *oleni-vileni starik-gozja. nalen veli kujim pi. i.džid pisg saldate ez boštini; medse i boštisni. boštisni i nušisni sijes služitni. šéšša loji vojna. gesudarlen vunema gortas sabla da kert-palitš. šéšša kutasni juavni, kodi pe verme med edje (edjen) vetlini. efi šuas: «me pe vetla kujim vo.» sili šuasni: «te pe tai dir vetlan (vetlini kesjan).» a starikidlen piid šue: «me pe vetla kujim sudkien.» gesudar šue: «menam pe sen niv em, siliš pe i kor sabla da palitš.»*

6.

1. Él-van egy öreg házaspár. Nekik három fiuk volt. A legidősbik fiút nem vették be katonának; a másodikat bevették. Bevették és elvitték őt szolgálni. Azután háború lett. A császár otthon felejtette a kardját és vasbuzogányát (tkp. a császárnak otthon felejtődött a kardja és vasbuzogánya). Erre kérdezni kezdtek, ki tud leghamarább (elmenni és) megjönni. Az egyik mondja: «Én megjárom az utat három év alatt». Neki mondják: «Te bizony sokáig mész (akarsz menni)». Az öreg embernek a fia azonban így szól: «Én megjárom az utat három nap alatt». A császár mondja: «Nekem leányom van ott, tőle kér a kardot és a buzogányt».

2. *šéssa sijé medédtšas munni, muništas sajavtédž i plešše muę inmedlas i keťs louę. keťšen munas, munas mudžte, džis. epet lukičtas muę plešše i ruťs louę. mudžtedž ruťs munas. šéssa mirje lukičtas plešše i kaij louę (kaje perttšas). kajen munas i voas gesudar orde, pírás da i šetas zapiska gesudar-niľisli.*

niv i juale: «dir-e pe i kidž loktin?» sijé vištalas: «me pe sudki na tolke lokti, a voii pe me keťšen, ruťšen i kajen.» — «ki, džik pe te verman perttšini?» juale niv. sijé ki, tššovttšas gegresen daij keťs louę. niľis noži, tšen mišku vivšis vundas gense i tšišjan pie kertalas. šéssa geger pev gegertas i ruťs louę. sijé niv bara vundas mišku vivšis gen i tšišjan pie kertalas. epet saldat ki, tšovttšas i kaje pere. kaiľis eti pere ne, tšišštas i tšišjan pie idralas. tšajen juktalas i zapiska saldat šeris baľli mededas. šetas i sabla da kert-paľitš.

3. *petas i bara keťšen munnj kutas, mu, džas, ruťšen munas. munas, zev jona mu, džas i kuž-turuna inę šoiťtšini vodas.*

2. Azután elindul ő. Megy egy kicsit, a míg el (nem) tűnt (a szemük elől), és homlokát a földhöz érteti és nyúllá lesz. Mint nyúl megy, megy, a míg el nem fárad. Megint hozzáüti homlokát a földhöz és rókává lesz. A róka megy, a míg el nem fárad. Azután egy tuskóhoz üti a homlokát és madárrá lesz (változik át). Mint madár megy és eljut a császárhoz. Bemegy és odaadja a levelet a császár leányának.

A leány kérdezi: «Sokáig és hogyan jöttél?» Ő elmondja: «Én még csak egy napig jöttem, és mint nyúl, róka és madár jöttem». — «Hogyan tudsz te átváltozni?» kérdezi a leány. Ő megfordul körben és nyúllá lesz. A leány szórt (tkp. szórét) vág le ollóval a hátáról és a kendőjébe köti. Azután megfordul köröskörül és rókává lesz. Az a leány megint szórt vág le a hátáról és a kendőjébe köti. A katoná megint megfordul és madárrá változik át. A madárnak egyik tollát kitépi és a kendőjébe rejti. Teával kínálja meg (tkp. itatja) és levelet küld a katonával az apjának. Odaadja a kardot meg a vasbuzogányt is.

3. Kimegy és megint mint nyúl kezd menni, elfárad, mint róka megy. Megy, nagyon erősen elfárad és egy magas fűvel benőtt helyre (tkp. hosszúfüvű helyre) lefekszik megpihenni.

ku, tšem-ke deňeral (tšinovnik) set kutas munni i siliš kert-palitiše da sablate boštas. sije se, tšem jona uže, oz i kivilj. šessa deňeral sili iz golaas kertalas i vag šibitas.

va piššán sije addže šondi i kutas šondilj kemmišni: «leptj pe mene vašis.»

etšid kemmišas i vile, džik kajas. međis kemmišas i šondiš sijos perjas vašis.

4. *deňeral sabla i palitiš vajas gesudarli i gesudar kesje si saje nivse šetni.*

naje kutasni getevittšini svadba vile, a međis settše i voas, kodi vašid (vašis) petis.

niv šue ženikse: «taje pe me dine sablala ez voli, a so pe piris eni mort, silen pe tšuzemis tedsa, sije pe i volis.» i sijos korasni mate, džik i kutasni juášni.

5. *nišis kutas juavni: «kidž pe te volin?» sije kutas šuni: «ke, tšen pe me lokti» i sije ketš loui. ke, tšislen špina rivšis vun-*

Valamilyen tábornok (hivatalnok) arra kezd menni és elveszi tőle a vasbuzogányt és a kardot. Ő olyan erősen alszik, nem is érzi (hallja). A tábornok azután követ köt a nyakába és bedobja a vízbe.

A vízből meglátja ő a napot és elkezd a napnak könyörögni: «Emelj ki engem a vízből».

Egyszer könyörög és magasabbra (feljebb) emelkedik (száll). Másodszor könyörög és a nap kihúzza őt a vízből.

4. A tábornok a kardot és a buzogányt elhozza a császárhoz és a császár öhozzá akarja adni a leányát.

Készülni kezdenek a lakodalomra, azonban odajön a másik is, a ki a vízből kijött.

A leány mondja a völegényéről (tkp. a völegényét): «Ez nem jött hozzám a kardért, de nézd csak, most bejött egy ember, annak az arcza ismerős, az jött (hozzám)». És ő közelebb hívják és elkezdenek kérdezősködni.

5. A leány kezdi kérdezni: «Hogyan jöttél?» Az kezdi mondani: «Nyúl alakjában jöttem én» és ő nyúllá lett. A nyúlnak a hátáról szőr van levágva, a leány meg megnézi a kendője

dıştēma gense, a nılıs tşışjan peleşis (peleşsis) vidlas: setiş i em genis. şésşa rutş loqe. rutşlen toze mişku vıvşis gen vundıştēma i nıv baru perjas gen; gen rutşlen i em. şésşa kai loqe i pere eti abu. nıv perjas tşışjan piş i pere setiş i velema.

şésşa kutasni saldates juavni: «mııla pe a tşid en vai sablate da palıtışte?» sije şuas: «muđzi pe da şoitşini vodi i onmovşi. sek kosti i guşalemaeş mentşim. mene pe sije, kodi nuema sablase, vaę şibitēma.»

juavni kutasni: «kidż pe petin vaşid (vaşis)?» — «me pe şondili kemmişi i sije leptis.»

şésşa medşe boştasni, kertalasnı stolb berde i lişlasni. a saldatişked i svadba kutasni leşedni. piruitasni zev bura.

csücskét (tkp. csücskéből): onnan való a szőr. Azután rókává lesz. A rókának szintén szőr van levágva a hátáról és a leány megint kiveszi a szőrt, a szőr a rókáé. Azután madárrá lesz és egy tolla hiányzik (tkp. nincsen). A leány kiveszi a kendőjéből és a toll onnan való is volt.

Azután kérdezni kezdik a katonát: «Miért nem magad hoztad a kardot meg a buzogányt?» Ő mondja: «Elfáradtam és lefeküdtem pihenni és elaludtam. Azalatt ellopták tőlem. Engem az, a ki elvitte a kardot, a vízbe dobott».

Kérdezni kezdik: «Hogyan jöttél ki a vízből?» — «Én a napnak könyörögtem és az kihúzott».

Azután fogják a másikat, egy oszlophoz kötik és agyonlövik. A katonával meg kezdik a lakodalmat elrendezni. Nagyon jól lakomáznak.

Jegyzetek: 1. *saldate ez boştni* 'въ солдаты не взяли' | *voına* < or. война | *kert-palıtış* 'желѣзную палку, палицу' | *vetlişni* 'сходить' | *starikidlen piid* érdekes példája a 2. szem. de-terminatióinak | *sudki* < or. сутки.

2. *muniştas* 'прошелъ немного' | *sajavteđz* 'пока не скрылся, не стало его видно' | *inmedlas* 'приложилъ' | *muđz-teđziş* 'до усталости' | *lukiştas* 'ткнулъ' | *mırje* 'о певъ' | *kajen* 'птицей' instrumentalis-essivus | *pere* < or. перо | *zapiska* < or. записка | *sudki na tolke* 'сутки еще только' | *nožitş* < or. ножницы (l. КАЛИМА 93 | *geger pev gegertas* 'кругомъ повернется' | *kaje pere* 'въ птицу превратится, обернется' | *saldat*

šeris 'съ солдатомъ (пошлетъ)'; *éppígy: me mededi si šeris denga* 'я послать съ нимъ деньги'.

3—4. *kuz-turuna in* 'мѣсто съ высокою травой' | *deneral, general, jeneral* < or. генераль | *iz golaas kertalas* 'камень привязаль на шею' | *vile, džik kajas* 'по выше поднялся' | *šue žėnikse* vö. *kutisni meda medse šuni, mamse kutisni šuni* Fokos 123 | *ez voli* 'не приходилъ' | *tšuzemis tedsa* 'у него лицо знакомое'.

5. *špina vivšis vundištėma gense* 'со спины отрѣзана шерсть' | *setiš i em genis* 'оттуда и есть шерсть'.

sek kosti 'въ это время' | *kertalasnį stolb berde* 'привязали къ столбу' | *ližlasni* 'разстрѣляли' | *saldatiškėd . . .* 'съ солдатомъ стали свадьбу ладить, приготовить'.

Ezt a mesét az előbb említett A. N. Popovának a menyee, Marija Jogorovna Zserebezova közölte velem Uszt-sziszolszokban.

7.

1. *kor-ke olis-vilis pop. silen veli kujim niv. kujimna'nis džideš nin, a veres saje muntemėš-na (verese settėmeš-na). kujimna'nis oleni pop-na'n vilin i luniš lune kizeni. etšid pop vetlas bazare, i sen medalas kazakes. kazak šure silį pel-vundiš kod' i zev juviš. kiłtše pop oz istį sijees, settše i voše lun kik keže.*

istas pop kazakes kare nuni kartupel', vuzavni bazar vilin. kazak vetlas kujim lun. kor voas siję gortas, stav niłis poplen uškėdšasnį kazak dine. kutasni juvašni, miį karis addžilin, miį

7.

1. Egyszer élt-volt egy pap. Neki három leánya volt. Mindhárman már nagyok, de még nem mentek férjhez (még nem adták férjhez). Ők mindhárman a pap kenyerén élnek és napról napra híznak. Egyszer a pap vásárra megy és ott egy munkást fogad fel. Nagyon vakmerő és iszákos munkása akad neki. A hová csak küldik (tkp. a hová nem küldik), oda vész két napra.

A pap küldi a munkást a városba burgonyát vinni, eladni a vásáron. A munkás odajár három napig (három nap alatt teszi meg az utat oda s vissza). A mikor haza jön, a papnak a leányai mind a munkáshoz rohannak. Elkezdenek kérdezős-

bazarin vuzaleni i mi kazak nebema. kazak suue: «karin bidsen na bur, vuzaleni bid-sama tor». «mi že me vištala nebemen? — dumajte kazak. pop-nivjas jeješ. petkedla aššim zavodes i vištala, mi sije nebi.» sidž i veštas. kiskas gatš piš i šuyas pop-nivjasli: «to, nebi aslim vil-peles zu.» pop-nivjas juvaleni: «kidž-ne tajeen kole zuašni?» kazak suue: «kole-ken (kole-ke), petkedla. tolke kole etkenli petkedlini.»

2. *med vodž boštas idžid nivse popliš i petkedas saraje, petkedlini, kidž kole zuašni vil zueg. zualas, zualas, idžid nivli zev vil zu kažitštas. šessa šer-kost nivse zualas i sili zev kazak-len zu kažitštas. med berin med ištet nivse petkedas i zualas, zualas zev jona.*

seksaň (sekišaň) pop-nivjas kazak bersa i vetlišeni. seššem lešid nali kažitštas silen zu. berti kazak aššis mate voas.

kor-ke med idžid nilis i kutas kazakliš korni nebni zu.

ködni, mit láttál a városban, mit adnak el a vásáron és mit vett a munkás. A munkás mondja: «A városban még minden jó, mindenféle dolgot adnak el». «De mit mondjak hogy vásároltam (tkp. mit jelentek vásároltnak)?» — gondolkozik a munkás. A pap leányai bolondok. Megmutatom a magam penis-ét és (azt) mondom, hogy azt vettem». Így is tesz. Kihúzza a gatyájából és mondja a pap leányainak: «Lám, újfajta keféet vettem magamnak». A pap leányai kérdezik: «Hogy kell hát ezzel kefélni?» A legény mondja: «Ha tetszik, megmutatom. Csakhogy egyenként kell megmutatni».

2. Először a legidősebb leányát fogja a papnak és kivezeti a színbe megmutatni, hogyan kell az új kefével fésülni. Fésüli, fésüli, a legidősbik leánynak nagyon tetszik az új kefe. Azután a középső leányt fésüli meg és neki is nagyon tetszik a legény keféje. Utoljára a legkisebbik leányt vezeti ki és fésüli, fésüli nagyon erősen.

Ettől az időtől kezdve a pap leányai a legény után futnak. Olyan jónak tetszik előttük (tkp. nekik) az ő keféje. Utóbb a legény maga szükségbe jut.

Egyszer a legidősbik leány meg akarja venni a legény keféjét (tkp. kezdi a legénytől kérni megvásárolni a kefét).

kazak siliš kujim-šo tšelkevei boštas vodž-viv; a zu keşjişas šetni berindžik. šer-kost niv dēnga tšukertas i kutas kazakliš asliš nebni korni. kazak siliš tšetš kujim-šo tšelkevei boštas. med berin i i,tšet nilisli vuzalas kujim-šo tšelkevejiš. stavnis naje nebasni zu kazakliš meda medšis gušen. bidenli kole zu asliš etnasli.

3. kazak dir oz kut šetni zu, a pop-nivjas gušėniken, med meda medis oz kivlini, bid lun siliš korenj zu. kazakli dišėdas najeliš korem kivzini i koras kujimnan tšoişę kupaiťšini. bid tšoiļi kupaiťšigen keşjişas zu šetni.

voasni va dore. kazak perťšišas. pop-nivjas addžasni zu i kutasni gorzini: «taje menam zu! taje menam zu!» kazakliš netškeni, gabraleni. kazak skermas, boštas kias asšis dobrasę i iļę bite šibitas vaas. a,tšis vaas sunlas, šėšša petas lia vile i paštášas.

4. pop-nivjas, vidťšig tirji kazak vile, kutasni korsni vais

A legény háromszáz rúbelt vesz tőle előre; a kefét meg igéri, hogy későbben adja oda. A középső leány pénzt gyűjt össze és a maga részére akarja a legénytől megvenni (tkp. kezdi a legénytől magának megvenni kérni). A legény tőle szintén háromszáz rúbelt vesz át. Utoljára a legkisebbik leánynak is eladja háromszáz rúbeléért. Ők mind megveszik a legény kefáját, egymás tudta nélkül (egymás előtt titokban). Mindnek egyedül magának kell a kefe.

3. A legény sokáig nem akarja (tkp. kezdi) odaadni a kefét, a pap leányai azonban titokban, egyik hogy a másik ne hallja, minden nap kéri tőle a kefét. A legény megünja az ő kérésüket hallgatni és mind a három nővért hívja fürödni. Mindegyik nővérnek fürdéskor igéri hogy odaadja a kefét.

A víz partjára érnek. A legény levetkőzik. A pap leányai meglátják a kefét és kiáltani kezdik: «Ez az én kefém! Ez az én kefém!» A legénytől el akarják tépni (tkp. tépik, rángatják), szorítják. A legény megharagszik, kezébe veszi a maga jószágát és mintegy messzire dobja a vízbe. Ő maga a víz alá bukik (tkp. belemerül a vízbe), azután kimegy a homokra és felöltözik.

4. A pap leányai, a legényt szidva (tkp. szitkozódva a

zu. sungišlasni pidese, d'žis, űe-una oz stavnis vejni. zu űe-kid'ž oz vermini vaiš add'žini. koršasni, koršasni, munasni batisli norášni kazak vile. voasni. «mii nin jeiijas sid'ž kotralannid?» šuue nali pop. «oi, bate, bate, kazakid mianes perjalis. mianli kujimnanimli vuzalis etik zu. kujim-šo tšelkevejen mortliš boštis. a eni űe-kodli ez šet, a šibitis zuse vaę. munam, bate, koršni, zev ed lešid zuis. mianes unaiš zev zualis.» — «ku,tšem se,tšem dona zu nin tianli, jeiijasli, vuzalis kazak?»

nivjas tšetš kiskasni popes koršni zu. pop pertššas, piras vaę i kutas nivjasked koršni vaiš kazakliš zu. kid'ž-ke med id'žid nilisli poplen zavodis šure kias. sije pondas goržini: «šuri zuid, šuri!» pop šuue: «mii, te jeiimin-li, mii-li?» setšę-že loktasni i muked nivjasis i stavnis kutasni šuni: «taje, bate, kazakidlen i zuid!»

pop geger-voas, ku,tšem zu kazak vuzavlema nivjasisli i mijen sije zuavlema najees.

legényre) kezdik a vízben a kefét keresni. Alámerülnek a fenekéig, nem sok (híja, hogy) mind bele (nem) fúlnak. A kefét sehogy sem tudják a vízben megtalálni. Keresik, keresik, elmennek apjuknak a legényre panaszkodni. (Haza) jönnek. «Mit szaladtok úgy, ti bolondok?» mondja nekik a pap. «Jaj, atyám, atyám, a munkásod becsapott minket. Nekünk mindhármunknak egy kefét adott el. Háromszáz rübelt kapott mindegyiktől. Most meg senkinek se adta oda, hanem a vízbe dobta a kefét. Menjünk, atyám, megkeresni, mert nagyon jó a kefe. Minket sokszor nagyon megfésült». — «Micsoda olyan drága kefét adott hát el nektek bolondoknak a legény?»

A leányok egyszerre húzzák a papot, a kefét keresni. A pap levetkőzik, bemegy a vízbe és kezdi a lányokkal együtt a vízben a legény kefét keresni. Valahogyan a legidősbik leánynak kezébe akad a papnak a penise. Ő elkiáltja magát (tkp. kezdi kiáltani): «Megkerült a kefe, megkerült!» A pap mondja: «Mit, megbolondultál-e vagy mi?» Oda jön a többi leány is és mind kezdik mondani: «Ez, apám, a legénynek a keféje!»

A pap megérti, (hogy) milyen kefét adott el a legény a leányainak és mivel fésülte ő meg őket.

Jegyzetek: 1—2. *kazak* < or. казакъ (слуга, молодець, работникъ) | *peľ-vundiš*. = or. ухорѣзь, szóserint: 'fűl-levágó', jelentése: бойкій, вострый, отчаянный, разбойникъ | *settšé* i *voše lun kik keže* 'туда и пропадает дня на два' | *zu* 'гребень, чесалка, щетка для льна' | *sarai* < or. сарай | *mate voas* 'погибъ, заматался'.

3—4. *dišedas* 'надоѣсть'; *kazakli dišedas najeliš koreṁ kivzini* v. *kazakli dišedas nalen koreṁ* 'a legény megúnja az ő kérésüket' | *kupaitšini* < or. купаться | *sungišlini* 'низь головой нырять' | *ne-una* 'не-много, чуть, чуть-чуть' | *ed* < or. вѣдь.

Ezt a mesét Alekszander Georgijevics Frolov közölte velem Usztsziszolszokban.

8. *dur ivan*.

1. *olis-vilis starik-gozja. nalen kujim pi veli; kikis veli zev bureš, a koimedis jei. mam-bat i šueni*: «*jei ivan, mi nem oge tenid kolei, a mi miijan em, stavse kolam kik pili.*» *si-berin batli žal loui aslas piis, i kor pondis kuvni, to šuis aslas pili*: «*koñerei te menam piei, menim žal tene, mi mi oge ñinem tenid kolei. kor me kula, to te vetli menam gu vile kujimiš voi-šer kadin i me tenid vištala kivjas i seki adžan, mi loue sije kivjassis.*»

olisni-vilisni i bat kuli. kik pi, mi veli batlen, stavse boštisni i jukisni. a jei ivanli ñinem ez šetni. bat kuli i gualisni.

8. Bolond Iván.

1. Él-t volt egy öreg házaspár. Nekik három fiuk volt; kettő nagyon jó volt, a harmadik azonban bolondos (volt). A szülei mondják: «Bolond Iván, mi semmit se hagyunk rád (tkp. neked), hanem, a mink van, azt mind két fiunkra hagyjuk». Azután az apa megsajnálta a fiát és a mikor halálán volt, akkor (így) szólt a fiához: «Szegény fiam te, én sajnállak téged, hogy mi semmit se hagyunk rád. A mikor én meghalok, akkor te menj az én síromra háromszor éjfél idején és én majd mondok neked szavakat, és azután meglátod, mi lesz azokból a szavakból».

Éltek-voltak és az apa meghalt. A két fiú, a mi az apjuké volt, azt mind vették és felosztották. Bolond Ivánnak azonban semmit se adtak. Az apa meghalt, és eltemették. Akkor eszébe

seki dum vilas usi ježi i va'nli, miž vištalis kuligas bat. i seki munis ježi i va'n bat-gu vile. bat-gu vilin jurbitis sije zev jona. kor koimedis loktis bat-gu vile, to zev jona onmovsis i veten addže bates. bat sili i šue: «musa piei, mun te vere, seten em kiz tsurka i te bošt gortis tšer i mun vere i set i šu: 'šivko-burko, meštšannež voronko, lok me dine i pondi služitni, ki džik i batli služitlin'».

2. ježi i va'n sadmas i munas gorte i dumajte: «ak, zbil-ke esken, lešid-že.» aski ritin boštas ježi i va'n tšer i munas vere i veštás, ki džik bat vištalis, i loue si džik, ki džik bat vištalis. loktas vev zev jon; niršis bi pete. ježi i va'n sije ritin veles le džas, a atšis munas gorte. aski asiv patšerín kužle i kile: vokjas šojeni i šorniteni, miž tsar veštšema zev i džid kerka una-sudta i das-kiked sudtaas puktema aššis nivse; kodi sije sud-ta džis vermas tšettšistni, to si saje tsar šetas aššis niv. i šueni

jutott Bolond Ivánnak, a mit az apja halálakor mondott. És akkor kiment Bolond Iván az apja sírjára. Apja sírján nagyon erősen imádkozott. A mikor harmadszor jött az apja sírjára, akkor nagyon mélyen (tkp. erősen) elaludt és álmában atyját látja. Atyja (így) szól hozzá: «Kedves fiam, menj az erdőbe, ott van egy vastag tuskó, és te vigy hazulról fejszét és menj az erdőbe és vágj bele (a fejszéddel a tuskóba) és mondd: 'šivko-burko, meštšannež voronko (sötétszürke-sötétpej, táltos [tkp. jósló] ráró), gyere hozzám és kezdj (nekem) szolgálni, a mint apámnak is szolgáltál'».

2. Bolond Iván fölébred és haza megy és gondolja (magában): «Ah, ha ez igaz lenne, jó (lenne) bizony». Másnap este Bolond Iván fejszét fog és az erdőbe megy és (úgy) tesz, a hogy az apja mondotta, és úgy is történik, a hogy az apja mondotta. Egy nagyon erős ló jön; orrán tűz jön ki. Bolond Iván aznap este szabadon ereszti a lovat, maga meg haza megy. Másnap reggel a kemenczén fekszik és hallja: testvérei esznek és beszélnek, hogy a czár egy nagyon nagy, sokemeletes házat épített és a tizenkettedik emeleten helyezte el a leányát; a ki addig az emeletig tud (lován) ugratni, hát annak adja a czár a leányát. És mondják az anyjuknak: «Anyánk

mamli: «mame, zapte mižanli sojan-tor. mi kešjam vetlini tsar orde. kiš nin ešken mižanli tšettšištni, no ket vi, džedlam bur jezes.»

jeji i va'n kivze i dumaite: «me vetla». aski asiv vokjas tšukertšišni i munisni vev vilin. a jeji i va'n užas zev dir pattšer-šerin i kor-ke tšettšas i munas vere. seten tšukeštas aššis vev, pukšas si vile i munas tsar orde. tui vilin vetedas aššis vokjasse i setšem edje munas vokjas dinti, miñ naje pernapasášasni i šuasni: «jen ali mort, jen ali mort».

3. jeji i va'n voas tsar orde. a seten uže tšukertšemaes nin zev una jez i muked tšettšalenj nin. jeji i va'n sidž-že tšettšištas i volas tolke šizimed sudtaedž i bergedšas i edje, džik munas gorte. ritin voisni vokjas i šorñiteni, miñ ne-kod ez vermi tšettšištni das-kiked sudtaedž, tolke etik šizimed sudtaedž tšettšištis. «oge tedej, jen ali mort.» a jeji i va'n pattšer vilin kuile i šerale vokjas vilin, miñ abu tedemaes sijees.

askia lunę tsar bara kore jezes i ki, džik vokjas, si, dži i

(tkp. anyám), készíts elő számunkra ennivalót. Mi el akarunk menni a csárhoz. Már hogy ugrathatnánk mi, csak a derék embereket akarjuk legalább megnézni».

Bolond Iván hallgatja (ezt) és gondolja (magában): «Én elmegyek». Másnap reggel a testvérei összejöttek és elmentek lóháton (tkp. lovon). Bolond Iván meg nagyon sokáig alszik a kemence tetejének a közepén, egyszer aztán fölkel és az erdőbe megy. Ottan előhívja a maga lovát, ráül és megy a csárhoz. Az úton utóléri a testvéreit és olyan gyorsan megy el a testvérei mellett, hogy ezek keresztet vetnek magukra és mondják: «Isten avagy ember, isten avagy ember».

3. Bolond Iván a csárhoz jön. Ott meg már nagyon sok nép gyűlt össze és a többiek már ugratnak. Bolond Iván szintén ugrat és csak a hetedik emeletig jut el és visszafordul és gyorsan haza megy. Este megjönnek a testvérei és beszélnek, hogy senki se tudott a tizenkettedik emeletig felugratni, csak egy (ember) ugratott a hetedik emeletig. «Nem tudjuk, isten avagy ember». Bolond Iván meg a kemenczén fekszik és nevet a bátyjain, hogy nem ismertek reá.

Másnapra a csár megint hívja az embereket és éppúgy

jei i va'n bara munisni tsar orde. miian jei i va'n ta-lun tsettsistis ekmsed sudtaedz. muked-ze jona lupkiddzika. ritin bara vokjas divuittseni, mij kod-ke uze tsettsistis ekms sudtaedz. a miian jei i va'n sije i tede, mij serale da serale.

koimed lun uze tsar kore jezes. jei i va'n vokjaked bara munis tsar orde. i seten tsettsistis i vois das-kik sudtaedz. kor sije volis das-kik sudtaedzis, to tsar-niv laskis jei i va'ni ple-sas assis nima tsun-kitz.

4. *kimin-ke lun berin tsar pondis korsni sije mortes, kodi tsettsistis das-kik sudtaedz no ne-ki dzik ez vermni addzini.*

jei i va'n-ze addzas, kizdik jugjale ples vilin tsun-kitz, kertalas plesse zev omelik trapjeen (ruzumen). kor-ze pattser vilin okota lue siji vidzedlini tsun-kitz vile, to seki sije razlivlis assis kertedse. vokjas-ze addzasni, mij pattser vilin jugid, zavoditsni vidtsini, mij jei i va'n bien vorse.

eti lue tsar koris as berdas stav jezse, kodi veli sije tsarstvoin. seki si orde lozi munni i jei i va'ni. tsar stav jezisi,

mint a testvérek, Bolond Iván is megint elment a czárhoz. A mi Bolond Ivánunk ezen a napon a kilenczedik emeletig ugratott, a többiek pedig sokkal (tkp. nagyon) alacsonyabbra. Este megint csodálkoznak a testvérei, hogy valaki már kilencz emeletnyire ugratott. A mi Bolond Ivánunk meg egyre csak nevet meg nevet.

Harmadnapja hívja már a czár az embereket. Bolond Iván a testvéreivel megint elment a czárhoz, és ottan ugratott és tizenkét emeletnyire jutott. A mikor följutott tizenkét emeletnyire, akkor a czár leánya odaragasztotta Bolond Ivánnak a homlokára a maga nevével ellátott (tkp. neves) gyűrűjét.

4. Néhány nappal rá a czár keresni kezdte azt az embert, a ki tizenkét emeletnyire ugrott. De sehogy se tudták megtalálni.

Bolond Iván pedig látja, hogyan csillog a gyűrű a homlokán, nagyon rossz ronggyal körülkötöti a homlokát. A mikor meg a kemenczén kedve támad a gyűrűjét nézni, akkor leoldotta a kötését. A testvérei pedig látják, hogy a kemenczén világos van, elkezdtek szitkozódni, hogy Bolond Iván tüzzel játszik.

Egyik nap a czár magához hívta az egész népét, a mely abban a birodalomban volt. Akkor Bolond Ivánnak is el kellett hozzá mennie. A czár az egész népének, a szegények részére és

korisjasli i bidsenli veťsis pir. kor pondisni viđžedni bid mortes, i lohtisni jeđ i va'n dine. to sek tsar-niv pondis juavni jeđ i va'nes, miđla sije kerteda. jeđ i va'n-že šue: «mentsim plešes kurťsis tšuškan-zi.» jeđ i va'nliš pondisni ražni kerted i addžisni, miđ veli silen pleš vilas. seki tsar-niv koris aššis batse i petkedlis sili aššis ženikse. seki tsar tšektis boštni jeđ i va'nes, miškin i paštedni. kor-že jeđ i va'n petis miškemen i paštedemen, to nekod ez vermi sijees tedni, daže vokjasis. i sije berin (si-berin) jeđ i va'n getrašis tsar-niv vilin. piruitisni tšelej vo. me tože seten veli, vina i ma juđi (juđi), no tolke uskes ketedi, a vomge ez voli.

mindenki részére lakomát rendezett. A mikor minden embert meg kezdtek nézni, eljutottak Bolond Ivánhoz is. Akkor a czár leánya megkérdezte Bolond Ivántól, hogy miért van kötése (tkp. miért kötéses ő). Bolond Iván meg mondja: «Az én homlokomat darázs csípte meg». Bolond Ivánnak a kötését leoldották és meglátták, a mi a homlokán volt. Akkor a czár leánya odahíttá az apját és megmutatta neki a maga völegényét. Akkor a czár megparancsolta, hogy fogják Bolond Ivant, mosdassák meg és öltöztessék fel. A mikor pedig Bolond Iván megmosdatva és felöltöztetve kijött, akkor senki se tudott rá ismerni, még a testvérei (se). És azután Bolond Iván nőül vette a czár leányát. Egy egész esztendeig lakomáztak. Én is ott voltam, pálinkát és méhsört ittam, azonban csak a bajuszomat nedvesítettem meg, de a számba nem ment (semmi).

Jegyzetek. A mese eleje nagyon hasonlít az előbbi gyűjteményemben *diš daņe* cím alatt közölt mese elejéhez (Zürjén népk. mutatványok 56). Ott a táltosló neve *šivko-burko, mešťšanskej voronko*. A *mešťšanskej* (tkp. 'polgári') és itt a *mešťšanmej* sajtáságos összekeverés és elferdítés eredménye; a megfelelő orosz mesében t. i. egy вѣщій 'jósló, jövendölő' lóról van szó.

1—2. *menim žal' tenę* 'мнѣ жаль тебя' vagy: *menim žal' te* | *set* 'ударъ топоромъ' | *suda, sudta* 'emelet, réteg, magasság, termet'; *sudaa* 'magasságú, -emeletes'; *et-suda, et-sudta* 'egy-magasságú, egyenlő magasságú'; *kik-suda, kik-sudta* 'kétemeletes' (l. még Fokos 49. l.) | *kis nin esken miđanli tšettšištni* 'гдѣ (какъ) ужъ бы намъ скакать'.

3—4. *jona lapkiđđžika* ('jona e. tša. đžik sudtaedž tšettšaliski' 'sokkal kevesebb emeletig ugrottak') 'на много ниже' | *iva'n sije i tede, miš šerale da šerale* orosz szólás = то и знает что смѣется да смѣется | *laskis* 'прилѣпила' | *nima* 'со своимъ именемъ' | *ražlivlis* 'развязывалъ'.

A mese közlője az usztsziszolszki Алексъй Николаевичъ На дѣвѣ.

9.

1. *kor-ke, ne-kor-ke olis-vilis tsar. silen veli kujim pi. med i.đžid piis veli še men nima, šer-kostis mitrež nima, a med i.štetiš i va'n nima. tsarlen veli zev i.đžid sad, kiten veli bid-tšama pujas: jableg-pu, izum-pu i una muked pujas. eži asivin tsar petis sadje i addže, kod-ke volema sije sadje voinas i zev jona taskätema siliš jablegjas: kimin šojema, šižim-minda tala-lemä da giledema. vot tsar i šue pižanli: «musa pijas, mentšim sad bidsen žugedemaes i oge-ke pondež karaulitni, to mižan ninem oz kol.» pijas i šueni: «bate, mi pondam karaulitni tentšid sad bid voi.»*

2. *eži voi munis sadje še men. no sije ez vermi voi-bid ovni, a zev regid onmovšis i ninem ez kivli. aski tšettšas še men*

9.

1. Egyszer volt, hol nem volt (tkp. egyszer-sohasem), élt-volt egy czár. Neki három fia volt. A legidősbik fiának Simon volt a neve (tkp. Simon nevű volt), a középsőnek Demeter, a legkisebbiknek meg Iván volt a neve. A czárnak volt egy nagyon nagy kertje, a hol mindenféle fa volt: almafa, szőlő és sok más fa. Egyik reggel a czár kiment a kertbe és látja, valaki éjjel bejött abba a kertbe és tönkretette az ő almáját (tkp. nagyon erősen megrontotta, pusztította az ő almáit): a mennyit megevett, hétszer annyit letaposott és elhányt. Hát mondja a czár a fiainak: «Kedves fiaim, az én kertemet egészen elpusztították, és hogyha nem fogunk örködni, akkor nem marad nekünk semmink». A fiai meg (így) szólnak: «Atyám, mi minden éjjel őrizni fogjuk a kertedet».

2. Első (tkp. egyik) éjjel Simon ment a kertbe. Azonban nem birt egész éjjel virrasztani, hanem nagyon hamar elaludt és

i addže, miĵ kod-ke volema voĵnas i zev jona bara taskajtema. meded voĵin munis mitreĵi i veĵtis sidž-že, kidž i šemen.

koimed voĵin munis i tšet pi i v a n. edva-edva vermis i v a n ovni siĵe voi, si džik i onmovšede. voi-šer kadin i v a n i addže: loktis sadje žar-pti,tsa i pondis kokavni tsarliš jableg. i v a n uškedťas si-vile, no oz vermi kutni, a tolke kias kole ěti pere. i v a n munis gorte i vištalis batli, kidž miĵ veli.

muked vokjas legasnisni i v a n vile, miĵla nali ez udaitťsi, a sili udaitťsis. i pondisni šuni batli: «bate, ledž miĵanes, mi koršam žar-pti,tsaes i vajam tenid.»

vokjas mungem berin i v a n tšetš pondis vezjišni batliš žar-pti,tsa (žar-pti,tsaes) koršni. bat ešken dir ez kesji ledžni, no addže, miĵ kole ledžni, i le džis.

3. *i v a n tsar-pi pukšis vev vile i munis tuje. munis da munis i vois tui-veže, kiten veli sulale stolb. siĵe stolbsań veli mung kujim tui. ěti tuje veli gižema: «kodi taje tujed munas, to sili*

semmit se hallott. Másnap fölkel Simon és látja, hogy valaki éjjel bejött és megint nagyon erősen pusztitott. Második éjjel Demeter ment és ugyanúgy tett, mint Simon.

Harmadik éjjel a legkisebbik fiú, Iván, ment. Alig-alig tudott Iván azon éjjel ébren maradni, úgy elálmosodik. Éjjél idején Iván látja: odajött a kertbe a žar-madár és csipegetni kezdte a czár almáját. Iván ráveti magát, de nem tudja megfogni, hanem csak egy tolla marad a kezében. Iván hazament és elmondta az atyjának, mi hogyan történt.

A másik két testvér (tkp. a többi testvérek) megharagudott Ivánra, hogy miért nem sikerült nekik, neki meg sikerült. És így szóltak atyjukhoz: «Atyánk, ereszz bennünket, mi megkeressük a žar-madarat és elhozzuk neked».

Miután a bátyjai elmentek, Iván szintén el kezdett kéredzkedni az atyjától a žar-madarat keresni. Apja sokáig nem akarta ugyan eleresztteni, de látja, hogy el kell eresztteni, és eleresztette.

3. Iván czárfi lóra ült és útnak indult. Ment meg ment és egy keresztúthoz ért, a hol egy oszlop állott. Attól az oszloptól három út indult ki (tkp. ment). Az egyik út felé (tkp. útra) (ez) volt felírva (t. i. az oszlopra): «A ki ezen az úton megy, annak

lešid loue ovni, no žar-pŕi,tsaeg oz addži». med tuje veli gižema: «kodi taje tujed (taje tui kuža) munas, sije kulas». i koimed tuje veli gižema: «kodi munas taje tujed, sije voštas aššis vevse». i va'n tsar-pi dumaitas, dumaitas, da i munas sije tujed, kiten veli gižema, mi kod seti munas, to sije voštas aššis vevse.

munas, munas, voas vere i pukšas šoitšini. drug veršis uskedštas zev i džid šera kejin i šojas tsar-pilš vevse. i va'n berdas, berdas da i onmovšas. aski tšetštas i oz ted, mi i vetšni. drug veršis pete šera kejin i šue: «mi-ne berdan, i va'n tsar-pi?» — «kidž og berd, šera kejin, te šojin mentšim vev, tak tenid lešid, a me kidž eni muna?» kejin i šue: «en teždiš! vai, pukši me vile. me tene nua, kittše okota.» i pukšas i va'n šera kejin vile i munasni zev edje. munasni da munasni i pondasni voni tsar-dvorets ding. kejin i šue: «te mun, i va'n, vojnin tsar orde i bošt žar-pŕi,tsaeg, a sadekse en lišt boštni.»

4. vojnin i va'n munas tsar orde i boštas žar-pŕi,tsaeg, no

kellemes lesz az élete (tkp. élni), de a žar-madarat nem találja meg». A másik útra (ez) volt felírva: «A ki ezen az úton megy, az meghal». A harmadik útra meg (ez) volt felírva: «A ki ezen az úton megy, az elveszti a lovát». Iván czárfi gondolkozik, gondolkozik, és elindul azon az úton, a hol (az) volt felírva, hogy a ki arra megy, az elveszti a lovát.

Megy, mendegél (tkp. megy), egy erdőbe ér és leül megpihenni. Egyszerre kiront az erdőből egy nagyon nagy tarka farkas és megeszi a czárfi lovát. Iván sír, sír és azután elalszik. Másnap fölkel és nem tudja, mit is csináljon. Egyszerre kijön az erdőből a tarka farkas és (igy) szól: «Miért sírsz, Iván czárfi?» — «Hogyne sírnék, tarka farkas, te megetted az én lovamat, így neked kellemes, de én hogy megyek mostan?» A farkas mondja: «Ne bánkódjál! Nosza ülj fel én reám. Én elviszlek, a hová kedved (tartja)». És Iván felül a tarka farkasra és nagyon gyorsan mennek. Mennek, mendegélnek (tkp. és mennek) és a czári palotához jutnak (tkp. kezdenek érni). A farkas mondja: «Te menj, Iván, éjjel a czárhoz és vidd el a žar-madarat, de a kalitkáját ne merd elvinni».

4. Éjjel Iván a czárhoz megy és fogja a žar-madarat, de

addzas, miž zev mižsa sadekis, i pondas boštni i sadekse, no seki sadmasni slugajasis tsarlen i kutasni i va'nes i nuasni tsar orde.

(me tati kola una, si, džik miž og ted jona, a miž loue i va'neked, vištala :)

tsar tšektas i va'nli zev una bur-tor veštni, a kor sije stavse veštas kejjinked, to šetas i va'nli aššis nivse da žar-pti, tsase (žar-kašse). si-berin i va'n munas gortę bał orde i eni ole-vile.

látja, hogy nagyon szép a kalitkája, és a kalitkát is kezdi venni. De akkor fölébrednek a czár szolgálái és elfogják Ivánt és a czárhoz viszik.

(Én itten sokat kihagyok, minthogy nem nagyon tudom, de (hogy) mi lesz Ivánnal, (azt) elmondom :)

A czár megparancsolja Ivánnak, hogy nagyon sok jó dolgot csináljon, és a mikor ő mind megcsinálja a farkas segítségével (tkp. a farkassal), akkor odaadja Ivánnak a maga leányát és a žar-madarát. Azután Iván hazamegy az apjához és most él-van.

Jegyzetek. 1. *šemen* < or. Семень | *mitrei* < or. Дмитрий, Дмитрий | *bidšama* < *bid-šama* | *jableg* < or. яблоко, яблокъ l. KALIMA 55 | *ižum* < or. изюмъ | *asilyn* mellett *asivyn* is használatos | *taskaitema* 'истаскаль, испортиль' | *kimin šojema, šižim-minda* . . . v. *miida šojema, šižim si-minda* . . .

2—3. *meded vojın* 'második éjjel', *med vojın* 'másik éjjel, második éjjel' | *žar-pti, tsa* < or. Жарь-птица (mesebeli madár) | *bał esken dir ez kesji ledžni* 'отець бы долго не хотѣлъ пускать' | *tui-vež* 'перекрестокъ, распутие' | *tsar-dvoretš* (v. *sar-dveretš*) *dinę* 'къ царскому дворцу'.

4. *si, džik miž* 'такъ какъ' | *bur-tor veštni* 'добра сдѣлать'.

A mese közlője az usztsziszolszki A. H. Надѣевъ.

10.

1. *peris ded vodis pattšer vile i pondis posni tšelädli šuni:*
«vot perišmannid da bid li kutas kivni lok povodda vo, džin, a eni

10.

1. Az öreg nagyapa lefeküdt a kemencze tetejére és kezdett a kis gyerekeknek beszélni: «Lám, meg fogtok öregedni és minden csontotokat érezni fogjátok (tkp. minden csont meg fog

ti ještšę ninem na ode kile i me kor tian-kod veli, povodđate miškuen eg vermivli tedni». — «a dir-e nin te olan svet vilin?» jualisni tšelad. «da šižim-das ekmišed ar nin zavodittšę, kidž me mu vilin a tšimes kiskala. vot berja vojase jona šekid, kor ar lokte. a bura-ke keđžedgas, lokmas regid nin. bara šonid, gaža gožem koli ta-vo keže, bara ile kilalim vožlaň. mededđtas eni puškini keđžid vož-tev, mededđtasni turebjas i limjen geger miianes tirtas; keđžid, pianjas, keđžid vož-more dorin.»

2. «a mižla, dede, sije abu vek gožem-kod šonid? mižla telis ovle?» jualis etik detina dedliš. — «a vot, musa pianjas, dir me oli i bur jezliš kivivli, mižla gožem i tev vezlášeni. olam ni mu vilin, a muis miian kuttšišę more-okian vilin. ile-ke muman mu-ponedžis, pože addživni i sije more-okianse, kod vilin stav belej svetis sulale, i una jez addživlivlęni sijęgs. siđžik inęs sulale miian mu okian vilin; a gožem-ar vezlalęni tevjas. kodarin

érzeni) rossz időjárás előtt, most azonban ti meg semmit se éreztek. Én is, mikor a ti korotokban voltam (tkp. olyan voltam, mint ti, hozzátok hasonló voltam), nem tudtam az időjárást hátammal megérezni (tkp. megtudni). — «Hát régóta élsz te már a világon?» kérdezték a gyerekek: «A hetvenkilen-czedik ősze kezdődik már (annak), hogy a földön húzom az életemet (tkp. magamat). Lám, az utolsó években nagyon nehéz, a mikor az ősz jön. De alighanem már hamar hideg lesz, rossz lesz (az idő). Megint elmúlt erre az évre a meleg, víg nyár, megint messzire úsztunk észak felé. Elkezd majd most fújni a hideg északi szél, elkezdődnek a hófergetegek és minket köröskörül elborít a hó (tkp. hóval tölt meg). Hideg van, gyerekek, hideg van az északi tengernél».

2. «De, nagyapám, miért nincs mindig meleg úgy mint nyáron? Miért szokott tél lenni?» kérdezte az egyik fiú a nagyapjától. — «Hát lám, kedves gyerekek, én sokáig éltem és jó emberektől hallottam, hogy miért váltakoznak nyár meg tél. Mi a földön élünk, a földünk meg az óceántengeren nyugszik. Ha messzire mész egészen a föld végéig, látni is lehet azt az óceántengert, a melyen az egész nagy világ áll, és sok ember látja is azt. Így áll hát a mi földünk az óceánon; a nyarat-

šondi sulale, tedannid-e?» jualis ded. «tedam, lun-vilín», šuisni tšélád. — «no vot lun-vilín i med šonid pir, i stav šonid miian šondiš loue. gožem miian mu veli lun-vilín šondi berdin matin i gožem-tšez peltis šonid lun-tev. sije lun-telis i miianliš mute jetkis voi-viv i bara mi ilišmim šondiš i kedžededis. a tev-šerín mu med voi-vilín loue i med jon kedžidjas sek ovleni. špiridona sontse vorota lunšán voi-tev, kodi puškas ar-bid i tev-lid, miianliš mu pondas ber lunlán jetkini i lunjas kuždžik loueni, šondi kutas matišmini i bara šonid loue. sidž miianes voi-tev kupalníšša i van lun gegeredž pir nuas i sek samej lun-vilas šondi berdás ovle mu. lun-vilín lun-tev bara kutas tšepestni voilán i bara tevlán mededšam. sidž miianliš mu retledle tev voi-vivšán lun-vile i lun-vivšán voi-vile. kor šondi berde jetkas mu, sek gožem, a kor voi-vivlán, sek tev».

őszet a szelek váltakoztatják. Hol áll a nap, (azt) tudjátok-e?» kérdezte a nagypapa. «Tudjuk, délen», mondták a gyerekek. — «No lám, délen van is mindig legmelegebb és minden melegünk a naptól van. Nyáron a mi földünk délen volt közel a naphoz (tkp. a nap mellett) és egész nyáron meleg déli szél fűjt. Az a déli szél a mi földünket észak felé hajtotta és mi megint eltávolodtunk a naptól és hidegebb lett. De tél közepén a föld legészakabbra lesz és akkor szoktak lenni a legkeményebb (tkp. legerősebb) hidegek. Szpiridon napfordulatának napjától kezdve az északi szél, a mely egész ősszel és egész télen át fúj, a mi földünket vissza dél felé kezdi hajtani és a nappalok hosszabbak lesznek, a nap közeledni kezd és megint meleg lesz. Az északi szél körülbelül egészen Keresztelő János napjáig (tkp. Ker. János napja körül) visz így bennünket folyton és akkor legdélebbre a nap mellett van a föld. Délen a déli szél megint észak felé kezd hajtani és megint a tél felé indulunk. Így kergeti a szél a mi földünket északról délre és délről északra. A mikor a nap közelébe hajtja a földet, akkor nyár van, a mikor meg észak felé, akkor tél van».

Jegyzetek: Ez az elbeszélés egy igen becses kosmogoniai mondát tartalmaz és eszünkbe juttatja a vogul mondának azt a felfogását, a mely szerint «Ha alvidéki (t. i.

Ob-alvidéki, északi) szél támad, a felvidéki tengerbe emeli őket; ha felvidéki szél támad, az alvidéki tengerbe emeli őket», a mit MUNKÁCSI magyarázata szerint úgy kell értenünk, hogy «a regé úgy képzeli az ősemberek lakóhelyét, mint valami úszó jéghegyet, melyet a szél áramlata alá- s fölsodor» (Vogul Népk. Gyűjt. I. 198--9). A mondát közlöm, A. G. Frolov, a Luza-menti Векпоръ falvában hallotta egy öreg embertől (mint az elbeszélésben említi, a regélő 78 éves). Figyelembe véve, hogy ugyancsak a Luza vidékéről származik a Zürj. Népk. Mutatványok 4. lapján közölt epikai töredék is, föltehető, hogy e vidék népköltészetében más hagyományok is megőrződtek. Természetesen, ha hamarosan föl nem jegyzik őket, el fognak pusztulni, a hogyan elpusztultak pl. a vicsegdai nyelvjárás területén.

1. *bíd li kutas kivni lok povodda vo,džin* 'каждая кость будет лышна передь худой погодой' | *bura-ke kedžedgas* 'должно быть похолодбеть' | *lokmas* 'испортится погода' | *linjen geger mijanes tirtas* 'снѣгомъ кругомъ насъ занесеть'.

2. *muis mijan kullšisje more-okian vilin* 'земля наша держится на море-океанѣ' | *munan* 2. szem. determinatio | *belej švet* < or. бѣлый свѣтъ | *kodar'in* 'на которой сторонѣ' | *jetkis* 'оттолкнулъ, подвинулъ' | *špiridona sontse vorota lunšân v. lun bergedšemsân* 'со дня Спиридона солнцеворота'; Szpiridon napja az orosz naptár szerint decz. 12-én (= decz. 25-én) van | *k. ivan lun gegeredž* 'приблизительно до Иванова дня, до около Иванова дня'; Keresztelő János születésének emléknapja jún. 24-én (= júl. 7-én) van (a nyári napfordulat idején) | *ššepstni* 'подталкивать'.

11. *jež bagatir.*

1. *važen olisni da vilisni eľeša popovitš mamisked da šilnež mogutš bagatir jež.*

eľeša popovitš munis mamisked vere turunla. turun vajisni i kutisni leptavni saraje. a nalen veli šizim-aresa eš. seni sije veľem soje turun. eľeša popovitš oz i tedli, kidž

11. *jež hős.*

1. Régen élt-volt (tkp. éltek és voltak) Papfi Elek az anyjával és az erős hatalmas *jež* hős.

Papfi Elek elment az anyjával az erdőbe szénáért. Hoztak (is) szénát és (ezt) a csűrbe kezdték felrakni. De volt nekik egy hétéves ökrük. Ez ott szénát eszik vala. Papfi Elek nem is veszi

silén turun-plastén leptišás eskid tšejš. «mame, me jona že jon — kutas šuni eľeša —, ledž mene vojuitni». — «tšev — šue mamis — tene višanasi bagatirjas.» a berinas leđžas i eľeša popovits munas.

2. *si vodž vilin munema tiškašni da gulaitni silneį mogutš bagatir jež. naje eľešaked etlačasni da i užmedtšasni. šesša na dine ritnas voasni jeđžid bagatir da gerd bagatir i kutasni naje šornitni da lešedtšini, kiđži nali vini kujim-jura bagatires. šornittšišas i pukašni sojni. jeđžid-jura da gerd-jura bagatirjas šojasni kujim-pudja komel, a silneį mogutš bagatir jež kik itšetik šerem tolke šojas. siliš kutasni juavni: «kis tenid vinid ta, tššem omela šojemnad?» a sije skermas da i šuas: «tššeknita-ke, stavnid ušannid da i kulannid.»*

jeđžid bagatir da gerd bagatir povšanasi da vojnas i pišjasni. silneį mogutš bagatir jež asilin tšettšas i kutas eľeša popovitses mededni gortas: «mun — šuas — te gortad da mamid dinin ņonás, a košasni tom-na.» eľeša popovits kiv-

észre, a mint a szénarakással együtt az ökrét is fölemeli (tkp. az ökre szintén fölemeltetik). «Anyám, én nagyon erős vagyok — kezdi Elek mondani — ereszszenem hadakozni». — «Hallgass — mondja az anyja —, téged megölnek a hősök». De azután engedi őt, és Papfi Elek elmegy.

2. Előtte elindult az erős hatalmas jež hős harcolni és jární. Ők Elekkel találkoznak (tkp. egyesülnek) és meghálnak. Este azután hozzájuk jön (tkp. jönnek) a fehér hős és a vörös hős és ők kezdenek beszélgetni és megállapodni, hogyan öljék meg a háromfejű hóst. A beszélgetésnek vége, és leülnek enni. A fehérfejű és a vörösfejű hős (tkp. hősök) egy három-pudos darab (nyers) tésztát esznek meg, az erős hatalmas jež hős azonban csak két kicsike karéj kenyeret eszik. Tőle kezdik kérdezni: «Honnan van neked erőd, mikor ilyen rosszul eszel (ilyen rosszul evésseddel)?» Ő megharagszik és (így) szól: «Ha egyet köhintek, ti mind elestek és meg is haltok».

A fehér hős és a vörös hős megijednek és éjjel megszöknek. Az erős, hatalmas jež hős reggel fölkel és Papfi Eleket haza kezdi küldeni: «Menj te haza — mondja — és szopj az

zas i munas. sílnei mogutś bagatir jez dumajtni pondas, kidź sili etnasisli vini kujim-jura bagatires, a vin silen niemśa abu velem.

3. addźas kiś-ke kebila. sili kertalas bežas tśarla, a kias bośtas śiren mavtem zir da i mededťsas. munig-tśeźis evťťsas, i biden: gut i gag śibde sili zirjas. a sije stavse lidde morten i giźe bid pu vile, miź simda tiśeťśa viema tan jez.

jez liddeni i zev jona poleni, miź seťťsem jon mort vetle i ne-kod oz liśt siked panidášni. jez munas, munas da i sili panidášas kujim-jura bagatir. kujim-jura bagatir nuźedťśema vev vilas. jez bagatir addźas i śuas: «te tunjásan, i me tunjása» i sidź-źe vodas i kutasni pad-vez geńitni. jezlen vev evťťse da evťťse, a ponas tśarla sidź i bergale. koimedis kutas geńitni da zev jona evťiśtas. tśarlad goła vilas uśe kujim-jura bagatirli i kujimnan jurse vundas.

anyádnál, de hadakozni még fiatal vagy». Papfi Elek szót fogad és elmegy. Az erős, hatalmas jez hős gondolkozni kezd, hogyan ölhetné meg egymaga a háromfejű hőst, de ereje neki egyáltalában nem volt.

3. Valahol (tkp. valahonnan) meglát egy kanczát. Ennek a farkára egy sarlót köt, a kezébe meg szurokkal bekent lapátot vesz és elindul. Egész útja alatt (egész idő alatt, míg megy) legyezi magát (forgatja, ide-oda mozgatja a lapátot) és minden: légy meg rovar a lapátjára tapad. Ő meg mindezeket embernek számítja és minden fára ráírja, hogy annyi ezer embert öltek meg itt (tkp. . . . ember öletett meg).

Az emberek elolvassák (ezt) és nagyon félnek, hogy olyan erős ember jár (ott), és senki se mer vele szembeszállni. jez megy, megy és szembe jő vele a háromfejű hős. A háromfejű hős végig nyújtózkodott a lován. jez hős meglátja és (igy) szól: «Te jószol, én is jósolok» és éppen úgy fekszik le (a lovára) és keresztbe kezdenek nyargalni. jez-nek a lova legyezi magát meg legyezi magát (csóválja a farkát) és a végén a sarló szintén így forog. Harmadszor kezd nekivágtatni és nagyon erősen meglóbálja (a farkát). A sarló a háromfejű hősnek a farkára esik és mind a három fejét levágja.

4. *bagatir jež stav jurse vev-bežas kertalas da i mededťsas. nuę petkedľini. stav jez, kodi panid šure, pišjeni, med oz vi. kutisni šornitni, miš zev jon mort vijim i sije kujim-jura bagatires vięma, i miš si-kod jon ne-kod abu vevlema i oz lo: silen pe nimis šilneęi moguťs bagatir jež, si,džik i gišęma khugaas. šęšša kajema vere i settše tšomje ovmedťsęma i eni ole-vile.*

4. *jež* hős a fejeket mind a lova farkára köti és elindul. Viszi megmutatni. Az emberek mind, a kik szembe jönnek, menekülnek, hogy meg ne ölje (őket). Kezdték beszélni, hogy van egy nagyon erős ember és az megölte a háromfejű hőst, és hogy olyan erős, mint ő, senki nem volt és nem lesz. Az ő neve az erős, hatalmas *jež* hős, úgy is írta alá a nevét (tkp. magát) a könyvben. Azután az erdőbe ment és ott egy kunyhóban (tkp. oda egy kunyhóba) berendezkedett és most él-van.

Jegyzetek: 1. *bagatir* < or. богатырь | *ęleša popovitš* (egy másik mesém szerint *aloša pop-pi*) < Алёша Попович | *šilneęi moguťs bagatir* < сильный могучий богатырь | *leptavni* 'поднимать' | *turun-plasten* 'съ пластомъ сѣна' | *vojujtni* < воевать.

2. *ki,dži nali vini* 'какъ имъ убить' | *šornitťšišas* 'кончится разговоръ' | *komel* 'сырое тѣсто скатанное въ комокъ' | *tšek-nita ke* 'если поперхнётся'.

3—4. *munig-tšęžis* 'все время, пока ѣхалъ; въ продолженіе всего пути' | *stavse lidde morten* 'всѣхъ считаетъ челоувѣкомъ' | *šinda tiše,tša . . .* 'столько тысячъ убито здѣсь людей' | *tunjášan* 'загадываешь, гадаешь, предвѣщаешь' (l. Fuchs, KSz. XII, 244) | *pad vež* 'крестъ на крестъ'; *kutasni pad-vež geņitni* 'стали въ противоположныя стороны скакать' | *ovmedťsęma* 'поселился'.

Ezt a mesét közlöm, A. G. Frolov, egy Visera-menti faluban hallotta, a hol egy ideig tanítóskodott. A Вишера a Vicsęgdának egyik mellékfolyója Uszťsziszoľsktől északkeletre.)

12. korás em.

1. komi jez getrásni vodž, kor najees oz boštni saldate, ili kor šemjain abu uđžališ. kor zonli voas getrásan pera, silii ai-mam korásni burđžik niv aslanis derevniais i pili šuasni, mi kole nin silii getrásni. ovle muked dirji, mi nıla-zonma i ašnis vodž-viv tedmásni. sek zon ai-mamli aťsis vištalas, kodi silii kole baba vile. kor ai-mam piked lešalasnii névesta jiliš, sek névesta orde mune mam ženiklen ili vez-an. muked dirji naje bošteni ješše bokevei jošđžik babaes, kodi jondžika šamme korásni. korásni munigen páštásni bur platteen i vetšeni, mi med buris em. névesta orde voasni, kerkae pırasni, kujimiš perna-pas tšev-tasni i zdorováitšasni kezájivajisked. šešša (sésša) korásišjas pukšeni kik ešin koste i šueni: «šom veji, iz kipti.» si berin zavoditeni šorui dele jiliš. vištalasnii aslanis olem-vilem jiliš i šuasni, mi «mian pili kole nin getrásni. kezájika kole silii vaini».

12. Leánykérés.

1. A zürjén emberek korán nősülnek, ha (tkp. mikor) nem veszik be őket katonának, vagy ha a családban nincs munkás. Mikor a legénynek eljön a nősülni való ideje, a szülei egy jobb leányt keresnek ki az ő számára a maguk falujából és megmondják a fiuknak, hogy neki már meg kell házasodnia. Megtörténik néha, hogy a leány meg a legény maguk is előbb ismerkednek meg egymással. Ekkor a legény maga mondja meg a szüleinek, (hogy) ki kell neki feleségül. Mikor a szülők a fiukkal megegyeznek a menyasszonyt illetőleg (tkp. a menyasszonyról), akkor a menyasszonyhoz elmegy a vőlegénynek az anyja vagy a keresztanyja. Néha még egy ügyesebb idegen asszonyt is vesznek (maguk mellé), a ki jobban ért a leánykéréshez. Mikor leánykérőbe mennek, jó ruhába öltöznek és kiczífrálkodnak (azzal), a mi legjobb van. Jönnek a menyasszonyhoz, belépnek a házba, háromszor keresztet vetnek és üdvözik a háziakat. Azután két ablak közé ülnek a leánykérők és így szólnak: «A szén (faszén) elmerült, a kő följött (a víz felszínére)». Azután kezdik a dolgról való beszélgetést. Beszélgetnek a maguk élete módjáról és mondják, hogy «a mi fiunknak már meg kell nősülnie. Asszonyt kell neki a házhoz hoznia». Megemlítik

kažištasi sen-že, mi nalen em nin i, džid niv i sili pera veres saje munní, i mi enija nivjases dir oz pož vidžni, tom jez balužtšini vermasni. lešiddžik loe, vodždžik (vodžžik)-ke šetangetralan. névesta-baf-mamli ke šelem vilas voe ženík, naje i vo, dže šorňi nugdasni, a omel-ke ženík kažištse, sek kutasni šuarni, mi «mian niv tom-na, med ješše guláitštas, krasužtšitštas niv-juren», libe aslinis-na kole u, džališ vile.

2. ješli-ke korášem vo, dže mune, geštitedasni korášisjases i vo, dže korasni, i si berin naje gorte munasni. lun-mišt ili kik mišt bara voasni ženíklen redňajas i ženíkes tšetš vajasni. pirigen šuasni: «mi asšnim kupe, tšes vajim tianliš tevar vidlini.» névestalen rednejiasis šuasni: «loktej-že, loktej, dona bur geštajas! tevar mi tianli petkedlam, mian tevar na vidu, izjan né-ku, tšsem abu. ede-že omelte, ede-že brakuite.»

šéssa pukasni tšai juni i geštšéňe saje. šojig, juig kosti

ott, hogy nekik már nagy lányuk van, és (neki) ideje hogy férjhez menjen, és hogy a mostani leányokat nem lehet sokáig (otthon) tartani, a fiatalok elkényeztetetik magukat (rossz útra térhetnek). Jobb lesz, ha hamarabb adják férjhez-házasítják meg. Ha az eladó leány szüleinek tetszik a legény, tovább is folytatják (tkp. vezetik) a beszélgetést, de ha a legény hitványnak (meg nem felelőnek) látszik, akkor (azt) kezdik mondani, hogy «a mi leányunk még fiatal, hadd mulasson, kevélykedjék még kicsit leányfővel», vagy (azt) mondják, hogy) még nekik maguknak kell a munkához (tkp. munkásnak).

2. Ha a leánykérés folytatódik (tkp. előre megy), megvendégelik a kérőket és hívják, hogy megint jöjjenek (tkp. továbbra hívják) és azután ezek haza mennek. Egy nap mulva vagy kettő mulva megint jönnek a vőlegénynek a rokonai és magukkal hozzák a vőlegényt. Mikor belépnek, így szólnak: «Mi elhoztuk a magunk kereskedőjét a ti árutokat megnézni». A menyasszony rokonai (ezt) mondják: «Jöjjetek csak, jöjjetek, drága jó vendégeink! Mi megmutatjuk nektek az árút, a mi árunk megtekinthető, semmiféle hibája sincs. Ne ócsároljátok, ne selejtezzétek».

Azután leülnek teát inni és enni (tkp. a megvendégeléshez). Mialatt esznek, isznak, a vőlegény rokonai így szólnak:

ženiklen redña šuasni: «eni donjásni pondam. tevar donjásteg ne-kor oz boštlini. tian tevar, mian kupetš. kupetš ved vek lubitle donjásni. taje tevar nem keže neban; moz eske kupetš naklade kol, ni tevar med oz donteg mun». si berin koraleni pridannej i kozin: tsuwki, kapiš, kuž-tšišjanjas, sarapanjas, deremjas ženik-ai-mamli i stav red-vužislj. nevestalen redña terguittše, med ečša džik reskoden šetni. muked dirji eti lunen starse i kozin jilš i pridannej jilš eštedasni šorňi. a ovlivle, i teliš-tšež eti kivje oz vermini usni.

3. kor bidsen ladmedasni, večšeni ki-kutem. stav matiš džik redña ženiklen i nevestalen tsukertšasni nevesta orde. sen nalen lešedasni ugoštšeni i bara stav jilš luški šorňitasni. ženiklen batš da nevestalen batš meda-medli veškid kise šetasni i stav redñaen jenli jurbiteni. ozirdžikjas jurbiteni popen. sek-že ki-kutigen i ladittšasni, kor svad'ba večšni. jenli jurbitem berin

«Most (az áraban) fogunk megalkudni. Árút alkudozás nélkül sohasem vesznek. Tietek az árú, miénk a vevő (kereskedő). A kereskedő mindig szeret alkudozni. Ezt az árút örökre veszi meg az ember; nehogy a kereskedő kárt szenvedjen (tkp. veszteségbe maradjon), se pedig az árú ne keljen el (tkp. menjen) olcsón». Ezután kéri a hozományt és ajándékot: harisnyát, kesztyűt, törülközőt, szarafanokat, ingeket a vőlegény szülei részére és egész rokonsága részére. A menyasszony rokonsága alkudozik, hogy kevesebb kiadással adják (férjhez a leányt). Néha egy nap alatt befejezik az ajándékot és a hozományt illető egész megbeszélést (tkp. az ajándékról is, a hozományról is befejezik a beszélgetést), de megtörténik, hogy egy egész hónapig nem tudnak megállapodásra jutni (tkp. egy szóba esni).

3. A mikor mindent elrendeztek, kézfogót tartanak (tkp. csinálnak). A vőlegénynek és a menyasszonynak összes közelebbi rokonsága egybegyűl a menyasszonynál (tkp. -hoz). Ott elkészítik a lakomát (tkp. megvendéglést) és megint mindent behatóan megbeszélnek. A vőlegény apja és a menyasszony apja egymásnak jobb kezüket nyújtják és egész rokonságul istenhez imádkoznak. A gazdagabbak pappal imádkoznak. Ugyanakkor kézfogókor megállapodnak, (hogy) mikor csinálják a lakodalmat. Miután istenhez imádkoztak, a vőlegény rokonságának bánat-

ženik-redňali šeteni pepjatka dēngaen ili kuṭṣem-ke dobraen. dugdasni-ke űevestalen bat-mamīs šetni veres saje niṽse, sek žēnikli i kole pepjatka.

ki-kutem berin i jenli jurbitem berin korāšem ponāše i zavoditasni lešedṭšini svadba vile. ženiklen i űevestalen redña űebāšeni kožin. űevestali pridannei lešedeni i silen pedrugajasis vursēni sī ordin. kor bīdsen űebavšas i vursišas, sek zavoditasni sur puni. sojan-juan dāštini pir keže.

pénzül (zálogul) pénzt vagy valamiféle holmit adnak. Ha a menyasszony szülei nem akarják (tkp. megszűnnek) a leányukat férjhez adni, akkor a völegénynél (tkp. -nek) marad a bánatpénz.

A kézfogó után és az istenhez való imádkozás után a leánykérés befejeződik és kezdenek a lakodalomra készülni. A völegénynek és a menyasszonynak a rokonsága nászajándékot vásárolnak. A menyasszony részére előkészítik a hozományt, és az ő barátnői ő nála varrogatnak. A mikor mindent megvettek és megvarrtak (tkp. meg van véve és meg van varrva), akkor sört kezdenek főzni, ételt-italt előkészíteni a lakomára (a lakoma idejére).

Jegyzetek: 1. *šemja* < or. семья | *koršasni burđžik niṽ* v. *koršeni burđžik niṽes* | *derevna* < or. деревня | *ovle* 'бывает' | *muked dirji* 'иной раз' | *niła-zcnma* l. Fokos, Nyr. XLII. 464 | *kole baba vile* 'нужна в жены' | *bokervei* < or. боковой | *jošdžik* 'повоштрфе, побойчфе' | *vettšeni* 'наряжаются' | *kežaijevaišked* 'с хозяйевами' | *kipti* 'выплыль' | *kaštīštasni* 'намскнуть; czeloznak rá, megemlítik' | *baluittšini* < or. (из)баловаться ('развратиться') | *šetan-getralan* 'поженишь выдашь; összeházásítod' | *šelem vilas vog* tkp. 'szivükre jön' | *med krasuittšīštas* 'пусть покрасуется'.

2. *geštījas* v. *geštjas* l. KALIMA 52 | *na vidu* < or. на виду | *izjan* < or. изьянь | *brakuittni* < браковать | *geštšēññe*. *ugoštšēññe* < or. (у)гощенье | *donjāsni* 'торговаться' | *moz = med oz* | *naklad* < or. накладъ | *pridannei* < or. приданное | *tšurki* < or. чулки | *keriš* 'рукавица, перчатка' | *red-vuž* 'родня' | *reskod* < or. расходъ.

3. *sen nalen lešelasni ugoštšēññe* 'тамъ у нихъ приготовляютъ угощенье' | *tuški* l. KALIMA 79 | *stav redñaen jenli jurbiteni* 'всей родней Богу помолятся' | *šeteni pepjatka dēngaen...* 'даютъ попытку, залогъ (отступное) деньгами или какимъ-нибудь добромъ' | *pedruga* < or. подруга | *kor bīdsen űebavšas* 'когда все закуплено будетъ'.

Följegyeztem A. G. Frolov előadása alapján.

13.

ka, tša-rok puim.
etje sájis,
taje juis,
eje kuralis,
 5 *taje karalis,*
etalí ninem ez sudžsi;
jukmese vala medis,
tup, tup, tup!

Szarkának való kását főztünk.

Ez megette,

ez megitta,

emez összekaparta (a maradékot),

5 ez lekaparta,

ennek semmi se jutott;

a kúthoz ment vízért;

tup, tup, tup!

Jegyzetek: Ezt a versikét (melyet Frolovtól hallottam) úgy mondják, hogy egy kis nyálat tesznek a gyerek markába; mialatt keverik, mondják az első sort. A következőt őt sornál a hüvelykújjra (2. sor), mutató újjra (3. sor) stb.-re mutatnak. A 7. sor mondása közben az újjal végig tipegnek a gyerek karján, míg a 8. sornál megesiklandozzák a gyereket. — Érdekesek itt a mutató névmás alakjai.

† *kuralis-karalis* tkp. ikerszó 'сокребалъ' l. *kuras-karas* Fokos 65.

14.

medla pelin tšin tšinale,
more vilin ru sulale.
ru-ke veli da more-ke veli,
juš-džo, džeg lebže
 5 *da peris kutš vetšše.*

A másik parton (tkp. oldalon) füst füstölög,
a tenger fölött köd áll.

Köd volt meg tenger volt,

egy hattyú-lúd röpül

5 és egy öreg sas üldözi.

*ku.tšei da ku.tšei,
vetlin da munin,
kiulin, addžilin.*

— «vetli da muni,

10 *kiuli, addžili.*

jugid saridž dorin

je.džid juš kivte.

je.džid juš bersais

kujim tsikiš vettše.

15 *kujimna nis bežaes.*

voddža-ke tsikiš

menam matuška.

šerja-ke tsikiš

menam so.tšuska.

20 *berja-ke tsikiš*

menam babaež.»

Sasom (és) sasom,

Jártál meg mentél,

hallottál, láttál.

— «Jártam meg mentem,

10 hallottam, láttam.

A tiszta tenger partján

egy fehér hattyú úszik.

A fehér hattyú után

három fecske fut.

15 Mind a háromnak farka van.

Az első fecske

az én anyuskám.

A középső fecske

az én húgocskám.

20 Az utolsó fecske

az én feleségem».

Jegyzetek: Ezt az — ú. l. allegorikus szerelmi — dalt A. G. Frolov a Luza-melléki Берморъ falvában hallotta és ott készült följegyzése alapján közölte velem Usztsziszolszokban.

3. ru-ke, more-ke l. Fokos 49.

Ismertetések és bírálatok.

Simonyi Zsigmond: A jelzők mondattana. Nyelvtörténeti tanulmány. Budapest, kiadja a Magyar Tudományos Akadémia. — 194 l. Ára 5 K.

SIMONYI-nak ezt a munkáját is, valamint a többi mondattannal foglalkozó műveit a jelenségek megvilágítására szolgáló anyagnak roppant bősége és változatossága, a szigorú történeti módszer és a rokon nyelvek hasonló jelenségeinek folytonos szemmel tartása jellemzik.

A munka beosztása nagyon czélszerű és áttekinthető. Legnagyobb része a melléknévi jelzővel foglalkozik (3—112. l.), külön fejezet jut az értelmező jelzőnek (113—135. l.) és végül a birtokos jelzőt tárgyalja (136—194. l.). A melléknévi jelzők változatos gazdagságát MÄTZNER angol és francia történeti mondat-tanaira hivatkozva minősítő és kijelölő jelzőkre osztja. A minősítő jelző valami tartalmasabb fogalmi jeggyel, a kijelölő jelző pedig csak külső determinálással, rámutatással különbözteti, szorítja meg a jelzett fogalmat. E szerint a minősítő vagy tulajdonságjelző lehet melléknév, igenév, melléknéviileg használt főnév, határozó és néha igealak is. A kijelölő jelző pedig vagy névmás, vagy számnév, vagy névelő.

A tulajdonképpeni melléknévi jelző tárgyalását, a jelző eredetéről való fejtegetés vezeti be; SIMONYI elfogadja és új bizonyítékokkal támogatja KALMÁR ELEK-nek a jelző eredetéről vallott felfogását, mely szerint a jelző eredetileg «másodlagos, lefokozott, elgyöngült állítmány»; a *piros rózsza* ebből a gondolatból van összevonva: *a rózsza piros*; az *uralkodó fejedelem* ebből: *a fejedelem uralkodik*. Bármilyen tetszetős is ez a magyarázat, bármilyen megvesztegetők azok az adatok, a melyeket S. e tétel támogatására felhoz, mégis azt hiszem, hogy e felfogás túlságosan logikai és a tényeknek nem felel meg. A helyett, hogy a felhozott bizonyítékokat bonczolgtatnám, hadd utaljak egyetlenegy jelenségre, a mely véleményem szerint magában is elegendő a jelző állítmányi eredetéről vallott tanítás megingatására. Ez a jelenség az, hogy a nyelvben nagyon kevés kivétellel a melléknévi természetű beszédrészek (melléknév, igenév,

számnév, sőt a melléknévi névmás is) jelzett szó nélkül nem csak állítmányul, de még egyéb mondatrészlül se használatosak (ugyanazt az osztjában is megtalálhatjuk, de már több kivétellel). Ha pl. a vogul azt akarja mondani, hogy 'a három ember legkisebbike', akkor ilyen szerkezettel él: *χūrēm χum māñ χumiänl* 'a három ember kis embere' (VogNGy. II. 52); ugyanott 'a középső' így van kifejezve: *kwotl χumiänl* 'a középső emberük', a 'legnagyobb' meg így: *jänñ χumiänl* 'a nagy emberük'. A hiányzó jelzett szó pótlására a vogul valami kétségtelenül főnévi eredetű szócskát használ és a viszonyragok ehhez járulnak: *šomē viš-khqt* 'kedves gyermekek' ('k. kicsiny holmik' VogNGy. II. 239); *Khais kiššep-khqt äñši* 'Kh.-nak van e vki keresője' (uo. III. 523); *älnē-χar* 'zsákmány' ('ölv holmi' SZIL. VogSzj.); *nūplaxtnē mām jānγ-ut jot totiänl* 'a násznép öreget visz magával' ('öreg holmit' VogNGy. II. 129); *sujij turp'-utä* 'az ő hangos szavúja' ('h. sz. valamije' uo. III. 144). A *χar* és *ut* szónak jelzett szót pótló feladata különösen az ilyen névmáspárokból világlik ki: *χoti χumiütw: χoti-ütüw* 'melyikünk'. Másutt lesz alkalmam e jelenség részletesebb vizsgálatára, de már ennyiből is kiviláglik, hogy a melléknévi jelző a vogulban nem lehet állítmányi eredetű. És a mikor a vogul nyelvre hivatkozom, a vogult nem mint fgr. nyelvet nézem, hanem mint olyan nyelvet, a mely mondatfűzésében sok tekintetben kétségtelenül primitív állapotot őrzött meg.

A most ismertetett jelenség ellene mond annak a feltevésnek is, hogy az értelmező ősbib az elülálló jelzőnél (114. l.);*) a vogulban és az osztjában nem igen találunk melléknévi értelmezőt, még pedig a melléknévnek most megmutatott önállóan természeténél fogva nem. Egyébként S.-nak a magyar névelő keletkezéséről szóló mintaszerű fejtegetései is mutatják, hogyan válhatik az eredetileg jelzős szerkezet értelmezős kapcsolattá: a régi *az gyermeket* (jenes Kind) szerkezet ma így hangzik: *azt a gyermeket*. Igaz, hogy a nyelvtörténet hullámozása folyamán az ellenkező irányú fejlődésre is találunk nem egy példát, de ezek az esetek mind megmagyarázhatók a nélkül, hogy az értelmezős szerkezet ősbib voltát fel kellene tennünk.

Az eredet fejtegetése után a jelző alakjával, szórendjével, nyelvtani értékével és hangsúlyával foglalkozik a szerző. Szól arról az ősi sajátságáról, hogy a jelző változatlan, s hogy megelőzi a jelzett szót; foglalkozik többek között azzal az érdekes kivétellel, hogy a fgr. nyelvekben a 'fél' szó követi a jelzett szót. Ez a kivétel azonban

*) PAUL nyomán én is ezt a felfogást vallottam *Az egyenrangú mondatrészek történetéhez cz. dolgozatomban* (III. szakasz) (Nyr. XXXIX.)

véleményem szerint csak látszólagos: az osztj. *sēm-pēlek*-ben és a többi rokon nyelv hasonló kapcsolatában valószínűleg jelöletlen birto-
kos összetétellel van dolgunk.

Tüzetesen szól S. a jelzős kifejezések hangsúlyáról. E tekintetben a legfontosabb megállapítás, hogy a magyarban a hangsúly rendszerint a jelzőn van. Ez az összehasonlító mondatban szempontjából termékenynek ígérkező szabály is ellene szól az állítmány > értelmező > elül álló jelző fejlődés elméletének.

A tulajdonképpeni melléknévi jelző taglalása után a melléknévi igenév részletes tárgyalása következik. Nyelvünkre és rokonaira nagyon jellemző a folyó és befejezett cs. igenév sokféle jelentésben való használata (*szolgáló leány, eladó l., temető kert, dologtevő nap* stb.). SIMONYI tüzetesen foglalkozik mindegyik használattal, de nem állít fel elméletet arra nézve, hogy melyik jelentés az eredeti és melyek a később fejlődtek. És hogy ezt nem teszi, az a fgr. igenév természetének mély átértésére vall. Mert nincs a fgr. igenévnek eredeti és másodlagos jelentése: gazdag és változatos használatát simultannak és nem successivnek kell tartanunk; és ha SIMONYI ezt nem mondja is ki ilyen határozottan, ez a felfogása kétségtelenül kiviláglik abból, a mit az igenévről általában mond: «A melléknévi igenév olyan jelző, mely a benne kifejezett cselekvéssel valami vonatkozásban tünteti fel a jelzettet. Éppen ez a változatos vonatkozás adja meg a háromféle igenévnek különféle jelentéseit» (17—18. l.). Azt mondhatnók, hogy a m. igenévnek nincs határozott jelentése; határozott jelentése csak az egész jelzős kapcsolatnak van, ez pedig mindig a jelzett szó értelmétől függ (háló *szoba, dologtevő nap*). Már BUDENZ is ilyennek látta a fgr. igenév természetét (UA. 178), bár ezt a véleményét egy másik elmélete keresztezi (uo. 191). Tehát az az elmélet, a mely a m. igenév sokféle használatának megmagyarázására feltesz egy vagy két alapjelentést, s a többit később fejlődöttnek tartja, nagyon is mesterkéltséggel és nem felel meg a tényeknek. — Hogy S.-nak a m. igenévről való felfogása milyen helyes, azt meggyőzően bizonyítja a magyar nyelvtörténet is, a melyben megfigyelhetjük az *-ó, -ő*-képzős ige-
neveknek jelzett szavuktól való elszakadását és a jelzett szó értelme által meghatározott jelentésben való önállósulását. Ezt bizonyítja a vogul és osztják nyelv, a hol, mint már említettük, néhány szórványos eset kivételével mindig jelzett szóval kapcsolatban fordul elő a befejezetlen cselekvés igeneve.

Nagyon tanulságos a főnév melléknévi jelzőszerű használatáról szóló fejezet; az anyagnevek (*nyárfa sulyok*), kort, állapotot jelentő főnevek (*gyermek király*), a mennyiséget jelentők (*egy kéve gabona*)

s egyebek valóságos melléknévi jelzők; ezek a szerkezetek a magyar nyelv legősibb sajátosságai közé tartoznak (vö. Fgr. Füz. 17), S. utal is erre, megemlíti a gyakran jelzőül használt főnév melléknévvé válását s magyarázatul egy nagyon gondolatébresztő megjegyzést tesz: e szerint a most említett jelenséget az tette lehetővé, hogy a főnév s a melléknév közt nincs alakí különbség, s a jelző nem változik a jelzett szó kedvéért.

Ebben a fejezetben szól még a szerző a tulajdonnév jelzői szerepéről (*Varga Pál, Mátyás király, Duna folyó*); foglalkozik a mágnás-czímek s a doktori cím helyével, s ezeknek a név elé helyezését elavult idegenszerűségnek tartja. Sorra kerülnek a jelzőül álló összetett és jelzős főnevek (*királyasszony néném, szép asszony feleség, meggyszín bársony* stb.), s végül az ilyen személyragos jelzőket tárgyalja: *fia galamb, fele úton*; ezeknek a szerkezeteknek a keletkezését keveredéssel magyarázza: *fél úton* \times *út felén*. A magyarázat kétségtelenül helyes, de talán egyszerűbb, és a végbement folyamatnak megfelelőbb volna azt mondanunk, hogy a *fél* szónak partitív értelemben mindig személyragosan használt alakja (*add ide a felét; tied a fele*) behatolt a jelzős szerkezetbe. Bár itt kétségtelenül újabb fejlődéssel van dolgunk, már a XVI. században személyragozzák a jelzőül álló *fél* szót (*fele dézmáját* 1595-ből, 45. l.); de még a kódexek korában használatos lehetett a személyrag nélküli alak is, a mint ez az adatom mutatja: «Es mi zerept lattad a' vasat meg élégeitettét a' sarral eş a' çereppel eş ő labainac vyait *félrezent* vasbol eş *félrezent* földből *Félrezent* az orzag èrös lezen eş *félrezent* megtörèttétet (Bécsi-k. 123); ma azt mondjuk: *fele részben*.*) — Ebben a fejezetben van szó az *atyám uram, hugom asszony*-féle szerkezetekről is.

Ezután S. a határozó jelzőket tárgyalja; kiemeli annak a jelenségnek ősi voltát, hogy a magyar a határozó jelzőt a *való, levő* igenévvél fűzi a jelzett szavához (*halottakért való áldozás*) és szemlélteti a kapcsoló igenév használatának a nyelvtörténet folyamán való szűkebb térre szorulását (*szőlők alatti kopárság*). A *való* egyre tartó fogyásának tüzetesebb vizsgálata a magyar egyszerű mondat nem egy kapcsolatának e megváltozására fog rámutatni.

Végül a minősítő jelzők utolsójaként gazdag anyag alapján az igealakok jelzői használatának érdekes jelenségével foglalkozik (*gondolom formán, ihatnám ember, nem-szeretem napok*).

A kijelölő jelzők fejezetében először a névmási jelzőkről

*) Jellemző, hogy az oláhba is ez a személyragos alak ment át: *fel'ä* (Nyr. XVI. 445).

van szó; részletesen tárgyalja a szerző a mutató, kérdő, határozatlan és a vonatkozó névmás jelzői használatát folytonosan szemmel tartva a nyelvtörténetnek, a helyes magyarságnak és e szerkezetek hangsúlyviszonyainak kérdését. Azután a számnévnek, a számnevek melléknévi származékainak meg az olyan összetett szavaknak a jelzői szerepét boncolja, a melyeknek az előtagja számnév (*kétfejű, háromszínű*). Végül nyelvünknek azt a fgr. közösségben gyökeredző törvényét ismerteti, hogy a tőszámnév jelzett szava egyes számban áll. Ez a törvény a régiségben és a népnyelvben meg a rokon nyelvekben sem érvényesül egész következetesen, S. a törvény alól való kivételeket (pl. *két öreg madarak*) nagyon helyesen értelem szerint való szerkesztésnek magyarázza.

A határozott és határozatlan névelőnek, mint nem valóságos jelzőnek a használatát a most ismertetett fejezethez járuló függelék tárgyalja. Lehetetlen részletesen ismertetnünk a nyelvtörténeti és népnyelvi megfigyeléseknek azt a gazdagságát, a melyet ez a függelék elénk tár, azért csak néhány szempont kiemelésére szorítkozunk. S. világosan megmagyarázza, hogyan tompult a mutató névmás névelővé, megállapítja a névelő értékét és rendeltetését, s bár kimutatja a névelőnek nyelvünk történeti korában való kialakulását, azért nem gondol német vagy olasz hatásra, hanem azt mondja: «alig kételkedhetünk benne, hogy a határozott névelőt nyelvünk önállóan fejlesztette ki». Jó, hogy végre leszámol S. azzal a még valahogy a tudat alatt kísértő gondolattal, mely szerint a magyar névelőt a német nyelv hatásából kell magyaráznunk. Már több mint négy évtizeddel ezelőtt gyönyörű lendületű fejtegetésben tiltakozott BUDENZ a német hatás elmélete ellen és az önálló magyar fejlődést bizonyítja (NyK. II. 161); már ő hivatkozik a török *ol* (az) névelői szerepére, mi pedig két fgr. nyelvet is tanúságtételre szólíthatunk az önálló fejlődés elmélete mellett. A lapp *tat* mutató névmásnak névelői szerepére már HALÁSZ rámutatott (UgFüz. III. 37), de még a votják nyelvben is, a hol pedig a determinálás a 3. személyű irtokos raggal történik, kétségtelen nyomai vannak a mutató névmás pusztán névelőül való használatának. — E fejezetben nagyon tanulságos az a fejtegetés, a mely a névelőnek a tulajdonnevekhez és a személyragos főnevekhez való viszonyát tárgyalja.

A határozatlan névelőről szóló részt a helyes magyarság szempontjából érdekessé teszi az idg. nyelvekkel való folytonos egybevetés. — SIMONYI külön kiemeli, hogy nyelvünkben a határozatlan névelő a személyragos főnevekhez is hozzájárulhat (eltemettem *egy barátomat: einen meiner Freunde*); az ő megfigyeléséhez hozzáfűz-

hetjük, hogy ez a szerkezet összefügg a m. birtokos személyragozás partitív értelmű használatával (*három lovamat elloptak*) s hogy ez nyelvünknek fgr. sajátága.

A következő függelék a más beszédrészekhez (nem főnévhez) járuló jelzőt tárgyalja; szó van a jelzős mellénevekről (*oly nehéz, gyönyörű szép, nagy beteg* stb.), a jelzős határozókról (*nagy könnyen, milyen jól, szakasztott úgy* stb.), a jelzős névmásokról (*árva magad, hányad magával, más valaki*) és a jelzős számnevekről. E fejezetben nagyon gondolatébresztő az a megfigyelés, hogy az ilyen kapcsolatokban, mint n. *so gut*, lat. *tam bonus* a magyar az idg. határozó helyén melléknévi jelzőt használ: *olyan jó, mily szép*. Úgy látszik ez a szerkezet is a fgr. közösségből való, a vogulban az önálló melléknév, a mint már említettük, nem igen fordul elő, de az kétségtelen, hogy a melléknévi jelző névmási meghatározója melléknévi névmás, éppen úgy mint a magyarban: *tamlé jámés talzín sirej: olyan jeles hegyes kard*: ein *so guter*, spitziger Säbel (VogNGy. II. 14).

A többszörös jelzőről szóló függelékben részletesen foglalkozik S. a jelzőknek, különösen a melléknévi és a számnévi jelzőnek a szórendjével; a régi és a mai nyelvhasználatnak sok érdekes jelenségét figyeli meg, utal a rokonnyelvek hasonló szórendi sajátságaira és keresi bennük a törvényszerűséget. Azonban nem tárgyalja azt a kétségtelen törvényszerűséget mutató szórendi jelenséget, hogy az összetett ill. többtagú jelző megelőzi az egytagú számnévi ill. melléknévi jelzőt, pl. *páros ívű szép szivárvány* (Ar.), *dicséretes igyekezetű két fia* (Tört. Tár Új f. X. 113); *fekély var fogotta veres pej* ló (Bagonyai ráolv.). Vog. *sornü xürép sät värtäk* 'aranyszélű hét szőnyeg' (VogNGy. III. 62); *ēlēm-xälēs qūšēm kit pī* 'ember szülte két fiú' (uo. IV. 201). Osztj. *kewəŋ səmpi läbət vixli* 'köszemű hét v.' (OsztjNGy. 31). Ennek a régi nyelvben még szinte egészen törvényszerű, de az újabb időben meg-megzavarodó szórendi jelenségnek a nyomait a vogulon és az osztjákön kívül más fgr. nyelvben is megtaláljuk, s magyarozatát a magyar mondat hangsúlyviszonyai adják meg.

A melléknévi jelzőhöz tartozó harmadik függelékben S. a határozóval bővített jelzőt tárgyalja (*nagyon szép* stb.).

Az értelmező jelző fejezete is a nyelvtörténeti ismeretek nagy gazdagságát tárja elénk; de már betelik a rendelkezésemre bocsátott hely, s csak azt jegyzem meg, hogy a névmás értelmezős kapcsolatainak, különösen a hat. névelővel összefüggő jelenségeknek (*azt az embert* stb.) tárgyalása a magyar történeti mondattan egyik legszemléletesebben megírt szakaszát adja.

Terjedelmes fejezet szól a birtokos jelzőről. Tárgyalja a birtokviszony lehető formáit s újra bizonyítja, hogy a magyarban is megvolt az *-n* genitivusi rag. A birt. jelző értékét nagyon részletes jelentéstani osztályozással magyarázza és szól többek között a ma már nem igen használatos *ezeknek tizenhároma, gyöngynek a kettei-féle* érdekes kapcsolatokról, az *egyik, másik, harmadik* alakok használatának történetéről.

A dativus *-nek* ragjának a birtokviszonyban való alkalmazását tüzetesen ismerteti és a rendelkezésére álló gazdag anyag alapján és a hangsúlyviszonyok figyelembevételével pontos szabályba foglalja, mikor van és mikor nincs *-nek* ragja a birtokosnak. Szól arról, hogy a *-nek* ragnak a birtokviszonyba való benyomulása lehetővé teszi, hogy a birtokos és birtok szava közé más szó furakodjék, vagy a birtokszó a birtokosszót megelőzze. Részletesen elemzi a névmásoknak birtokviszonyban való szereplését, többek között a fgr. nyelvekre jellemző személyragos névmásokat (*hid van, mid veszett. el*) s a *magá* névmásnak sokat vitatott szerkezeteit (*a magam házam, a magam háza* stb.).

Aztán egész sereg olyan szerkezetet ismertet, a melyekben a magyar nyelvre különösen jellemző módon találjuk a birtokos személyragok használatát. Végül egy-egy szakaszt szentel a többszörös birtokviszony és az *-é*-képzős birtokszó tárgyalásának.

Ennyit e munkáról egyelőre. Egyelőre mondom, mert hiszen a magyar egyszerű mondat összehasonlító tárgyalásánál mindig figyelemmel kell reá lennünk.

KERTÉSZ MANÓ.

A Magyar Etymologiai Szótár.

MELICH és GOMBOCZ munkája.

A szófejtő munkásság kezdetben nálunk is, csak úgy mint a külföldön, nem módszeres kutatáson alapszik, így aztán könnyen szertelenségbe téved; például szolgálnak erre az OTROKOCSIÁK és BEREGSZÁSZIAK délibábos etymológiái. SAJNOVIC és GYARMATHY már helyes elveket hirdetnek ugyan, de a gyakorlatban mintha csak elfelejtenék a nyelvről, a hangváltozásról s az idegen nyelvek hatásáról stb. kifejtett elméletüket, az igaz, helyes etymológiát szinte csak véletlenül találják el. E tekintetben a nagy RÉVAI sem igen szerencsésebb. A tudományos módszerekkel dolgozó szófejtő munkásság nálunk HUNFALVY, BUDENZ és SZARVAS fölléptével kezdődik. Ettől fogva már biztos alapra támaszkodik a rokon nyelvek, a régi nyelv és a

népnyelv, továbbá a miénkkel érintkező idegen nyelvek pontos megismerésével.

HUNFALVY és BUDENZ a rokon nyelvek tudományos földolgozásával igyekszik megállapítani nyelvünk ősi szókincsét. Ennek a munkásságnak a koronája BUDENZ «Magyar-ugor összehasonlító szótára». Ugyancsak ő a nyelvrokonság körül támadt harcban tisztázta a török-magyar nyelvviszony kérdését is.

SZARVAS GÁBOR pedig ritka éles megfigyelő képességével az idegen jövevények felé fordul. Folyóiratának mindjárt az első évfolyamaiban biztos útmutatást nyújt az idegen hatások kimutatására s példát ad erre sikerült szófejtéseivel. Nyelvészeti folyóiratainkban nagyobb összefoglaló dolgozatok is jelennek meg a különféle idegen jövevénytől. A mesterek munkáját nem szűnő lelkesedéssel, buzgósággal folytatják a tanítványok. Az ú. n. újgrammatikus iskola hatása alatt fokozottabb mértékben foglalkoztak a hangtannal, hangváltozásokkal. BUDENZ még gyakran említ olyan hangváltozásokat, amelyek egészen különálló nyelvekben történtek, azt is lehetségesnek tartotta, hogy ugyanazon hang vagy hangcsoport egészen különböző módon változhatott el, noha az illető hangok előfordulásának feltételeire nézve semminemű különbséget nem lehet kimutatni. Ma már tudjuk, hogy ez nem lehetséges, mert az ú. n. 'hangtörvény' térben és időben korlátolt érvényű. A hangtan tökéletesebb ismeretével az etymologia is biztosabb alapra került.

Ily körülmények között a M. Tud. Akadémia már elérkezettnek látta az időt arra, hogy a hivatott nyelvészeket a magyar etymologiai szótár megírására ösztönözze. 1904-ben a LUKÁCS KRISZTINA-féle alapítványból jutalmat tűzött ki egy magyar etymologiai szótár tervezetére. A jutalomtétel így szólt: «Kívántatik próbadolgozat az etymologiai szótárból. A dolgozat foglalja magában az alapul szolgáló elvek rövid kifejtését, azonkívül az A betűn kezdődő szavak eredetét. Főfeladat az eddig megállapított szófejtések szabatos és kritikai összeállítása».

A pályázatra beérkezett két pályamunka közül a 2. számú dolgozat nyerte el a jutalmat s a kiküldött bíráló bizottság osztatlan dícséretét. A munka kiválóságáról a legnagyobb elismeréssel nyilatkoztak s külön is kiemelték, hogy a pályamunka szerzője «olyan széleskörű készülettel fogott a munkához, mely egy emberben szinte hihetetlen. Egyenlő mélyreható ismeretei vannak a finnugor, a román és a szláv nyelvcsalád hangtani viszonyaiban, történeti fejlődésében s a rájuk vonatkozó tudományos irodalomban».

A jelíges levél fölbontása után csakugyan ki is derült, hogy a kiváló próbadolgozatot ketten írták és pedig: MELICH JÁNOS és

GOMBOCZ ZOLTÁN. Az Akadémia I. osztálya örömmel adta meg a megbízást a Magyar Etymologiai Szótár megírására. Ma már előttünk fekszik e nagy munka első füzeté.)*

Érdekes, hogy MELICH már 1895-ben a «Német szófejtésről» szóló ismertetését ezzel a kívánsággal zárta be: «Vajha nálunk is találkozánk egy KLUGE, a ki, ha nem is az összes szókincsről, de legalább az irodalmi nyelv szavairól az eddig tett kutatások eredményeként megcsinálná a mi etymologiai szótárunkat» (NyK. XXV. 250). Majdnem húsz évi fáradhatatlan munkálkodás után maga lett az egyik «magyar KLUGE».

A Magyar Etymologiai Szótár anyaga az egész magyar szókincsre kiterjed, magában foglalja tehát a köznyelv szókészletén kívül a tájszavakat is. E célból a szerzők már meglevő szótárainkból, ú. m. a NySz.-ből, az OklSz.-ből, a MTsz.-ből, a NyÚSz.-ből és CzF. szótárából fölvettek minden szóalakot s minden fontosabb jelentést és származékot, sőt a nyelvészeti folyóiratainkban az egyes ívek lezárásáig közölt szóanyagot is (ú. m. *ágaga, agrat, akszaméto, angad, apacáj, aracsín, arcsózkodik, árkám-üsztena*).

A közneveken kívül nagyon helyesen fölvettek a szerzők azokat a régi személyneveket és helyneveket is, a melyeknek az eredete teljesen világos s a melyeknek nyelvészeti vagy történeti fontosságuk van (pl. *Aba, Aladár, Alap, Álmos, Ardán, Árpád* stb.). A szótár berendezéséről maguk a szerzők is adtak előzetes értesítést (MNy. II. 300). Eljárásuk e tekintetben a következő: minden cikk elején a címszó áll a mai irodalmi alakjában, ha pedig tájszó, abban az alakjában, a mely a Magyar Tájszótárban van címszóul előretéve; ha pedig a szó már elavult, akkor az az alakja szolgál címszóul, a mely hozzánk időben legközelebb esik (vö. pl. *ajoncza*, régebben *ajancza*). Minden egyes cikk két főrésze oszlik: az egyikben az alakváltozatok és a magyar szó jelentései vannak felsorolva. Az alakváltozatokat a forrás megjelölésével lehetőleg teljes számban közlik, és pedig a nyelvtörténeteket időrendben, a népnyelveket pedig fejlődési fokozatuk szerint.

A magyar szavakat latinul és németül értelmezik, de nem minden esetben, pl. azoknál a címszóknál, a melyek a MTsz.-ből valók,

*) Címe: Lexicon Critico-Etymologicum Linguae Hungaricae. — I. füzet. — Magyar Etymologiai Szótár. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából írta GOMBOCZ ZOLTÁN, a B. Eötvös-Collegium tanára, a M. Tud. Akadémia I. tagja és MELICH JÁNOS, magyar nemzeti múzeumi igazgató-őr, a M. Tud. Akadémia I. tagja. A!—Aszó (4-r. 1—160. hasáb). Budapest, Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, 1914.

legtöbbször csak a magyar értelmezés található. Itt sem ártana, sőt a szótár használatát rendkívül megkönnyítené az idegen nyelvészek számára, ha a magyar értelmezés mellé odatennék a németet is.

A származékszók közül természetesen csak azokat veszik föl, a melyek vagy a jelentésfejlődés, vagy szóképzés útján elszigetelődtek (mint pl. *áll* > *állat*; *ad* > *adó*; *alszik* ∞ *álmom*. Ha pedig a származékszók már annyira elszigetelődtek egymástól, hogy a nyelvérzék sem köti őket össze, akkor külön czímszó alá kerülnek, pl. *alél*, *álmom*, talán még az *álmom* is, melyek az *al-* 'dormire' igező származékai.

A származékszók után külön bekezdéssel következnek a nyelv-újítási alkotások a NyÚSz. alapján a szó első előfordulásának megjelölésével, legtöbbször latin vagy német értelmezéssel.

«Az első rész után, a mely voltaképpen a magyar szónak rövidre fogott hang- és jelentéstörténetét adja, a második fő rész következik, a mely nemcsak a rokonnyelvi, illetőleg átadónyelvi alakokat állítja össze lehetőleg teljesen, hanem szükség esetén a magyar szónak hozzájuk való viszonyát bővebben is tárgyalja.» Megemlíti alkalomadtán még azt is, hogy a magyar szó mely nyelvekbe ment át mint jövevényező (vö. pl. *áld*).

Az egyes cikkek végén *Vö.*-vel utalnak a kérdéses szófejtés irodalmára, dióhéjban annak jóformán az egész történetét előadják.

Az eljárásuk a következő: 1. lehetőleg megemlíti azt, a ki az általuk helyesnek elfogadott etymológiát felállította; 2. felsorolják mindazokat, a kik az etymonhoz újabb adalékkal vagy szemponttal járultak. Az olyan magyarázatokat, a melyeket nem tartanak elfogadhatónak, de a melyek módszeresen készültek, rendesen a *máskép* szóval bevezetve említik meg.

Azt mondanom sem kell, hogy ezzel a kutatók munkáját rendkívül megkönnyítik. Így pl. az olyan szónál is, a melynek biztos etymonja ez idő szerint még nincs megállapítva, együtt találjuk az illető szó megfejtésére irányuló összes kísérleteket. E tekintetben is sokkal többet találunk ebben a szótárban, mint a hasonló külföldi szótárakban. Azt is el kell ismernünk, hogy az etymonok megállapításában a legszigorúbb kritikával járnak el, csak azt fogadják el ilyennek, a mely mai tudásunk szerint minden tekintetben kiállja a tűzpróbát. Így aztán bizony sok czímszó alá odakerül ez a jelzés: «eredete ismeretlen», «eredete nincs tisztázva», «kielégítő magyarázata nincs» (430 czímszó közül 75 van ilyen). Ezek között természetesen sok az egyetlenegy adatból ismert tájszó, mint pl. *acsít*, *adaj*, *adornyáz*, *agrat*, *agyarkázat*, *ajog*, ? *akkó*, *alátka*, *alivor*, *allër*, *anacsukja*, *andac*, *angad*, *apacáj*, *arcsóködik*, *argalás*, *árkám-észte*na, *árla*, ? *árnyang*.

De vannak általánosan használt köznyelvi szók is, a melyeknek az eredete ez idő szerint még ismeretlen, vagy legalább kielégítő magyarázatuk nincs. Ilyenek: *abajgat*, *ábrándoz*, *agy*, *agyag*, *ágyu*, *ajánl*, *áld*, *akad*, *alak*, *alkonyodik*, *alkuszik*, *általag*, *ám*, *apol* (a régi nyelvben), *ará*, *árat*, *arc*, *árnyék*, *ás*. Ezeknek a megfejtése bizony még sok gondot okoz a nyelvészeknek. Meg vagyok róla győződve, hogy a Magyar Etymologiai Szótár nyomán nagyobb arányú szófejtő munkásság indul meg, s a pótkötetben már sok olyan szónak megtaláljuk az etymonját, melynek az eredetét ma még biztosan nem ismerjük.

A felhozott szók közül is egynémelyiknek (pl. *agyag*, *általag*, *arat*, *arc*, *ás*) majdnem bizonyosnak tartottuk az eddigi magyarázatát, azonban a szerzők módszeres kritikai vizsgálat után kénytelenek voltak rámutatni arra, hogy ezeknek az eredete még nincs tisztázva.

Szókészletünknek legnagyobb része, mint már az előttünk fekvő füzetből is világosan kitűnik, aránylag újabb időből való és azokban a történeti viszonyokban gyökerezik, a melyek a magyarságra mintegy másfél ezer éven át hatottak. A legrégebb érintkezések hatását sokszor nehéz pontosan meghatározni. Még nehezebb az ősi szókészletet megvilágítani. A rokon nyelvek hangtörténetét (a finn és a lapp kivételével) még nem ismerjük pontosan, talán sohasem is fogjuk megismerni. Ilyen körülmények között bizony nehéz az egyes hangviszonyokat földeríteni, megmagyarázni. Ezért aztán legtöbbször meg kell elégednünk azzal, hogy a megfelelő rokonyelvi alakokat minden magyarázat nélkül egymás mellé állítjuk. Az a tarkaság, melyet az élő népnyelv nyújt, szintén csak fokozza a nehézségeket. Ezt a tarkaságot mégis könnyebben meg lehet magyarázni, mert hiszen itt már a régi irodalmi nyelv ismerete s az élő nyelvben ható analógia sok dolgot megértet velünk.

Vannak megoldatlan problémák is, melyek a szerzők munkáját nem kis mértékben megnehezítik. Ilyen pl. a finnugor-indogermán, vagy talán még a szamojéd nyelveket is idevonva, az uráli-indogermán őserintkezés vagy ősrökonság kérdése. (Ebbe a körbe tartozik az *ág* és *árva* cikk; mind a kettő mintaszerűen van megírva.) Az ú. n. urál-altaji nyelvsaládok rokonságáról is, melyet BUDENZ idejében úgy szólván megdönthetetlennek tartottak, ma már csak nagy óvatossággal szoktunk nyilatkozni.

Több jel arra mutat, hogy a szerzők a tágabb urál-altaji nyelv-rokonság alapján állnak. Így pl. az *al* cikkben ilyen bevezetéssel, hogy «a többi urál-altaji nyelvsaládból idetartoznak», felsorolják a szamojéd és török nyelvi adatokat. Az *álm* cikkben szintén, sőt

rámutatnak a török alapalakra is (**udu-*), mely csakugyan feltűnően egyezik a fgr. **ođđ-* ~ **ođ-* alapalakkal. Az *ángy* cikkben pedig azt mondják: «nem lehetetlen, hogy a felsorolt fgr. és tör. szavak ősrökonsági viszonyban vannak egymással».

Úgy vettem észre, hogy a szerzők az ú. n. «kaukázusi elemek» szemben bizonyos tartózkodó álláspontra helyezkednek. E fűzetben mindössze egy szót ismernek el ilyennek (vö. *asszony* < *oszét aysin, äysin* 'gebieterin, hausfrau'), holott MUNKÁCSI ÁKE. munkájában ilyeneknek vannak föltüntetve még a következők is: *agár, ágy, agyag, aladár, ara*.

Rendkívül fontosak az ősmagyar hangtörténetre nézve azok a régi török jövevényszók, melyek a honfoglalást megelőző századokban kerültek nyelvünkbe. Ezeknek a szóknak legnagyobb része a földművelésre, állattenyésztésre, továbbá a házi berendezésre és a ruházatra vonatkozik, tehát műveltségtörténeti szempontból is nagy jelentőségűek.

Köztudomású dolog, hogy annak a török nyelvnek, melyből műveltségi szavainknak e fontos csoportja származik, nem maradtak fenn emlékei. A szerzők e jövevényszóknál (*ács, alma, apró, árok, árpa* és valószínűleg az *ártány* is) egyszerűen felsorolják a fontosabb török (mongol) alakokat, különösebb figyelemre méltatják a csuvaszt, mely mai tudásunk szerint hangtani szempontból legközelebb áll az átadó nyelvhez.

Jövevényszavainknak ezt a fontos rétegét GOMBOCZ Z. külön is földolgozta «Honfoglaláselőtti török jövevényszavaink» cz. munkájában s majd ennek bővített kiadásában (Die bulgarisch-türkischen Lehnwörter in der ungarischen Sprache. Helsinki, 1912). E műveiben módszeres kritikával megrostálta az összes idevonatkozó adatokat s az így nyert egybevetések alapján kidolgozta az átvételek hangtanát is. Ily módon nyelvünknek e régi jövevényszavairól meglehetősen tiszta képet nyerünk.

Ugyanezt mondhatjuk a szláv jövevényszavakról is, a melyeknek térfoglalása nyelvünkben, mint azt MELICH meggyőzően kimutatta, hosszas történeti fejlődés eredménye. «E jövevényszavak közt, úgy mond, van honfoglalás előtt és honfoglalás után átvett szó; a IX—XII. századi kulturális állapotok alapjáról nézve, szavaink egy része a görög, más része a latin műveltség alapján álló szlávok nyelvéből való. Röviden azt mondhatjuk, hogy nyelvünkben vannak orosz-szláv, egyházi szláv (bolgár), szerb-horvát, szlovén és cseh-tót eredetű szavak» (MNy. VI. 447).

A régi szláv jövevények közé tartozik nyelvünk szókinsének

műveltségtörténeti szempontból egyik legfontosabb csoportja: a magyar nyelv keresztyén terminológiája, melynek egy kis része görög kel., túlnyomó része azonban róm. kath. szláv. Ilyenek pl. e füzetben az *apát* és *apáca*, melyekről kétségtelenül kimutatják, hogy semmi szín alatt sem lehetnek ó-egyházi szlávok vagy ó-bolgárok. Ugyanezt igyekeznek megállapítani az *angyalról* és az *arkangyalról* szóló szép czikkeben is.

A magyar hangtörténet szempontjából érdekes tanulságot szolgáltatnak a régi német jövevényszók is, a melyek nyomban a szláv hatás után jelentkeznek. Ezeknek két rétegét szokás megkülönböztetni, ú. m. középfrank és osztrák-bajor eredetűeket. A legrégebbek MELICH szerint középfrank nyelvterületről valók. Az *a* betűn kezdődő szavak közt azonban nincsen módszertani szempontból érdekesebb szó.

Az olasz eredetű szavaknál (pl. *ákovita*, *alaputréta*) rendszeren felsorolják a különféle észak-olasz nyelvjárási alakokat, ezzel egyzersmind jelzik azt az álláspontjukat is, hogy az olasz eredetű jövevényeket nem velencei olaszoknak, hanem általában észak-olasz átvételeknek tartják.

Az eredeti szókinshez tartozó szavaknál a finnugor nyelvi alakokat, úgy látszik, földrajzi sorrendben (keletről nyugatra menve) közlik. A magyarral szorosabb rokonságban levő vogul és osztják ily módon is a csoport élére kerül. Az etymológiák forrását a szerzők itt is pontosan megjelölik. Új, eddig ismeretlen etymológiát nem igen találunk (legnagyobb részük megvan már BUDENZNél is, a teljesen kétségtelen egyezések pedig SZINNYEI NyH.⁴-ban), de a már ismerteket alaposan megrostálják és magyarázataikban új szempontok érvényesülnek. Többször megtörténik azonban, hogy az egyes rokonnyelvi alakokat minden magyarázat nélkül egymás mellé állítják (pl. az *ágy*, *agyar*, *ágyék*, *áll* 'stare', *apad*, *ár* 'pretium', *ár* 'fluctus', *ár* 'subula', *arasz*, *ásít* czikkeben). Egy kis magyarázat ezeknél is elkelne, mert ezt a szótárt nemcsak a finnugor nyelvészek, hanem más tudományággal foglalkozó művelt emberek is használják, már pedig ezek bizony kételkedéssel fogadják az ilyen egyeztetéseket, mint «*áll* ∞ zürj. *sulal*- 'stehen, da sein; gelten, kosten'; *sult*- 'stehen, stehen bleiben, sich stellen', permi K. *sulál*- ua. GEN. WJED. | v o t j. *sjl*- 'stehen, bestehen, stehen bleiben, kosten'; *sult*- 'stehen, aufstehen' MUNK. WICHMANN Voc. 58 | cser K. *šoljem*, *šorem*, H. *šaljem* 'stehen' GEN. RAMST.». Itt tehát meg kell magyaráznunk, hogy a zürj. *sulal*- és *sult*- továbbképzett alakok, az igető: *sul*- és hogy a m. magánhangzós szókezdet a fgr. szókezdő *s- hangnak szabályos folytatása. Az *ágyék* (-ék dem. képzővel) ∞ v o g. *uś* 'arsch, segg' egyeztetéshez is hozzá-

tehették volna, hogy a m. *gy* a fgr. *ńć' ∞ ńź'* hangviszony gyenge fokát képviseli. Ugyanezt megemlíthették volna az *agyar* cikkben is. Az *ár* 'fluctus' ∞ v o g. *tūr* | o s z t j. *āōr, āār, tōr, jar* | z ű r j. *šor* | v o t j. *šur* alakok összetartozását is csak úgy érthetik meg, ha külön is megmondjuk, hogy mindezen alakok szókezdő mássalhangzója eredeti fgr. *š vagy *s-re megy vissza, melynek a magyarban magánhangzós szókezdet felel meg.*) Persze úgy volna jó, ha mindenütt visszakövetkeztetnénk a fgr. alapalakra, mint pl. az *dlom* cikkben, azt azonban jól tudjuk, hogy hangtörténeti ismereteink mai állása szerint ez szinte lehetetlen. A magyar mássalhangzók finnugor alapnyelvi előzőit ma már meglehetősen ismerjük, azonban a vocalismus terén még igen sok a tennivalónk, jóllehet az utóbbi években ezen a téren is élénk munkásság indult meg. Igen fontosnak tartom e tekintetben GOMBÓCZ értekezését (A magyar *a*-hangok történetéhez, NyK. XXXIX. 229–274), melyben a magyar *a*-hangok finnugor előzményeit igyekszik kimutatni.

A szótár idézetei nagyon pontosak, a legtöbbnek magam is utánanézttem s mindössze két-három hibás idézetre bukkantam. Ezek a következők: az *dlom* cikkben 83. hasáb fölülről a 23-ik sorban SZABÓ NyK. XXXV. 419. Helyesen: NyK. XXXIV. 419. Ugyanezen a hasábon hét sorral alább egy sajtóhiba is van: Ni. *ūtəm*, helyesen *ōtəm*. Az *apró* cikkben 116. hasáb fölülről a 26. sorban NyK. XI. 119. Helyesen: NyK. XI. Szótár 119 (mert ez a kötet két részből áll, mindegyik külön lapszámozással). A 2. *ár* 'fluctus' cikkben 119. hasáb fölülről a 8. sorban «de vő. ASBÓTH, NyK. XXXIV. 101» nem tartozik ide, mert ebben az *ár* 'preis' szóról van említés. Az *Arva* cikkben (149. hasáb) SCHACHMATOV Arch. XXXIII. 67. (ismertette MELICH MNY. VII. 67, ez utóbbi idézet nem helyes, mert az *Arva* folyóról és SCHACHMATOV értekezéséről a 422. lapon van szó, tehát így javítandó: MELICH MNY. VII. 422. Az *apa* cikkben (107. hasáb) WUNDT, Völkerpsych.² I. 2: 315 aligha helyes, mert az első kiadásban az idézett helyet I. 1: 316. lapon találjuk.

Ezek az apró megjegyzések természetesen mit sem vonnak le e kiváló mű értékéből. Igazán nagy érdeklődéssel várjuk a következő füzeteket, még inkább az egész munka befejezését, mely az első füzetből ítélve nyelvtudományunk egyik legnagyobb alkotásának ígérkezik.

PÁPAY JÓZSEF.

*) Ilyenfajta hiányokra már a próbadolgozatban is rámutatott az egyik bíráló (ASBÓTH). L. Akad. Ért. 1906. évf. 458. l.

A M. Tud. Akadémia kiadásában megjelentek:

Asbóth Oszkár dr. A hangsúly a szláv nyelvekben.....	1.60
— Szláv jövevényszavaink I.....	2.—
— A j > gy változás a hazai szlovének nyelvében és a dunántúli magyar nyelv-járásokban.....	1.20
Bálint Gábor. Kazáni-tatár nyelvtanulmányok. 3. füzet. Egy-egy füzet.....	2.—
Ballagi Mór. A nyelvfejlődés történelmi folytonossága és a Nyelvőr.....	—40
— Baronyai Deesi János és Kis-Viczay Péter közmondásai.....	—20
— Nyelvünk újabb fejlődése.....	—40
Brassai Sámuel. A magyar bővített mondat.....	—60
— A mondat dualismusa.....	1.20
— Paraleipomena kai diorthoumena. A mit nem mondtak s a mit rosszul mondtak a commentatorok Virg. Aeneise II. könyvére. Különös tekintettel a magyarokra.....	—80
— Szórend és accentus.....	—80
Budenz József. A németországi philologok és tanfőrnök 1874-ben Innsbruckban tartott gyűléséről.....	—30
— Az ugor nyelvek összehasonlító alakтана. Három füzet.....	4.80
— Egy kis viszhang Vámbéry Armin úr válaszára, vagyis «A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet» című II. értekezésére.....	—40
— Erdei- és hegyi-cseremisiz szótár. (Vocabularium cseremicum utriusque dialecti.) Főleg Reguly cseremisiz szógyűjteményéből és az Ujtestamentom cseremisiz fordításából.....	1.—
— Moksa- és erza-mordvin nyelvtan.....	1.—
Calepinus latin-magyar szótár. Kiadta Melich János.....	10.—
Coelius (Bánffy) Gergely. Szent Ágoston reguláinak magyar fordítása (1537) kiadta Dézsi Lajos.....	2.—
Finály Henrik. A beszerzei szöszedet. Latin-magyar nyelvemlék a XV. századból. — Az eredeti kéziratból kiadta, értelmező jegyzetekkel kísérte és teljes számotatókat — készített hozzá.....	6.—
Földi János magyar grammatikája. Közzéteszi Gulyás Károly.....	6.—
Gedeon Alajos dr. Az alsó-metenzéfi német nyelvjárás hangtana.....	1.50
Goldziher Ignác dr. A buddhizmus hatása az iszlámra.....	—80
— A muhammedán jogtudomány eredetéről.....	—20
— A nemzetiségi kérdés az araboknál.....	—60
— A pogány arabok költészetének hagyománya.....	1.20
— A spanyolországi arabok helye az iszlám fejlődése történetében.....	1.—
— Jelentés a M. T. Akadémia könyvtára számára keletről hozott könyvekről.....	—40
— Palesztina ismeretének haladása az utolsó három évtizedben.....	—80
Halasz Ignác. Svéd-lapp nyelv V: Népköltési gyűjtemény a pite lappmark arjepluogi egyházkerületéből. Gyűjtötte s magyar fordítással, jegyzetekkel ellátta.....	6.—
— Svéd-lapp nyelv VI: Pite lappmarki szótár és nyelvtan. Rövid karesuandói lapp szó-jegyzékkel.....	3.20
Huntalvy Pál. A kondai vogul nyelv. A Popov G. fordításának alapján.....	6.—
— A számlálás módja és az év hónapjai.....	—40
Imre Sándor. Nyelvtörténelmi tanulmányok a nyelvtújtásra nézve.....	1.20
Joannovics György. Értsük meg egymást. (A neológia és orthológia ügyében).....	—60
— Szórendi tanulmányok I. rész —.60. II. rész.....	—80
Komjáthy B. Epistolae Pauli lingua Hungarica donatae. Krakó 1533.....	6.—
Kőrösi Csoma Sándor emlékezetére. Előadások. 1. szám. Gróf Kuun Géza: Ismereteink Tibetről.....	1.50
2. szám. Goldziher Ignác: A buddhizmus hatása az iszlámra.....	—80
3. szám. Thury József. A középszászi török nyelv ismertetései.....	—80
Kunos Ignác dr. Három karagöz-játék.....	2.—
— Kis-Azsia török dialektusairól.....	—90
— Naszreddin Hodsa tréfiái. Török (kis-ázsiai) szövegét gyűjtötte, fordítással és jegyzetekkel ellátta.....	3.—
— Oszmán-török népköltési gyűjtemény. Két kötet.....	10.—
— és Munkácsi Bernát dr. A belviszonyragok használata a magyarban.....	1—
Gróf Kuun Géza. A kúnok nyelvéről és nemzetiségéről.....	—80
— A sémi magánhangzókról.....	—75
— Adatok Krim történetéhez.....	—40
— Codex Cumanicus. Bibliothecae ad Templum Divi Marci Venetiarum primum ex integro edidit, prolegomenis notis et compluribus glossariis instruxit.....	10.—
Magyarországi Német Nyelvjárások. Szerk. Petz Gedeon. 1. Gedeon A. Az alsó-metenzéfi német nyelvjárás hangtana.....	1.50
2. Lindenschmidt Mihály: A verbászi német nyelvjárás.....	—90
3. Gréb Gyula: A szepe-i felföld német nyelvjárása.....	1.80
4. Hajnal Márton: Az isztiméri német nyelvjárás hangtana.....	1.20

Magyarországi Német Nyelvjárások. Szerk. Petz Gedeon. 5. Kräuter Ferencz :	
A niczkyfalvai német nyelvjárás hangtana	1.—
6. Schäfer Illés: A kalaznöi nyelvjárás hangtana	1.20
7. Mráz Gusztáv: A dobsinai nyelvjárás	2.40
Mayr Aurél dr. A lágy aspiraták kiejtéséről a zendben	— 20
— Az úgynevezett lágy aspiraták phoneticus értékéről az ó-indben	1.20
Melich János. A gyöngyösi latin-magyar szótár-töredék. Veress Ignác másolata felhasználásával közrebocsátotta, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta	5.—
— Melyik nyelvjárásból valók a magyar nyelv régi német jövevényszavai. (A középfrank nyelvjárás térképével)	1.20
— A brassói latin-magyar szótár-töredék	— 60
— Szikszai Fabricius Balázs latin-magyar szójegyzéke 1590 ből	3.—
— Révai Miklós nyelvtudománya	1.—
Molnár Albert. (Szenczi-) laplója, levelezése és irományai. Jegyzetekkel ellátta Dézsi Lajos. Hasonmással	9.—
Munkácsi Bernát. Árja- és kaukázusi elemek a finn-magyar nyelvekben. I. kötet: Magyar szójegyzék s bevezetésül: A kérdés története	12.—
— Budenz József emlékezete	1.20
— Vogul népköltési gyűjtemény I. kötet: Regék és énekek a világ teremtéséről. Első füzet. Vogul szövegek és fordításai. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	3.—
Kiegészítő füzet	6.—
II. kötet: Istenek hősi énekei, regéi és idészó igéi. Első füzet. Vogul szövegek és fordításai. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	8.—
III. kötet: Medveénekek. Első füzet. Vogul szövegek és fordításai. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	10.—
IV. kötet: Elektekpek. Sorsénekek, vitézi énekek, medveinnepi színjátékok, állaténekek, mesék, találós mesék, néprajzi apróságok, földrajzi névjegyzék. Első füzet. Vogul szövegek és fordításai. Saját gyűjtése és Reguly Antal hagyományai alapján	8.—
— Votják népköltészeti hagyományok	4.—
— Votják szótár. 4 füzet	16.—
Nyelvemlékek. Régi magyar — Kiadta a M. T. Társaság IV. kötet. Első osztály: Guary-codex	2.—
Második osztály: Egyházi vegyes könyv. (Winkler-codex)	3.—
V. kötet: A Jordánszky-codex bibliafordítása. Saját alá rendezte és kinyomatta Toldy Ferencz. A kész nyomtatványt az eredetivel összevetette, a Csemez-töredék szövegével kiegészítette és előszóval ellátta Volf György	12.—
Nyelvemléktár. Régi magyar codexek és nyomtatványok. Szerkesztik: Budenz József, Szarvas Gábor és Szilády Aron. Közzéteszi Volf György. Tartalma :	
IV. és V. kötet: Erdy-codex. Egy-egy kötet	4.—
VI. kötet: Tihanyi-codex. — Kazinczy-codex. — Horvát-codex	4.—
IX. és X. kötet: Érsekújvári-codex. Egy-egy kötet	4.—
XI. kötet: Debreczeni-codex. — Gömöri-codex	4.—
XII. kötet: Döbrentei-codex. — Teleki-codex	4.—
XIII. kötet: Festetics-codex. — Pozsonyi-codex. — Keszthelyi-codex. Miskolczi-töredék	4.—
XIV. kötet: Lobkovitz-codex. — Batthyányi-codex. — Czech-codex	4.—
XV. kötet: Székelyudvarhelyi codex. — Guary-codex. — Nádor-codex. — Lázár Zelma-codex. — Birk-codex. — Piry-hártya.	6.—
Pesti Gábor. Wy Testamentum magyar nyelven	6.—
Révai Joan Nicolaus. Elaborator grammatica hungarica. Vol. III. Ed. Sigismundus Simonyi	6.—
Simonyi Zsigmond. A jelzők mondatana	5.—
Szegedi Gergely Énekeskönyve 1569-ből	5.—
Magyarország Történelmi Földrajza a Hunyadiak korában. Irta: Dr. Csánki Dezső. I. k. 1890. XII és 790 lap. Ára	14.—
II. k. 1894. VIII és 862 lap. Ára	14.—
III. k. 1897. VI és 698 lap. „	14.—
V. k. 1913. VIII és 973 lap. „	20.—

Megrendelhetők a M. Tud. Akadémia könyvkiadóhivatalában

Budapest, V., Akadémia-utca 2. sz.